

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Український правопис

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА
«ІЗБОРНИК» <http://litopys.kiev.ua/>
14.VIII.2012

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Схвалений
Національною академією наук України,
Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України,
Міністерством культури України

Розглянуто питання правопису основи слова, складних слів, закінчень відмінюваних слів, слів іншомовного походження та власних назв. Викладено найголовніші правила пунктуації.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української літературної мови.

*Затверджено до друку вченими радами
Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України
та Інституту української мови НАН України*

Науково-видавничий відділ
словникової літератури

Редактори *Є.І. Мазніченко, Н.М. Максименко,
О.В. Осадча*

© Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні
НАН України, Інститут української мови
НАН України, 2012

© НВП «Видавництво “Наукова думка”
НАН України», дизайн, 2012

ISBN 978-966-00-1263-9

ПЕРЕДМОВА

Правопис кожної мови складається з трьох підсистем: графіки (літер, якими позначають найтиповіші звуки та звукосполучення), орфографії (способів поєднання звуків і звукосполучень, що забезпечує однотипність написання слів) і пунктуації (розділових знаків, за допомогою яких позначають інтонаційне членування тексту).

Кожен із цих розділів має свою історію. Українська графіка (як і білоруська, болгарська, македонська, російська, сербська) бере свій початок від старослов'янського письма. У нинішньому українському алфавіті є тільки дві літери, що їх не було в кирило-мефодіївській абетці, — це *ґ*, яка відома з кінця XVI ст. і набула поширення в XVII ст., та *ї*, що спершу вживалася замість колишньої літери *ѣ* та на місці *е* в новозакритому складі, а згодом перебрала на себе функції позначення сполучення *й+і*. Слід ще згадати про специфікацію в українському правописі літер *е*, *є*, відсутню в інших кириличних правописах. Решта літер — це ті, що їх, на думку проф. І. Огієнка, знали вже в давньокиївський період, принаймні з VII ст. н. е. Правда, в старослов'янському алфавіті були й такі літери, які не відповідали жодним українським звукам, а тому вживалися непослідовно, а потім і зовсім зникли (*ж*, *л*, *ш*, *ъ*, *ѕ* та ін.).

Отже, якщо брати до уваги графіку, то український правопис бере свій початок від кінця минулого тисячоліття. Щоправда, остаточне його становлення припадає аж на початок XX ст. Треба згадати й про те, що від 1708 року змінилося накреслення літер: традиційну кирилицю замінено так званою гражданкою — спрощеним кириличним письмом.

З розвитком нової української літературної мови — від часу видання «Енеїди» І. Котляревського — виникла потреба в зміні традиційного письма. Письменники, які писали живою українською мовою, мусили шукати засобів передавати справжнє звучання слів, а не йти за їх давнім традиційним написанням. Пошук цей був великою мірою стихійним, а тому від 1798 до 1905 року нараховується близько 50 різних (більш і менш поширених, іноді й суто індивідуальних) правописних систем¹. Найпомітніші серед них правописні

¹ Див.: *Огієнко І.* Нариси з історії української мови: система українського правопису: Популярно-науковий курс з історичним освітленням. — Варшава, 1927. — С. 16—20.

системи О. Павловського, «Русалки Дністрової», П. Куліша, згодом Є. Желехівського. Як видно, у становленні українського правопису — вдосконаленні графіки й упорядкуванні орфографії — брала участь уся Україна: і Східна, і Західна. Синтез цієї праці зробили видатні українські вчені й культурні діячі: В. Антонович, М. Драгоманов, П. Житецький, В. Лисенко, К. Михальчук, П. Чубинський у 1-му томі «Записок юго-западного отдела Русского географического общества», що побачив світ 1873 року в Києві. Це перший справді фонетичний український правопис, якому, однак, випала нелегка доля. У 1876 році царський уряд прийняв закон, згідно з яким українські твори могли видаватися за умови, якщо в них «не было допускаемо никаких отступлений от общепринятого русского правописания...» Український правопис, таким чином, опинився поза законом, що тривало на підросійській Україні до революції 1905 року. Протягом 1907—1909 років виходить знаменитий словник української мови за ред. Б. Грінченка, в якому практично застосовано принципи фонетичного українського правопису. Вони й стають законом для всіх видань українською мовою. Проте офіційного українського правописного кодексу не було. У 1918 році вийшов друком його проект, запропонований проф. І. Огієнком, у доопрацюванні якого згодом взяли участь акад. А. Кримський і проф. Є. Тимченко. Він був виданий у 1919 році під назвою «Головніші правила українського правопису». Всі подальші зміни й доповнення до нашого правописного кодексу вносились саме в цей офіційно затверджений текст, що став законом.

Графіка відтоді не переглядалася, якщо не брати до уваги, що з 1933 року й до нинішнього видання «Українського правопису» з неї було вилучено літеру г.

Орфографія ж постійно вдосконалювалась, охоплюючи написання тих слів, які раніше не регулювалися силою закону. Особливо це стосувалося слів іншомовного походження, насамперед новітніх запозичень з європейських мов, а також грецизмів і латинізмів. Кожна мова запозичує іншомовні слова. Адаптуючи їх, роблячи своїми, мова-сприймач завжди зважає на їхнє походження. Тому одні правила застосовуються до власної та давно запозиченої побутової лексики (типу *вино, левада, крейда, плуг, шибка*), інші — до так званих інтернаціоналізмів, тобто поширених у більшості європейських мов слів-термінів, слів на позначення багатьох абстрактних понять (типу *авангард, ботулізм, вівісекція, гармонія, декаданс*), а також до чужоземних власних назв, деяких назв побутових предметів (типу *афіша, багаж, бакалія*). У травні 1928 року в Харкові відбулася правописна конференція, яка схвалила новий, розширений український правописний кодекс. Зберігаючи традиційну українську графіку, вчені докладно опрацювали орфографію та вперше унормували правила української пунктуації. Орфографія «Українського правопису», схваленого 1928 й виданого 1929 року, будувалася на компромісі: українські з походження слова писалися згідно зі східноукраїнськими правописними традиціями, а запозиче-

ні — згідно із західноукраїнськими. Такий симбіоз не припав до душі тодішньому партійно-державному керівництву, яке саме «закручувало гайки», і воно швидко його ліквідувало: наступне видання правопису (1933) було вже зорієнтоване тільки на східноукраїнські правописні традиції. Задля справедливості треба зазначити, що цей симбіоз і не міг бути життєздатним. Шкода, що не всі члени правописної комісії прислухалися до думки проф. І. Огієнка: «Наша літературна традиція по пам'ятках розпочинається з XI-го віку, — і в цих старих наших пам'ятках переходиться й певна відповідь, в якій саме формі вживати нам чужих слів... Скажімо, коли ми споконвіку все писали *Амвросій, Ірина, ефир*, то яка ж рація міняти ці споконвічні свої форми на латино-польські *Амброзій, Ірена, етер*? Коли ми ще з початку своєї літературної мови чужі звуки *g, l, i* все передавали через *г, л, и* й писали *гігант, мітрополит, Платон*, то чому я тепер повинен на все те махнути рукою й писати та вимовляти *гігант, мітрополит, Плятон*?»²

І все ж «Український правопис» 1933 року видання був настільки знекровлений, що потребував ґрунтовного доопрацювання. Ця робота під керівництвом акад. Л. Булаховського завершилася в 1945 році, а в 1946 стабільний «Український правопис» було видано. Правописом 1929 року користувалися до 1939 року в Західній Україні; до сьогодні ним послуговується значна частина української еміграції, хоч багато видань використовують також дещо видозмінені його варіанти, видані в 1942 році проф. Я. Рудницьким і в 1943 році проф. І. Зілинським, або ж чинний «Український правопис».

Правопис 1946 року з невеликими змінами й доповненнями було перевидано в 1960 році мільйонним тиражем. Проте сьогодні це вже бібліографічна рідкість. Та й мова за ці понад 30 років не стояла на місці: з'являлися нові слова, тривав процес запозичення, поповнювалась наукова термінологія, свої вимоги до орфографії висувала перекладацька практика. Постало закономірне питання про чергове видання «Українського правопису». З цієї метою Президія Академії наук України утворила представницьку Орфографічну комісію на чолі з акад. АН України В. М. Русанівським.

Робота Орфографічної комісії складалася з кількох етапів. На першому — підготовчому — в Інституті мовознавства було створено робочу групу в складі А. А. Бурячка, С. І. Головащука й Г. М. Колесника, якій доручалося розробити проект змін та доповнень, що повинні бути внесені до нового видання «Українського правопису». Робоча група мала керуватися такими загальними настановами: 1) не змінювати традиційної української графіки, але відновити порядок розташування літер в абетці; 2) не ускладнювати принципи написання українських слів новими правилами й винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) за можливості спростити правопис складних

² Там само. — С. 123.

слів, критично поставитись до правил, що регулюють уживання великої літери й под., тобто тих правописних моментів, які не впливають із мовної структури; 4) докладніше опрацювати правила щодо написання слів іншомовного походження, зокрема географічних назв та особових найменувань людей.

Вироблений робочою групою проект цього видання «Українського правопису» розглянула група вчених, які запропонували внести ще деякі зміни й доповнення. Після врахування всіх зауважень проект правопису було розмножено в кількості 140 примірників і надіслано для докладного розгляду в Міністерство народної освіти, Міністерство вищої освіти, Міністерство культури України, до редакцій українських газет і журналів, до творчих спілок і т. ін. Проект видання «Українського правопису» обговорювали також на кафедрах української мови університетів і педінститутів, на конференції Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта». Орфографічна комісія після докладного розгляду кожного параграфа оновленого «Українського правопису» ухвалила його опублікувати.

Правопис — система, що саморозвивається. Тому цей процес не обхідно відстежувати, упорядковувати, коригувати. Невипадково всі країни рано чи пізно стикаються з необхідністю відкоригувати правопис, оскільки відбуваються зміни у суспільстві, у мовній системі; мова, як живий організм, нарощується новими словами, видозмінюється і, ясна річ, набуває нових властивостей, які обов'язково треба побачити й зафіксувати.

Разом із тим слід пам'ятати, що мова повинна не роз'єднувати людей, а навпаки, об'єднувати.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа,	Бб,	Вв,	Гг,	Ґґ,	Дд,	Ее,	Єє,
Жж,	Зз,	Ии,	Іі,	Її,	Йй,	Кк,	Лл,
Мм,	Нн,	Оо,	Пп,	Рр,	Сс,	Тт,	Уу,
Фф,	Хх,	Цц,	Чч,	Шш,	Щщ	Ьь,	Юю, Яя

Примітка. Апостроф (') в алфавіт не входить і на розміщення слів у словнику не впливає; напр.: *бур'ян*, *бур'яний* стоять поруч.

Сполучення літер **дж** і **дз** (для позначення зімкнено-щілинних звуків [дж], [дз]) не входять в алфавіт; отже, такі слова, як *джерело*, *дзвін*, стоять у словнику під літерою **д**.

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ¹

ГОЛОСНІ

Ненаголошений О § 1.1. У складах із ненаголошеним **о** пишеться та сама літера (буква) **о**, що й під наголосом: *бої́ться* (бо *бо́язко*), *голу́бка* (бо *го́луб*); *дощу́* (бо *дощ*), *робі́ть* (бо *роби́ть*), *розу́мний* (бо *ро́зум*).

О пишеться й у таких словах, де сумнівний із правописного погляду звук наголосом не перевіряється: *лопу́х*, *сокі́ра*, *сою́з*.

2. У деяких словах на місці **о** перед постійно наголошеним **а** (**я**) маємо у вимові й на письмі **а**: *бага́тий*, *бага́то*, *бага́тство*, *бага́ття*, *бага́ч*, *гаря́чий*, *гаря́чка* (пор. *гори́ти*), *гара́зд*, *кажа́н*, *кала́ч*, *кача́н*, *хазя́їн*, а також у деяких похідних з іншим наголосом: *бага́тір* (багач), *га́ряче́*; але: *гонча́р*, *ко́р'явий*, *лопа́та*, *пога́ний*, *ропа́*, *солда́т*, *това́р*, а також *бога́тір* (велетень, герой), *монасти́р*.

Примітка. Про суфікси **-ова-**, **-ува-**, **-оват-**, **-овит-**, **-уват-** див. § 23, п. 8; § 24, п. 1.

Ненаголошені Е, И § 2. 1. У складах із ненаголошеними **е** та **и** пишеться та сама літера, що й під наголосом: *вели́кий*, *вели́чезний* (бо *вѐлич*), *держу́* (бо *оде́ржати*), *клеко́тати* (бо *кле́кіт*), *несу́* (бо *прине́сений*), *шепо́тати* (бо *ше́піт*), *криве́* (бо *кри́во*), *трима́ти* (бо *отри́мувати*), *широ́кий* (бо *ши́роко*).

У словах із постійним наголосом невиразний звук рекомендується перевіряти за словниками: *лева́да*, *лемі́ш*, *кише́ня*, *мину́лий*.

2. **Е** завжди пишеться:

а) у групі **-ере-** (повноголосся), а також у групі **-еле-**: *бе́рег*, *де́рево*, *се́ред*; *зе́лень*, *пелена́*, *се́лезень*, *ше́лест*;

¹ Щоб уникнути зайвого повторення «літера... на позначення голосного... (приголосного...)», далі вживатимуться в основному терміни «голосний», «приголосний», «звук» і т. ін.

б) у суфіксах **-еня-, -ен-, -енк-, -еньк-, -ер(о), -есеньк-, -ечк-, -тель:** *козеня, доручений, Юхименко, рученька, сіме-ро, малесенький, книжечка, вихователь;*

в) коли **е** при зміні слова випадає: *бéрезень* (бо *бéрез-ня*), *вітер* (бо *вітру*), *мітел* (бо *мітла*), *справедливий* (бо *пáвда*), *хлопець* (бо *хло́пця*).

3. а) **И** пишеться в ряді слів у групах **-ри-, -ли-** між приго-
голосними у відкритих складах: *бриніти, гриміти, дрижа́ти, крива́вий, крини́ця, стриміти, трива́ти, триво́га, глитати;*

б) інколи ненаголошений **и** в групах **-ри-, -ли-** переві-
ряється наголосом: *криши́ти* (*кри́хта, кри́шка*), *трима́ти* (*стри́мувати*); *блища́ти* (*бліскавка*).

Відповідно до вимови в ряді слів не під наголосом пишеться **-рі-, -лі-:** *дріма́ти, дрімлі́вий, дрімо́та, тріща́ти, перебрі́хувати; зліта́ти.*

І § 3. На початку слова пишеться **і**, а не **и:**
*ім'я, індік, іній, інколи, іноді, інший, іс-
нува́ти, істина.*

І § 4. Літера **ї** на позначення звукосполу-
чення **й + і** пишеться:

1. На початку слова й після голосного: *їжа, їжа́к, їздець, їзди́ти, їх, їхати; дої́хати, приї́хати, краї́на, мої́, твої́.*

2. Після м'якого приголосного (на письмі — з м'яким знаком): *Ана́нїн, Ві́нї.*

3. Після твердого приголосного (на письмі — з апо-
строфом): *з'ї́зд, об'ї́хати, Заха́р'їн.*

4. Також в іншомовних словах після голосного: *арха-
ї́чний, герої́зм, герої́чний, егої́зм, егої́стичний, елі́псоїд, найв-
ний, проза́їк, руї́на, целулої́д* (див. ще § 90, п. 5, б).

Примітка. **І** не пишеться після префікса, якщо префікс закінчу-
ється голосним, а наступний склад починається з **і** (а не з **ї**): *пе-
реїна́кшити, доїсто́ричний, поінформова́ти*; так само **ї** не пишеть-
ся у складних словах, де перша частина закінчується голосним,
а друга починається з **і:** *стараїнді́йський.*

Я, Ю, Є § 5. Літери **я, ю, є** пишуться:

1. На початку слова й після голосного для
позначення звукосполучень **й + а, й + у, й + е:** *які́сть, зна́ю,
твоє́, а також після й у словах вї́я (вї́ю, на вї́ї), ма́йя.*

2. Після приголосного для позначення сполучення
м'якого приголосного з **а, у, е:** *ряд, лю́ди, оста́нне.*

Апостроф § 6. Роздільність вимови **я, ю, є, ї** та по-
переднього твердого приголосного по-
значається апострофом.

Апостроф пишеться перед **я, ю, є, ї:**

1. Після губних приголосних (б, п, в, м, ф): *б'ю, п'ять,
п'є, в'язи, у здо́ров'ї, м'ясо, рум'я́ний, ті́м'я, мереф'я́нський,
В'ячесла́в, Стеф'ю́к.*

Примітка. Апостроф не пишеться, коли перед губним звуком **е**
приголосний (крім **р**), який належить до кореня: *дзв'якну́ти,
ма́впячий, свято, тма́нний, цвях;* але: *ве́рб'я, торф'я́ний, черв'я́к.*

Коли такий приголосний належить до префікса, то апо-
строф пишеться, як і в тих же словах без префікса: *зв'язо́к,
зв'яли́ти, підв'язати, розм'я́шити.*

2. Після **р:** *бур'я́н, міжгі́р'я, пі́р'я, ма́тір'ю, кур'є́р, на
подві́р'ї.*

Примітка. Апостроф не пишеться, коли **ря, рю, ре** означають
сполучення м'якого **р** із наступними **а, у, е:** *бу́ряк, бу́рянний,
кря́кати, ря́бий, ряд, кря́к, Ре́пін.*

3. Після префіксів та першої частини складних слів, що за-
кінчуються на твердий приголосний: *без'язи́кий, від'ї́зд, з'єд-
наний, з'ї́хати, з'явї́тися, об'є́м, під'ї́хати, роз'ю́шити, роз'я́с-
ніти; дит'я́сла, пан'європе́йський, пів'я́блука;* але з власними
назвами — через дефіс: *пів-Євро́пи* тощо (див. § 26, п. 1, д).

Примітка 1. Після префіксів із кінцевим приголосним перед на-
ступними **і, е, а, о, у** апостроф не пишеться: *безіме́нний, загі-
тува́ти, зекonóмити, зокре́ма, зумї́ти.*

Примітка 2. Про апостроф у словах іншомовного походження
див. § 92, у прізвищах — § 104, п. 11, у географічних назвах —
§ 108, п. 8.

ЙО, БО § 7.1. **Йо** пишеться для позначення зву-
косполучення **й + о:**

а) на початку слова й після голосного: *йо́го, йому́, за-
войова́ний, райо́н, чийо́го;*

б) після приголосного, переважно на початку складу:
*бата́льйо́н, бульйо́н, вїо́кати, Воробї́ов, курї́оз, мі́льйо́н,
серї́озний, Соловї́ов.*

2. **БО** пишеться після приголосного для позначення м'якості приголосного перед **о**: *всього́, Ковальо́в, Линьо́в, льон, сьогодні́, сьомий, трьох, цього́*.

Чергування голосних

Чергування § 8. 1. У сучасній українській мові звуки **О – І, Е – І** **о, е** (у відкритих складах) часто чергують-ся з **і** (в закритих складах):

а) при словозміні: 1) *водопій — водопо́ю, дохід — доходу́, кінь — коня́, ка́мінь — ка́меня, лід — льодо́у, мій — мого́, сім — семи́, у́стрій — у́строю; ніч — но́чі — нічю, півність — півно́сті — півністю, радість — раді́сті — раді́стю; віселок — вісілка́, осінь — осе́ні — осінню, у вели́кому — у вели́кім;*

2) *гір — гора́, ніг — нога́, осі́б — особа́, слів — сло́во, сіл — село́;*

3) *ба́тьків — ба́тькового, ба́тькова; бра́тів — бра́тового, бра́това; Васи́лів — Васи́левого, Васи́лева; ковалі́в — ковале́вого, ковале́ва; Петро́в — Петро́вого, Петро́ва; шевці́в — шевце́вого, шевце́ва;*

4) *Кані́в — Кана́ева, Кі́їв — Ки́єва, Фа́стів — Фа́стова, Ха́рків — Ха́ркова, Черні́гів — Черні́гова;*

5) *ві́вса — овес, ві́вця — ове́ць, ві́сь — о́сі;*

6) *бі́йся — бо́юся, сті́й — сто́яти;*

7) *ві́в, ві́вши — велá (весті́); замі́в, замі́вши — замелá (заместі́); мі́г, мі́гши — мо́жу (могла́, могті́); ні́с, ні́сши — несу́ (несла́, несті́); плі́в, плі́вши — плелá (плеті́), а також рі́с, рі́сши — росла́, рості́;*

б) при словотворенні: *будівні́к (пор. будо́ва), вільни́й (пор. во́ля), кі́лля (пор. кола́), підні́жжя (пор. нога́), подві́р'я (пор. дво́ра), робітні́к (пор. робо́та); зі́лля (пор. зеле́ний), сі́льський (пор. село́) та ін.*

2. **О, е** не переходять в **і** у закритому складі в таких випадках:

а) коли ці звуки вставні або випадні: *ві́кно — ві́кон, землі́я — земе́ль, ка́зка — казо́к, со́тня — со́-тень; ві́тер — ві́тру, ві́тер — ві́тру, вогонь — вогню́, день —*

дня, розде́р — розідрáти, смúток — смúтку, сон — сну, тра́вень — тра́вня.

Примітка 1. В окремих словах при їх зміні **о, е** не випадають: *лоб — лоба́, мох — мо́ху, рот — ро́та, лев — ле́ва.*

Примітка 2. За аналогією до форм *книжо́к, казо́к* маємо **о** між приголосними в родовому множини й від деяких іншомовних слів: *а́рка — а́рок, ма́рка — ма́рок, па́пка — па́пок* тощо; але: *парт, форм, сакль* та ін.;

б) у групах **-ор-, -ер-, -ов-** між приголосними: *торг — то́ргу, хорт — хорта́, смерть — сме́рті, вовк — во́вка, шовк — шовку́.*

Виняток: *погірди́й* (пор. *пого́рда*);

в) у групах із повноголоссям **-оро-, -оло-, -ере-,** а також **-еле-**: *горо́д, моро́з, подо́рож, поро́х, сто́рож; во́лос, со́лод; бе́рег, пе́ред, се́ред, че́рез; зе́лень, пе́лех, ше́лест* та ін.; але: *мори́г, оборо́г, порі́г, смори́д;*

г) у родовому відмінку множини іменників середнього роду на **-ення**: *зна́чень (зна́чення), поло́жень (поло́ження), тве́рджень (тве́рдження), твора́нь (твора́ння);*

ґ) в абрєвіатурах і в похідних утвореннях: *спе́цна́з, торго́пред* та ін.;

д) у словах іншомовного походження: *агроно́м, інже-не́р, студе́нт, том* та ін.

Примітка. За аналогією з тими словами української мови, де є чергування **о, е** з **і**, таке чергування з'явилося й у деяких давно засвоєних словах іншомовного походження: *Анти́н — Анто́на, гні́т — гно́та, ко́лір — ко́льору, Про́кіп — Про́копа; кури́нь — ку-реня́, папі́р — папе́ру.*

Відхилення в чергуванні
О – І, Е – І

3. Є цілий ряд випадків, коли чергування **о, е** з **і** у відкритих і закритих складах відступає від наведених правил:

а) **і** наявне у відкритому складі в словах з вирівняною за іншими відмінками чи формами основою:

1) у формах називного відмінка однини: *гребіне́ць (гре-бі́нця), дзвіно́к (дзві́нка, дзві́нку, дзві́нком), ка́мінець (ка-мі́нця), кіготь (кі́гтя), кіло́к (кі́лка), кіне́ць (кі́нця), ніготь (ні́гтя), оліве́ць (олі́вця), реміне́ць (ремі́нця), ріве́нь (рів́ня),*

стіжок (стіжка), стрілець (стрільця), торгівець (торгівця), фахівець (фахівця) та ін.;

2) у формах родового відмінка множини: *вікон (вікно), вічок (вічко), гілок (гілка), зірок (зірка), кілець (кільце), ліжок (ліжка), ніжок (ніжка, ніжки), пліток (плітка)*;

3) у зменшених формах іменників за аналогією до таких форм, як *кіл — кілка, міст — містка, гірка* (де **і** в закритому складі): *кілочок, місточок, ніженька, гіронька*; але: *слівце — словечко*;

б) у групах **-оро, -оло-, -ере-** **о, е** переходять в **і**:

1) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду (здебільшого з рухомим наголосом) і в похідних від них іменниках на **-к(а)** зі значенням зменшеності: *бородá — борід — борідка, боронá — борін — борінка, головá — голів — голівка* (і *головка* — з іншим значенням), *сторонá — сторін — сторінка, чередá — черід — черідка*;

2) у родовому відмінку множини іменників здебільшого середнього роду й відповідних зменшених іменниках: *болото — боліт — болітце, ворота — воріт — ворітця, долото — доліт — долітце*; але: *дерево — дерев — деревце, джерело — джерел — джерельце*;

3) у деяких похідних іменниках середнього роду з подовженим приголосним: *бездоріжжя, Запоріжжя, підборіддя, роздоріжжя*; але: *лівоберіжжя, узберіжжя*; а також без подовження: *безголів'я, поголів'я*; але *безголл'я, повноголл'я*;

в) **і** в закритому складі виступає у формах чоловічого роду однини дієслів минулого часу й дієприслівників із повноголоссям, якщо відповідні форми жіночого та середнього роду однини й форма множини мають наголос на кінцевому складі: *волік, волікши (волокти), зберіг, зберігши (зберегти), стеріг, стерігши (стерегти)*, бо: *волоклá, зберегла́, стерегла́; волокло́, зберегло́, стерегло́* та ін.; але: *борóв, колóв, молóв, полóв, порóв*, бо: *борóла, колóла, молóла, полóла, порóла* та ін.;

г) у віддієслівних іменниках середнього роду на **-ння і** звичайно буває тільки під наголосом, а без наголосу — **е**: *носіння, ходіння, вра́ження, заве́ршення, збі́льшення, значе́-*

ня, по́яснення; але: *варéння* (і *варіння, вáрення* — процес), *вчéння*. Так само **-ення**, а не **-іння** мають іменники, похідні від слів з основою на **-ен**: *наймéння*;

г) **о, е** наявні в закритому складі:

1) у непрямих відмінках іменників чоловічого роду з вирівняною за називним відмінком основою: *борéць — борця́ (борце́ві, борце́м та ін.), ви́борець — ви́борця, ловéць — ловця́, творéць — творця́; мото́к — мото́ка, носо́к — носка́, па́росток — па́ростка; во́день — во́дню, котéл — котла́, оре́л — орла́*;

2) у повноголосних формах **-оро-, -оло-** зі сталим наголосом іменників переважно жіночого роду: *колóд (колóдка), долóнь (долóнька), сорóк, огорóж, морóк, нагорóд* (від них немає зменшених форм з **і**); але: *дорі́г, дорі́жка, корі́в, корі́вка, бері́з, бері́зка* (проте *берéзка* — виткий бур'ян);

3) у родовому відмінку множини ряду іменників переважно жіночого роду: *будóв, вод, істо́т, осно́в, підпо́р, проб, субо́т, топо́ль (топо́лька), шкод*; *леле́к, меж, озéр (озéрце), потре́б*; але: *осі́б, підкі́в*;

4) у прикметниках, утворених від власних імен на **-ов (-ьов, -йов), -ев (-єв)**: *Ма́лишев — ма́лишевський, Па́влов — па́вловський*. Але в прикметниках, утворених від власних імен на **-ів (-їв)**, зберігається **і (ї)**: *Гаври́лів — гаври́лівський* (див. ще § 113, п. 2);

5) у ряді префіксальних безсуфіксних іменників типу: *зато́н, зато́р, перео́р, пото́н* (під впливом родового відмінка однини: *зато́ну, зато́ру, перео́ру, пото́ну*); але звичайно: *поті́к, розгі́н, уди́й*.

Зрідка, навпаки, під впливом називного відмінка однини **і** поширюється на решту форм: *о́пік* (родовий однини *о́піку*);

6) під наголосом у словотвірних частинах **-вод, -воз, -нос, -роб** складних слів, що означають людей за родом діяльності, та в похідних утвореннях: *ділово́д, ділово́дство, екскурсово́д; водово́з; дровоно́с; хліборо́б, хліборо́бство, чорноро́б* і т. ін. Проте в словах, що означають предмети, та в похідних утвореннях такий **о**, незалежно від наголосу,

переходить в **і**: *водопровід, газопровід, газопровідний, електропровід, трубопровід*; у словах же зі складником **-воз** звук **о** здебільшого зберігається: *електровоз, лісовоз, тепловоз*. Незалежно від семантики слова в словотвірних частинах **-хід, -ріг** виступає тільки **і**: *всюдихід, місяцехід, пішохід, пішохідний, самохід, самохідний, стравохід, швидкохід, швидкохідний; козеріг і Козеріг* (сузір'я), *носоріг* і т. ін.;

7) у ряді слів книжного й церковного походження та в похідних: *Бог, верховний, виробництво, вірок, закон, законний, нарід, народний, основний, потоп, прапор, пророк, словник*, а також за традицією в деяких прізвиськах: *Артемівський, Боровиковський, Грабовський, Котлярівський, Пісемський* і т. ін.; але: *Вериківський, Желехівський, Минківський*.

Чергування **Е — О** після **Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й**

§ 9.1. Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед м'яким приголосним, а також перед складами з **е** та **и** (яке походить від давньоруського **и**) пишеться **е**: *вечеря, вішєнь, джерелó, женіти, ніженька, пшєніця, стáєнь, увєчері, учень, чернєтка, четвєртий, шєстидєнка, щєміти, щєтіна*.

Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед твердим приголосним, а також перед складами з **а, о, у** та **и** (яке походить від давньоруського **ы**) пишеться **о**: *бджолá, будіночок, вечорі* (пор. *вечєря*), *жонáтий* (пор. *женіти*), *іграшок, копійок, пшонó* (пор. *пшєніця*), *чоловік, чому́сь, чóрний* (пор. *чернєтка*), *чотіри* (пор. *четвєртий*), *шóбстий* (пор. *шєстї*), *щокá*.

Примітка. У словах *лóжечка — лóжечок, кнїжечка — кнїжечок, лієчка — лієчок* і под. зберігається **е** (**є**), бо приголосний **ч** у наступному складі в давні часи був м'яким.

2. **О** виступає замість сподіваного **е** після шиплячих та **й** перед м'яким приголосним:

а) в іменниках жіночого роду III відміни в суфіксі **-ост(і)**: *безкрайóсті, мєншóсті, пєкучóсті, свїжóсті* та ін. (відповідно до *вїчності, рáдості* й т. ін., де **о** йде не після шиплячих);

б) у давальному й місцевому відмінках однини деяких іменників: *бджолі, на бджолі, на вєчорі, пшоні, у пшоні, щоці, на щоці* (відповідно до більшості відмінкових форм

із наступним твердим приголосним: *бджолá, бджолу́, вєчора, вечорі* та ін.);

в) у закінченнях родового та орудного відмінків прикметників і займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду: *безкрайóї, безкрайóю, гарячóї, гарячóю, нáшої, нáшою, пєршóї, пєршою* та ін. (відповідно до *безкрайóго, безкрайóму, нáшого* та ін. або до *дрúгої, молодбі* тощо, де **о** закономірне);

г) у похідних утвореннях типу *вечоріти, вечоріє* (відповідно до *вєчора, вєчорові* й т. ін.), *чорніти, чорніє, чорніці, чорніти, чорніло* та ін. (відповідно до *чóрний, чóрного* тощо).

Примітка. У прислівниках типу *ворóже, гáрячє* після шиплячих пишеться **є**; але: *твóрчо, законодавчо, хїжчо* та ін.

Чергування голосних у дієслівних коренях

Чергування **О — А**

§ 10. 1. Це чергування відбувається в коренях низки дієслів, змінюючи їх значення. Дієслова з **о** звичайно позначають тривалу, нерозчленовану дію або одноразову, закінчену, дієслова з **а** — повторювану, багаторазову дію: *гоніти — ганя́ти, котіти — кача́ти, крбїти — кра́яти, ломіти — лама́ти, могті, змогті, допомогті* та ін. — *вимага́ти, допомага́ти; скóчити — скака́ти; схопіти — хапа́ти; стоя́ти — ста́ти*.

Однак більшість дієслів має кореневий **о**, що не чергується з **а**: *вїмовити — вимовля́ти, віростити — вирóшувати, простіти — проща́ти, вино́шувати, відгорóджувати, договóрювати, заспоко́ювати, перекóнувати, устанóвлювати* та ін.; але *вїпровадити — випроводжа́ти*.

2. Це чергування теж відбувається в коренях дієслів, змінюючи їх значення: **е** виступає в префіксальних морфемах дієслів доконаного виду, **і** — в дієсловах недоконаного виду: *вїгребти — вигрїба́ти, вїкоренити — викорїнювати, вїпекти — випїка́ти, заместї — заміта́ти, зберегті — зберїга́ти, летїти — літа́ти, наректї — нарика́ти, спосте-*

регті́ — *спостеріга́ти*, *причепі́ти* — *чіпля́ти* й *чіпа́ти*; так само *віволокти́* — *виволика́ти*, де **о** чергується з **і**.

Е чергується з **і** також у дієсловах із суфіксом **-ува-** (**-юва-**), коли наголос падає на кореневий **і**, та в похідних від цих дієслів іменниках на **-ння**: *брехати́* — *набріхува-ти*, *вікоренити́* — *викорінювати́*, *заверті́ти* — *завірчува-ти*, *тесати́* — *зати́сувати*, *чекати́* — *очікувати́*; *вікоренення* — *викорінювання*, *чекання́* — *очікування́*; так само *віполоскати́* — *виполіскувати́* (де **о** чергується з **і**); але: *виве́ршувати*, *заве́ршувати*, *переве́ршувати*, *потребува́ти*, *прище́плювати*.

Е (випадний) — **И** Випадний **е** чергується з **и** перед **л**, **р**: *беру́* — *бра́ти* — *вибира́ти*, *вістелю́* — *віслати́* — *вистила́ти*, *заме́р* — *замри́* — *замира́ти*, *запе́р* — *запрі́* — *запирати́*, *сте́р* — *зі́три* — *стирати́* та ін.

Чергування
У — В § 11. 1. В українській мові чергуються як прийменники **у**, **в**, так і префікси **у-**, **в-** у словах. **У** вживається для того, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) між приголосними: *Наш учитель*; *Де́сь у хлі́бах кричав перепел*;

б) на початку речення перед приголосним: *У присмерку літають ластівки так низько* (Павличко); *Увійшли до хати*; *У лісі стояв гамір, пахло квітами*;

в) незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними **в**, **ф**, а також перед сполученнями літер **льв**, **св**, **тв**, **хв** і под.: *Сидимо у вагоні*; *Не спитавши броду, не сунься у воду* (Приказка); *Велике значення у формуванні характеру має самовиховання*; *Одягнена у хвою, шумить дрімуча тайга*;

г) після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним: *Стоїть на видноколі мати — у неї вчись* (Б. Олійник); *Це було... у Києві*; *До мене зайшла товаришка, учителька із сусіднього села*.

2. **В** уживається для того, щоб уникнути збігу голосних:

а) між голосними: *У нього в очах засвітилась вірада* (Панас Мирний); *Була в Одесі*; *Прочитала в оголошенні*;

б) на початку речення перед голосними: *В очах його світилась надія*; *В Антарктиді працюють наукові експедиції*;

в) після голосного перед більшістю приголосних (крім **в**, **ф**, **льв**, **св**, **хв** і под.): *Пішла в садок вишневий* (Шевченко); *Люди врозкид розляглися в траві* (Гордієнко).

3. **У — В** не чергуються:

а) у словах, що вживаються тільки з **в** або тільки з **у**: *вда́ча*, *вклад*, *впра́ва*, *вступ* (і *уда́ча*, *укла́д*, *упра́ва*, *усту́п* — з іншими значеннями); *взаємини*, *вла́да*, *власний*, *властиві́сть*, *вплив* і т. ін.; *ува́га*, *уда́рник*, *узбере́жжя*, *ука́з*, *умо́ва*, *уста́лення*, *установа́*, *уя́ва*, а також у похідних утвореннях: *вступни́й*, *владáр*, *ува́жність*, *уда́рницький*, *умовни́й* та ін.;

б) у власних іменах і в словах іншомовного походження: *Вдове́нко*, *Вру́бель*, *Владивосто́к*; *Уго́рщина*, *Удовиче́нко*, *Ура́л*, *увертю́ра*, *ультимату́м*, *уто́пія* та ін.

Примітка. У поезії поряд із звичайною формою *Украї́на* іноді вживається *Вкраї́на*.

Чергування
І — Й § 12. Сполучник **і** та початковий ненаголошений **й** в ряді випадків чергуються з **й** у тих же позиціях, що й **у — в**.

1. **І** вживається, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) після приголосного або паузи, що на письмі позначається крапкою, комою, крапкою з комою, двокрапкою, крапками, перед словами з початковим приголосним звуком: *Нема вже тієї хатини. І я в сивині, як у сні* (Павличко); *Вірю в пам'ять і серце людське* (Б. Олійник);

б) на початку речення: *І долом геть собі село Понад водою простяглось* (Шевченко); *І приковують [гори] до себе очі, і валять у свою далечинь імлісту* (Коцюбинський).

2. **Й** уживається, щоб уникнути збігу голосних:

а) між голосними: *У садку співали Ольга й Андрій*; *Оце й уся врода* (Панас Мирний); *Квітли вишні й одцвітали* (Малицький);

б) після голосного перед приголосним: *Навчає баєчка великого й малого* (Глібов); *На траві й квітках росинки, шелестіння й гомін гілки, щebetання й пісня пташки* (Щоголів).

Примітка. Так само чергується початковий ненаголошений і з й у словах: *імєння — ймєння, ймовірний — ймовірний, їти — йти, їтіся — йтіся (їдється — їдється).*

3. Чергування і — й не буває:

а) при зіставленні понять: *Дні і ночі; Батьки і діти; Війна і мир;*

б) перед словом, що починається на й, є, ї, ю, я: *Ольга і Йосип — друзі; І раптом людська тінь майнула. Куди, для чого, хто і як?* (Рильський);

в) після паузи: *Щось такеє бачить око, І серце жеде чогось* (Шевченко).

Чергування
3 — ІЗ — ЗІ (ЗО) § 13. Варіанти прийменника з — із — зі (зрідка зо) чергуються на тій же підставі, що й в — у, і — й.

1. З уживається:

а) перед голосним на початку слова незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *З одним рибалкою він дуже подружив* (Глібов); *Диктант з української мови;*

б) перед приголосним (крім с, ш), рідше — сполученням приголосних на початку слова, якщо попереднє слово закінчується голосним, а також на початку речення, після паузи: *Плугатарі з плугами йдуть* (Шевченко); *З її приїздом якось повеселіла хата* (Леся Українка); *Як сонях той до сонця, до України свій погляд я з любов'ю повертав* (Малицький).

Щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови, вживають **із** або **зі**.

2. Варіант **із** уживається переважно між свистячими й шиплячими звуками (**з, с, ц, ч, ш, щ**) та між групами приголосних (після них або перед ними): *Тихович разом із сходом сонця зірвався на рівні ноги* (Коцюбинський); *Лист із Бразилії* (Франко); *І місив новий заміс із тіста старого* (Драч); *Родина із семи чоловік; Гнат... запряг коні й так їх*

гнав із села, що вони із шкури вилазили (Стельмах); *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (Нар. пісня); *Із шовку виготовили вітрила.*

3. **Зі** вживається перед сполученням приголосних на початку слова, зокрема коли початковими виступають **з, с, ш, щ** і т. ін., незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *Бере книжку зі стола* (Леся Українка); *Ви зустріли ворога з палаючою ненавистю в очах, зі зброєю в руках* (Яновський); *Зі школи на майдан вивалила дівтора* (Головка); *Війнув зі Сходу легіт волі* (Павличко); *Балада зі знаком запитання* (Драч).

Примітка. **Зо** як фонетичний варіант прийменника **зі** завжди виступає при числівниках **два, три**: *позичив зо дві сотні*; може виступати й при займеннику **мною**: *зі (зо) мною*; але тільки зі *Львова*.

ПРИГОЛОСНІ

Літера Г § 14. Літера г передає на письмі гортанний щілинний приголосний як в українських словах: *гáдка, гей, могутній, плуг*, так і в іншомовних (на місці h, g) давнішого походження: *газета, генерал, грамота, Євангеліє; Гегель, Гомєр, Англія, Гаага*, а також у недавніх запозиченнях, часто вживаних, особливо в звукосполученнях **гео-, -лог-, -гог-, -грам-, -граф-**: *агітація, агрєсія, горизонт, магазин; географія, геологія, педагог, кілограм, фотографія* (див. ще § 87).

Літера Г § 15. Літера г передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давнотрадиційних і зукраїнізованих: *а́грус, га́ва, га́зда, гандж, га́нок, гату́нок, гвалт, гвалтува́ти, те́гати, гедзь, гелготати, герготати, герготіти, гітнути, гирлі́га, глей, гніт* (у лампі), *гогель-могель, грасува́ти, гра́ти* (іменник), *гратча́стий, грєчний, гринджо́ли, гру́нт, гудзик, гу́ля, джигу́н, дзі́га, дзі́глик* тощо та похідні від них, а також у прізвищах *Галара́н, Гудзь* і под.

Примітка. У власних назвах іншомовного походження етимологічний g згідно з усталеною традицією вимовляється як г; проте збереження g у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова: *Гданськ і Гданськ, Гренландія й Гренландія, Гібралтар і Гібралтар; Гарібальді й Гарібальді, Гете й Гете*.

Позначення м'якості приголосних

Коли пишеться **Ь** § 16. Знаком **ь** позначається м'якість приголосних звуків.

1. **Ь** пишеться:

а) після м'яких **д, т, з, с, дз, ц, л, н** у кінці слова та складу: *вісь, гедзь, кінь, мідь, наморозь, палець, суть, швець; близько, восьмий, ганьба, Грицько, дядько, кільце, молотьба;*

б) після м'яких приголосних у середині складу перед **о**: *дьоготь, дзьоб, льон, сьомий, трьох, тьохкати.*

Примітка. Про вживання **ь** у словах іншомовного походження див. § 93; у прізвищах — § 104, п. 9, 12, а; у географічних назвах — § 109, п. 9.

2. Зокрема **ь** пишеться:

а) у словах на:

1) **-зький, -ський, -цький; -зькість, -ськість, -цькість; -зько, -сько, -цько; -зькому, -ському, -цькому; -зьки, -ськи, -цьки:** *близький, вузький, волінський, донецький; близькість, людськість; близько, військо, багацько; по-французькому (по-французьки), по-українському (по-українськи), по-німецькому (по-німецьки).*

Примітка. У словах *баский, боязкий, в'язкий, дерзкий, жаский, ковзкий, плаский (пльоский), порський, різкий* і похідних утворення: *боязкість, в'язкість, баско, різко* тощо знак м'якшення не пишеться, оскільки тут **з, с** разом із **к** не творять суфіксів **-зк-, -ск-**;

2) **-енька, -енько, -онька, -онько; -енький, -есенький, -ісінький, -юсінький:** *рученька, батенько, голівонька, соколонько; гарненький, малесенький, свіжисінький, тонюсінький;*

б) після м'якого **л** перед наступним приголосним: *їдальня, кільце, ковальський, пальці, рибальство, сільський, спільник.*

Примітка. Не ставиться м'який знак після **л** у групах **-лц-, -лч-**, коли вони походять із **-лк-**: *балка — бальці, галка — гальці, галчєня, монголка — монгольці, Наталка — Натальці, Наталчин, рибалка — рибальці, рибалчин, спілка — спільці, спілчанський;* але: *Галька — Гальці, Гальчин;*

в) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи I відміни й середнього роду на **-нн(я)**,

-ц(е) II відміни: *друкарень, їдальня, крамниць, матриць, пісень, робітниць, стаєнь; бажань, знань, кілець, місць, сердець і серць;*

г) у дієслівних формах дійсного та наказового способу: *будить, будять, здається, косить, косять, коситься, робить, роблять, робиться, ходить, ходять; будь, будьте, винось, виносьте, виносься, кинь, киньте, стань, станьте, трать, тратьте* (див. ще § 83, прим. 1).

Примітка. Про вживання **ь** у словах іншомовного походження та у власних назвах див. § 93; § 109, п. 9.

Коли **Ь**
не пишеться

§ 17. Знак м'якшення (**ь**) не пишеться:

1. Після **р** у кінці складу або слова: *вірте, кобзар, лікар, перевір, секретар, тепер, школяр, Харків.*

2. Після **н** перед **ж, ч, ш, щ** та перед суфіксами **-ств(о), -ськ(ий):** *інженер, інший, кінчик, менший, тонший, Уманщина; волінський, громадянський, освітянський, селянський; громадянство, селянство.* Але: *бриньчати, доньчин, няньчин, няньчити* та ін., бо в твірних іменниках між приголосними виступає **ь**: *бренькіт, донька, нянька.*

3. Після м'яких приголосних, крім **л**, якщо за ними йдуть інші м'які приголосні: *вінця, кінцівка, користю, ланцюжок, радість, світ, свято, слід, сміх, сніг, сніп, сьогодні, танцювати, щастя;* але: *різьбяр* (і *різьбар*), *тьмяний* і похідні від них.

Примітка. Коли **ь** уживається у формі називного відмінка іменника, то він зберігається й у всіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку його нема, то й в інших відмінках він не пишеться; пор.: *Галька — Гальці, дівчинонька — дівчиноньці, писмо — на письмі, редька — редьці;* але: *галька — гальці, сторінка — сторінці, пасмо — у пасмі.*

4. Після **л** в іменникових суфіксах **-алн(о), -илн(о):** *держално, пужално, ципілно* та ін.; але в зменшених формах **ь** пишеться: *держальце, пужальце* й под.

5. Між подовженими м'якими приголосними: *буття, волосья, галуззя, гіллястий, життя, каміння, лється, приладдя, сіллю.*

6. Після **д, н, т** перед суфіксами **-ченк(о), -чук, -чишин:** *безбáтченко, Пáнченко, Фédченко; Радчúк, Степанчúк; Гринчíшин, Федчíшин;* але після **л** пишеться **ь:** *Михáльченко, Михáльчúк.*

7. Після **ц** у кінці слів — іменників чоловічого роду іншомовного походження: *Галáц, кварц, палáц, паяц, Суéц, шприц,* а також у деяких вигуках: *бац, буц, гоц, клац.*

Зміни приголосних при збігу їх

Зміни груп приголосних **-ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ-** звуки часто змінюються:

а) група приголосних **-цьк-** змінюється на **-чч-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а):** *вояцький — вояччина, козацький — Козáччина, німецький — Німе́ччина, турецький — Турéччина;* але: *гáлицький — Галичина́;*

б) групи приголосних **-ськ-, -ск-** змінюються на **-щ-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а):** *віск — вощíна, ліска — ліщíна, пісок (пíску) — піщíна, полтавський — Полта́вщина;*

в) групи приголосних **-ск-, -шк-** змінюються на **-щ-** при творенні прикметників та іменників із суфіксом **-ан(-ян-):** *віск — вощáний — вощáнка, дошка — дощáний, пісок (пíску) — піщáний;*

г) групи приголосних **-ск-, -ст-** змінюються на **ш,** група **-зк-** на **-жч-** при творенні багатьох форм дієслів II дієвідміни: *вeрeск — вeрeщáти, вeрeщú, вeрeщíш* і т. д.; *простíти — прощáти, прощáю, прощáєш* і т. д.; *прощú; але: простíши, простíть* і т. д.; *брязк — бряжщáти, бряжщú, бряжщíш* і т. д.;

г) групи приголосних **-ськ-, -зьк-** відповідно змінюються на **-щ-, -жч-** при творенні прізвиськ на **-енко, -ук:** *Васько́ — Ва́щенко — Ващúк, Ісько́ — Їщенко — Іщúк, Онíсько — Онíщенко — Онiщúк, Водолáзький — Водолáжченко, Кузько́ — Кужчéнко.*

Примітка. У присвійних прикметниках від власних імен із групами **-ск-, -ськ-** с на письмі зберігається, а **к** переходить у **ч:** *Парáска — Парáсчин, Онíська — Онíсьчин; -шк-* дає **ш:** *Мелáшка — Мелáшин.*

Зміни приголосних перед **-СЬК(ИЙ), -СТВ(О)**

2. Перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** деякі приголосні при словотворенні змінюються, змінюючи й самі суфікси:

а) **к, ць, ч + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-цьк(ий), -цтв(о):** *гірнік — гірніцький, молодéць — молодéцький, молодéцтво, пáрубок — пáрубóцький — пáрубóцтво, ткач — тка́цький — тка́цтво;*

б) **г, ж, з + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-зьк(ий), -зтв(о):** *боягу́з — боягу́зький — боягу́зтво, Запорі́жжя — запорі́зький, Парі́ж — парі́зький, Пра́га — прáзький, убо́гий — убо́зтво;*

в) **х, ш, с + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-ськ(ий), -ств(о):** *залі́сся — залі́ський, пта́х — пта́цтво, товари́ш — товари́ський — товари́ство.*

Інші приголосні перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** на письмі зберігаються: *багáтий — багáцтво, брат — бра́тський — бра́цтво, завод — заводський, інтелі́гент — інтелі́гентський, лю́д — лю́дський — лю́дство, пропáгандіст — пропáгандістський, студéнт — студéнтський — студéнтство.*

Примітка. Про творення прикметників із суфіксом **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів див. § 113.

Зміни приголосних перед **-Ш(ИЙ)** у вищому ступені прикметників (прислівників)

3. У вищому ступені прикметників і прислівників **г, ж, з** перед суфіксом **-ш(ий)** змінюються на **-жч(ий), а с + ш(ий)** — на **-ш(ий):** *висо́кий — ви́щий (ви́ще), ву́зький — ву́жчий (ву́жче), доро́гий — доро́жчий (доро́жче), ду́жий — ду́жчий (ду́жче), низький —ни́жчий (ни́жче);* але: *легкий — ле́гий (ле́ше).*

Це стосується і дієслів, утворених від прикметників вищого ступеня: *блі́жчати, ву́жчати, кра́чати* та ін. і похідних від них іменників: *підви́щення (від підви́щити), подоро́жчання (від подоро́жчати).*

-ЧН-, -ШН-

4. Приголосні основи **к, ц(ь)** перед суфіксом **-н-** змінюються на **ч:** *безпéка — безпéчний, безпéчність, безпéчно; вік — ві́чний, ві́чність, ві́чно; кінéць — кінéчний, місяць — міся́чний, окóлиця — окóличний, пшeні́ця — пшeні́чний, рік — рі́чний, сéрце —*

сердечний, сонце — сонячний, яйце — яєчня. Приголосний основи **ч** зберігається: *поміч — помічний, помічник; ніч — нічний, ячмінь — ячний (або ячмінний).*

Виняток становлять слова: *дворушник, мірошник, рушнік, рушніця, сердешний* (у значенні «бідолашний»), *сбняшник, торішний.*

Примітка 1. Приголосні **ж, ч, ш, щ, т(ь)** у давальному та місцевому відмінках іменників (жін. р.) та в дієсловах перед постфіксом **-ся** на письмі зберігаються: *діжці, дочці, квіці, книжці, юшці; не вріжся, не морочся, не моришся, радішся, спиться.*

Примітка 2. Глухі приголосні основи перед дзвінками на письмі зберігаються: *боротьба* (бо *бороти*), *молотьба* (бо *молотити*), *просьба* (бо *просіти*). Так само й дзвінки перед глухими на письмі зберігаються: *бабка, борідка, вогкий, дігтяр, кігті, книжка, легкий, нігті*; але: *затхлий, зітхнути* (хоча *дихати*), *натхнути, тхір.*

Спрощення груп приголосних

§ 19. 1. У групах приголосних **-ждн-, -здн-, -стл-, -стн-** випадають **д і т**: *тіждень — тіжня — тиженевий; виїздити — виїзний, поїзд — поїзний; лестоці — улєсливий, щастя — щасливий; вість — вісник, користь — корисний, честь — чесний, якість — якісний*; але в словах: *зап'ястний, кістлявий, пестливий, хвастливий, хвастнути, хворостняк, шістнадцять* літера **т** зберігається.

Примітка. У прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження з кінцевим **-ст**, літера **т** у групі приголосних **-стн-** зберігається, хоч відповідний звук і не вимовляється: *аванпост — аванпостний, баласт — баластний, компост — компостний, контраст — контрастний, форпост — форпостний.*

2. У групах приголосних **-зкн-, -скн-** випадає **к** при творенні дієслів із суфіксом **-ну-**: *бризк — бризнути, брязк — брязнути, блиск — блиснути, писк — піснути, плюск — плюснути, тріск — тріснути*; але: *віпуск — випускний, виск — віскнути, риск — рискнути.*

3. У групі приголосних **-слн-** випадає **л**: *масло — масний, мисль — умісний, навмісне; ремесло — ремісник.*

Подвоєння та подовження приголосних

**Подвоєння
приголосних
при їх збігу**

§ 20. 1. Подвоєні приголосні маємо при збігу однакових приголосних:

а) префікса й кореня: *ввіч, ввічливий, віддати, відділ, заввішки, ззяду, оббіти,*

роззбріти, розз'ява.

Примітка. Не подвоюються приголосні в таких словах, як *отой, отут, отак, отам, отепер, отоді*, а також *оцеї* тощо;

б) кінця першої та початку другої частини складноскорочених слів: *військомат* (військової комісаріат), *страйком* (страйковий комітет), *юнат* (юний натураліст);

в) кореня або основи на **-н- (-нь-)** і суфіксів **-н(ий) [-н(ій)], -ник, -ниц(я)**: *вина — безвінний, день — денний, закон — законний, кінь — кінний, причина — причинний; осінь — осінний, ранок — ранній; баштанник, годинник, письменник; віконниця, Вінниця.*

Подвоєння **н** зберігається й перед суфіксом **-ість** в іменниках та прислівниках, утворених від прикметників із подвоєним **н**: *безвінний — безвінність — безвінно, законний — законність — законно, туманний — туманність — туманно*;

г) основи дієслова минулого часу на **с** і постфікса **-ся**: *вінісся, пасся, розрісся, трясся.*

2. Буквосполучення **-нн-** пишеться:

**-ЕНН(ИЙ),
-АНН(ИЙ)**

а) у збільшувально-підсилювальному суфіксі **-енн(ий)**: *здоровенний, силенний, численний*;

б) у прикметниках на **-енн(ий), -анн(ий) [-янн(ий)]** зі значенням можливості або неможливості дії: *здійснений, невблаганний, недозволений, недоторканий, незрівняний, незчислений, непримиренний, неказаний, нескінченний* та в прикметнику *стараний* з відтінком підсилення;

в) у прикметниках на **-енн(ий)** старослов'янського походження: *благословенний, блаженний, огненний, священний*.

Буквосполучення **-нн-** зберігається й в іменниках та прислівниках, утворених від таких прикметників: *здійсненість, старанність, старанно, численність, численно* тощо.

Примітка. **Н** не подвоюється в дієприкметниках: *вівершений, вихований, зроблений, індустріалізований, побраний, сказаний, спечений*, як і в прикметниках на **-ений** з відповідних дієприкметників (з іншим наголосом): *варений* (пор. *варений*), *печений* (пор. дієприкметник *печений*) та ін., а також у прикметнику *догожданий*.

Треба розрізнати такі слова, як *здійснений* (який може здійснюватися — прикметник) і *здійснений* (який здійснився — дієприкметник), *нездоланий* (непереможний) і *нездоланий* (якого не подолали), *незлічений* (представлений у дуже великій кількості) і *незлічений* (не порахований) та ін.

3. Подвоюються приголосні в словах: *бовван, Ганна, лянній, овва, ссати*, а також у похідних: *бовваніти, Ганнин, віссати, ссавці* та ін.

Подовження
приголосних
перед Я, Ю, Є, І

4. Приголосні **д, т, з, с, л, н, ж, ш, ц, ч** подовжуються (а на письмі позначаються двома літерами), коли вони стоять після голосного:

а) перед **я, ю, і, є** в усіх відмінках іменників середнього роду II відміни (крім родового множини): *знаряддя, знаряддю, на знарядді* та ін.; *життя, життю, у житті; мотуззя, у мотуззі; колосся, колоссю, у колоссі; гілля, гіллю, на гіллі; знання, знанню, у знанні; збіжжя, збіжжю, у збіжжі; сторіччя, сторіччю, у сторіччі; піддашия, піддашию, на піддашиї*; а також у похідних словах: *гілля — гіллятий, гіллячка; життя — життєвий* (і *життьовий*), *життєпис* та ін.; але: *знань, знарядь, піддаш, сторіч, угідь*.

Якщо в родовому відмінку множини іменники середнього роду закінчуються на **-ів**, подовження зберігається: *відкриття — відкриттів, почуття — почуттів*;

б) перед **я, ю, і, є** в усіх відмінках деяких іменників чоловічого та жіночого роду I відміни (за винятком

родового множини із закінченням **-ей**): *суддя, судді, суддю, суддів* і т. ін.; *стаття, статті, статтею* (але в родовому множини — *статей*); *рілля, ріллі, ріллю, ріллею; Ілля, Іллі, Іллю, Іллею* та ін.;

в) перед **ю** в орудному відмінку іменників жіночого роду однини III відміни, якщо в називному відмінку основа їх закінчується на один м'який або шиплячий приголосний: *молодь — молоддю, мить — миттю, мазь — мазю, вісь — віссю, міць — міццю, сіль — сіллю, тінь — тінню, подорож — подорожжю, ніч — нічю, розкіш — розкішию*; але: *молодість — молодістю, повість — повістю, кров — кров'ю, матір — матір'ю, пригорі — пригорію*. У називному відмінку однини вони закінчуються на два приголосних (у тому числі **шч** — на письмі **щ**), губний або **р**;

г) перед **я, ю** в прислівниках типу *зання, навмання, спосоння; попідвіконню, попідтінню*;

г) перед **ю, є** у формах теперішнього часу дієслова *літи* (*літисся*): *лю, леш, лемо, лете, лють, лється, лються*, а також у похідних: *віллю, наллю* та ін.

Примітка. Приголосні не подовжуються в словах: *кутя, попадя, свиня*, у формах числівника *третя, трете* та ін.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

3- (ІЗ-, ЗІ-) § 21. 1. Префікс **з** перед глухими приголосними **к, п, т, ф, х** переходить у **с**: *сказати, спалахнути, ствердити, сфотографувати, схил*. Перед усіма іншими приголосними пишеться **з-** (іноді **із-**): *збавити, звесті, зжитися, ззирнутися, зсадити, зціпити, зчепити, зшиток, ізнов*.

Префікс **з-** (**с-**) виступає переважно в словах, корінь яких починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зеконюмити, з'єднувати, зігнувати, з'їзд, зорієнтуватися, зумовити, згаслий, змазати, знадлівий, скоротити, склад* і под.

У тих випадках, коли корінь слова починається сполученням приголосних, як правило, пишеться префікс **зі-**:

зібгати, зігнути, зідрати, зізнатися, зімкнути, зіпсуватися, зіставити, зіткнення, зіщулитися тощо. Префікс **зі-** вживається також у словах із коренем, перший склад якого становить сполучення губного та йотованого звукосполучення: *зів'ялий, зім'яти, зіп'ястися* тощо. У деяких словах префікс **зі-** чергується з **зо-**: *зігрівати* й *зогрівати, зімлівати* й *зомлівати, зіпрівати* й *зопрівати, зітліти* й *зотліти*.

**БЕЗ-, РОЗ-,
ЧЕРЕЗ-** та ін.

2. У всіх префіксах — **без-, від- (од-), між-, над-, об-, під-, перед-, понад-, пред-, роз-, через-** — кінцевий дзвінкий приго-

лосний перед глухими не змінюється: *безкраїй, безкорисливий, відкриття, відстань, міжконтинентальний, міжпланетний, надпотужний, обпалити, обтрусити, підтримка, передплата, передчасний, понадплановий, представник, розтягнути, рбзчин, розхитати, черезплічник*.

3. Слід розрізняти префікси **пре-** і **при-**: префікс **пре-** вживається переважно в якісних прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *прегарний, презавзятий, прекрасний, премудрий, прекрасно, препогано*; префікс **при-** вживається переважно в дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковість дії, результат дії тощо, а також у похідних словах: *прибігти, прибудувати, прикрутити, приборкати, пришвидшити; прибуття, притулок, прибраний, привабливо*.

Крім того, префікс **пре-** виступає в словах *презірливий, презірство* й у словах старослов'янського походження: *преосвященний, преподобний, престол*, а префікс **при-** вживається в іменниках та прикметниках, утворених від поєднання іменників із прийменниками: *пригірок, приярок; приборежний, прикордонний*.

Префікс **при-** вживається тільки в словах *прізвисько, прізвище, прірва*.

ПРАВОПИС СУФІКСІВ

Іменникові суфікси

-ИК, -НИК та ін. § 22. 1. Суфікси **-ик, -ник, -івник, -чик (-щик)** пишуться з **и**: *братик, вузлик, передовік; гірнік, кулеметник; газівнік, працівнік; хлопчик, прапорщик*.

Примітка. Слід відрізняти український суфікс **-ик** від іншомовних **-ик, -ік (ік)**. В іншомовних суфіксах пишеться **и** або **і (ї)** відповідно до правил правопису **и** та **і (ї)** в словах іншомовного походження: *історик, медик, фізик*; але: *механік, прозаїк, хімік*.

-ИВ(О)

2. Суфікс **-ив(о)**, що вживається для вираження збірних понять, які означають матеріал або продукт праці, пишеться тільки з **и**: *вариво, добриво, куриво, меливо, мереживо, місиво, морозиво, паливо, пачиво, прядиво*; але: *мариво* (не матеріал і не продукт праці).

**-АЛЬНИК,
-ИЛЬНИК** та ін.

3. У суфіксах **-альник, -ильник, -ільник, -альність** після **л** перед **н** завжди пишеться **ь**: *постачальник, уболівальник, фрезерувальник; волочільник, мастільник; полільник; відповідальність, геніальність*.

-АЛЬ, -ЕНЬ
та ін.

4. Кінцевий приголосний у суфіксах **-аль, -ень, -ець (-єць), -ість, -тель** завжди м'який, а тому всі слова з цими суфіксами пишуться з **ь**: *коваль, скрипаль; вєлетень, в'язень; бельгієць, мовознавець, переможець; здатність, свіжість; вихователь, любитель*.

-ИНН(Я), -ІНН(Я)
та ін.

5. Суфікси **-инн(я), -інн(я), -анн(я) [-янн(я)]** пишуться з двома **н**. Суфікс **-инн(я)** вживається в іменниках середнього роду, що означають збірні поняття: *бобовіння, гарбузіння, картопління, навутиння*; але: *каміння, коріння, насіння*.

Суфікс **-інн(я)** мають іменники середнього роду, що утворюються від дієслів із голосними основи **и** та **і**: *горіти — горіння, носити — носіння, ходити — ходіння, шарудіти — шарудіння*.

Суфікс **-анн(я) [-янн(я)]** мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із голосним основи **а (я)**: *гукати — гукання, гуляти — гуляння, зростати — зростання, сприяти — сприяння*.

Суфікс **-енн(я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, в яких наголос падає на корінь: *звернення, напруження, піднесення, удосконалення*.

-ЕН(Я) [-ЄН(Я)] 6. Суфікс **-ен(я) [-єн(я)]** вживається в іменниках середнього роду, що означають живі істоти: *вовченя, гусеня, часня*.

-ЕЧОК [-ЄЧОК], -ЕЧК(А) [-ЄЧК(А)], -ИЧОК, -ИЧК(А) та ін. 7. Суфікси зменшено-пестливих слів **-ечок [-єчок], -ечк(а) [-єчк(а)], -ечк(о) [-єчк(о)]** не слід змішувати із суфіксами **-ичок, -ичк(а)**; останні бувають тільки в словах, що походять від слів із суфіксами **-ик, -иц(я)**: *вогничок, кошичок, вуличка, паличка*. В інших випадках уживаються суфікси з **е (є)**: *вершечок, мішечок, краєчок; діжечка, копієчка, Марієчка, річечка; віконечко, словечко, яєчко*.

-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)] 8. Слід відрізнити суфікс **-енк(о) [-єнк(о)]** від суфікса **-еньк(о, а) [-єньк(о)]**: суфікс **-енк(о) [-єнк(о)]** вживається здебільшого в іменниках, що означають прізвища: *Гордієнко, Кравченко*, зрідка — у загальних назвах: *безбаченко, коваленко*; суфікс **-еньк(о, а) [-єньк(о)]** вживається для творення пестливих назв: *батьченко, кониченько, серденько; ніженька, тополька*.

-ИСЬК(О) [-ІСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ІЩ(Е)] 9. За допомогою суфіксів **-иськ(о) [-іськ(о)], -ищ(е) [-іщ(е)]** утворюються слова переважно з емоційно-негативним відтінком від іменників усіх родів, причому після приголосного пишеться **и**, після голосного — **ї**: *гноїсько, дівчисько, хлопчисько; вогнище, побойще, становище*.

-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ІВН(А)] 10. При творенні чоловічих імен по батькові вживається тільки суфікс **-ович**: *Васильович, Дорошович, Ігорович, Микитович, Олексійович, Юрійович*.

При творенні жіночих імен по батькові вживається суфікс **-івн(а)**, від імен на **-й** — **-івн(а)**: *Борисівна, Василівна; Гордіївна, Сергіївна, Юріївна*.

Від таких імен, як *Григорій, Ілля, Кузьма, Лука, Микола, Сава, Хома, Яків*, відповідні імена по батькові будуть: *Григорович, Григорівна; Ілліч, Іллівна; Кузьмич (і Кузьмович), Кузьмівна; Лукіч, Луківна; Миколайович (і Миколович), Миколаївна (і Миколівна); Савич (і Савович), Савівна; Хоміч (і Хомович), Хомівна; Якович, Яківна*.

Примітка. При творенні імен по батькові в основах імен відбувається чергування і з **о**: *Антін — Антонович, Антонівна; Федір — Федорович, Федорівна*.

-ІВК(А) [-ІВК(А)], -ОВК(А) 11. В іменниках жіночого роду, утворених від іменників та інших частин мови, вживається суфікс **-івк(а) [-ївк(а)]**: *голівка, долівка, маївка, ножівка, полівка, спиртівка, частівка, шалівка, шихтівка*.

У деяких іменниках уживається суфікс **-овк(а)**: *голівка (капусти), духівка, зарисівка, підготовка*.

-ОК 12. В іменниках чоловічого роду після приголосних уживається суфікс **-ок** із випадним **о** у непрямих відмінках: *вершок, гайок, кийок, кілок, лужок, стручок*; після м'яких приголосних перед суфіксом **-ок** пишеться **ь**: *деньок, пеньок*.

-ИР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ 13. Іншомовні суфікси **-ир, -ист, -изм** виступають після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**: *бригадір, командір; бандурист, дантист, пейзажист; класицизм, педантизм, тероризм*; після решти приголосних пишеться **-ір, -іст, -ізм**: *вампір, гарнір, пломбір; піаніст, спеціаліст; модернізм, плюралізм*; але в утвореннях від власне українських коренів пишеться **-ист, -изм**: *боротьбіст, побутовізм, речовізм* і т. ін.

Після голосних у цих суфіксах виступає **ї**: *акмеїст, героїзм, конвоїр*.

Прикметникові та дієприкметникові суфікси

-Н(ИЙ), -Н(ІЙ) § 23. 1. Суфікс **-н(ий)** уживається в переважній більшості якісних і відносних прикметників: *дружний (спів), західний, мільйонний, принагідний, природний, фабричний*.

Суфікс **-н(ий)** уживається порівняно в небагатьох прикметниках (переважно відносних): *братній, всесвітній, городній, давній, житній, задній, крайній, літній, майбутній, матерній, незабутній, освітній, пізній, ранній, самобутній, суботній, хатній* та ін. Суфікс **-н(ий)** уживається в усіх прикметниках прислівникового та іменникового походження, які мають перед цим суфіксом **ж, ш**: *бліжній, вчорашній, давніший, домашній, дорожній, дружній* (потиск руки), *зівнішній, колишній, мужній, поздбвжній, порожній, прийдешній, ранишній, сінешній, справжній, сьогоднішній, тутешній, художній*; але: *потужний*.

Примітка. У прикметниках, твірна основа яких закінчується на **н**, приєднання суфіксів **-н(ий), -н(ий)** викликає подвоєння **н**: *знаменний, осінній, плинний, ранній, туманний*.

-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ) 2. Прикметникові суфікси **-анн(ий), -енн(ий)**, які вживаються для підкреслення найвищої міри ознаки, пишуться з двома **н**: *невблаганний, нездоланний, неоціненний, неказаний, нескінченний, страшенний*; але: *жаданий*. Подібні прикметники завжди мають наголос на суфіксі, що відрізняє їх від діеприкметників, утворених від дієслівних коренів за допомогою суфіксів **-ан(ий), -ен(ий)**: *бажаний, незлічений, неоцінений, неподоланий, неказаний, нескінчений*.

-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ІЧН(ИЙ)] 3. Складні суфікси **-ичн(ий), -ічн(ий) [-ічн(ий)]** виступають, як правило, у прикметниках, похідних від слів іншомовного походження; при цьому після кінцевого основи **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** уживається **-ичн(ий)**: *історичний, класичний, математичний, ортопедичний*; після решти приголосних — **-ічн(ий)**: *академічний, анархічний, археологічний, епічний, ідилічний, органічний*; після голосних — **-ічн(ий)**: *архаїчний, героїчний, прозаїчний*.

-ИН, -ІН 4. У присвійних прикметниках, утворених від іменників першої відміни, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин**: *баба — бабин, Гіяля — Гялин, Кіяля — Кялин, Маруся — Марусин, свекруха —*

свекрушин, тітка — тітчин; після голосних — **-ін**: *Марія — Маріїн, Софія — Софійн*.

Примітка. Приголосні **г, к (шк), х** перед суфіксом **-ин** змінюються на **ж, ч (ш), ш**: *Ольга — Ольжин, дочка — доччін, Мелашка — Мелашин, свідка — свідшин*.

-ИН(ИЙ), -ІН(ИЙ) 5. У прикметниках із значенням присвійності, утворених від назв тварин, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин(ий)**: *бджолиний, голубиний, горобиний, качиний, орлиний*; після голосних і апострофа — **-ін(ий)**: *зміїний, солов'їний*.

-ИСТ(ИЙ), -ІСТ(ИЙ) 6. Суфікс **-ист(ий)** уживається в прикметниках після приголосних: *барвістий, голосистий, іскристий, перистий* (пірчастий; але: *перистий — рябий*), *променистий, урочистий*; після голосних — **-іст(ий)**: *вибоїстий, гноїстий, двоїстий, оліїстий, троїстий*.

-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ) 7. Суфікс **-ев(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом м'який або шиплячий приголосний і в яких наголос падає переважно на основу слова: *березневий, грушевий, овочевий, ситцевий*. У прикметниках, у яких перед суфіксом виступають м'які **н, т** або **й**, пишеться **-єв(ий)**: *алюмінієвий, дієвий, життєвий, значеннєвий, суттєвий*.

Суфікс **-ов(ий)** незалежно від наголосу вживається у прикметниках, які мають перед цим суфіксом твердий приголосний: *вітровий, казковий, кварцовий, палацовий, святковий, службовий*. Крім того, суфікс **-ов(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом шиплячий (**ж, ч, ш, щ**), м'який приголосний або **й**, причому наголос падає на закінчення: *бойовий, гайовий, грошовий, дійовий, дощовий, життєвий, крайовий, нульовий, речовий, стильовий*.

Ці ж правила поширюються на правопис суфіксів **-ов-, -єв-, (-єв-)** у присвійних прикметниках жін. і середн. роду: суфікс **-ов-** уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників твердої групи: *майстер — майстрова, майстрове; Петро — Петрова, Петрове; робітник — робітни-*

кова, робітників; Шевченко — Шевченкова, Шевченкове; суфікс **-ев-** (після голосного **-єв-**) уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників м'якої та мішаної груп: Андрій — Андрієва, Андрієве; Ігор — Ігорева, Ігореє; кобзар — кобзарєва, кобзарєве; скрипаль — скрипалєва, скрипалєве; сторож — сторожева, сторожеве; товариш — товаришева, товаришеве.

У відповідних присвійних прикметниках чоловічого роду суфікси **-ов-**, **-ев-** (**-єв-**) чергуються з **-ів** (**-їв**): Василєва — Василів, майстрова — майстрів, Олексієва — Олексіїв.

-УВАТ(ИЙ)
[-ЮВАТ(ИЙ)],
-ОВАТ(ИЙ),
-ОВИТ(ИЙ)

8. Суфікс **-уват(ий)**, а після м'яких приголосних **-юват(ий)**, уживається в прикметниках на позначення певного вияву ознаки: горбуватий, круглуватий, синюватий, темнуватий, а також на вияв-

лення невеликої міри властивості, схильності до чогось, позначуваної іменниковою основою: дуплуватий, злодійкуватий, остюкуватий, піскуватий.

Суфікс **-оват(ий)** уживається в прикметниках, якщо наголос падає на **о**: плисківатий, стовбіватий.

Суфікс **-овит(ий)** уживається на означення високого ступеня вияву ознаки: гордовитий, грошовитий, талановитий.

Дієслівні суфікси

-УВА- (**-ЮВА-**), **§ 24.** 1. Суфікс **-ува-** (**-юва-**) пишеться в дієсловах: забілювати, керувати, підпорядкувати, розсіювати.
-ОВА-

У похідних словах і формах (віддієслівних іменниках та дієприкметниках) суфікс **-ува-** (**-юва-**) пишеться тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: вивершувати — вивершування, вивершуваний; очікувати — очікування, очікуваний; підсінювати — підсінювання, підсінюваний; якщо на перший голосний суфікса падає наголос, то пишеться **-ова-**: друкувати — друкування; але: друківаний; малювати — малювання; але: мальований; підпорядкувати — підпорядкування; але: підпорядкований; ристувати — ристування; але: ристіваний, ристіваний.

-ОВУВА-

2. У суфіксі **-овува-** перший голосний завжди наголошений: завойовувати — завойовування, завойований; перемальовувати — перемальовування, перемальований; скуповувати — скуповування, скупований.

-ІР- (**-ІР-**)

3. Дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі суфікс **-ір-**, в українській мові втрачають цей суфікс у всіх формах: загітувати — загітований, зареєструвати — зареєстрований, інформувати — інформований, сконструювати — сконструйований; але в окремих словах для усунення небажаних омонімів суфікс **-ір-** (після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** — **-ір-**) зберігається: буксірувати (бо є буксувати), парірувати (бо є парувати), полірувати (бо є полювати), репетірувати (бо є репетувати) тощо.

Суфікс **-ір-** (**-ір-**) уживається й у дієсловах типу котірувати, лавірувати, марширувати, пікірувати, третірувати.

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ СЛІВ

§ 25. Складні слова можуть утворюватися за допомогою сполучних звуків і без них.

Сполучні звуки
О, Е (Є)

1. Коли перша частина складного слова — прикметник, то сполучним звуком виступає **о**: важкоатлет, гірничопромисловий, чорногúz, яснозорий; якщо першою частиною такого слова є прикметник м'якої групи, то перед **о** пишеться **ь**: верхньодніпровський, давньоруський, середньовіччя, синьобкий.

Увага. З цими словами не слід плутати складні слова, перша частина яких є вищий ступінь прислівника на **е**: вищезгаданий, нижчепідписаний.

2. Коли перша частина складного слова — іменник або займенник, то сполучним звуком буває:

а) після твердого приголосного, зокрема після шиплячого, звук **о**: *атомахід, грушоподібний, дощомір, самовчитель*; але: *кожум'яка, овочесхівище, очевидний*;

б) після м'якого приголосного (неподовженого), яким закінчується основа іменника м'якої групи, пишеться **е**: *бурелом, землетрус, працездатний, яйцеподібний*; але: *конов'язь, коногон, костогриз, костоправ, свинопас, свиноматка*;

в) після **й**, яким закінчується основа іменника м'якої групи, або м'якого подовженого приголосного першої частини пишеться **є**: *боездатність, краєзнавство; життєздатний, життєпис, сміттєзбірник*.

Складні слова
без сполучного
звука

3. Складні слова можуть утворюватися без сполучного звука — шляхом безпосереднього приєднання основи до основи. При цьому перша основа може закінчуватися:

а) на голосний звук: *всюдихід, кількарізівий, радіокомітет*; у словах із числівниками **одно-**, **дво-**, **три-**, **чотири-**: *однорічний, двоїрусний, триніжок, чотирикутник*. Також у словах із тими числівниками, що в родовому відмінку мають закінчення **-и**: *двадцятирічний, п'ятиквітний, семи-мільний*;

б) на приголосний звук: *Болград, Новгород*; в абрєвіатурах: *виконком, медінститут*; у словах із числівниками **двох-**, **трьох-**, **чотирьох-**, якщо наступна частина починається голосними **а**, **о**: *двохосьовий, чотирьохактний*.

4. Складні слова можуть писатися разом і через дефіс.

Разом пишуться:

а) усі складноскорочені слова й похідні від них: *Нацбанк, Міносвіти, міськрада, облвиконком, профспілка, соцстрах; профспілковий, соцстрахівський*. Сюди належать і всі складноскорочені з першими частинами: **авіа-**, **авто-**, **агро-**, **біо-**, **вело-**, **водо-**, **газо-**, **геліо-**, **гео-**, **гідро-**, **екзо-**, **екстра-**, **електро-**, **зоо-**, **ізо-**, **квазі-**, **кіно-**, **космо-**, **лже-**, **макро-**, **мета-**, **метео-**, **мікро-**, **мілі-**, **моно-**, **мото-**, **нео-**, **палео-**, **псевдо-**, **радіо-**, **рентгено-**, **соціо-**, **стерео-**, **супер-**, **теле-**, **термо-**, **турбо-**, **фоно-**, **фото-** й под.;

б) складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник (коли він не позначається цифрою): *двобічний, сімдесятиріччя, трикутник, трипроцентний, чотиримісячний*.

Через дефіс пишуться:

а) повторення того самого слова з метою підсилення його основного значення, зокрема: в дієсловах для підсилення інтенсивності дії: *писав-писав, робив-робив, ходив-ходив*; у прикметниках і прислівниках для вираження великої міри, ознаки: *білий-білий, легенький-легенький, багато-багато, сільно-сільно, тихо-тихо*;

б) поєднання синонімічних слів: *гідко-брідко, зрідувіку, тійшом-нішом, часто-густо*; антонімічних слів: *більш-менш, видимо-невидимо*; близьких за значенням слів, що передають єдине поняття: *батько-мати* (батьки), *хліб-сіль* (їжа); слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами й суфіксами: *великий-превеликий, давнім-давнó, з давніх-давен, з діда-прадіда, мало-помалу, повік-віки, радіий-радісінський, сіла-силénна, тихий-тихесенький*.

Примітка. Два однакові іменники, з яких один має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишуться окремо: *кінєць кінєць, одним одна, честь чєстю, чин чїном*. Так само й займенники: *самá самотю*;

в) поєднання слів, що означають приблизність: *день-другий, година-дві, не сьогодні-завтра, три-чотири*.

Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися й з двох числівників, позначених цифрами. У таких випадках між ними ставиться тире: *3—4 (дні), учні 8—10 класів*;

г) складні вигуки та звуконаслідування: *гей-гєй, ого-го, бом-бóm*;

г) звуки в словах, що вимовляються протяжно: *По-о-дай, а то во-о-ни наморились уже й та-а-к біля мене* (Тесленко); *По-о-лк, стій!*

д) літерні абрєвіатури з належними до них цифрами: *Ту-154, ЗІЛ-111*;

е) літерні найменування паралельних класів у школах: *7-А, 10-В*;

е) терміни, до складу яких входить літера алфавіту: *П-подібний, Т-подібний*;

ж) літерні скорочення складних слів, які пишуться разом або через дефіс: *с.-г. — сільськогосподарський, с.-д. —*

соціал-демократ, соціал-демократичний, *ст.-сл.* — старослов'янський; але скорочення, утворені від словосполук, пишуться окремо: *с. з.* — сільське господарство.

§ 26. Складні іменники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні іменники, утворені шляхом поєднання за допомогою сполучного звука двох або кількох основ, одна з яких — дієслівного походження: *вертолёт, лісосілав, самохід, силосонавантажувач, тепловоз*;

б) складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного звука: *білокрівці, чорногуз, чорнозем*;

в) складні іменники, утворені за допомогою сполучного звука від двох іменникових основ: *верболіз, лісостеп, носоріг, трудодень, шлакоблок*; але *людино-день*; сюди ж належать іменники, першою частиною яких є незмінний іменник іншомовного походження (тут роль сполучного звука виконує останній голосний першого іменника: *австрада, велотрэк, радіокомітет*);

г) складні іменники, утворені з дієслова в наказовій формі та іменника: *горіцвіт, зірвіголова, перекотіполе, пройдисвіт; Непийніво, Перебийніс, Убийвобк* (прізвища);

ґ) складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівника *сто* — називного) та іменника: *дванадцятитонка, сторіччя, стоп'ятдесятиріччя, шестиде́нка*.

Примітка. У складних словах із числівником, який означає число двозначне, тризначне та інші, числівник звичайно пишеться цифрами й приєднується до другої частини слова за допомогою дефіса: *750-річчя, 16-поверховий*;

д) складні іменники з першою частиною **пів-, напів-, полу-:** *піваркуша, півгодини, півдюджини, півкарбованця, півколо, півмісяць, півогірка, пів'яблука; напівавтомат, напівсон; полукіпок, полумисок*.

Примітка. Перед іменниками — власними іменами **пів-** пишеться через дефіс: *пів-Європи, пів-Києва*;

е) складні іменники, утворені з трьох і більше основ: *автомобогуртók, світловолодікув́ання, термогідродина́міка*.

2. Ч е р е з д е ф і с пишуться:

1) складні іменники, утворені з двох іменників без допомоги сполучного звука, незалежно від того, чи в даному слові відмінюються обидва іменники, чи тільки другий.

До слів з обома відмінюваними частинами належать:

а) іменники, що означають протилежні за змістом поняття: *купівля-продаж, розтяг-стіск*;

б) іменники, що означають спеціальність, професію: *магнітолог-астронóm, лікар-еколог*;

в) іменники на позначення казкових персонажів: *Зайчик-Побідайчик, Лисичка-Сестричка*.

До слів із другою відмінюваною частиною належать:

а) іменники, в яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом: *блок-система, буй-тур, дизель-мотор, жарптиця, козир-дівка, крекінг-процес, Свят-вечір, стоп-кран*;

б) іменники, що означають державні посади, військові, наукові звання: *генерал-губернатор, генерал-лейтенант, контр-адмірал, прем'єр-міністр, унтер-офіцер, член-кореспондент, штабс-капітан*;

в) іменники, що означають складні одиниці виміру: *кіловат-година, людино-день, тонно-кілометр*;

2) складні іменники з першою складовою частиною **віце-, екс-, лейб-, максі-, міді-, міні-, обер-:** *віце-президент, екс-чемпіон, лейб-медик, максі-спідніця, міді-мода, міні-футбол, обер-майстер*;

3) іншомовні назви проміжних сторін світу: *норд-вест, норд-ост*;

4) субстантивовані словосполучення, що означають переважно назви рослин: *брат-і-сестра, любі-менé, розривтрава, чар-зілля*;

5) скорочені іменники, в яких наводиться початок і кінець слова: *б-ка* — бібліотека, *вид-во* — видавництво, *д-р* — доктор, *ін-т* — інститут, *л-ра* — література, *т-во* — товариство, *ф-ка* — фабрика;

б) перша частина складного слова (яке пишеться разом або через дефіс), коли далі йде слово з такою ж другою частиною: *кулько- й роликопідшипники, радіо- й телеапаратура, тепло- й гідроелектростанції*.

§ 27. Прикладки

Прикладки можуть писатися окремо й через дефіс, що залежить від семантики поєднаних складників.

1. Якщо прикладкою виступає видова назва, то дефіс між означуваним іменником і прикладкою не ставиться: *місто Київ, ріка Москва, трава звіробій*.

Якщо ж у ролі прикладки виступає родова назва, то між означуваним іменником і прикладкою ставиться дефіс: *звіробій-трава, Москва-ріка, Сапун-гора*.

2. Якщо узгоджуваний іменник, що має атрибутивне (означальне) значення, виступає в ролі прикладки в постпозиції, він приєднується до пояснюваного іменника дефісом: *вовк-жадняга, дівчина-красуня, хлопець-богачир*.

Якщо такий іменник виступає в препозиції до означуваного іменника, то він пишеться окремо: *богачир хлопець, жадняга вовк, красуня дівчина*.

3. Якщо пояснюваний іменник і прикладка можуть мінятися місцями (причому атрибутивну роль виконує іменник у постпозиції), між ними завжди ставиться дефіс: *дівчина-грузинка й грузинка-дівчина, учитель-фізик і фізик-учитель, художник-пейзажист і пейзажист-художник*.

4. Якщо прикладка входить до складу терміна, вона втрачає атрибутивне значення, перетворюючи словосполучення на складний іменник без сполучного звука. Такі іменники пишуться через дефіс: *гриб-паразит, жук-короїд, заєць-русак, льон-довгунець*.

§ 28. Складні числівники та займенники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні кількісні числівники: *одинадцять, п'ятдесят, триста (трьохсот, трьомстам)*;

б) складні порядкові числівники й схожі з ними прикметники, останнім компонентом яких є **-сотий, -тисячний, -мільйонний**: *дев'ятисотий, п'ятнадцятий, п'ятсоттридцятитисячний, шістдесятитисячний, шістдесятитисячмільйонний; багатотисячний, кількамільйонний*.

Примітка 1. Складені кількісні та порядкові числівники пишуться окремо: *тисяча п'ятсот тридцять вісім, тисяча дев'ятсот вісімдесят восьмий*.

Примітка 2. Порядкові числівники, до складу яких входять слова з половиною й под., теж пишуться окремо: *три з половиною тисячний загін*.

2. Ч е р е з д е ф і с пишуться:

а) порядкові числівники, написані цифрами й літерами: *7-й, 10-й, 11-го, 35-мільйонний, 3-тисячний, 4^{1/2}-тисячний*;

б) складні займенники з компонентами **будь-, -будь, -небудь, казна-, хтозна-** й под.: *будь-котрий, будь-хто, будь-чий, будь-що, будь-який; котрий-будь, хто-будь, чий-будь, що-будь, який-будь; котрий-небудь, хто-небудь, чий-небудь, що-небудь, який-небудь; казна-що, хтозна-який; але: будь у кого, будь на чому, казна з ким, казна при кому* (бо в середині таких слів з'являється прийменник).

§ 29. Складні прикметники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться разом: *електросиловий* (електросила), *лісостеповий* (лісостеп), *м'ясозаготівельний* (м'ясозаготівля), *радіофізичний* (радіофізика), *самохідний* (самохід), *теплообмінний* (теплообмін), *чорноземний* (чорнозем);

б) складні прикметники, утворені від сполучення іменника та узгоджуваного з ним прикметника: *загальноосвітній* (загальна освіта), *легкоатлетичний* (легка атлетика), *мовностильовий* (мовний стиль), *народногосподарський* (народне господарство), *народнопоетичний* (народна поезія), *первіснообщинний* (первісна община), *правобережний* (правий берег), *сільськогосподарський* (сільське господарство), *східнослов'янський* (східні слов'яни);

в) складні прикметники з другою дієслівною частиною: *волелюбний, деревообробний, карколóмний, машинобудівний*.

Примітка. Прикметники з другою префіксальною дієслівною частиною пишуться через дефіс: *вантажно-розвантажувальний, контрольно-вимірювальний*;

г) складні прикметники, в яких першим компонентом виступає прислівник: *важкохвóрий, внутрішньозаводський, загальнодержавний*; так само й такі, в яких другою складовою частиною є дієприкметник: *вищезгаданий, нижчепідписаний, новоутворений, свіжозрубаний*; але: *трохи вище зазначений* (параграф), бо є пояснювальне слово.

Примітка 1. Прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, як правило, зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником: *абсолютно сухий, діаметрально протилéжний, поспідовно миролóбний, різко окреслений, суспільно корисний, суспільно необхідний, хімічно зв'язаний*.

Примітка 2. У складних термінах прислівник — компонент, що уточнює значення складного прикметника, пишеться разом із цим прикметником: *видовженотупоконічний, короткогрушоподібний, округлояйцеподібний*;

г) складні прикметники (з двох або кількох компонентів), у яких основне смислове навантаження передається останнім прикметником, а попередні лише звувають, уточнюють його зміст. Такі прикметники, як правило, мають термінологічне значення: *вужкодіалéктне* (мовне явище), *грудочеревна́* (перепона), *давньоверхньонімецька* (мова), *двоуглекислий* (газ), *лінгвостилістичні* (особливості); також: *глухонімі́й, сліпоглухонімі́й*;

д) складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний літерами: *двадцятиповерховий, семиразóвий, стодвадцятип'ятирічний*; але: *125-річний*;

е) складні прикметники, утворені з двох неоднорідних прикметників (зокрема, ті, які виражають відношення родової ознаки до видової): *поперечношліфувальний* (поперечний шліфувальний верстат).

2. Через дефіс пишуться:

а) складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться через дефіс: *віце-президентський* (віце-президент), *генерал-губернаторський* (генерал-губернатор), *дизель-моторний* (дизель-мотор), *соціал-демократичний* (соціал-демократ), *унтер-офіцерський* (унтер-офіцер).

Примітка. В окремих випадках, коли прикметник утворюється від сполучення іменника з прикладкою, дефіс не ставиться: *Москва-ріка — москворіцький*;

б) складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному: *аграрно-сировинний, державно-монополістичний, електронно-обчислювальний, культурно-технічний, лісопильно-стругальний, м'ясо-політичний, мовно-літературний, навчально-виховний, науково-технічний, партійно-політичний, плóско-опуклий, постачально-збутовий, свердлильно-довбальний, суспільно-політичний, столлярно-механічний*; а також узвичаєні: *всесвітньо-історичний, літературно-худóбжний, нарóдно-визвольний, підзолисто-болóтний* тощо; між компонентами цих складних прикметників, не з'єднаними в одне слово, можна вставити сполучник **і**: *аграрний і сировинний, навчальний і виховний і под.*;

в) складні прикметники, в яких перша частина закінчується на **-ико (-іко)**: *букóліко-романтичний, діалéктико-матеріалістичний, історико-культурний, механіко-математичний, політико-економічний*;

г) складні прикметники з першою частиною **військово-, воєнно-**: *військово-морський, військово-спортивний, воєнно-стратегічний*.

Примітка. Складні субстантивовані прикметники *військовозобов'язаний, військовополонений* пишуться разом;

г) складні прикметники, в яких перша частина не має прикметникового суфікса, але яка за змістом є однорідна з другою частиною й приєднується до неї за допомогою сполучного звука **о** або **е**: *м'ясо-во́вняний, м'ясо-моло́чний, крохмáле-па́токовий*.

Примітка. Складні прикметники цього типу, що виступають як наукові терміни, пишуться разом: *головонóгі, грудочеревна́* (перепона);

д) складні прикметники, утворені з двох або кількох основ, які означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *блакiтно-синій, гіркувато-солоний, кисло-солодкий, молочно-білий, сіро-голубий, темно-зелений, червоно-зелено-синій*; але: *жовтогарячий, червоногарячий* (окремі кольори);

е) складні назви проміжних сторін світу: *південно-східний, північно-західний*;

є) складні прикметники, першим компонентом яких є числівник, написаний цифрами: *20-річний, 10-поверховий*.

§ 30. Прислівники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником: *відніні, відтепер, доніні, дотепер, забагато, задовго, занадто, набагато, навічно, надалі, надовго, назавжди, назовсім, наскрізь, насправді, невтямкі, негарзд, отак, отам, отут, підтюпцем, повсюди, подекуди, позавчора, позаторік, потроху, утрічі, якнайкраще*.

Примітка. Від подібних прислівників слід відрізнити сполучення прийменників із незмінюваними словами, вживаними в значенні іменників. Такі сполучення пишуться окремо: *від сьогодні, до завтра, на завтра, на потім (не відкладайте цього до завтра, на завтра, на потім), за багато, на багато* (пор.: *забагато гуляєш і за багато років уперше приїхав, стало набагато легше й зал на багато місць*), *на добраніч, на ура*;

б) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником: *безвісти, безперестанку, вбiк, ввечері, ввіч, вволю, вголос, вгорі, вгору, вдень, взiмку, взнаки, відразу, вкрай, вкупі, влад, влітку, внизу, вночі, восени, впамятку, впень, вперед, впередiж, впередiш, вплав, вплач, впоперек, впору, враз, вранці, врешті, врівень, врівні, врозкид, врозліт, врозсип, врозтіч, вряд, всередині, вслід, всмак, вщерт, доверху, довіку, довкола, доволі, догорі, додолу, додому, докупи, донізу, дотла, доценту, заміж, замужем, заочі, запанібрата, запівніч, зараз, заразом, зарані, зарання, засвітла, збоку, зверху, звіку, згорі, здуру, ззаду, зісподу,*

знизу, зозла, зокола, зразу, зранку, зрання, зрештою, зрду, зсередини, набік, наверх, наверху, навесні, навіворіт, навиліт, навідліг, навідріз, навiк, навiки, навiч, нагору (але: *нагорá*), *надвечір, надворі, надголодь, надзелень, надмір, надміру, назад, назахват, наздогáд, назустріч, наїздом, наниз, нанизу, наостанок, наостанку, напам'ять, наперебій, напереваги, наперед, наперекір, напереріз, напівдорозі, напідпiтку, напокáз, наполовину, напóхвати, напочáтку, наприклад, напровесні, напролом, напропале, нараз, нарешті, нарівні, нарозхват, насiлу, наскоком, наспід, наспіх, насподі, насторожі, наяву, обiк, обiч, одвіку, опівдні, опівночі, оплiч, підряд, побiч, поблизу, поверх, повік, повбiлі, позаду, поночі, попліч, поруч, поряд, посередині, почасти, скраю, спереду, спочáтку, убiк, убрiд, увечері, увіч, уголос, угорі, угору, удень, узiмку, узнаки, украй, укyпi, улáд, улiтку, униз, унизу, уночі, упень, уперед, уплáв, уплáч, упоперек, упору, уранці, урешті, урівень, урівні, урозкид, урозліт, урозсип, урозтіч, уряд, усередині, услід, усмак, ушір*;

в) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з коротким (нечленим) прикметником: *віддавна, востаннє, вручну, догола, допізна, завідна, замолоду, заново, звисока, згарячу, злегка, зліва, знову, зідка, напевне, нарівні, нарізно, нашивдкy, помалу, помаленьку, потихеньку, сповна, спроста, сп'яну*;

г) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з числівником: *вдвоє, втрое, вчетверо й под.; вперше, вдруге, втретє й под.; надвоє, натрое, начетверо й под.; удвох, утрьох, учотирьох і т. д.; водно, заодно, поодінці, спершу*;

г) складні прислівники, утворені сполученням прийменника із займенником: *вничю, втім, навіщо, нащо, передусім, почім, почому*; але: *до чого, за віщо, за що* та ін. в ролі додатків;

д) складні прислівники, утворені сполученням кількох прийменників із будь-якою частиною мови: *вдосвіта, вподовж, завбільшки, завглибшки, завдовжки, завтовшки, завчасу, завширшки, знадвору, навздогін, навзнак, навкідьки, навколо, навкруги, навкулачки, навмісне, навпакі, нав-*

перейми, навприсядки, навпростець, навряд, навскáč, навскіс, навскосій, навсправжски, навстіж, навтікача, навздогін, наздогін, набсліп, напоготові, позавчора, позаторік, погідтінню, спідлоба;

е) складні прислівники, утворені з кількох основ (із прийменником чи без нього): *босоніж, водносталь, ліворуч, мимоволі, мимоїздом, мимохідь, мимохіть, насáмперед, натщесерце, нашвидкуруч, обáбич, обіруч, очевидно, повсякчас, праворуч, привселюдно, самохіть, стрімголов, тимчасово, чимдуж, чимраз;*

є) складні прислівники, утворені сполученням часток **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** із будь-якою частиною мови: *абікуди, абіяк, аніскільки, анітелень, анітрохи, анічичірк, аніяк; дедалі, деінде, деколи, декуди; чимало; щовечора, щогодини, щодалі, щоденно, щодня, щодуху, щомісяця, щомога, щонайбільше, щонайдовше, щонайдужче, щонайкраще, щонайменше, щонайширше й т. д., щоночі, щоправа, щораз, щоразу, щороку, щосілі, щохвилини; але: дарма що, поки що, тільки що, хіба що, чи що; якомога, якимось і якимось (з різними значеннями), якраз, якнайбільше, якнайужче, якнайдовше й под.*

Увага. Слід відрізнати прислівники, складені з прийменників або часток і різних частин мови, від прийменників або часток та іменників, прикметників тощо, коли останні зберігають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже, і пишуться окремо. Пор.:

Він повернув убік; але: *Ударив у бік.*

Спочатку це не було ясно; але: *З початку розмови вони зрозуміли вашу думку.*

Прочитай вірш напам'ять; але: *На пам'ять він подарував мені книжку.*

Всередині щось дуже заболіло; але: *Це правило шукай у середині розділу.*

Хлопці домовилися йти всі вкупі до міста; але: *У купі піску гралися діти.*

Зауважую вам востаннє; але: *Вони постукали в останнє вікно.*

Ми чуємо це вперше; але: *Зайдемо в перше село.*

Втім я не заперечую; але: *Утім спектаклі виступав і я. У нас чимало є досягнень;* але: *Чи мало вам допомагали? Нащо було починати справу?;* але: *На що ви натякаєте? Ми теж виступали на зборах;* але: *Він говорив те ж, що і я. Якимось уже воно буде;* але: *Як ось і Марко на поріг.*

2. О к р е м о пишуться:

а) прислівникові сполуки, що складаються з прийменника та іменника, але в яких іменник звичайно зберігає своє конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і керованим ним іменником можливе означення до цього іменника (прикметник, займенник, числівник): *без відома, без жалью, без кінця, без кінця-краю, без краю, без ладу, без ліку, без мети, без наміру, без пуття, без сліду, без смаку, без сумніву, без угаву, без упину, без черги, в затишку, в міру, в нагороду, в ногу, в обмін, в обріз, в позику, в цілості, до біса, до вподоби, до гурту, до діла, до загіну, до запитання, до краю, до крихти, до ладу, до ліха, до лиця, до міри, до ноги, до обіду, до останку, до пари, до пня, до побачення, до пори, до пуття, до річі, до решти, до сих пір, до смаку, до смерті, до снаги, до сьогодні, за години, за дня, за кордон, за кордоном, за рахунок, за світла, з болу, з-за кордону, з краю в край, з переляку, з радості, з розгону, на бігу, на біс, на вагу, на весну (але: навесні), на вибір, на видноті, на відчай, на відмінно, на віку, на гамуз, на голову, на диво, на дозвіллі, на жаль, на зло, на зразок, на льоту, на мить, на ніщо, на око, на поруки, на прощання, на радість, на radoцах, на руку, на самоті, на світанку, на скаку, на славу, на слово, на сміх, на совість, на сором, на ходу, на шкоду, на щастя, над силу, не з руки, ні на гріш, під боком, під гору, під силу, по закону, по змозі, по знаку, по можливості, по правді, по силі, по совісті, по сусідству, по сьмі, по черзі, по щирості, у вигляді, увісні, у поміч, у стократ, через силу, як слід, як треба;*

б) словосполуки, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників (зрідка — числівників) та одного або двох прийменників: *від ранку до вечора, день у день, з боку на бік, з дня на день, один в один, раз у раз, рік у рік, час від часу;*

в) словосполуки, які в реченні виконують функції прислівника та складаються з узгоджуваного прийменника (числівника, займенника) й наступного іменника: *другого дня, таким чином, темної ночі, тим разом, тим часом*;

г) прислівники, утворені сполученням прийменника з повним прикметником чоловічого (середнього) роду: *в основному, в цілому*;

г) прислівники, утворені сполученням прийменника **по** зі збірним числівником: *по двоє, по троє, по четверо* тощо.

3. **Через дефіс** пишуться:

а) складні прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника **по** та закінчення **-ому** або **(-к)и**: *по-батьківському, по-бойовому, по-братньому, по-господарському, по-іншому, по-козачькому, по-нашому, по-своєму, по-сусідському, по-українському, по-християнському; по-батьківськи, по-братерськи, по-господарськи, по-людськи, по-сусідськи, по-українськи*; також: *по-латині*.

Примітка. У прислівниках цього типу, утворених від складних прикметників, що пишуться через дефіс, дефіс ставиться тільки після **по**: *по-соціалдемократичному*;

б) складні прислівники, утворені за допомогою прийменника **по** від порядкових числівників: *по-перше, по-друге, по-третє* й т. д.;

в) неозначені складні прислівники з частками **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **-то**, **хтозна-**: *абі-то, будь-де, будь-коли, будь-куди, де-небудь, десь-то, казна-де, казна-коли, коли-будь, коли-небудь, куди-будь, куди-небудь, так-то, хтозна-як, як-небудь*;

г) складні прислівники, утворені з двох прислівників: *вряді-годі, десь-інде, десь-інколи, сяк-так* і т. ін.;

г) складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами між ними: *будь-що-будь, віч-на-віч, всього-на-всього, далеко-далеко, де-не-де, коли-не-коли, ледве-ледве, ось-ось, пліч-о-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як*.

§ 31. Прийменники

1. **Разом** пишуться:

а) складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді — трьох) прийменників із будь-якою частиною мови: *внаслідок (унаслідок), вподбвж (уподбвж), замість, навколо, напередодні, наприкінці, щодо*;

б) складні прийменники, утворені з двох простих прийменників: *задля, заради, навпроти, окрім, поза, поміж, понад, поперед, посеред, проміж*.

2. **Через дефіс** пишуться складні прийменники з початковими **з-**, **із-**: *з-за (із-за), з-над, з-перед, з-під (із-під), з-поза, з-поміж, з-понад, з-понад, з-понад, з-посеред, з-проміж*.

3. **Окремо** пишуться прийменникові сполуки **у (в)** *разі, під кінець, під час, що ж до*.

§ 32. Сполучники

1. **Разом** пишуться складні сполучники, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або прийменниками: *адже, аніж, втім, зате, мовби, начеб, начебто, немов, немовби, немовбито, неначе, неначебто, ніби, нібито, ніж, отже, отож, притім, притому, причім, причому, протє, себто, тобто, цебто, щоб, якби, якщо*; також слова: *абіщо, тощо*.

Увага. Сполучники *зате, протє, щоб, якби, якщо*, які пишуться разом, треба відрізнити від однозвучних самостійних слів, що пишуться з прийменниками **за**, **про** та частками **би**, **як** окремо. Так, сполучники *зате, протє* можна замінити одним із протиставних сполучників **а**, **але**, **однак**, тоді як прийменники **за**, **про** та вказівний займенник **те** такій заміні не піддаються. Пор.:

Хоч не застав Івана дома, зате пройшовся; але: *За те оповідання його похвалили*.

Сполучник **щоб** легко відрізнити від займенника **що** з часткою **б**, оскільки на займенник **що** виразно падає наголос. Пор.:

Сказав, щоб усі прийшли; але: *Що б ви сказали, коли б я не приїхав?*

Сполучники **якби**, **якщо** можна відрізнити від однозвучного з ними прислівника **як** із часткою **би** та займенником **що** за допомогою контексту, бо на прислівник **як** завжди падає логічний наголос. Пор.:

Якби тут був мій товариш!; але: *Як би краще виконати завдання!*

Якщо хочеш, допоможу тобі; але: *Як що трапиться, нарікай на себе.*

2. О к р е м о пишуться:

а) сполучники з частками **б**, **би**, **ж**, **же**: *або ж, адже ж, але ж, а як же, бо ж, коли б, коли б то, отже ж, хоча б, хоч би*;

б) складені сполучники: *дарма що, для того щоб, замість того щоб, з тим щоб, з того часу як, незважаючи (невважаючи) на те що, після того як, при цьому, та й, так що, тимчасом як, тому що, у міру того як, через те що* й под.

3. Ч е р е з д е ф і с пишуться сполучники **отож-то**, **тім-то**, **тільки-но**, **тому-то**.

§ 33. Частки

Розрізняють словотвірні частки, які, уточнюючи зміст окремих слів, є їх складовими частинами, і формотворчі частки, які вживаються лише в деяких формах слова для вираження граматичних значень (*хай, би* та ін).

А. С л о в о т в і р н і частки пишуться разом, окремо або через дефіс.

1. Р а з о м пишуться:

а) частки **аби-**, **ані-**, **де-**, **чи-**, **що-**, **як-** у складі будь-якої частини мови (крім сполучників прислівникового типу): *абіщо, абіяк, аніскільки, анітрохи, анічогісінько, аніяк, дедалі, деколи, декотрий, діциця, діщо, чималенький, чимало, щовечора, щогодіни, щоденник, щодня, щодоби, щодуху, щонайкращий, щоправда, щоразу, щосили, якби, якнайшвидше, якомога, якщо* та ін;

б) частки **би** (**б**), **то**, **що** в складі сполучників: *щоб, якби, немовбито, нібито, абощо*, і частка **же** (**ж**) у складі стверджувальних часток *авжеж, атож* (див. ще § 32);

в) частка **-ся** (**-сь**) у зворотних дієсловах: *будується, найвся (найвсь)*;

г) частка **-сь** у складі займенників і прислівників: *котрийсь, котрась, котресь, якийсь, якась, якесь; дець, колісь, хтось, щось*;

г) частка **не**, коли вона виступає в складі будь-якої частини мови (крім дієслова) в значенні префікса, тобто коли слово без цієї частки не вживається: *невільник, негода, недуга, нежить, немовля, ненависть, неук; негасимий, непохитний, незліченний, невпінний, невсипущий, негайний, ненависний, ненастанний, нестямний; недовзі, невінно, невпінно, незабаром, непорушно, несамовіто, несканно*.

З дієсловами **не** пишеться завжди окремо, крім тих, що без **не** не вживаються: *неболити, незчутися, ненавидіти, нестямитися*, і тих, яким частка **не** надає нового значення: *нездужати* (хворіти), *непокоїтися* (хвилюватися), *неславити* (ганьбити). Але залежно від значення дієслова частка **не** може писатися й окремо: *не здужати* (не змогти), *не славити* (не прославляти);

д) частка **не** в складі префікса **недо-**, який означає дію, стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і предметах у неповній мірі: *недобачати, недовиконувати, недодержати, недоїдати, недоказувати, недолюблювати, недооцінювати, недоплатити, недочувати; недовиконаний, недодержаний, недозрілий, недоказаний, недооцінений, недописаний, недороблий, недочутий; недобиток, недбідок, недокрів'я, недблік, недбіток, недорід, недостача, недосяжність, недотіпа, недоторканність, недбук*. Якщо частка **не** виступає для заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом **до**, вона пишеться з таким дієсловом окремо: *він недочував*; але: *Він не дочув моїх слів*;

е) частка **не** з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони в сполученні з **не** означають одне поняття: *невміння, неволя, неврожай, недобля, неправда, несподіванка; небалакучий, невдалий, невеселий, невчений, недобрый, незбагненний, немалий, неписьменний, неспілий; неабіхто, неабіякий; невдогд, невже, не-*

впáм'ятку, невтямкі, негáдано, недалéко, недарма́, недúрно, нéхотя, а також: незважа́ючи на..., нехважа́ючи на..., немóв, ненáче.

Примітка. Частка **не** пишеться окремо від прикметника, що має при собі як пояснювальне слово займенник або прислівник із часткою **ні**, а також окремо від прикметника, перед яким стоять: *далéко, зóвсім, аж ніяк: Ні до чо́го не здатна людина; Нітрохи не цікава лекція; Далеко не досконалий твір; Зовсім не великі обов'язки; Аж ніяк не приємні спогади;*

є) частка **не** з дієприкметником, якщо він є означенням іменника (а не присудком) і не має при собі пояснювальних слів: *незакінчена пра́ця, нез'ясовані пита́ння, нержавіюча сталь, неспростовані факти;*

ж) частка **ні** із займенниками, якщо вона не відокремлена від наступного займенника прийменником, і з прислівниками: *ніхто́ (ніко́го), нічий (нічий́м), ніщо́ (нічо́го), ніякий (ніякому); ніде й ніде́, ніза́що, нізві́дки, нізві́діля, ніколи́ й ніко́ли, ніна́що, ніскі́льки, нітро́хи, ніяк.*

2. О к р е м о пишуться:

а) частка **що** у сполуках *дарма́ що, тільки що, хіба́ що, що́ ж до;*

б) частка **то** в експресивних сполученнях *що то за, що то, чи то*, які виконують функції підсилювальних часток;

в) частка **не** зі словом, з яким вона не становить одного поняття, а є лише запереченням: *Не доля вирішує — людина творить свою долю; То не глибока річка клеко́че, то шумить зелений ліс; Йому бракує не вміння виконати цю роботу, а бажання; але: Не через небажання, а через невміння він не виконав цієї роботи;*

г) частка **не** при дієсловах, дієприкметниках, що виступають у функції присудків, при дієслівних формах на **-но, -то** й дієприслівниках: *не може не ба́чити, не підхо́дячи б́ли́жче, не поспіша́ючи; Ні вітерець не в́йне, ні хмарка не набі́жить; Пра́ця не закінчена; Пра́ці не закінчено; Підлога не вимита; Підлоги не вимито;*

г) частка **не** з прикметниками у функції присудка, якщо часткою **не** заперечується ознака, виражена даним

словом: *Ця річка не широ́ка* (заперечення); але: *Ця неширо́ка річка впадає в Дні́про* (одне поняття).

Примітка. Якщо між **не** й відповідним прикметником-присудком за змістом речення можливе є (*був, була́* тощо), частку **не** слід писати окремо; якщо зв'язка на цьому місці порушує смисл, частку **не** треба писати разом: *Цей будинок не старий* (не є старий); але: *Цей будинок (є) нестарий* (тобто відносно недавно збудований);

д) частка **не** з дієприкметниками, якщо вони мають при собі пояснювальні слова: *Перед будинком чорні́ла площа, не засадже́на кві́тами; Ця робота ще не доведе́на до кінця; Я відклав ще не дописаний лист;*

е) частка **не** з числівниками, займенниками та прислівниками займенникового походження, а також при прийменниках і сполучниках: *не три, не п'я́тий; не ти, не цей, не інші́; не іна́кше, не так; не при..., не на...; не то..., не то;* також: *не раз;*

є) частка **не** з підсилювальними прислівниками та незмінюваними присудковими словами, а також при словах, що пишуться через дефіс: *не дуже́, не зóвсім, не ці́лком; не від то́го, не до́сить, не мо́жна, не тре́ба; розмовля́ють не по-на́шому;*

ж) частка **ні**, вживана для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова (присудка), що мають характер запереченого звороту: *ні живі́й ні ме́ртва́й, ні кро́ку да́лі, ні на ма́кове зе́рно́, ні па́ва ні га́ва, ні ри́ба ні м'ясо́, ні се́ ні те́, ні сю́ди ні туді́, ні так ні ся́к;*

з) частка **ні**, вживана як повторюваний єднальний сполучник із заперечним значенням або як підсилювальна частка: *Він не придатний ні до роботи, ні до розмови; Дитина ще не вміє ні ходити, ні говорити; Ні один не зробив так, як треба;*

и) частка **ні** в складі займенників, якщо в непрямих відмінках вона відділяється від займенників прийменником: *ні в ко́го, ні до ко́го, ні з ким, ні до чо́го, ні за що́ й ні на що́* (з різними значеннями), *ні на яко́му.*

3. Через дефіс пишуться:

а) частки **бо, но, от, то, такі**, коли вони виділяють значення окремого слова: *іди-бо; давай-но; тільки-но; так-от, як-от; отакій-то, стільки-то, тім-то, якимсь-то; важкий-такі, всі-таки, дістав-таки, так-таки.*

Примітка 1. Якщо між часткою та словом, до якого вона приєднується, стоїть інша частка, всі три слова пишуться окремо: *скільки ж то* (написано), *чим би то* (втішити).

Примітка 2. Частка **такі** пишеться окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: *Він таки забіг до друга;*

б) компоненти **будь-, -будь, -небудь, казна-, хтóżна-** й под. у складі займенників і прислівників (див. § 28, п. 2, б; § 30, п. 3, в);

в) частка **не**, вживана як префікс в іменниках — власних назвах: *не-Європа*; але в загальних — разом: *нелюдина, неістога*;

Б. Ф о р м о т в о р ч і частки пишуться окремо від інших слів, зокрема:

а) частки **хай, нехай**, за допомогою яких утворюються форми третьої особи однини й множини наказового способу: *Хай живе мир між народами! Нехай міцніють дружні відносини між країнами!*

б) частка **би (б)**, за допомогою якої утворюється форма умовного способу дієслова: *зайшов би, пішла б.*

В. М о д а л ь н і частки теж пишуться окремо, а саме:

а) частка **же (ж)**, що відіграє видільну роль у реченні: *Ходи ж зі мною; Він же великий учений;*

б) частки **то, це**, що мають у складі речення значення вказівності або визначальності: *На що то одній людині стільки грошей? Чи це вже й пожартувати не можна?*

ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)

Велика літера § 34. З великої літери пишеться:

на початку речення а) перше слово, яким починається текст;

б) перше слово в реченні:

1) після крапки;

2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли ними закінчується попереднє речення;

в) перше слово кожного рядка у віршах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка (хоч і не обов'язково).

Примітка 1. Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови та інтонаційних відтінків, перше слово пишеться з малої літери: — *Дивіться... он там... встає... він ще живий... Семен... Семен...* (Коцюбинський).

Тихо стало в хаті;

Тільки наймичка шептала:

«Мати... мати... мати...» (Шевченко).

Примітка 2. Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то наступне речення (слова автора) пишеться з малої літери:

— *Так тому й быть!* — *усі гукнули* (Глібов).

— *Що з тобою?* — *допитувалась Маланка* (Коцюбинський).

Я не Ганна, не наймичка,

Я... — та й оніміла (Шевченко).

Примітка 3. Після знака питання (іноді знака оклику — див. § 35, п. б, прим.), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації словам, пишеться мала літера:

Що його турбувало? погода? далека дорога?

Сонце! сонце! — *на гори й долини,*

Сонце! сонце! — *на води й поля.*

Хай живе в вільній праці людини

України земля! (Тичина).

Велика літера при звертаннях і в ремарках

§ 35. З великої літери пишеться:

а) перше слово після знака оклику, яким відокремлюється звертання:

Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш (Шевченко); *Нумо до праці, брати! Годі лякаться! На діло святее Смїло ми будемо йти!* (Грінченко);

б) слово, що йде після вигуку або окличного слова, коли вони стоять на початку речення: — *Ха-ха! От ловко!* (Коцюбинський).

Примітка. Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишеться з малої літери:

Йдемо день і другий — гай-гай! — *немає Тетяни* (Васильченко);

в) ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

Слава й честь борцям за вільну незалежну Україну (Тривалі бурхливі оплески. Присутні встають і співають національний гімн) (3 газети).

З великої літери пишуться й інші ремарки та посилання, взяті в дужки, що стоять після закінченого речення:

Українська культура з найдавніших часів, навіть у найтяжчі історичні періоди її існування, не була ізольованою від зовнішнього світу (3 газети).

Велика
та мала літери
в рубриках

§ 36. 1) З великої літери пишеться перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

Сьогодні о вісімнадцятій годині відбудуться загальні збори колективу з порядком денним:

1. Про завдання колективу видавництва у світлі прийнятого Закону про мови.

2. Звіт голови правління осередку Всеукраїнського товариства «Прогрес» ім. Тараса Шевченка.

2) З малої літери пишеться перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою:

Біологічні механізми Землі вже давно не справляються з лавиноподібним техногенним забрудненням планети. Ситуація ускладнюється швидше, ніж вдається знайти гарантоване рішення. Основні компоненти забруднення сьогодні такі:

- зміна клімату під впливом парникового ефекту;
- виснаження озонового шару Землі;
- кислотне забруднення атмосфери й ґрунтів, хімічне забруднення планети;
- забруднення Світового океану;
- прогресуюче зникнення сотень видів рослин і тварин та збіднення генофонду Землі («Вісник АН України»).

Якщо такі рубрики граматично самостійні та структурно досить розлогі, то вони можуть починатися великою літерою:

Кожен функціональний різновид мовлення має свій набір комунікативно-семантичних інваріантів. У цьому плані видається важливим дослідження таких питань:

1. Визначення інвентарю комунікативних типів висловлень (інваріантів) у національній мові.

2. Опис цих інваріантів з опорою на синтаксичну структуру, інтонаційне оформлення й лексико-тематичне наповнення висловлення.

3. Зіставлення цих комунікативно-семантичних інваріантів у слов'янських мовах (3 виступу в дискусії).

§ 37. З великої літери пишеться:

Велика літера
після двокрапки,
на початку
цитати тощо

1) перше слово після двокрапки:

а) коли це початок прямої мови:

Горлиця питає: «Чи, може, хто гніздечко зруйнував?» (Глібов); Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прошу!» (Павличко);

б) коли цитата подається після слів автора як пряма мова, тобто пов'язується зі словами автора без сполучника й наводиться на початку речення:

Незабутній Максим Тадейович Рильський згадував: «Усе моє свідоме життя слово “Саксаганський” було для мене символом високої майстерності» (Зб. «В сім'ї вольній, новій»).

Примітка. Коли ж цитата входить до складу речення як його частина у формі підрядного речення, тобто пов'язується з головним реченням сполучником, або наводиться із середини речення, то вона, як правило, починається з малої літери (у другому випадку після двокрапки ставляться лапки, за ними — три крапки):

У виступі на загальних зборах АН України член-кореспондент М. Голубець відзначив, що «першою невідкладною справою є перебудова психіки вченого, організатора й керівника науки» (3 газети);

2) з великої літери пишеться початкове слово виступу, постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Дозвольте ж мені виразити означення суверенітету Республіки:

1. Земля та її природні багатства, води й повітряний басейн, що знаходиться в межах кордонів України, є власністю народу України.

2. На території України закони, прийняті Верховною Радою України, мають пріоритет перед законами, прийнятими установами [Радянського] Союзу (І. Р. Юхновський. Із виступу на загальних зборах АН України).

Велика літера
у власних назвах

§ 38. 1. З великої літери пишуться індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, конспіративні клички, прізвиська: *Іван Петрович Котляревський, Лєся Українка (Лариса Петрівна Косач), Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілінська), Юрій Клен (Освальд Бургардт), Данило Галицький, Нєстор Літописець, Олександр Нєвський, Ярослав Мудрий*; також: *Кобзар* (про Тараса Шевченка), *Каменярь* (про Івана Франка) тощо.

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою: *Квітка-Основ'яненко, Нечуй-Левицький, Сергєєв-Цєнський; Жан-Жак, Зинівій-Богдан, Марія-Терєза.*

Примітка 1. Різні частки (прийменники, сполучники, прийменники з артиклями) в середині прізвищ та імен іншомовного походження пишуться з малої літери: *Абд ель Керім, Бретон де лос Еррєрос, Варнгоген фон Ензе, Кур де Жебелєн, Нур ед Дін.* Про написання службових слів, що виступають перед прізвищем, див. § 106, п. 1, г.

Примітка 2. Китайські прізвища та складні імена, які завжди стоять після них, пишуться з великої літери: *Мао Цзедун, Сунь Ятсєн, Тао Юаньмін.*

Примітка 3. У корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських і тайландських прізвищах та іменах усі складові частини пишуться з великої літери: *Кім Ир Сен, Лім Хон Ін; Фам Ван Донг, Хо Ші Мін; У Ну Мунг, У Чин Су; Вілуйо Пусоюдо, Суджоно Хадімото; Кулаб Сайпрадіт, Луанг Вічіт Ватакан.*

Примітка 4. Про правопис східних власних імен (турецьких, єгипетських, азербайджанських та інших тюркського чи арабського походження зі складовими частинами *бей, задє, оглі, паша*) див. § 106, п. 2, д.

Примітка 5. Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуться з малої літери: *донжуан, ловелас, ментор, меценат, робінзон, браунінг* (пістолет), *галіфє* (штани), *дизель* (двигун), *макінтош* (одяг), *максим* (кулемет), *рентген* (апарат), *френч* (одяг). Так само пишуться загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *бонапартизм, мічуринець, пушкініст, шевченкіана.*

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), пишуться з великої літери:

Нові появляються вчені з різних галузей науки й техніки — нові Мічуріни й Циолковські (Тичина); Потрібні нам і Гоголі, і Щєдріни (Сліпчук).

Якщо ж прізвища (імена) вживаються зневажливо, вони пишуться з малої літери: *квіслінги.*

Примітка 6. Назви народів, племен, а також назви людей за національною ознакою або за місцем проживання пишуться з малої літери: *араби, африканці, латиноамериканці; ацтеки, ірокєзи, поляни; білорус, латвієць, росіянка, українець; запоріжці, киянин, львів'яни, полтавець, полтавка.*

2. З великої літери пишуться індивідуальні назви:

а) міфологічних істот і божеств: *Антєй, Аполлон, Афїна, Ахіллєс, Будда, Венєра, Моблох, Перун.*

Примітка 1. Родові назви міфологічних істот пишуться з малої літери: *ангел, дємон, лісовик, мўза, нїмфа, русалка, титан, фавн, фея.*

Примітка 2. Індивідуальні міфологічні назви, що перетворилися в загальні або вживаються в переносному значенні, пишуться з малої літери: *моблох війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулєси;*

б) дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, хоч у звичайній мові вони вживаються як загальні імена: *Ворон, Засєць, Лисїця, Осєл, Шўка; Лісовик, Мавка, Перелєсник; Дід Мороз; Той, що грєблі рве; Червона Шапочка; Будяк, Троянда, Хліб.*

Примітка. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей і т. ін. не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні, вони пишуться з малої літери: *баба-яга, дід-мороз, іван-покиван.*

3. З великої літери пишуться назви найвищих державних посад України та міжнародних посад: *Генєральний секретар ООН, Президент України, Голова Верховної Ради України, Генєральний прокурор України*, а також найвищих державних посад інших країн згідно з вимогами дипломатичного протоколу (під час візитів до України тощо): *Президент Сполучених Штатів Амєрики, Прем'єр-міністр Канади* і т. ін.

Примітка 1. Назви посад, звань, учених ступенів тощо пишуться з малої літери: *голова, декан, директор, міністр, ректор, президент НАН України, секретар, академік, генєрал-лейтенант, за-*

служений діяч мистецтв, народний артист України, лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка, член-кореспондент, доктор наук, кандидат наук.

Примітка 2. З малої літери пишуться також назви титулів, рангів, чинів: *барон, герцог, граф, імператор, князь, колєзький асєсор, король, принц, цар, шах.*

Примітка 3. Назви посад міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можуть писатися з великої літери: *Міністр освіти і науки України, Посол Республіки Польща, Президент Національної академії наук України.*

Примітка 4. Умовні власні назви в актах, договорах та інших офіційних документах пишуться з великої літери: *Високі Договірні Сторони, Автор і Видавництво* тощо.

4. Клички свійських тварин, а також приручених чи дресированих звірів і птахів пишуться з великої літери: *Сірко* (собака); *Сніжинка* (кішка); *Гнідкó, Стріла* (коні); *Круторóгий, Сівий* (воли); *Рекордїстка, Ліска* (корови); *Рáві, Шáші* (слони); *Крáсень, Фараóн* (папуги) та ін.

Примітка. Назви груп тварин, хоч вони й походять від індивідуальних кличок, пишуться з малої літери: *З випасу поверталися рекордистки й лиски.* Так само з малої літери пишуться назви порід тварин: *бульдóг, вівчáрка, пінчер.*

5. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з великої літери: *Антóнівка, Білий налів, Сніговий калєвіль, Паперівка* (яблуні); *Українська гліва, Лісова красуна* (груші); *Рекóрд, Угóрка* (сливи); *Шпáнка рáння* (вишня).

Але в загальному вжитку вони пишуться з малої літери: *антóнівка, гліва, угóрка.*

6. Астрономічні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери: *Веліка Ведмєдиця, Козеріг, Марс, Молóчний Шлях, Сатурн, Юнітер.* Так само пишуться народні назви сузір'їв і галактик: *Велікий Віз, Квóчка, Пáсіка, Чумáцький Шлях* тощо.

Примітка 1. Родові означення при астрономічних назвах звичайно пишуться з малої літери: *зірка Альтаїр, комєта Галлєя, Тунгуський метеорїт, сузір'я Велікого Пса, тумáнність Андромєди.*

Примітка 2. Слова *земля, місяць, сонце* пишуться з великої літери тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви: *Навколо Сонця обертається Земля зі своїм супутником Місяцем; але: обрóбиток землі, схід сонця.*

7. Назви сторін світу: *захід, південь, північ, схід, норд-ост, півдєнний захід* — звичайно пишуться з малої літери. Якщо під цими назвами розуміються краї чи народи, тоді вони пишуться з великої літери: *Далєкий Схід, Західна Україна, країни Заходу, курóрти Півдня, народи Півночі, Півдєнне Полісся, Північна Буковина, Схід прокїнувся.*

8. Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових означень (зато́ка, мис, мо́ре, о́стрів, пік, хребéт і т. ін.): *Азія, Антарктида, Балкáнський півóстрів, Бєрингове мо́ре, Північнокрїмський канáл, Володїмир-Волинський, горá Говєрла, Грибова губá, Зелєний мис, о́зеро Їльмень, Кавкáзький хребéт, пік Шевчєнка, Моск-ва-рїка, Нагáева бұхта, протóка Па-де-Калє, Панáмський перешийок, Пєрська зато́ка, Північний пóлюс, Східноєвропєйська рївнина, Урáло-Кушумський степ.*

Примітка 1. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то воно пишеться з великої літери: *Біла Цєрква, Біловєзка Лу́ца* (заповідник), *Було́нський Ліс* (парк), *Велікі Луки, Жовті Води, Залїзні Ворóта, Зелєний Гай, Микільська Слобїдка, Нова Гвіне́я* (острів), *Товста Моги́ла, Ясна Поля́на.* Так само з великої літери пишуться складові частини географічних назв, що означають титули, посади, фах і т. ін.: *мис Капіта́на Джебєральда, на́бережна Лєйтєнанта Шмїд-та;* також: *зато́ка Святóго Лаврєнтія.*

Примітка 2. Прийменники, артиклі й сполучники в складі географічних назв пишуться з малої літери й відокремлюються дефісом: *Було́нь-сьюр-Мєр, Порт-о-Прєнс, Рїо-де-Жанєйро, Сен-є-Уáз, Фонтєн-сьюр-Рон, Фрáнкфурт-на-Мáйні.*

Артиклі й частки, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишуться з великої літери й приєднуються дефісом: *Де-Бреїнє, Ла-Мáнш* (протоки), *Ле-Крезó, Лос-Анджєлес* (міста), *Лос-Фрáйлєс* (острови).

Примітка 3. В іншомовних складних географічних назвах, що пишуться через дефіс, з великої літери пишуться й родові позначення: *Іссїк-Куль* (куль — озеро), *Му́юн-Кум* (кум — пісок), *Порто-Алє́гре* (порто — порт), *Рїо-Нє́гро* (ріо — річка), *Хара-Нур* (нур — озеро); але: *Алатáу, Амудар'я, Дихта́у, Сирдар'я.*

Якщо ж складова частина такої назви увійшла в українську мову як загальна родова назва, то вона пишеться з малої літери: *Варáнгер-фіóрд, Дю-фіóрд.* Так само з малої

літери пишуться й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: *Кайзер-плац*, *Лібкнехт-штрассе* (штрассе — вулиця), *Трафальгар-сквер* (сквер — площа), *Трентов-парк*, *Уолл-стрит* (стрит — вулиця).

Примітка 4. Географічні назви, вжиті в переносному значенні, зберігають написання з великої літери: *Версаль* (у значенні «Версальський мир»), *Канни* (у значенні «оточення та розгром»), *Мюнхен* (у значенні «Мюнхенська угода 1938 р.»), *Парнас* (у значенні «світ поезії»), *Седан* (у значенні «воєнний розгром»).

9. Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків і т. ін. пишуться з великої літери, а їхні родові позначення — з малої: *Андріївський узвіз*, *Байкало-Амурська магістраль*, *бульвар Тараса Шевченка*, *Військово-Грузинська дорога*, *вулиця Петра Сагайдачного*, *Житомирська автострада*, *Львівська площа*, *майдан Незалежності*, *Музейний провулок*, *Стрийський парк*, *Південно-Західна залізниця*, *Північний морський шлях*, *проспект Дружби народів*, *Ромоданівський шлях*, *течія Гольфстрім*.

Якщо в назвах вулиць, проспектів, населених пунктів тощо слова *брі́д*, *вал*, *воро́та*, *міст*, *шлях*, *яр* і т. ін. вже не сприймаються як родові позначення, то вони пишуться з великої літери: *Боричів Тік*, *Добрий Шлях*, *Козиний Брі́д*, *Красні Ворота*, *Кузнєцький Міст*, *Ярославів Вал* (вулиці); *Гола Пристань* (місто), *Козинські Горби* (урочище), *Сухий Яр* (село).

10. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин і т. ін. пишуться з малої літери: *бостон* (тканина), *йоркшир* (порода свиней), *легорн* (порода курей), *мадера* (сорт вина), *сайни* (напій), *сваліява* (мінеральна вода), *сенбернар* (порода собак), *сигменталка* (порода корів), *токай* (сорт вина) і т. ін.

11. У назвах груп або союзів держав і найвищих міжнародних організацій усі слова, крім родових позначень, пишуться з великої літери: *Антанта*, *Балканські країни*, *Європейське Економічне Співтовариство*, *Співдружність Незалежних Держав*, *Всесвітня Рада Міру*, *Міжнародний ко-*

мітет Червоного Хреста, *Організація Об'єднаних Націй*, *Рада Безпеки*, *Троїстий союз*.

12. Назви держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць пишуться з великої літери. Причому, коли назва держави чи автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишуться з великої літери: *Арабська Республіка Єгипет*, *Держава Бахрейн*, *Республіка Білорусь*, *Автономна Республіка Крим*, *Китайська Народна Республіка*, *Корейська Народна-Демократична Республіка*, *Князівство Монако*, *Королівство Бельгія*, *Республіка Болгарія*, *Республіка Індія*, *Республіка Куба*, *Республіка Польща*, *Республіка Румунія*, *Соціалістична Республіка В'єтнам*, *Сполучені Штати Америки*, *Угорська Республіка*, *Франція*.

У назвах автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сільрад тощо з великої літери пишеться тільки перше слово: *Волинська область*, *Єврейська автономна область*, *Краснодарський край*, *Немецький автономний округ*, *Новомлинська сільрада*, *Рожийщенський район*, *Уманська міськрада*.

Це правило поширюється й на назви старого адміністративно-територіального поділу: *Берегівський округ*, *Вітебське воєводство*, *Лохвицький повіт*, *Новоросійська губернія*, *Сосницька сотня*, *Стародубський полк*, *Черкаське староство*.

Примітка. Неофіційні назви держав, одиниць територіального поділу та образні назви географічних об'єктів пишуться з великої літери: *Буковина*, *Вінниччина*, *Закарпаття*, *Золотоверхий* (Київ), *Надніпрянина*, *Підмосков'я*, *Побужжя*, *Поділля*, *Покуття*, *Полісся*, *Приазов'я*, *Прикарпаття*, *Причорномор'я*, *Приуралля*, *Російська Федерація*, *Славутич* (Дніпро), *Слобожанщина*. У спеціальному стилістичному вживанні пишуться з великої літери й загальні назви: *Батьківщина* тощо.

13. У словосполученнях — назвах державних, партійних, громадських, профспілкових та інших установ і організацій як України, так і інших держав з великої літери пишеться тільки перше слово, що входить до складу назви: *Верховний суд США*, *Генеральні штати Королівства Нідерландів*, *Збройні сили України*, *Народна палата Республіки Індії*, *Національна рада Демократичної партії*

України, Національна гвардія України, Центральна управа Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.

Це стосується й назв державних установ минулого: *Державна дума, Земський собор, Тимчасовий уряд.*

Але в назвах таких найвищих державних установ України, як *Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Кабінет Міністрів України*, з великої літери пишуться всі слова.

Примітка. Традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються, пишуться з малої літери: *бундесрат, джирга, конгрес, ландтаг, меджліс, національні збори, парламент, сейм, сенат, стортинг.*

14. У назвах міністерств і їхніх головних управлінь, а також у назвах інших установ та організацій, що складаються з кількох слів, з великої літери пишеться тільки перше слово: *Національний банк України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури і туризму України, Палата мір і вимірних приладів, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Цивільний повітряний флот України.*

Це правило поширюється й на офіційні назви:

а) установ місцевого значення: *Виконавчий комітет Донецької обласної ради народних депутатів, Львівський обласний відділ охорони здоров'я, Чернігівська облспоживспілка, Шевченківський районний відділ народної освіти міста Києва*; але: *профком Київського національного університету, страйкком, фабком* і т. ін.;

б) партій України та інших країн світу: *Демократична партія України, Лейбористська партія Великої Британії, Республіканська партія США*;

в) міжнародних і закордонних професійних, громадських та інших організацій: *Австралійський конгрес тред-юніонів, Американська федерація праці, Всесвітній форум українців, Гельсінська спілка, Міжнародна асоціація українців, Народний рух України, Товариство об'єднаних українських канадців, Федерація незалежних профспілок України.*

15. Правопис складених назв заводів, фабрик, комбінатів, виробничих об'єднань, шахт, підприємств, установ, а також наукових і навчальних закладів, кінотеатрів, театрів, парків культури та відпочинку, клубів тощо підпорядкований таким правилами:

а) якщо підприємство, установа, заклад і т. ін. мають символічну назву, номер чи носять чиясь ім'я, то їх можна писати повністю або скорочено. При цьому в повних назвах початкове слово та перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви, ім'я тощо пишуться з великої літери, а всі інші слова — з малої: *Київський завод «Арсенал», Виробниче акціонерне товариство «Поліграфкнига», Донецька шахта «Вітка-Глибока», Львівська середня школа № 1 імені І. Франка, Десятий міжнародний з'їзд славістів, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київський військовий округ.*

У скорочених назвах перше слово звичайно пишеться з малої літери, символічна назва (у лапках) — з великої: *ансамбль танцю імені П. Вірського, магазин «Роксолана», видавництво «Веселка», спортивний комплекс «Трудові резерви», стадіон «Динамо».*

Примітка. Якщо скорочена назва вживається замість повної (на вивісках, етикетках тощо), то її початкове слово пишеться з великої літери: *Комбінат «Прогрес», Кооператив «Садівник», Середня школа № 2;*

б) перше слово власних назв академій, інститутів, науково-дослідних установ, кінотеатрів, театрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо пишеться з великої літери, незважаючи на те, що воно є родовим позначенням: *Національна академія наук України, Книжкова палата, Національний художній музей України, Голосіївський парк імені М. Т. Рильського, Національна опера України ім. Т. Г. Шевченка, Українська академія друкарства;*

в) з великої літери пишеться перше слово складених назв типу: *Київський будинок мод, Львівський палац одруження, Харківський клуб метробудівців.*

З великої літери може писатися перше слово й скороченої назви, якщо відповідна повна назва вже згадувалася в тексті, а також — на вивісках: *Будинок учителя, Український дім, Палац урочистих подій* і т. ін.

Примітка. Якщо до складу найменування установи входить словосполучення, яке може виступати як самостійна назва установи (без початкових слів), то воно пишеться з великої літери: *Оперний театр* (від *Національна опера України ім. Т. Г. Шевченка*), *Третьяківська галерея* (від *Державна Третьяківська галерея*) та ін.

16. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актив, збори, з'їзд, конференція, президія, сесія, симпозіум, рада* (інституту тощо) пишуться з малої літери: *сесія Київської обласної ради, кафедра української літератури Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, рада філологічного факультету, конференція Міжнародної асоціації українців, сесія Хмельницької міськради, учена рада Інституту української мови НАН України.*

17. У складених назвах іноземних телеграфних агентств усі слова, крім родового імені, пишуться з великої літери й без лапок: *агентство Пренса Латіна, агентство Франс Пресс.* Щодо назв іноземних фірм, компаній, банків і т. ін., то вони беруться в лапки й з великої літери пишеться тільки перше слово чи власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *фірма «Філко корпорейшн», компанія «Джэнерал моторс», нафтохімічна компанія «Оксиденталь петролеум корпорейшн», банк «Гаранті траст компанії».*

18. У назвах творів художніх, музичних і т. ін., наукових праць, газет, журналів, історичних пам'яток тощо перше слово пишеться з великої літери, а назва береться в лапки: *поема «Енеїда», повість «Тіні забутих предків», опера «Запоріжець за Дунієм», пісня «Стоїть гора високая», підручник «Історія України», кінофільм «Камінний хрест», картина «Запоріжці пишуть листа турецькому султанові»; газети: «Вечірні вісті», «Вісті з України», «Гі-*

лос України», «Літературна Україна», «Слово»; журнали: «Всесвіт», «Дзвін», «Наука і суспільство», «Кобіта і жуцє», «Україна»; писемні історичні пам'ятки: «Руська правда», «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовидця».

Примітка 1. У подвійних складених назвах творів, газет і т. ін. з великої літери пишеться також перше слово другої назви: *«Андрій Соловейко, або Вчєніє світ, а невчєніє — тьма», «Глитай, або ж Павук», «Дейлі телеграф енд Мординг пост».*

Примітка 2. З великої літери, але без лапок пишуться назви культових книг: *Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтір*, а також назви таких релігійних понять, як *Бог* (але *бог Перун* і т. ін.), *Божя Матір, Син Божий, Святий Дух* і т. ін.

19. Назви аеропортів, вокзалів, станцій, портів, пристаней і т. ін. пишуться з великої літери: *аеропорт «Боріспіль», Київський вокзал (у Москві), станція Фастів-Перший, станція метро «Контрактова площа», порт Балаклава, пристань Ржівців (на Дніпрі) тощо.*

20. Умовні назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, дитячих таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кав'ярень і т. ін. пишуться в лапках і з великої літери: *будинок відпочинку «Зоря», пансіонат «Здоров'я», санаторій «Україна», дитячий табір «Беркут», готель «Золотий колос», кемпінг «Чайка», ресторан «Либідь», кав'ярня «Мрія».*

21. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів тощо пишуться з великої літери: *Андріївська церква, Золоті ворота, Колізей, Почаївська лавра, Хотинський замок, Софійський собор.*

22. Назви історичних подій, епох, війн, революцій, народно-визвольних рухів, повстань, революційних свят, знаменних дат і т. ін. пишуться з великої літери: *Велика французька революція, епоха Відродження, Вітчизняна війна, Коліївщина, Хмельниччина, Семирічна війна, Кривава неділя, Лютнева революція, Львівське збройне повстання 1848 р., Революція 1905 р., Паризька комуна, Льодове побіще, Полтавська битва, Ренесанс, Перше травня, Міжнародний жіночий день, Новий рік, День учителя, День Незалежності України, Свято Перемоги.*

З великої літери пишуться й назви релігійних свят і постів: *Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра й Павла, Покрова, Різдва, Тілого Олексі, Успіння; Великий ніст, Мясниця, Петрівка, Пилипівка, Спасівка* тощо.

Примітка 1. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишуться з малої літери: *греко-перські війни, громадянська війна, хрестові походи, доба феодалізму, античний світ, середні віки, середньовіччя, неоліт, палеоліт, трипільська культура, палеозойська ера.*

Примітка 2. Якщо початковий порядковий числівник у складеній назві написаний цифрою, то наступне слово пишеться з великої літери: *8 Березня, 1 Травня.*

23. З великої літери пишуться назви конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: *Конгрес захисту культури* (у Парижі 1935 р.), *Конституція України, Програма ДемПУ, Потсдамська угода, Версальський мир, Акт проголошення незалежності України, Декларація прав людини.*

24. У назвах орденів, відзнак, що складаються з кількох слів, тільки перше слово (крім родових) пишеться з великої літери: *орден Вітчизняної війни, орден Дружби народів, орден Незалежності, орден Почесного легіону, орден Пошани.*

Якщо така назва береться в лапки, то теж із великої літери пишеться тільки перше слово та власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *орден «Мати-героїня», медаль «За відвагу», медаль «За визволення Варшави», медаль «За бойові заслуги», медаль «Партизанові Вітчизняної війни».*

25. З великої літери в лапках пишуться назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: *літак «Антей», автомобіль «Таврія», автобус «Турист», комбайн «Ніва», трактор «Білорусь».*

Це правило поширюється й на назви виробів, продуктів, що стали фірмовим або сортовим їх означенням: *цукерки «Столічні», цигарки «Українські», вино «Перліна степу», цукерки «Пташине молоко».*

26. З великої літери пишуться:

а) прикметники, утворені від власних особових назв за допомогою суфіксів **-ів (-ов-а, -ов-е, -ев-е), -їв (-єв-а, -єв-е), -ин (-ин-а, -ин-е), -їн (-їн-а, -їн-е)**, якщо вони означають належність чогось даній особі: *Андрієві книжки, Грінченків словник, Маріїн лист, Тичинине слово, Шевченкові поезії;*

б) прикметники, які входять до складених особових назв людей як прізвища: *Володимир Великий, Данило Галицький, Дюма Старший, Карл Сміливий, Костянтин Багрянорідний, Олександр Невський, Ярослав Мудрий;*

в) прикметники, утворені від іменників — власних назв, якщо вони входять до складу назв, які за змістом дорівнюють словосполученням «імені когось», «пам'яті когось»: *Нобелівська премія, Франківська кімната, Шевченківська премія.*

Примітка. З малої літери пишуться присвійні прикметники, утворені від власних особових імен:

а) за допомогою суфіксів **-івськ- (-ївськ-), -инськ- (-їнськ-)**: *бальзаківські традиції, франківські сонети, шевченківський стиль;*

б) якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполучень або наукових термінів: *авгієві стайні, ахіллєсова п'ята, гордіїв вузол, дамоклів меч, езопівська мова, прокрістове ложе, юдині срібняки; архімедова спіраль, базедова хвороба, бертолетова сіль, віттова хвороба, гайморова порожнина, піфагорова теорема.*

§ 39. 1. Скорочені назви (абревіатури) установ, закладів, організацій тощо, утворені з частин слів, пишуться двоюко:

а) з великої літери, якщо ці слова вживаються на позначення установ одиничних: *Укрінформ, Укрпрофрада, Укоопспілка;*

б) з малої літери, якщо такі слова є родовими назвами: *медінститут, облвиконком, райвнб, райрада.*

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (ініціальних) букв імен власних і загальних, пишуться великими літерами: *АТС, КНР, НЛО, СНД, УРП, УТН.*

Примітка. Скорочення від загальних назв, які вимовляються як звичайні слова (без вставних звуків), пишуться малими літерами: *рагс (до рагсу), неп (під час непу).* Такі слова звичайно відмінюються.

Так само відмінюються ініціальні скорочення типу *БАМ*, а їхні закінчення, що пишуться з малої літери, приєднуються до останньої літери абрєвіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): з *БАМу*, на *БАМі*, з *ВАКу*, *ВАКом*, *ТЮГу*, *ТЮГом*.

Графічні скорочення

§ 40. Від абрєвіатур слід відрізнити умовні графічні скорочення, які вимовляються повністю й скорочуються лише на письмі. Графічні скорочення (крім стандартних скорочених значень метричних мір: *м* — *метр*, *мм* — *міліметр*, *см* — *сантиметр*) пишуться з крапками на місці скорочення, при цьому зберігається написання великих та малих літер і дефісів, як і в повних назвах: *півн.-сх.* (північно-східний), *півд.-зах.* (південно-західний), *Півн. крим. канал* (Північнокрімський канал).

До найпоширеніших загальноприйнятих скорочень належать такі:

<i>акад.</i>	— академік	<i>о.</i>	— острів
<i>вид.</i>	— видання	<i>обл.</i>	— область
<i>гр.</i>	— громадянин	<i>оз.</i>	— озеро
<i>див.</i>	— дивись	<i>пор.</i>	— порівняй, порівняйте
<i>доц.</i>	— доцент	<i>проф.</i>	— професор
<i>ім.</i>	— імені	<i>р.</i>	— рік, річка
<i>і т. д.</i>	— і так далі	<i>рр.</i>	— роки
<i>і т. ін.</i>	— і таке інше	<i>с.</i>	— село, сторінка
<i>і под.</i>	— і подібне	<i>ст.</i>	— станція, сторіччя
<i>напр.</i>	— наприклад	<i>т.</i>	— товариш, том
<i>н. е.</i>	— нашої ери	<i>тов.</i>	— товариш
<i>до н. е.</i>	— до нашої ери	<i>тт.</i>	— товариші, томи

Слова не скорочуються на голосну, якщо вона не початкова в слові, і на *ь*. Наприклад, слово *селянський* може бути скорочене: *сел.*, *селян.*, *селянськ.* При збігу двох однакових приголосних скорочення треба робити після першого приголосного: *стін.* календар, *ден.* норма. При збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного, залежно від структури слова: *власноруч.* або *власноручн.* (*власноручний*), але тільки: *вlast.* (*вlastівий*).

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

Орфографічні правила переносу

§ 41. Частини слів з одного рядка в другий слід переносити за складами: *га́й-ка*, *зо́-шит*, *кни́ж-ка*, *ко-ло́-дязь*, *па́ль-ці*, *са-*

дів-ні́к, *Ха́р-ків*.

При цьому:

1. Не можна розривати сполучення літер *дж*, *дз*, які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: *гу́-дзик*, *хо́-джу*. Якщо *дж*, *дз* не становлять одного звука (це буває, коли *д* належить до префікса, а *ж* або *з* — до кореня), то їх слід розривати: *над-звича́й-ний* (а не *на-дзвича́йний*), *під-жив-ля́ти* (а не *пі-дживля́ти*).

2. Апостроф і м'який знак при переносі не відокремлюються від попередньої літери: *бур'-я́н* (а не *бур-я́н*), *кіль-це́* (а не *кіл-ьце́*), *Лук'-я́н* (а не *Лук-я́н*), *нізь-ко* (а не *ніз-ько*).

3. Одна літера не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний: *ака-де́-мія* (а не *а-каде́мія*), *Ма-рія* (а не *Марі́-я*), *олі-ве́ць* (а не *о-ліве́ць*). Так само не можна поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як *або́*, *моя́*, *о́ко*, *ши́я* тощо.

4. При переносі складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: *багато-ступі́нчастий* (а не *багатос-тупі́нчастий*), *восьми-гра́нний* (а не *восьмиг-ра́нний*), *далеко-схі́дний* (а не *далекос-хі́дний*).

5. Не можна розривати ініціальні абрєвіатури, а також комбіновані абрєвіатури, які складаються з ініціальних скорочень і цифр: *АЕС*, *ЛАЗ-105*, *МАГАТЕ*, *МАУ*, *НТШ*, *УАПЦ*.

6. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: *Дні-про́* й *Дніп-ро́*, *Оле-кса́ндра* й *Олек-са́ндра*, *се-стра́* й *сест-ра́*. Це правило поширюється й на суфікси: *бли-зькі́й* і *близь-кі́й*, *видавни́ц-тво*, *видавни́ц-тво* й *видавни́ц-во*, *га́ли-цькі́й* і *га́лиць-кі́й*, *росі́й-ські́й* і *росі́йсь-кі́й*, *убо́-тво*, *убо́з-тво* й *убо́зт-во*, *сусні́льсь-тво* й *сусні́льст-во*.

Технічні правила переносу

§ 42. 1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що

до них відносяться: *Т. Г. Шевчénко* (а не *Т. Г.// Шевчénко*), *гр. Іванénко* (а не *гр.// Іванénко*), *акад. (доц., проф.) Гончарénко* (а не *акад. (доц., проф.)// Гончарénко*), *тов. Гнаті́ок* (а не *тов.// Гнаті́ок*).

Примітка. Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: *Тарás Григóрович Шевчénко* й *Тарás // Григóрович Шевчénко*, *академік // Ага-тангел Крїмський* і т. ін.

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: *1917 р.* (а не *1917 // р.*), *150 га* (а не *150 // га*), *20 см³* або *20 куб. см* (а не *20 // см³* або *20 // куб. см*), *5 г* (а не *5 // г*).

Примітка. Якщо назви мір подаються повністю, то їх можна переносити: *1917 // рік*, *150 // гектарів* і т. ін.

3. Граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс, не можна відривати й переносити: *2-й* (а не *2- // й*), *4-го* (а не *4- // го*), *10-му* (а не *10- // му*) й т. ін.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення типу *вид-во*, *і т. д.*, *і т. ін.*, *та ін.*, *т-во* тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

ЗНАК НАГОЛОСУ (')

§ 43. Знак наголосу ставиться на маловідомих словах (локалізмах і т. ін.), а також тоді, коли слово може вживатися з двома наголосами, змінюючи при цьому своє значення; пор.: *Ми сходили на гору* й *Ми сходи́ли на гору* та *повернулися додому ще завидна*; *Образи* (від дієслова *обража́ти*), *образи* (художні, літературні), *образи́* (ікони).

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК

Поділ на відміни § 44. За належністю до роду та за відмінковими закінченнями всі іменники поділяються на чотири відміни.

I відміна: іменники переважно жі́н. й деякі іменники чол. роду, а також спільного роду із закінченнями **-а**, **-я** в називному відмінку однини: *вага́*, *гіря́*, *маши́на*, *па́ртія*, *пра́ця*; *воєво́да*, *дядя́*; *голова́*, *сирота́*, *уби́вця*.

II відміна: а) іменники чол. роду з кінцевим приголосним основи та із закінченням **-о** в наз. відмінку (переважно назви осіб): *бік*, *вє́летень*, *заво́д*, *край*, *ма́йстер*, *това́риш*; *ба́тько*, *Дніпро́*, *Петро́*; *тату́ньо*;

б) іменники середн. роду із закінченнями **-о**, **-е**, **-я** (крім іменників із суфіксами **-ат-**, **-ят-**, **-ен-** при відмінюванні): *вікно́*, *місто́*; *море́*, *по́ле*, *прізвище́*; *весі́лля*, *життя́*, *знання́*; також іменники всіх родів із суфіксами згрубілості **-ищ-**, **-е**, **-иськ-**: *вітри́ще* (від *вітер*), *дівчи́сько* (від *дівча́*), *свекру́шисько* (від *свекру́ха*).

III відміна: іменники жі́н. роду з кінцевим приголосним основи: *вість*, *любо́в*, *ми́ць*, *річ*, *ро́зкіш*, *сі́ль*, *тінь*, а також слово *ма́ти*, в якому при відмінюванні з'являється суфікс **-ер-**.

IV відміна: іменники середн. роду:

а) із закінченнями **-а**, **-я**, що приймають перед більшістю відмінкових закінчень суфікси **-ат-**, **-ят-**: *гуся́* (*гуся́ти*), *дівча́* (*дівча́ти*), *лоша́* (*лоша́ти*), *теля́* (*теля́ти*);

б) із закінченням **-я** (із суфіксом **-ен-** при відмінюванні): *ім'я́* (*імені́*), *плем'я́* (*племени́*).

Поділ на групи § 45. Іменники I та II відміни поділяються на три групи: тверду, м'яку та мішану.

I відміна

1. Тверда група

До твердої групи належать іменники жін. роду із закінченням **-а** (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий приголосний): *жінка, машина, перемога, сівба, фабрика*, а також іменники спільного роду (чол. і жін.) із цим же закінченням: *голова, дружина, каліка, недоріка, непосіда, сирота, староста* та чол. роду (назви осіб): *Микита, Микола, Сава* тощо.

2. М'яка група

До м'якої групи належать іменники жін. роду із закінченням **-я**: *буря, друкарня, земля, надія, пісня, робітниця, сім'я*; іменники спільного роду з цим же закінченням: *суддя, убивця* тощо та іменник чол. роду *Ілля*.

3. Мішана група

До мішаної групи належать іменники жін. роду із закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *вєжа, гуща, їжа, каша, круча, межá, плóща, тiша*, а також іменники спільного роду із закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *лiвшá, мiхонóша*; іменник чол. роду *вельмóжа*.

II відміна

1. Тверда група

Чоловічий рід

До твердої групи належать іменники чол. роду з кінцевим твердим приголосним основи (крім шиплячих) і з закінченням **-о**: *дуб, палац, темп, ударник, успіх; батько, Петро*; переважна більшість іменників на **-р**: *вир, віхор, відвар, двір, жир, сир, стóвбур, стóляр, явір*; сюди ж належать іменники *звір, комар, снігур*, які, проте, в називному відмінку множини мають закінчення м'якої групи: *звірі,*

комарі, снігурі, а також усі іменники іншомовного походження на **-ер, -ір, -ор, -ур(-юр)** і з постійно наголошеними **-ар (-яр), -ир**: *інженер, майстер, шофер; папір, сувенір; директор, професор, семафор; абажур, гіпюр, каламбур; базар, гектар, комісар, футляр, ювіляр; бригадир, касир, командир, пасажи́р*.

Середній рід

До твердої групи належать іменники середн. роду із закінченням **-о**: *вікно, залізо, коло, місто, село*.

2. М'яка група

Чоловічий рід

До м'якої групи належать іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи: *боєць, вєлетень, звічай, край, учитель, Бенедьо*; сюди належить частина іменників із суфіксами **-ар, -ир**, які в однині мають наголос на корені: *бóндар — бóндаря, кóзир — кóзиря, лікар — лікаря, писар — писаря*, а також іменники, у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *буквар — букваря, вівчар — вівчаря, друкар — друкаря, інвентар — інвентарю, календар — календаря, кобзар — кобзаря, пролетар — пролетаря, секретар — секретаря, шахтар — шахтаря; гузир — гузиря, проводир — проводиря, пухир — пухиря* та ін.

Середній рід

До м'якої групи належать іменники середн. роду із закінченням **-е** та **-я** (без суфіксів **-ен-, -ят-** при відмінюванні й переважно з подовженням кінцевого приголосного основи): *горе, місце, море, поле; життя, завдання, збіжжя, здоров'я, змагання, знаряддя, листя, обличчя, пір'я, полум'я, сім'я, тім'я*.

3. Мішана група

Чоловічий рід

До мішаної групи належать іменники чол. роду з кінцевим шиплячим приголосним основи: *вантаж, дощ, сторож, слухач, ткач, товариш*; іменники всіх родів із суфіксом **-ищ-е**: *вітрище, бабіще, юрмище*; також іменники на **-яр** (назви людей за родом їхньої діяльності), у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *вугляр — вуглярá, каменяр — каменярá, пісняр — піснярá, скляр — склярá, тесляр — теслярá, школяр — школярá*.

Середній рід

До мішаної групи належать іменники середн. роду із закінченням **-е** при основі на шиплячий приголосний: *ложе, плече, прізвище, явище*.

§ 46. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Перша відміна

Тверда група

М'яка група

О д н и н а

Н.	фа́брик-а	робітні́ц-я	наді́-я
Р.	фа́брик-и	робітні́ц-і	наді́-ї
Д.	фа́бриц-і	робітні́ц-і	наді́-ї
Зн.	фа́брик-у	робітні́ц-ю	наді́-ю
Ор.	фа́брик-ою	робітні́ц-єю	наді́-єю
М.	...фа́бриц-і	...робітні́ц-і	...наді́-ї
Кл.	фа́брик-о	робітні́ц-е	наді́-є

М н о ж и н а

Н.	фа́брик-и	робітні́ц-і	наді́-ї
Р.	фа́брик	робітні́ць	наді́й
Д.	фа́брик-ам	робітні́ць-ям	наді́-ям
Зн.	фа́брик-и	робітні́ць	наді́-ї
Ор.	фа́брик-ами	робітні́ць-ями	наді́-ями
М.	...фа́брик-ах	...робітні́ць-ях	...наді́-ях
Кл.	фа́брик-и	робітні́ць-і	наді́-ї

Мішана група

О д н и н а

М н о ж и н а

Н.	пло́щ-а	пло́щ-і
Р.	пло́щ-і	пло́щ
Д.	пло́щ-і	пло́щ-ам
Зн.	пло́щ-у	пло́щ-і
Ор.	пло́щ-єю	пло́щ-ами
М.	...пло́щ-і	...пло́щ-ах
Кл.	пло́щ-е	пло́щ-і

Друга відміна

Тверда група

О д н и н а

Н.	робітні́к	сталевáр	міст-о
Р.	робітні́к-á	сталевáр-а	міст-а
Д.	робітні́к-óві (-ý)	сталевáр-óві (-у)	міст-у
Зн.	робітні́к-á	сталевáр-а	міст-о
Ор.	робітні́к-óм	сталевáр-ом	міст-ом
М.	...робітні́к-óві, -ý	...сталевáр-óві, -і	...міст-і
Кл.	робітні́к-ý	сталевáр-е	міст-о
	робітні́ч-е		

М н о ж и н а

Н.	робітні́к-и́	сталевáр-и	міст-á
Р.	робітні́к-ів	сталевáр-ів	міст
Д.	робітні́к-ám	сталевáр-ам	міст-ám
Зн.	робітні́к-ів	сталевáр-ів	міст-á
Ор.	робітні́к-áми	сталевáр-ами	міст-áми
М.	...робітні́к-áх	...сталевáр-ах	...міст-áх
Кл.	робітні́к-и́	сталевáр-и	міст-á

М'яка група

О д н и н а

Н.	учі́тель	секретáр	край	місц-е
Р.	учі́тел-я	секретар-я́	кра́-ю	місц-я
Д.	учі́тел-еві(-ю)	секретар-éві (-ю)	кра́-еві (-ю)	місц-ю
Зн.	учі́тел-я	секретар-я́	край	місц-е
Ор.	учі́тел-ем	секретар-éм	кра́-ем	місц-ем
М.	...учі́тел-еві, -і, -ю	...секретар-éві, -і, -ю	...кра́-ї, -ю	...місц-і
Кл.	учі́тел-ю	секретáр-ю	кра́-ю	місц-е

Множина

Н.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-я
Р.	учител-ів	секретар-ів	кра-їв	місць
Д.	учител-ям	секретар-ям	кра-ям	місц-ям
Зн.	учител-ів	секретар-ів	кра-ї	місц-я
Ор.	учител-ями	секретар-ями	кра-ями	місц-ями
М.	...учител-ях	...секретар-ях	...кра-ях	...місц-ях
Кл.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-я

Мішана група

Однина

Н.	товариш	школяр	прізвищ-е
Р.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-а
Д.	товариш-еві (-у)	школяр-еві (-у)	прізвищ-у
Зн.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-е
Ор.	товариш-ем	школяр-ем	прізвищ-ем
М.	...товариш-еві, -і, -у	...школяр-еві, -і	...прізвищ-і
Кл.	товариш-у	школяр-е	прізвищ-е

Множина

Н.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а
Р.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ
Д.	товариш-ам	школяр-ам	прізвищ-ам
Зн.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ-а
Ор.	товариш-ами	школяр-ами	прізвищ-ами
М.	...товариш-ах	...школяр-ах	...прізвищ-ах
Кл.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а

Третя відміна

Однина

Н.	радість	тінь	пóдорож
Р.	ра́дост-і	тін-і	пóдорож-і
Д.	ра́дост-і	тін-і	пóдорож-і
Зн.	радість	тінь	пóдорож
Ор.	ра́діст-ю	тінн-ю	пóдорож-ю
М.	...ра́дост-і	...тін-і	...пóдорож-і
Кл.	ра́дост-е	тін-е	пóдорож-е

Множина

Н.	ра́дост-і	тін-і	пóдорож-і
Р.	ра́дост-ей	тін-ей	пóдорож-ей
Д.	ра́дост-ям	тін-ям	пóдорож-ам
Зн.	ра́дост-і	тін-і	пóдорож-і
Ор.	ра́дост-ями	тін-ями	пóдорож-ами
М.	...ра́дост-ях	...тін-ях	...пóдорож-ах
Кл.	ра́дост-і	тін-і	пóдорож-і

Четверта відміна

Однина

Н.	курч-а́	ім'-я́
Р.	курч-а́т-и	ім-ен-і, ім'-я́
Д.	курч-а́т-і	ім-ен-і
Зн.	курч-а́	ім'-я́
Ор.	курч-а́м	ім-ен-ем, ім'-я́м
М.	...курч-а́т-і	...ім-ен-і
Кл.	курч-а́	ім'-я́

Множина

Н.	курч-а́т-а	ім-ен-а́
Р.	курч-а́т	ім-ен
Д.	курч-а́т-ам	ім-ен-а́м
Зн.	курч-а́т(а)	ім-ен-а́
Ор.	курч-а́т-ами	ім-ен-а́ми
М.	...курч-а́т-ах	...ім-ен-а́х
Кл.	курч-а́т-а	ім-ен-а́

УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ

I відміна

§ 47. А. Однина

Родовий відмінок 1. У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї**.

а) **И** мають іменники твердої групи: *кни́жки, маши́ни, перемо́ги, роди́ни, фабрики*.

б) **І** (після голосного та апострофа — *ї*) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бурі, мрії, надії, праці, робітниці, сім'ї; кручі, межі, пліщі, тійші*.

Примітка. Форми родового відмінка однини та називного множини нерідко розрізняються наголосами; пор.: *дочки* — *дочки*, *землі* — *зёмлі*, *книжки* — *книжкі*, *межі* — *межі*, *сестри* — *сестри*, *сім'ї* — *сім'ї*.

Давальний відмінок

2. У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *книжці, машині, перемозі, фабриці; бурі, надії, робітниці, сім'ї, статті; кручі, межі, пліщі, тійші*.

Знахідний відмінок

3. У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення **-у**, м'якої — **-ю**: *книжку, машину, перемозу, фабрику; кручу, межю, пліщу, тійшу; бурю, надію, робітницю, сім'ю, статтю*.

Орудний відмінок

4. В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-ою**, м'якої та мішаної груп — **-єю**, після голосного та апострофа — **-єю**: *книжкою, машиною, перемогою, фабрикою; бурею, надією, робітницею, сім'єю, статтєю; кручею, межею, пліщею, тійшею*.

Місцевий відмінок

5. У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *на книжці, на машині, у перемозі, на фабриці; у бурі, у надії, при робітниці, у сім'ї, у статті; на кручі, на межі, на пліщі, у тійші*.

Примітка. Перед закінченням **-і** в давальному та місцевому відмінках приголосні **г, к, х** переходять відповідно в **з, ц, с**: *нога* — *нозі*, *рука* — *руці*, *муха* — *мусі*.

Кличний відмінок

6. У кличному відмінку однини іменників першої відміни вживаються закінчення **-о, -е, -є, -ю**.

а) **О** мають іменники твердої групи: *дружїно, Ганно, книжко, Михайлівно, перемого, сестро*.

б) **Е** мають іменники м'якої та мішаної груп, **є** — іменники м'якої групи після голосного та апострофа:

воле, зёмле, Кáтре, робітнице; дўше, круче; Маріє, мріє, сім'є, Соломіє, а також Іллє.

в) **Ю** мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабусю, Гáлю, дóню, матусю, титусю*.

Примітка. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Гáнно Івáнівно, Маріє Васілівно*.

§ 47. Б. Множина

Називний відмінок

1. У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-и**, м'якої та мішаної груп — **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *книжки, машини, перемогі, фабрики; бурі, надії, робітниці, статті, сім'ї; кручі, межі, тійші, пліщі*; також іменники чол. і спільного роду: *старости* (і з іншим значенням *старості*), *судді, сироти*.

Родовий відмінок

2. У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення **-ей, -ів**.

а) Нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *баб* (і *бабів*), *верст* (від *верста* — давня міра відстані), *верств* (від *верства* — шар) і *верстов* (від *верства* — давня міра відстані), *вігид* (від *вігода*) і *вигод* (від *вігода*), *губ* (і *губів*), *доріг, машин, назв, свобод, фабрик, шкіль; бур, долонь, легень* (і *легенів*), *надій, робітниць; круч, меж, площ*.

б) Кілька іменників жін. роду закінчуються на **-ей**: *мишеї, свиней, сімей, статей* (від *стаття*) та ін.

в) Закінчення **-ів** мають деякі іменники чол. роду: *суддів, старостів*, окремі іменники жін. роду (див. вище п. а), а також прізвища: *Журбів, Чупрінків* і т. ін.

Примітка 1. В іменниках, які мають у називному відмінку однини перед закінченням сполучення двох приголосних, у родовому відмінку множини між ними з'являється **о** або **є**.

О з'являється в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс **-к**: *дочок, книжок, кульок, мисок* і т. ін., а також в іменниках *гра* (мн. *ігри*), *кухня, поверхня, сосна, сукня: ігор, кухонь, поверхонь, сосон* (і *сосен*), *суконь*. В інших іменниках з'являється **є** (**є**): *боєнь, воєн* (і *війн*), *домен, копалень, лазень, мітел, шабел*.

Вставних звуків, як правило, не буває в іменниках іншомовного походження: *арф, догм, пальм, шайб*; тільки в іменниках на **-к(а)** за аналогією до відповідних українських з'являється **о**: *арка — а́рок, ма́рка — ма́рок*.

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння зберігається: *бонн* (від *бонна*), *булл* (від *булла*), *ванн* (від *ванна*), *вілл* (від *вілла*), *панн* (від *панна*).

Давальний відмінок

3. У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ам, -ям**.

а) Закінчення **-ам** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкám, машинám, фабрика́м; кру́чам, ме́жам, пло́щам*.

б) Закінчення **-ям** мають іменники м'якої групи: *бу́рям, наді́ям, робітні́цям, сі́м'ям, стаття́м*.

Знахідний відмінок

4. У знахідному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з формою називного або родового відмінка множини, причому:

а) іменники — назви осіб та істот мають форму, однакову з формою родового відмінка множини: *ведмеді́ць, вовчи́ць, листоні́ш, молоді́ць, робітні́ць, україно́к*.

Примітка. Іменники — назви деяких свійських тварин уживаються також у формі, однаковій із формою називного відмінка: *гні́ти овце́ць* (і *віви́ці*), *па́сти корі́в* (і *коро́ви*), *годува́ти свині́й* (і *свіні́*);

б) іменники, що не означають істот, уживаються у формі, однаковій із формою називного відмінка множини: *книжкі́, машини́, фабрики́; ву́лиці, друка́рні, мрі́ї, сі́м'ї; кру́чі, ме́жі, пло́щі*.

Орудний відмінок

5. В орудному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

а) Закінчення **-ами** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкáми, машинáми, фабрика́ми; кру́чами, ме́жами, пло́щами*.

б) Закінчення **-ями** мають іменники м'якої групи: *ву́лиця́ми, друка́рня́ми, мрія́ми, робітні́ця́ми, сі́м'я́ми, стаття́ми*.

в) Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають лише поодинокі іменники: *ворі́тьми́* (і *воро́тами*), *курми́, слі́зьми́* (і *сльо́зáми*), *сві́ньми́* (і *сві́нями*).

Місцевий відмінок

6. У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ах** для твердої та мішаної груп і **-ях** — для м'якої групи: *у кни́жкáх, на маши́нах; на кру́чах, на ме́жах; у стаття́х, у сі́м'ях*.

Кличний відмінок

7. У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *бабу́, дочку́, жі́нку, робітні́ці*.

II відміна

А. Однина

Родовий відмінок § 48. 1. У родовому відмінку однини іменники чол. роду залежно від їх значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**. Іменники середн. роду закінчуються тільки на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *міста́, села́; плеча́, прізви́ща; знання́, знаряддя́, мо́ря, облі́ччя, поля́*.

2. Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі), коли вони означають:

а) назви осіб, власні імена та прізвища: *промо́вця, робітні́ка, студе́нта, тесляра́, учителя́; Андрі́я, Дмитра́, Дороше́нка, Франка́*; також персоніфіковані предмети та явища: *Вітра́, Ліса́, Моро́за* та ін.;

б) назви тварин і дерев: *ведме́дя, во́вка, дуба́, кілка́, коня́, пса́, я́сеня*;

в) назви предметів: *гвинта́, замка́, малю́нка, ножа́, олі́вця́, піджака́, плаща́, портфеле́я, стола́* (й *сто́лу*);

г) назви населених пунктів: *Воро́нжа, Голосі́єва, Жито́мира, Киє́ва, Лондо́на, Луцька́, Мі́ргорода, Но́вгорода, Пари́жа, Свято́шина, Терно́поля, Ха́ркова*.

Примітка. Але **-у, -ю** пишеться у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення **-у**: *Давидового́ Броду́, Зелено́го Гаю́, Кра́сного Лима́ну, Криво́го Рі́гу, Черво́ного Ста́ву, Широ́кого Я́ру* тощо;

г) інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвій-

ності **-ов-**, **-ев-** (**-єв-**), **-ин-** (**-їн-**): *Діниця, Дністра, Иртиша, Колгуєва, Орла, Остра, Пирятина, Псла, Пскова, Тетерева;*

д) назви мір довжини, ваги, часу тощо: *гектара, грама, метра, місяця, процента, тижня* (але *віку, року*); назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада* (але *листопаду* — назва процесу), *понеділка*; назви грошових знаків: *грош, долара, карбованця, фунта стерлінгів, червінця*; числові назви: *десятка, мільйона, мільярда*;

е) назви машин і їх деталей: *автомобіля, дизеля, комбайна, мотора, поршня, трактора*;

є) терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *атома, катода, конуса, радіуса, ромба, сегмента, сектора, синуса, шківа* тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, займенника, знаменника, іменника, трикутника, чисельника, числівника* тощо; але: *віду, роду*, також *сінтаксису, складу, способу* (про інші категорії термінів див. п. 3).

3. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають іменники чол. роду на приголосний, коли вони означають:

а) речовину, масу, матеріал: *азоту, асфальту, бальзаму, борщу, водню, вівку, гасу, гіпсу, граніту, квасу, кваску, кісню, льоду, меду, медку, піску, пороху, сиру, спирту*; але *хліба*;

б) збірні поняття: *ансамблю, атласу, батальйону, березняку, вишняку, гаю, гурту, загалу, капіталу, каравану, каталогу, кодексу, колективу, лісу, оркестру, парку, полку, пролетаріату, реманенту, рюю, саду, сушняку, тексту, товару, тому, тріумвірату, хору*; сюди належать назви кушових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркуну, горюху, звіробію, молочаю, очерету, чагарнику, щавлю, ячменю* (але *вівса*), а також назви сортів плодкових дерев: *кальвілю, ренету, ренклоду* та ін.;

в) назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, ганку, даху, заводу, залу, замку, каналу, коридору, магазину, мезоніну, метрополітену, молу, палацу, поверху, сараю, тину, універмагу, шинку*; але (переважно з наголо-

сом на закінченні): *бліндажа, гаража, куреня, млина, хліва*; **-а** (**-я**) вживається також в іменниках — назвах архітектурних деталей: *єркера, карніза, портика*; обидва закінчення — **-а** (**-я**) та **-у** (**-ю**) приймають іменники: *мосту й моста, паркану й паркана, плоту й плота*;

г) назви установ, закладів, організацій: *інституту, клубу, комісаріату, комітету, університету, штабу*;

г) переважна більшість слів із значенням місця, простору тощо: *абзацу, байраку, валу, краю, лиману, луку, майдану, рову, ручаю, світу, уривку, яру*; але: *горба, хутора* тощо, а також зменшені форми на **-к**: *ліска, майданчика, ставка, ярка*;

д) явища природи: *віхору, вітру, вогню, граду, грому, дощу, жару, землетрусу, інею, морозу, туману, урагану, холоду*;

е) назви почуттів: *болю, гніву, жалю, страху*;

є) назви процесів, станів, властивостей, ознак, формацій, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авралу, бігу, вінятку, галасу, грипу, дисонансу, достатку, екзамену, екскурсу, експорту, звуку* (але як термін *звука*), *ідеалу, інтересу, канону, кашлю, клопоту, коліквіуму, конфлікту, крику, лету (льоту), ляпасу, мажору, міражу, мінімуму, модусу, моменту, принципу, прогресу, процесу, реалізму, регресу, рейсу, ремонту, ритму, руху, світогляду, сорту, спорту, способу, стогону, тифу, толку, хісту, ходу, шуму*; але: *ривка, стрибка, стусана*;

ж) терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *аналізу, електролізу, імпульсу, синтезу, ферменту*, а також літературознавчі терміни: *альманаху, епосу, жанру, журналу, міфу, нарису, образу, памфлету, роману, стилю, сюжету, фейлетону* тощо;

з) назви ігор і танців: *баскетболу, вальсу, волейболу, краков'яку, танцю, тенісу, футболу, хокєю*; але: *гопак, козака*;

и) більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водогону, вододілу, водопроводу, живопису, живопису, манускрипту, родоводу, рукопису, суходолу, трубопроводу*; але: *електровоза, пароплава*;

і) переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *вібою, випадку, вислово, відбою, відгуку, заробітку, запису, затору, оліку, опуху, побуту, поштовху, прибутку, прикладу, проводу* (дріт), *сувою, усміху, успіху*;

ї) назви річок (крім зазначених у п. 1), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Амуру, Бугу, Гангу, Дону, Дунаю, Єнісею, Нілу, Рейну, Сэйму; Байкалу, Ельтону, Мічигану, Світязю, Чаду; Алтаю, Ельбрусу, Паміру, Уралу; Кіпру, Котліну, Криту, Родосу, Сахаліну; Каніну, Пелопоннесу; Алжіру, Афганістану, Казахстану, Єгипту, Іраку, Китаю; Донбасу, Ельзасу, Кавказу, Сибіру.*

Примітка. У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алмаза* (коштовний камінь) — *алмазу* (мінерал), *акта* (документ) — *акту* (дія), *апарата* (прилад) — *апарату* (установа), *блока* (частина споруди, машини) — *блоку* (об'єднання держав, партій), *буряка* (одиночне) — *буряку* (збірне), *валя* (деталь машини) — *валу* (насіп), *елементу* (абстрактне) — *елемента* (конкретне), *інструмента* (одиночне) — *інструменту* (збірне), *каменя* (одиночне) — *каменю* (збірне), *кліна* (предмет) — *кліну* (просторове поняття), *пояса* (предмет) — *поясу* (просторове поняття), *рахунка* (документ) — *рахунку* (дія), *терміна* (слово) — *терміну* (строк), *фактору* (чинник) — *фактора* (маклер) і т. ін.

§ 49. У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві, -єві** або **-у, -ю**.

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-еві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-єві** (у м'якій групі після голосного та апострофа) мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 2 б): *будинкові, відмінкові, директорові, дубові, майстрові, нахилові, Петрові, піонерів, робітників, розумові; велетневі, журавлеві, каменеві, пневі, секретареві, товаришеві, шахтареві; добродієві, краєві, носієві, Сергієві, солов'єві*. Ці ж іменники приймають і закінчення **-у (-ю)**: *будінку, відмінку, директору* й т. д.

Паралельні закінчення **-ові** та **-у** мають також іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають малі істоти: *дитяткові — дитятку, немовляткові — немовлят-*

ку, поросяткові — поросятку, теляткові — телятку, ягняткові — ягнятку.

Примітка. Коли в тексті зустрічається поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень слід спочатку вживати закінчення **-ові, -еві (-єві)**, а тоді — **-у (-ю)**: *Симоненкові Василію Андрійовичу, Леонідові Миколойовичу Іваненку, добродієві бригадіру.*

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

а) іменники середн. роду: *місту, селу, святу; прізвищу; знанню, знаряддю, обличчю, піддашию, роздоріжжю; серцю, сонцю*. У деяких словах можливі також закінчення **-ові, -єві**: *ліхові, містові, серцеві*;

б) іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)**: *Кіїв — Кієву, Колгуєв — Колгуєву, Лебедін — Лебедину, Лермонтов — Лермонтову, Львів — Львову, острів — острову, Пушкін — Пушкіну, рів — рову, Харків — Харкову.*

§ 50. У знахідному відмінку однини іменники другої відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінка.

1. Форму, однакову з формою родового відмінка, мають усі іменники чол. роду, які означають істоти, а також персоніфіковані явища: *будівника, доповідача, коня, хлопця; Вітра, Мороза.*

Примітка. Деякі іменники, переважно назви побутових предметів, можуть мати паралельні форми, спільні з формами або родового, або називного відмінка: (зрізав) *дуба й дуб*, (дав) *карбованця й карбованець*, (написав) *листа й лист*, (узяв) *ножа й ніж*, (поклав) *олівця й олівець*, (поставив) *плуга й плуг*.

2. Усі інші іменники чол. роду, а також іменники середн. роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: *будінок, декрет, інститут, колектив, міст, народ, полк, стиль, стіл, сон, ячмінь; коріння, місто, місце, море, село.*

§ 51. В орудному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ом, -ем (-єм)** і **-ям, -им**.

1. Закінчення **-ом** мають усі іменники чол. та середн. роду твердої групи, **-ем** (після голосного та апострофа

-єм) — іменники чол. та середн. роду мішаної та м'якої груп (крім іменників середн. роду, що закінчуються на -я): *ма́йстром, мі́стом, робі́тником, селом; бійце́м, кобза́рем, коне́м, ку́щем, місце́м, мо́рем, но́жем, плече́м, прізви́щем, секретаре́м, слухаче́м; пиріе́м, ро́ем, солов'е́м, урожа́ем.*

2. Закінчення -ям мають усі іменники середн. роду на -я: *життя́м, змага́нням, знання́м, знаряддя́м, кілля́м, листя́м, луб'я́м, облі́ччям, підда́шшям, роздо́ріжжя́м, ща́стям.*

3. Закінчення -им мають в орудному відмінку:

а) іменники — прізвиська чол. роду твердої групи на -ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн): *Ба́бкіним, Виногра́довим, Звє́гінцевим, Льї́нім, Ковале́вим* (від *Ковалів*), *Лє́синим*. Однак неслов'янські прізвиська, які закінчуються на -ов, -ин, -ін, мають в орудному відмінку однини закінчення -ом: *Бю́ловом, Да́рвіном, Ча́пліном;*

б) іменники — географічні назви середн. роду із суфіксами присвійності -ов-, -ев- (-ев-), -ин- (-їн-), що відмінюються як прикметники: *Горо́шине — Горо́шиним, Котеле́ве — Котеле́вим, Михалко́ве — Михалко́вим.*

Але іменники — географічні назви чол. та середн. роду із суфіксами -ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн), що не відмінюються як прикметники, мають в орудному відмінку однини закінчення -ом: *Бороді́ном, Голосі́евом, Киє́вом, Лебе́дином, Орє́хово-Зу́євом, Пска́вом, Свято́шином, Ха́рковом.*

Місцевий відмінок § 52. У місцевому відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення -ові, -еві (-єві), -у(-ю), -і (-ї).

1. Закінчення -ові в твердій групі, -еві (після голосного та апострофа -єві) у м'якій та мішаній групах мають:

а) іменники чол. роду, що означають істоти: *при ба́тькові, на бра́тові, при вчи́телеві, на коне́ві, на носі́єві, на робі́тниківі, на това́ришеві;*

б) іменники середн. роду твердої групи із суфіксом -к- (назви істот): *на дитя́ткові, на теля́ткові, на хлоп'я́ткові.*

Примітка. Іменники чол. роду, що означають осіб, а також зазначені іменники середн. роду мають у місцевому відмінку од-

нини поряд із закінченнями -ові, -еві (-єві) й закінчення -у (-ю): *при ба́тьку, на робі́тнику, на дитя́тку, на теля́тку.* Іменники чол. роду, що означають істот (не осіб), мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями -ові, -еві (-єві) й закінчення -і (-ї): *на коні́, на ослі́, на тигрі́.*

2. Закінчення -у (після голосного -ю) мають:

а) іменники чол. та середн. роду твердої групи із суфіксами -к-, -ак-, -ик-, -ок-, -к(о), що означають неістоти: *у буди́нку, у війську́, у гурткú, на держа́ку, на до́щику, у лі́жку, на лі́такú, у міся́чнику, у мі́шку, у підраху́нку.* Вживаються також і паралельні форми з -ові: *у буди́нкові, на держа́кові, на лі́таківі, на лі́жкові́* тощо;

б) іменники чол. роду односкладових основ із закінченням -у (-ю) в родовому відмінку, якщо наголос у місцевому відмінку переходить з основи на закінчення: *у бою́, на льоду́, на снігу́, у соку́, у степу́, на шляху́.*

3. Закінчення -і (після голосного та апострофа -ї) мають:

а) іменники чол. роду (переважно безсуфіксні), що означають неістоти: *в акті́, на бе́резі, на гру́нті, у декре́ті, у дзю́бі, у краї́, у листі́, на місяці́, на по́версі, на поро́зі, на стовпі́, на ремо́нті, у те́мні, у це́нтрі, у шта́бі.*

Примітка. Деякі іменники цього типу можуть мати паралельні закінчення -і (-ї) та -у (-ю), що залежить від місця наголосу в слові: *у га́ї — у гаю́, у краї́ — у краю́, на то́рзі — на торго́у;*

б) іменники середн. роду твердої групи (без суфікса -к-), а також мішаної та м'якої груп: *у мі́сті, на селі́, на письмі́, у сло́ві; на підда́шші, на плечі́, у прізви́щі, на роздо́ріжжі́, у стано́вищі; на облі́ччі, у житті́, на пригі́р'ї, на подві́р'ї, на полі́.*

Примітка. Із прийменником *по* можуть уживатися паралельні закінчення -у (-ю) та -і (-ї): *по Дні́пру — по Дні́прі, по мі́сту — по мі́сті, по селу́ — по селі́;* для позначення часу вживається тільки закінчення -і: *по обі́ді, по закінченні́.*

Кличний відмінок § 53. Іменники другої відміни в кличному відмінку закінчуються на -у (-ю), -е.

1. Закінчення -у мають іменники твердої групи (зокрема, із суфіксами -ик, -ок, -к(о)), іншомовні імена з основою на г, к, х і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім ж): *ба́тьку, сінку,*

ударнику; Джекю, Жаку, Людвігу, Фрідріху; погоничу, слухачу, товаришу, також іменники діду, сину, тату.

2. Закінчення **-ю** мають іменники м'якої групи: Віталію, вчителю, Гріцію, країю, лікарю, місяцю, пролетарю, розмаю, ясеню.

3. Закінчення **-е** мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом **-ець** та деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на **ж, ч, ш, дж** і загальні назви з основою на **р, ж**: Богдана, голубе, друже, козаче, місте, орле, Пётре, соколе, Степана, чумаке; жєнче (від жнець), кравче, молодче, хлопче, шєвче (але: бійцю, знавцю); гусяре, Довбуше, малярє, сторожє, тєсляре, школярє.

4. Прізвища прикметникового походження на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)**, як Глібов, Королів, Пушкін, Романішин, Тютчев, Чапаєв, Щоголів, при звертанні мають як форму називного, так і форму кличного відмінка: Глібов і Глібоє та ін.

Географічні назви, до складу яких входять зазначені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення **-є**: Києве, Лебедіне, Львовє.

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка має як перше слово, так і друге, хоч друге слово може мати й форму називного відмінка: добродію бригадіре (бригадір), пане лейтенанте (лейтенант).

Примітка 2. У звертаннях, що складаються із загальної назви та імені, форму кличного відмінка набуває як загальна назва, так і власне ім'я: братє Пётре, друже Гріцію, колего Степана, пані Катєріно, товаришу Віталію.

Примітка 3. У звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди виступає у формі називного відмінка: друже Максимєнко, колего Іваничук, добродійко Скирда, товаришу Гончар.

Примітка 4. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: Володимирє Хомичу, Галіно Іллівно, Маріє Васілівно, Пётре Кузьмичу, Ярославє Андрійовичу.

Б. Множина

Називний відмінок § 54. У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и, -і (-ї), -а (-я)**.

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: батькі, берегі, городи, директорі, заводи, класи, ліси, піонєри, робітників, тати, футляри; але друзі.

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-анин (-янин), -ин, -їн** у множині втрачають **-ин (-їн)**: болгарі, громадяни, кияни, львів'яни, селяни, татарі, хазяї (хазяїни); але: грузини, осетини, русини.

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: вєлетні, герої, ковалі, краї, купці, лікарі, пролетарі, секретарі, солов'ї, тєслярі, школярі; ножі, слухачі, товариші; очі, плєчі, уші (частіше вуха).

3. Закінчення **-а** (у твердій і мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) мають усі іменники середн. роду: дєна (від дно), міста, пєра, стрємена; прізвища, явища; знання, моря, обличчя, піддашша, поля, прислів'я, роздоріжжє.

Кілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини паралельні закінчення **-и** та **-а**: вуси — вуса, ґрунтї — ґрунта (збірне), рукаві — рукава, хлібі — хліба (збірне), вівса — вівси; але тільки тати (від тато).

Родовий відмінок § 55. У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв)**, нульове закінчення та **-єй**.

1. Закінчення **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**) мають іменники чол. роду та іменники середн. роду на **-є, -я**: батьків, берегів, вольтів, героїв, друзів, дощів, країв, мєтрів, олів, підписів, робітників, солдатів, солов'їв, степів, товаришів, школярів; верхів'їв, відкриттів, життів, міжгір'їв, морів, нагір'їв, подвір'їв, полів, покриттів, почуттів, прислів'їв.

Примітка. Деякі іменники чол. роду мають і нульове закінчення (основу): ватів (ват), кіловатів (кіловат), татів (тат), чобіт, а також після числівників: сім днів (і день), сто раз (і разів), але днів сім, разів сто; сім чоловік, тобто «сім осіб», але сім чоловіків — «сім осіб чоловічої статі», чоловік із двісті, а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси **-ин, -їн**: болгар, громадян, селян, татар; але: грузинів, осетинів.

2. Нульове закінчення мають усі іменники середн. роду на **-о**, **-е** та більшість на **-я** (переважно з попереднім м'яким подовженим приголосним **н**): *бажань, боліт, вагань, верхівіть, весіль, відер, вікон, доліт, завдань, засідань, знань, кіл, кілець, коліс, місць, озёр, облич, пальт, питань, піддідш, політен, посилян, прізвищ, роздоріж, серць* (і *сердєць*), *сіл, слів, сприйнять, хутер, яєць*; але: *морів, полів* (рідше *піль*).

Примітка. При збігові двох приголосних у кінці основи при нульовому закінченні часто з'являється вставний **о** або **е**: *вікон, повісом, сукон; болітець, відер, віконець, гасел, ден* (від *дно*), *кілець, озєрець, пірець, ребер*.

3. Закінчення **-ей** мають деякі іменники чол. роду: *гостей, гробшей, коней* і середн. роду: *очей, плечей* (і *пліч*), зрідка *ушей* (перев. *вух*).

Давальний відмінок § 56. У давальному відмінку множини другої відміни іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ам** (у твердій і мішаній групах) і **-ям** (у м'якій групі): *батькам, робітникам, слухачам, товаришам, тракторам, колінам, містам, прізвищам, селам; краям, пролетарям, шахтарям*; також *друзям, місцям, морям, обличчям, питанням, роздоріжжям, узвішиям*.

Знахідний відмінок § 57. У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

1. Іменники, що означають істоти, мають закінчення, однакове з родовим відмінком множини: *вчителів, гербів, кравців, лікарів, оленів, піонерів, робітників, хрущів* (але: *пті в партизани, перейті в робітників*).

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волів* (і *волий*), *коней* (і *коні*).

2. Усі інші іменники мають форму, однакову з називним відмінком множини: *берегів, тракторів; вантажів, олівців; міст, селища; моря, обличчя, поля, узвішся*.

Орудний відмінок § 58. В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ами**, **-ями**, **-ми**.

1. Закінчення **-ами** (у твердій та мішаній групах), **-ями** (у м'якій групі) мають іменники чол. та середн. роду: *берегами, робітниками, товаришами, тракторами; вухами, містами, прізвищами, селами, явищами; ковалями, пролетарями, шахтарями; знярядями, місцями, обличчями, полями, роздоріжжями, узвішиями*.

2. Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами**, **-ями**) мають іменники чол. та середн. роду: *гістьми* (частіше *гостями*), *грішми* (й *грошіма*), *кіньми* (й *конями*), *чобітьми* (й *чоботями, чоботами*); *коліньми* (й *колінами*), *колісьми* (частіше *колесами*), *крільми* (частіше *крилами*).

Примітка. Іменники середн. роду *око, плечє* мають в орудному відмінку множини закінчення **-има**: *очіма, плечіма*.

Місцевий відмінок § 59. У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ах** (у твердій та мішаній групах), **-ях** (у м'якій групі): *на берегах, на робітниках, у селищах; у календарях, на шахтарях; на місцях, на обличчях, на роздоріжжях, на узвішсях, на чоботах (чоботях)*.

Кличний відмінок § 60. У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову з називним: *братів, робітників; діячі, товариші; краї, учителі, пролетарі; моря, села*.

III відміна

§ 61. Однина

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *вісті, галузі, любові, мбці, ночі, осі, подорожі, сталі, тіні, фальші*.

Примітка. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *височинь, глибочинь, далечинь, широчинь*, крім знахідного та орудного, вживаються рідко; їх замінюють відповідні словоформи із суфіксом **-ин(а)**: *височина, глибочина, широчина*.

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення **-ю**, причому:

а) якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та **р**), то після голосного перед закінченням **-ю** цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): *височінню, віссю, волосінню, в'яззю, галуззю, загібеллю, міддю, міццю, сіллю, тінню; нічю, подорожжю*;

б) якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний (**б, п, в, м, ф**), а також на **р, щ**, то подовження не відбувається: *вєрф'ю, вістю, жовчю, кіновар'ю, кров'ю, любов'ю, матір'ю, нехвороцю, Об'ю, радістю, якістю*.

4. У місцевому відмінку однини вживається закінчення **-і**: *при вісті, у галузі, у доповіді, на осі, у подорожі, у тині*.

5. У кличному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення **-е**: *вісте, любове, радосте, смерте*.

§ 62. Множина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *відповіді, вісті, осі, тині; ночі, подорожі*.

2. У родовому відмінку множини виступає закінчення **-ей**: *відомостей, відповідей, вістей, галузей, доповідей, областей, осей, тіней; ночей, подорожей*.

3. У давальному відмінку множини виступає закінчення **-ям** (після шиплячого **-ам**): *відповідям, вістям, бсям, тіням; ночам, подорожам*.

4. В орудному відмінку множини вживається закінчення **-ями** (після шиплячого **-ами**): *відповідями, вістями, кистями (кістьми), бсями; ночами, подорожами*.

5. У місцевому відмінку множини вживається закінчення **-ях** (після шиплячого **-ах**): *у відповідях, у вістях, на бсях, у тінях; по ночах, у подорожах*.

§ 63. ВІДМІНЮВАННЯ СЛОВА МА́ТИ

	О д н и н а	М н о ж и н а
Н.	ма́т-и (рідко — ма́т-ір)	ма́т-ер-і
Р.	ма́т-ер-і	ма́т-ер-ів
Д.	ма́т-ер-і	ма́т-ер-ям
Зн.	ма́т-ір	ма́т-ер-ів
Ор.	ма́т-ір'-ю	ма́т-ер-ями
М.	...ма́т-ер-і	...ма́т-ер-ях
Кл.	ма́т-и	ма́т-ер-і

IV відміна

§ 64. Одина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого **-а**): *галченя, голуб'я, гуся, дитя, ім'я, козеня, плем'я; колиця, курча, лоша*.

2. У родовому відмінку однини вживаються форми на **-ят-и** (після шиплячого **-ат-и**) та **-ен-і**: *галченя́ти, голуб'я́ти, гуся́ти, дитя́ти, козеня́ти; курча́ти, лоша́ти, колиця́ти; імені (та ім'я́), пле́мені (та плем'я́)*.

3. У давальному відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого на **-ат-і**) та **-ен-і**: *галченя́ті, гуся́ті, дитя́ті, козеня́ті; курча́ті, лоша́ті; імені, пле́мені*.

4. В орудному відмінку однини вживається форма (без суфікса **-ят-**, **-ат-**) на **-ям** (після шиплячого **-ам**), а іменники із суфіксом **-ен-** мають паралельні форми на **-ен-ем** і **-ям**: *галченя́м, гуся́м, дитя́м, козеня́м; курча́м, лоша́м; іменем і ім'я́м, пле́менем і плем'я́м*.

5. У місцевому відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого **-ат-і**) та **-ен-і**: *на галченя́ті; на курча́ті; в імені, у пле́мені*.

§ 65. Множина

1. У називному та кличному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форму на **-ят-а** (після шиплячого **-ат-а**) й **-ен-а**: *гуся́та, теля́та; курча́та, лоша́та; імена́, племена́*.

2. У родовому відмінку множини виступає нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого **-ат**) і **-ен**: *гусят, телят; курчат, лоша́т; іме́н, племе́н*.

3. У давальному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ам** (після шиплячого **-ат-ам**) і **-ен-ам**: *гусятам, телятам; курчатам, лоша́там; імена́м, племена́м*.

4. У знахідному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *коліща́та; імена́, племена́*; з родовим відмінком (для назв людей): *дівча́т, хлоп'я́т*; або обидві форми (для назв тварин): *гуся́т і гуся́та; курча́т і курча́та, ягня́т і ягня́та*.

5. В орудному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ами** (після шиплячого **-ат-ами**) та **-ен-ами**: *гуся́тами, ягня́тами; курча́тами, лоша́тами; імена́ми, племена́ми*.

6. У місцевому відмінку множини вживається форма на **-ят-ах** (після шиплячого **-ат-ах**) і **-ен-ах**: *на гуся́тах, на ягня́тах; на курча́тах, на лоша́тах; в імена́х, у племена́х*.

§ 66. ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ, ЩО МАЮТЬ ТІЛЬКИ ФОРМУ МНОЖИНИ

1. У називному відмінку вживаються:

а) закінчення **-и**: *в'язи, гуси, діти, збоїни, кросівки, ку́ри, люди, но́чви, окуля́ри, са́ни, сі́ни, сходи, штані́*.

Примітка. Деякі іменники, як *гуси, діти, ку́ри, люди*, мають форму однини, але від інших основ: *гуска, дитина, курка, людина*;

б) закінчення **-і** (після голосного **-ї**): *го́рдощі, граблі́, двє́рі, дріжджі́, коно́плі, помі́ї, ра́дощі, хітроці́*;

в) закінчення **-а** (зрідка **-я**): *ві́ла, воро́та, дро́ва, я́сла, я́сна, ві́нця*.

2. У родовому відмінку виступають:

а) закінчення **-ей**: *гро́шей, гусе́й, двєре́й, куре́й, люде́й, сане́й, сі́ней*;

б) закінчення **-ів**: *в'язі́в, граблі́в (і грабе́ль), дріжджі́в, кліщі́в, окуля́рів, сходи́в, хітроці́в*;

в) нульове закінчення: *вил, ворі́т, дров, збої́н, конопель, леща́т, ноч* (частіше — *ночо́в*), *я́сел, я́сен*.

3. У давальному відмінку виступають:

а) закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *весело́шам, ві́лам, воро́там (і воро́тям), в'язам, но́чвам, ра́дошам, схода́м, штана́м (і шта́ням), я́слам*.

Винятки: *гуся́м, дітя́м, ку́рям, лю́дям, са́ням, сі́ням*;

б) закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і, -ї, -я**: *ві́нцям, грабля́м, двє́рям, помі́ям*.

4. У знахідному відмінку вживаються форми:

а) однакові з називним відмінком: *ві́ла, ві́нця, граблі́, коно́плі, окуля́ри, са́ни, я́сла*;

б) однакові з родовим відмінком (для назв людей): *діте́й, люде́й*;

в) обидві форми (для назв деяких свійських тварин): *гусе́й і гу́си, куре́й і ку́ри*.

5. В орудному відмінку виступають:

а) закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *ві́лами, но́чвами, схода́ми; весело́шами, ра́дошами*;

б) закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я**: *ві́нцями, грабля́ми, коно́плями, помі́ями*;

в) закінчення **-ми**: *ворі́тьми́ (й воро́тами), грі́шми (й гроші́ма), гусьмі́, двєрмі́ (й двєрі́ма), дітьми́, курмі́, людьмі́, саньмі́ (й саня́ми), сі́ньми, штаньмі́ (й штана́ми, рідше — шта́нями)*.

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приголосного вживаються закінчення **-ах, -ях**: *на ві́лах, на воро́тах (рідше — воро́тях), у но́чвах, на штана́х (рідше — на шта́нях), у я́слах; на грабля́х, у двє́рях, у помі́ях*.

ПРИКМЕТНИК

§ 67. За характером кінцевого приголосного основи та відмінкових закінчень прикметники поділяються на дві групи — тверду й м'яку.

**Тверда група
прикметників**

1. До твердої групи належать:

а) якісні та відносні прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий**: *безладний, безпорадний, безробітний, бідолошійний, величний, веселий, весняний, відповідний, гіркий, глухий, довічний, замощений, західний, кнїжний, косий, куций, майстерний, модний, молодий, навчальний, нагірний, народний, новий, околичний, питомий, попередний, поточний, працьовитий, продажний, п'ятикутний, рідний, свіжий, семирічний, сізій, сірий, сліпий, старший, східний, телячий, тогобичний, тотобжний, тугий, тямущий, чистий;*

б) присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**), **-ин** (після голосного та апострофа **-їн**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *Андрїїв, батьків, Галин, дідів, доччїн, Ігорів, Марїїн, нянин, шевців;*

в) усі короткі форми прикметників: *варт, вінен, годен (згоден), готів, жив, здоров, зелен, ладен, півен, повен, повінен, прав, рад, ясен.*

**М'яка група
прикметників**

2. До м'якої групи належать:

а) відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-ий** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий** (після голосного **-їй**): *безодній, будній, верхній, весінній, вечірній, всесвітній (кругосвітній), горбодній, давній (недавній), доробжний (подоробжний), досвітній, достатній, дружній (дружний — з іншим значенням), життій, задній, крайній, кутній, літній (повнолітній), майбутній, могутній, мужній, незабутній, новітній, обідній (пообідній), освітній, осінній, останній, передній, пізній, поробжний, присутній (відсутній, посутній), п'утній, ранній, самобутній, самотній (але самітній), середній (посередній), спідній, сторонній, сусідній, хатній, художній тощо;*

б) усі прикметники на **-жній, -шній**, що походять від прислівників: *ближній, внутрішній, вчорашній, давнішній, домашній,*

завтрашній, зовнішній, колишній, околичний, поздовжній, ранишній, справжній, сьогоднішній, теперішній, торішній (але цього-річний), тутешній та ін.; також *прийдешній, синешній* тощо.

в) Відносні прикметники з основою на **-ий**: *безкраїй, довговійй, короткошійй*; відносні прикметники з відтінком присвійності: *братній, орлий*, а також якісний прикметник *синій*.

§ 68. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

**Однина
Тверда група**

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	гарн-ий	гарн-е	гарн-а
Р.	гарн-ого	гарн-ого	гарн-ої
Д.	гарн-ому	гарн-ому	гарн-ій
Зн.	= Н. або Р.	гарн-е	гарн-у
Ор.	гарн-им	гарн-им	гарн-ою
М.	...гарн-ому (-ім)	...гарн-ому (-ім)	...гарн-ій
Н.	братів	братов-е	братов-а
Р.	братов-ого	братов-ого	братов-ої
Д.	братов-ому	братов-ому	братов-ій
Зн.	= Н. або Р.	братов-е	братов-у
Ор.	братов-им	братов-им	братов-ою
М.	...братов-ому (-ім)	...братов-ому (-ім)	...братов-ій

М'яка група

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	син-ий	син-е	син-я
Р.	синь-ого	синь-ого	синь-ої
Д.	синь-ому	синь-ому	син-ій
Зн.	= Н. або Р.	син-е	син-ю
Ор.	син-им	син-ім	синь-ою
М.	...синь-ому (син-ім)	...синь-ому (син-ім)	...син-ій
Н.	безкра-їй	безкра-е	безкра-я
Р.	безкрай-ого	безкрай-ого	безкрай-ої
Д.	безкрай-ому	безкрай-ому	безкра-їй
Зн.	= Н. або Р.	безкра-е	безкра-ю
Ор.	безкра-їм	безкра-їм	безкрай-ою
М.	...безкрай-ому (безкра-їм)	...безкрай-ому (безкра-їм)	...безкра-їй

Множина

Тверда група

М'яка група

Н. гáрн-і	бράтов-і	сін-і	безкра-ї
Р. гáрн-их	бράтов-их	сін-іх	безкра-їх
Д. гáрн-им	бράтов-им	сін-ім	безкра-ім
Зн. = Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор. гáрн-ими	бράтов-ими	сін-іми	безкра-іми
М. ...гáрн-их	...бράтов-их	...сін-іх	...безкра-їх

Увага 1. Прикметникові іменники типу *будівничий, лютий* (місяць), *подорожній* тощо відмінюються як прикметники: *до будівничого, будівничі, з будівничими; лютого, в лютому*. Пор. у сполученнях: *Сьогодні п'яте лютого й П'ятого лютого 1988 року*.

Увага 2. Прикметники, складені з **-лиций**: *білолиций, білолиций, круглолиций, повнолиций* тощо, відмінюються так:

О д н и н а

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	білолиц-ий	білолиц-е	білолиц-я
Р.	білолиць-ого	білолиць-ого	білолиць-ої
Д.	білолиць-ому	білолиць-ому	білолиц-ій
Зн.	= Н. або Р.	білолиц-е	білолиц-ю
Ор.	білолиц-им	білолиц-им	білолиць-ою
М.	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиц-ій

Множина

Н.	білолиц-і	Зн.	= Н. або Р.
Р.	білолиц-их	Ор.	білолиц-ими
Д.	білолиц-им	М.	...білолиц-их

§ 69. СТУПЕНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Вищий ступінь прикметників 1. Вищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) суфікса **-іш-** або **-ш-** до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-іш-ий, повн-іш-ий, син-іш-ий, дешів-ш-ий, солод-ш-ий*;

б) слів **більш, менш** до звичайної форми якісного прикметника: *більш вдаль, більш глибокий, менш вередливий*.

Найвищий ступінь прикметників 2. Найвищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) префікса **най-** до форми вищого ступеня: *найбільший, найкраща, найменше*;

б) слів **найбільш, найменш** до звичайної форми якісного прикметника: *найбільш зручний, найбільш стійка, найменш приємне*.

Для посилення вживаються при формах найвищого ступеня прикметників частки **що і як**; пишуться вони з прикметниками разом: *щонайсильніший, якнайбільший, якнайшвидший*.

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання кількісних числівників § 70. 1. Числівник *один, одне (одно), одна* відмінюється так:

	О д н и н а	Множина	
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	один, одне (одно)	одна	одні
Р.	одного	однієї (одної)	одних
Д.	одному	одній	однім
Зн.	= Н. або Р. одне (одно)	одну	= Н. або Р.
Ор.	однім	однією (одною)	одними
М.	...одному (однім)	...одній	...одних

Примітка. У висловах *один до одного* й под. наголос у слові *одного, одному, одній* і т. д. — на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінюються так:

Н.	два	дві	три	чотири
Р.	двох		трьох	чотирьох
Д.	двом		трьом	чотирьом
Зн.	= Н. або Р.		= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома		трьома	чотирма
М.	...двох		...трьох	...чотирьох

Н.	п'ять	шість
Р.	п'яти, п'ятьох	шесті, шістьох
Д.	п'яти, п'ятьом	шесті, шістьом
Зн.	п'ять або п'ятьох	шість або шістьох
Ор.	п'ятьма, п'ятьома	шістьма, шістьома
М.	...п'яти, п'ятьох	...шесті, шістьох

Н.	сім	вісім
Р.	семі, сімох	восьмі, вісьмох
Д.	семі, сімом	восьмі, вісьмом
Зн.	сім або сімох	вісім або вісьмох
Ор.	сьома, сімома	вісьма, вісьмома
М.	...семі, сімох	восьмі, вісьмох

3. Як *п'ять* або *шість* відмінюються числівники *дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять, тридцять*.

4. Складні числівники *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят* відмінюються за таким зразком:

Н.	п'ятдесят
Р.	п'ятдесяти, п'ятдесятьох
Д.	п'ятдесяти, п'ятдесятьом
Зн.	п'ятдесят або п'ятдесятьох
Ор.	п'ятдесятьма, п'ятдесятьома
М.	...п'ятдесяти, ...п'ятдесятьох

5. Складні числівники *двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот* відмінюються за такими зразками:

Н.	двісті	п'ятсот
Р.	двохсот	п'ятисот
Д.	двомстам	п'ятистам
Зн.	двісті	п'ятсот
Ор.	двомастами	п'ятьмастами, п'ятьомастами
М.	...двохстах	...п'ятистах

6. У складених кількісних числівниках відмінюються всі складові частини: з *чотирьохсот сімдесяти восьми тисяч шестисот п'ятдесяти дев'яти* (гривень).

7. Числівники *сорок, дев'яносто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках уживаються з закінченням **-а**: *сорока́, дев'яноста́, ста́*.

8. Збірні числівники *двоє, об'є, троє* в непрямих відмінках мають форми від *два, об'а* (давня форма), *три: двох, двом..., об'ох, об'ом..., трьох, трьом...*

9. Збірний числівник *обидва (обидві)* має в непрямих відмінках такі форми: *об'ох, об'ом, об'ома, на об'ох*.

10. Збірні числівники *чотверо, п'ятеро, шістьеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро, одинадцятеро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирьох, чотирьом..., п'ятьох, п'ятьом..., шістьох, шістьом...* і т. д.

11. Числові назви *тисяча, мільйон, мільярд* відмінюються як іменники.

12. Неозначено-кількісні числівники *кільканадцять, кількадесят* відмінюються як числівник *п'ять*: *кільканадцяти́ й кільканадцятьох, кількадесятьма́ й кількадесятьома́*.

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання
порядкових
числівників

§ 71. 1. Числівники, що мають закінчення **-ий**, відмінюються як прикметники твердої групи: *перший (перша, перше), другий, четвертий, п'ятий, шостий, сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий, одинадцятий, дванадцятий..., двадцятий, тридцятий, сороковий, п'ятдесятий, шістдесятий, сімдесятий, вісімдесятий, дев'яностий, сотий, двохсотий, трьохсотий, чотирьохсотий, п'ятисотий..., тисячний, двохтисячний, трьохтисячний (і тритисячний), чотирьохтисячний (і чотиритисячний), п'ятитисячний..., мільйонний, двохмільйонний, трьохмільйонний (і тримільйонний), чотирьохмільйонний (і чотиримільйонний), п'ятимільйонний...; числівник *третій (третя, трете)* відмінюється як прикметник м'якої групи.*

2. У складених порядкових числівниках відмінюється остання складова частина: *вісімдесят восьмий, вісімдесят восьмого, тисяча дев'ятсот дев'яносто першого (року), у тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятому (році)*.

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання дробових числівників § 72. 1. Дробові числівники читаються так: $\frac{1}{2}$ — одна друга, $\frac{1}{3}$ — одна третя, $\frac{1}{4}$ — одна четверта, $\frac{5}{2}$ — п'ять других, $\frac{2}{3}$ — дві треті, $\frac{3}{4}$ — три четверті, $\frac{4}{3}$ — чотири треті, $\frac{3}{5}$ — три п'яті, $\frac{2}{7}$ — дві сьомі, $\frac{9}{10}$ — дев'ять десятих.

Відмінюються вони як звичайні числівники: *двом третім, трьомá п'ятими; ділити на одну двадцятьу.*

Половина ($\frac{1}{2}$), третина ($\frac{1}{3}$), чверть ($\frac{1}{4}$), відмінюються як звичайні іменники.

2. Числівники *півторá* (карбованця, відра), *півторі* (тисячі), *півтора́ста* не відмінюються.

ЗАЙМЕННИК

§ 73. ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання особових займенників	О д н и н а			М н о ж и н а	
	Н.	я	ти	ми	ви
Р.	мене́	тебе́	нас	вас	
Д.	мені́	тобі́	нам	вам	
Зн.	мене́	тебе́	нас	вас	
Ор.	мно́ю	тобо́ю	на́ми	ва́ми	
М.	...мене́	...тобі́	...нас	...вас	

	О д н и н а			М н о ж и н а	
Н.	він	вонó	вона́	вони́	
Р.	його́	(нього́)	ї́ (неї́)	ї́х (них)	
Д.	йому́	ї́й	ї́м		
Зн.	його́	(нього́)	ї́ (неї́)	ї́х (них)	
Ор.	ним	не́ю	ни́ми		
М.	...ньо́му (нім)	...ні́й	...них		

Форми займенника третьої особи (*він, вона́, вонó, вони́*) після прийменників уживаються з приставним **н:** *до нього́, за не́ї, з них.* Орудний відмінок має форму з **н** і без прийменника: *ним, не́ю, ни́ми.*

§ 74. ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК

Відмінювання зворотного займенника	Н.	—	Зн.	себе́
	Р.	себе́	Ор.	собо́ю
	Д.	собі́	М.	...собі́

§ 75. ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання присвійних займенників	О д н и н а		М н о ж и н а	
	чол. і середн. рід	жін. рід		
Н.	мій моє́	моя́	мої́	
Р.	мого́	моє́ї	мої́х	
Д.	моє́му	мої́й	мої́м	
Зн. = Н.	або Р. моє́	мою́	мої́х	
Ор.	мої́м	моє́ю	мої́ми	
М.	...моє́му (мої́м)	...мої́й	...мої́х	

Так само відмінюються займенники *твій, свій.*

Займенники *наш, ваш* відмінюються як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюється як прикметник м'якої групи.

§ 76. ВКАЗІВНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання вказівних займенників	О д н и н а		М н о ж и н а	
	чол. і середн. рід	жін. рід		
Н.	той те	та	ті	
Р.	того́	тіє́ї (то́ї)	ти́х	
Д.	тому́	ті́й	ти́м	
Зн. = Н.	або Р. те	ту	= Н. або Р.	
Ор.	ти́м	тіє́ю (то́ю)	ти́ми	
М.	...то́му (ті́м)	...ті́й	...ти́х	

Так само відмінюється займенник *то́й.*

Відмінювання вказівних займенників	Н.	цей це	ця	ці
	Р.	цього́	ціє́ї	ци́х
	Д.	цьому́	ці́й	ци́м
	Зн.	= Н. або Р. це	цю́	= Н. або Р.
	Ор.	ци́м	ціє́ю	ци́ми
	М.	...цьо́му (ци́м)	...ці́й	...ци́х

Так само відмінюються *оце́й* та рідковживаний займенник *се́й.*

§ 77. ПИТАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання питальних займенників	Н.	хто	що
	Р.	кого́	чого́
	Д.	кому́	чому́
	Зн.	кого́	що
	Ор.	ким	чим
	М.	...кому́ (кім)	...чому́ (чім)

	О д н и н а		М н о ж и н а
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	чий чиє́	чия́	чиї́
Р.	чийо́го	чиєї́	чиї́х
Д.	чийо́му (чиє́му)	чиї́й	чиї́м
Зн.	= Н. або Р. чиє́	чию́	= Н. або Р.
Ор.	чиї́м	чиєю́	чиї́ми
М.	...чийо́му (чиє́му, чиї́м)	...чиї́й	...чиї́х

Займенники *який, котрій* відмінюються як прикметники твердої групи.

§ 78. ОЗНАЧАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання означальних займенників	О д н и н а		М н о ж и н а
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	весь (увесь, ввесь) все (усе́)	вся (уся́)	всі (усі́)
Р.	всьогó	всієї́	всі́х
Д.	всьо́му	всій	всі́м
Зн.	= Н. або Р. все (усе́)	всю́	= Н. або Р.
Ор.	всі́м	всією́	всі́ма
М.	...всьо́му (всі́м)	...всій	...всі́х

Примітка 1. У всіх відмінках у *й* в чергуються за загальним правилом (див. § 11).

Займенники *ко́жен (ко́жний), вся́кий, всіля́кий, са́мий і са́мий* (напр.: *са́мий хлі́б*, але *той са́мий*), *са́м (са́мі, са́мі)* відмінюються як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до ме́не, до те́бе, на се́бе, з ньо́го, у неї́, біля ко́го (ко́гось), від то́го, від чо́го (чо́гось), у цьо́го, з усьо́го, на то́му, при цьо́му, в чо́му (чо́мусь), в усьо́му.*

Але коли прийменник відноситься не до займенника, а до іншої частини мови, до якої цей займенник прилягає, то наголос не змінюється: *до його́ ха́ти, до її́ до́му.*

§ 79. СКЛАДНІ ЗАЙМЕННИКИ (НЕОЗНАЧЕНІ Й ЗАПЕРЕЧНІ)

Відмінювання складних займенників Складні займенники відмінюються лише в основній частині:
Абі́хто, абі́кого, абі́кому, абі́ким, абі́ на ко́му.

Абі́який, абі́якого, абі́якому, абі́яким.

Де́хто, де́кого, де́кому, де́ з ким, де́ на ко́му (й де́ на кі́м), на де́кому.

Де́який, де́якого, де́яким, на де́яких (і де́ на які́х).

Котри́йсь, котро́гось, котро́мусь, котри́мсь.

Ніхто́, ніко́го, ніко́му, нікі́м, ні на ко́му.

Нія́кий, нія́кого, нія́кому, нія́ким, ні на я́кому (й ні на я́кім).

Хто-не́будь, ко́го-не́будь, кому́-не́будь, ким-не́будь, на ко́му-не́будь.

Хто́сь, ко́гось, кому́сь, кимсь (і кі́мось).

Чийсь, чийо́гось, чийо́мусь, чийі́мсь (і чийі́мось).

Що-бу́дь, чо́го-бу́дь, чо́му-бу́дь, чим-бу́дь, на чо́му-бу́дь.

Що-не́будь, чо́го-не́будь, чо́му-не́будь, чим-не́будь.

Що́сь, чо́гось, чо́мусь, чимсь (і чийі́мось).

Примітка. Числові займенники *де́кілька, кі́лька, скі́льки, сті́льки* відмінюються як числівник *два: де́кілько́х, де́кілько́м, де́кількома́*; *бага́то* відмінюється так: *бага́то, багати́бох, багати́бо́м, багати́ма́ й багати́мо́м.*

ДІЄСЛОВО

§ 80. ДІЙСНИЙ СПОСІБ

Теперішній час 1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

I дієвідміна

	О д н и н а			М н о ж и н а		
1 ос.	ід-у́	кол-ю́	чу́-ю	ід-емо́	ко́л-емо	чу́-емо
2 ос.	ід-еш	ко́л-еш	чу́-еш	ід-ете́	ко́л-ете	чу́-ете
3 ос.	ід-е́	ко́л-е	чу́-є	ід-у́ть	ко́л-ють	чу́-ють

II дієвідміна

	О д н и н а			М н о ж и н а		
1 ос.	робл-ю́	ба́ч-у	го́-ю	ро́б-имо	ба́ч-имо	го́-імо
2 ос.	ро́б-иш	ба́ч-иш	го́-їш	ро́б-ите	ба́ч-ите	го́-їте
3 ос.	ро́б-ить	ба́ч-ить	го́-їть	ро́бл-я́ть	ба́ч-а́ть	го́-я́ть

За такими зразками відмінюються й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) дієслова поділяються на дві дієвідміни: п е р ш у й д р у г у. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До п е р ш о ї дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -еш (-єш), -е (-є), -емо (-ємо), -ете (-ете), -уть (-ють).

До д р у г о ї дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -иш (-їш), -ить (-їть), -имо (-імо), -ите (-їте), -ать (-я́ть).

3. При визначенні особових закінчень дієслів треба мати на увазі, що:

Друга дієвідміна а) дієслова, які мають в інфінітиві основу на -и-, -і-(-ї-) або на -а- (після ж, ч, ш) і в першій особі однини та в третій

особі множини теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) ці голосні втрачають, належать до д р у г о ї дієвідміни:

ба́чи-ти	ба́ч-у	ба́ч-а́ть
ва́ри-ти	ва́р-ю́	ва́р-я́ть
до́ї-ти	до-ю́	до́-я́ть
ле́ті-ти	ле́ч-у́	ле́т-я́ть
си́ді-ти	си́дж-у́	си́д-я́ть
крича́-ти	крич-у́	крич-а́ть

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на -о́тіти: *булькотіти, бурмотіти, муркотіти, цокотіти*, а також такі дієслова, як *бо́я-тися, сто́я-ти* (з основою на -я-), *спа́-ти* (з основою на -а- не після шиплячого), *бі́г-ти* (з основою на приголосний);

б) усі інші дієслова належать до п е р ш о ї дієвідміни, а саме:

1) дієслова з односкладовою інфінітивною основою на -и-, -у-, які зберігаються при дієвідмінюванні, а також похідні від них:

ви́-ти (док. <i>заві́ти</i>)	ви́-ю	ви́-ю́ть
жи́-ти	жив-у́	жив-у́ть
кри́-ти	кри́-ю	кри́-ю́ть
ми́-ти	ми́-ю	ми́-ю́ть
ни́-ти	ни́-ю	ни́-ю́ть
ши́-ти	ши́-ю	ши́-ю́ть
чу́-ти	чу́-ю	чу́-ю́ть

В особових формах дієслів *бі́ти, ві́ти* (док. *зві́ти*), *лі́ти, ні́ти* кореневий голосний *и* не зберігається: *б'ю — б'ють, в'ю — в'ють, ллю — ллють, п'ю — п'ють*;

2) дієслова з основою інфінітива на -і-, що зберігається при дієвідмінюванні:

білі-ти	білі-ю	білі-ю́ть
жовті-ти	жовті-ю	жовті-ю́ть
сині-ти	сині-ю	сині-ю́ть

3) дієслова з основою інфінітива на **-а-** не після шиплячого приголосного або після шиплячого, коли це **-а-** при дієвідмінюванні зберігається; також на **-я-**:

гна́-ти	жен-у́	жен-у́ть
закиса́-ти	закиса́-ю	закиса́-ють
міша́-ти	міша́-ю	міша́-ють
писа́-ти	пиш-у́	пиш-у́ть
сія́-ти	сі-ю	сі-ю́ть

4) дієслова з основою інфінітива на **-ува-** (**-юва-**), які при дієвідмінюванні у формах теперішнього часу та майбутнього дієслів доконаного виду втрачають компонент **-ва-**:

буд-ува́-ти	буд-у́-ю	буд-у́-ють
гор-юва́-ти	гор-ю́-ю	гор-ю́-ють
намал-юва́-ти	намал-ю́-ю	намал-ю́-ють

Примітка. Від суфікса **-ува-** (**-юва-**) слід відрізнити суфікс **-ва-**, що зберігається в особових формах: *бу-ва́-ти — бу-ва́-ю, бу-ва́-ють; відчу-ва́-ти — відчу-ва́-ю, відчу-ва́-ють*; але: *ку-ва́-ти — ку-ю́, пізна-ва́-ти — пізна-ю́, ста-ва́-ти — ста-ю́*;

5) дієслова з основою інфінітива на **-оло-**, **-оро-**:

полó-ти	пол-ю́	пол-ю́ть
поборó-ти	побор-ю́	побор-ю́ть

6) дієслова з основою інфінітива на **-ну-**:

гля́ну-ти	гля́н-у	гля́н-у́ть
кі́ну-ти	кі́н-у	кі́н-у́ть

7) дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ті́	нес-у́	нес-у́ть
пас-ти́	пас-у́	пас-у́ть
те́р-ти	тр-у	тр-у́ть

8) дієслова з основою на **-ота-**:

бульк-ота́-ти	булькоч-у́	булькоч-у́ть
мурк-ота́-ти	муркоч-у́	муркоч-у́ть

9) окремі дієслова:

жа́-ти	жн-у	жн-у́ть
і́ржа́-ти	і́рж-у́	і́рж-у́ть
реві́-ти (й <i>ревті́</i>)	рев-у́	рев-у́ть
сла́-ти (= <i>посила́ти</i>)	шл-ю	шл-ю́ть
сла́-ти (= <i>стелі́ти</i>)	стел-ю́	стел-ю́ть
хоті́-ти	хóч-у	хóч-у́ть

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим **р** основи виступає **є**, втрачають його як в особових формах, так і в наказовому способі: *завме́р-ти — замр-у́, замр-у́ть, замр-у́; те́р-ти — тр-у, тр-у́ть, тр-у; упе́р-ти — упр-у́, упр-у́ть, упр-у́; але: де́р-ти — дер-у́, дер-у́ть, дер-у́; же́р-ти — жер-у́, жер-у́ть, жер-у́.*

4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: **г → ж, к → ч, х → ш, з → ж, с → ш, т → ч, ст → щ, ск → щ** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду), якщо така зміна є в першій особі однини: *могті́ — мо́жу, мо́жеш; пекті́ — печу́, пече́ш; колиха́ти — коли́шу, коли́шеш; в'язати́ — в'яжу́, в'я́жеш; чесати́ — чешу́, че́шеш; хоті́ти — хóчу, хóчеш; свиста́ти — сви́щу, сви́щеш; поло́ска́ти — поло́щу, поло́щеш.*

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні **д, т, з, с** змінюються на **дж, ч, ж, ш**, а **зд, ст** — на **ждж, щ**: *води́ти — воджу́, верті́ти — верчу́, вози́ти — возжу́, носі́ти — носу́; їзди́ти — їжджу, ви́мости-ти — ви́мощу.*

Примітка. У дієслові *бігти* й похідних від нього *забігти, прибігти* та ін., що належать до другої дієвідміни, **г** змінюється на **ж** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду): *бігти — біжу́, бі́жійш.*

6. Приголосні **г, з** змінюються на **ж; к, т → ч; с → ш; д, зд → дж; ст, ск → щ**:

а) у дієприкметниках перед суфіксом **-ен(ий)**: *перемо́жений, во́жений, пе́чений, кру́чений, но́шений, збу́джен-ний, ви́їждже́ний, ви́мо́щений, ну́щений;*

б) у похідних дієсловах із суфіксами **-ува-** та **-а**: *замо́рбжува́ти, ви́ко́чува́ти, ви́но́шувати, розку́шувати, при-*

на́джува^{ти}, ви́жджува^{ти}, вимóщува^{ти}; по^{хо}джа́ти, са^джа́ти; але за^{ва}жа́ти, хоч за^{ва}ди^{ти}, за^{ва}ди^{жу};

в) у віддієслівних іменниках перед суфіксом **-енн(я)**: відно́шення, розхо́дження, розгні́ждження, спрóщення; але перед **-інн(я)** ці приголосні зберігаються: воді́ння, возі́ння, круті́ння, носі́ння.

Примітка 1. Не слід змішувати змінні **ж** і **дж**: **ж** чергується з **г**, **з**, а **дж** чергується з **д**: напру́жуюсь, напру́ження — напру́га; во́жу — во́зити; ла́жу — ла́зити; во́джу — во́дити; ла́джу — ла́дити; хо́джу, розхо́дження — хо́дити.

Примітка 2. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед **я**, **ю** з'являється **л**: ку́плять, лóвлять, лóмлять, лю́блять; ку́плю, лóвлю, лóмлю, лю́блю. **Л** з'являється також після губних:

а) у дієприкметниках на **-ен(ий)**: зрòблений, ку́лений, розгра́флений;

б) у дієприкметниках на **-яч(ий)**: губля́чий, робля́чий;

в) у дієприслівниках на **-ячи**: губля́чи, любля́чи, робля́чи;

г) у віддієслівних іменниках перед **-енн(я)**: здешéвлення, поглі́блення.

Примітка 3. Постфікс **-ся (-сь)** у дієсловах пишеться разом, причому в третій особі однини перед **-ся** з'являється **-ть**: б'éться, лéться, смі́юся, смі́юся, смі́ється.

Відмінювання дієслів **ДАТИ, ЇСТИ, ВІСТИ (ВІДПОВІСТІ й под.), БУТИ** окрему групу.

7. Чотири дієслова: *да́ти, ї́сти, ві́сти* (яке вживається в сучасній мові тільки з префіксами: *відпові́стий, розпові́стий* та ін.) і *бу́ти* з усіма похідними від них становлять відповідно до закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду)

О д н и н а

1 ос.	дам	їм	відповім
2 ос.	дасі	їсі	відповісі
3 ос.	дасть	їсть	відповість

М н о ж и н а

1 ос.	дамó	їмó	відповімó
2 ос.	дасé	їстé	відповістé
3 ос.	даду́ть	їдя́ть	відповідя́ть

Від дієслова *бу́ти* вживається тільки форма **є** (інколи в поетичній мові для першої та третьої особи однини —

єсть), що заступає всі інші форми; зрідка вживаються ще архаїчні форми: для другої особи однини — *єсі*, а для третьої особи множини — *суть*.

8. а) **М а й б у т н і й ч а с д і є с л і в** недоконаного виду вживається в таких формах:

1) особові форми допоміжного дієслова *бу́ти* — *бу́ду, будеш, буде, будемо* (зрідка *будем*), *будете, будуть* + інфінітив: *бу́ду писа́ти, будете ходи́ти*;

2) інфінітив + скорочені особові форми колишнього дієслова *яти* (*иму...*) — **-му, -меш, -ме, -memo** (зрідка **-mem**), **-мете, -муть**, що стали дієслівними закінченнями, злившись з інфінітивом: *пекти́му, пекти́меш, пекти́ме, пекти́memo* (зрідка *пекти́mem*), *пекти́мете, пекти́муть*.

б) **М а й б у т н і й ч а с д і є с л і в** докoнaнoгo в и д у вживається в таких формах:

1) префікс + теперішній час: *зроблю́, напишу́*;

2) деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду із закінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням одноразової дії): *гримну́, ля́жу, пу́щу, сту́кну*.

9. **Д і є с л о в а м и н у л о г о ч а с у** особових закінчень не мають. Історично форми минулого часу утворилися від дієприкметників, і тому в них зберігаються афікси на позначення роду: **-в** або нульове закінчення в чол. роді, **-ла** — в жін. роді, **-ло** — в середн. роді однини, **-ли** — у множині всіх родів: *брав, ніс, нік; бра́ла, несла́, пекла́; бра́ло, несло́, пекло́; бра́ли, неслі́, пеклі́*.

Д а в н о м и н у л и й ч а с д і є с л о в а

складається з форм минулого часу цього дієслова та відповідних форм минулого часу допоміжного дієслова **бу́ти**: *ході́в був, ході́ла була́, ході́ли були́*.

Примітка 1. Про чергування **о, е з і** в дієсловах *віз, ніс* та ін. див. § 8, п. 1а. За аналогією до форм *віз, ніс, стеріг* та ін., у яких **о, е** чергуються з **і**, утворилися такі форми, як *запрі́г* (від *запряга́ти*), *ліг* (від *ляга́ти*), де маємо **і** замість **я**.

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього (майбутнього) часу суфіксальне **н** з особовими закінченнями, відповідний суфікс **-ну-** у формах інфінітива й минулого часу

може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс **-ну-** не наголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу із суфіксом **-ну-** або без нього немає: *збліднути* — *зблід*, *зблідла*; *посіхнути* — *посіхти* — *посіхнув*, *посіх*, *посіхнула*, *посіхла*; *слабнути* — *зслабти* — *зслаб*, *зслабла*; *тягнути* — *тягнути* — *тягнув*, *тягнула* — *потяг*, *потягла*.

Примітка 3. Постфікс **-ся** після суфіксів інфінітива й майбутнього часу може змінюватися на **-сь**: *узятись*, *узяться*, *узятьсясь*, *узятьсясь*. У формі однини чол. роду це буває тільки після приголосного (але: *стерігся*, *опікся* тощо).

§ 81. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос.	однини	-и	= Ø (нульове закінчення)
1 ос.	множини	-ім (о),	-мо
2 ос.	»	-іть,	-те

1. Закінчення **-и**, **-ім (о)**, **-іть** звичайно бувають:

а) під наголосом: *бері́*, *бері́м(о)*, *бері́ть*; *живі́*, *живі́м(о)*, *живі́ть*; *іди́*, *іди́м(о)*, *іди́ть*; *печи́*, *печи́м(о)*, *печи́ть*; *припусти́*, *припусти́м(о)*, *припусти́ть*;

б) у дієсловах із наголошеним префіксом **ви-**: *ви́бери*, *ви́берім(о)*, *ви́беріть*; *ви́жени*, *ви́женім(о)*, *ви́женіть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *бері́*, *бері́м(о)*, *бері́ть*; *жени́*, *жени́м(о)*, *жени́ть*;

в) у дієсловах із суфіксом **-ну-** в інфінітиві після приголосного: *кивни́*, *кивни́м(о)*, *кивни́ть*; *кри́кни*, *кри́кнім(о)*, *кри́кніть*; *моргни́*, *моргни́м(о)*, *моргни́ть*; *сту́кни*, *сту́кнім(о)*, *сту́кніть*;

г) у дієсловах з основою на **л** або **р** після приголосного: *підкресли́*, *підкресли́м(о)*, *підкресли́ть*; *прові́три*, *прові́трім(о)*, *прові́тріть*.

2. В інших дієсловах не наголошений голосний у закінченнях наказового способу відсутній:

а) після голосних: *гра́й*, *гра́ймо*, *гра́йте*; *купу́й*, *купу́ймо*, *купу́йте*; *стій*, *стіймо*, *стійте*; *ши́й*, *ши́ймо*, *ши́йте*;

б) після приголосних **б**, **п**, **в**, **м**, **ж**, **ч**, **ш**, **щ**, **р**: *не го́рб(ся)*, *не го́рбте(сь)*; *си́п*, *си́пмо*, *си́пте*; *ста́в*, *ста́вмо*, *ста́в-*

те; *ознайо́м*, *ознайо́мте*; *ріж*, *ріжмо*, *ріжте*; *поклі́ч*, *поклі́чмо*, *поклі́чте*; *руш*, *ру́шмо*, *ру́ште*; *мори́ц*, *мори́цте*; *пові́р*, *пові́рмо*, *пові́рте*;

в) після приголосних **д**, **т**, **з**, **с**, **л**, **н** теж з н и к а є, причому ці приголосні пом'якшуються: *ся́дь*, *ся́дьмо*, *ся́дьте*; *тра́ть*, *тра́тьмо*, *тра́тьте*; *чи́сть*, *чи́стьмо*, *чи́стьте*; *зла́зь*, *зла́зьмо*, *зла́зьте*; *пові́сь*, *пові́сьмо*, *пові́сьте*; *ві́зволь*, *ві́звольмо*, *ві́звольте*; *ста́нь*, *ста́ньмо*, *ста́ньте*.

Усі ці форми наказового способу дієслів, як видно з ілюстрацій, мають у першій особі множини закінчення **-мо**, у другій особі — **-те**.

Примітка 1. Від дієслова *і́сти* наказовий спосіб: *і́ж*, *і́жмо*, *і́жте*; для дієслів *допові́сті*, *розпові́сті* звичайно вживаються форми: *допові́дай* (від *допові́дати*), *розпові́дай* (від *розпові́дати*).

Примітка 2. Приголосні **г**, **к** у наказовому способі переходять у **ж**, **ч**: *бі́ти* — *бі́жи*, *бі́жім(о)*, *бі́жіть*; *ля́гти* — *ля́ж*, *ля́жмо*, *ля́жте*; *пекти́* — *печи́*, *печи́м(о)*, *печи́ть* (пор. теперішній або майбутній час: *бі́жу*, *ля́жу*, *печу́*).

Приголосні **з**, **с**, **х** у словах типу *каза́ти*, *писа́ти*, *бре́хати* в наказовому способі відповідно переходять у **ж**, **ш**: *каза́ти* — *ка́жи*, *ка́жім(о)*, *ка́жіть*; *писа́ти* — *пиши́*, *пиши́м(о)*, *пиши́ть*; *бре́хати* — *(не) бреши́*, *(не) бреши́ть*; пор. теперішній час: *ка́жу*, *пиши́*, *(не) бреши́*).

Примітка 3. Усі дієслова із суфіксом **-ува-** (**-юва-**) мають перед закінченням наказового способу у (**ю**): *вимі́рюй*, *просмо́луй*, *ро́зка́зуй*.

§ 82. УМОВНИЙ СПОСІБ

Частка **б**, **би** в умовному способі пишеться окремо: **б** пишеться після слів, що закінчуються на голосний: *я хоті́ла б*; *вона́ б сказа́ла*; *ра́да б узя́ти*; *я б про це розпові́в*; **би** — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хоті́в би*; *він би сказа́в*; *я міг би взя́ти*; *він би це да́вно був зробі́в*.

§ 83. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (ІНФІНІТИВ)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти**: *гли́бша-ти*, *годува́ти*, *годува́тися (годува́тись)*, *жи́ти*, *кіну́ти*, *лі́зти*, *нести́*, *пекти́*, *пекти́ся (пекти́сь)*, *ревти́*, *ходи́ти*, *хоті́ти*.

Примітка 1. В усному мовленні, а відповідно й у художній літературі іноді вживаються також скорочені форми інфінітива

на **-ть**, коли перед ним немає приголосного: *братъ, казать, кінуть, терпять, ходять*.

Примітка 2. Про форми із суфіксом **-ну-** й без нього див. § 80, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся(-сь)**.

§ 84. ДІЄПРИКМЕТНИК

В українській мові вживаються дієприкметники:

Дієприкметники
активного стану

1. Активного стану:

а) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** — зрідка: *виконуючий, зростаючий, мобілізуючий, організуючий, перетворюючий, працюючий*;

б) минулого часу на **-лий (-а, -е)**: *зжовклий, навислий, обмókлий, почорнілий*.

Дієприкметники
пасивного стану

2. Пасивного стану минулого часу:

а) на **-ний, -а, -е (-аний, -яний, -ений, -ений, -ований, -йований, -ьований, -уваний, -юваний)**: *(зі)знаний, (по)сіяний, (с)творений, (за)гóєний, (з)будóваний, (с)копійóваний, (с)формульóваний, намічуваний, виготóблюваний*;

б) на **-тий (-а, -е)**: *закрїтий, мїтий, почáтий, ужїтий*.

Примітка 1. а) Дієприкметники на **-тий** утворюються від односкладових дієслівних основ на **-и-, -і-, -у-, -я-** (після шиплячого **-а-**), **-ер-**: *бити — бітий, гріти — грітий, взути — взутий, взяти — взятий, м'яти — м'ятий, жати — жатий, терти — тертий*.

б) Паралельні форми на **-тий, -ний** утворюються від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-)**: *вернути — вернутий і вернений, замкнути — замкнутий і замкнений, кинути — кінутий і кінений, усунути — усунутий і усунений*.

в) Паралельні форми на **-тий і -ний** утворюються й від дієслів з основою інфінітива на **-оло-, -оро-**: *колóти — колóтий і колéний, порóти — порóтий і порéний*.

Від дієслова *молóти* паралельні форми — *мóлотий і мéлений*.

г) Від інших дієслів утворюються дієприкметники на **-ний**: *варіти — варений, вертіти — верчений, вразіти — вражений, громадити — громаджений, дарувати — дарований, копіювати — копіюваний, купити — куплений, малювати — мальований, писати — писаний, погасити — погашений*.

Примітка 2. Дієприкметники від дієслів з основою інфінітива на приголосний, на **-и-, -і- (-ї-)** перед **-ний** мають **е** (після голосних **є**): *запрягті — запряжений, виїздити — виїжджений, засідіти — засіджений, вигоїти — вигоєний*.

§ 85. ДІЄПРИСЛІВНИК

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюються від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи), -ачи (-ячи)**.

Суфікс **-учи (-ючи)** виступає в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — в дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *беруть — беручі, виробляють — виробляючи, ідуть — ідучі, кажуть — кажучи; бачать — бачачи, летять — летячі, сидять — сидячі, сплять — сплячі*.

2. Дієприслівники минулого часу утворюються від основи дієслова минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вши** (після основи на голосний): *брав — бравши, купував — купувавши, купів — купівши, налетів — налетівши; приніс — принісши, спік — спікши, став — ставши*.

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРИГОЛОСНІ

L § 86. 1. **L** у словах іншомовного походження передається твердим або м'яким л — залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово в українській мові:

а) л твердим (**л, ла, ло, лу**) у словах: *арсенал, бал, вулкан, інтеграл, інтернаціонал, капітал, футбол, халва; аероплан, баланс, галантерія, глазур, клас, молекула, новела, план, примула, формула; блок, велосипед, колонія, соціологія, флот; блуза, луна, металургія; Албанія, Атлантичний океан, Гренландія, Ла-Манш, Лондон, Осло, Тулуза; Веласкес, Голсуорсі, Лафарг, Майкл Голд, Флобер, Флуранс* та ін.;

б) л м'яким (**ль, ля, льо, лю**) у словах: *автомобіль, асфальт, бульбоб, гільза, гольф, магістраль, педаль, табель; вакуоля, лясис, пілюля, пляж, полярний, регулятор; кльош, туберкульоз; алюміній, блюмінг, революція; Арль, Базель, Бельт, Любек, Любляна, Ольстер, Теруель, Фінляндія; Вільсон, Лінкольн, Золя, Лютер, Рафаель, Садуль, Тельман* та ін.

2. Сполучення **le** передається через **ле**: *білет, електрика, желе, легенда, лекція, пленум, телеграф; Валенсія, Каледонія, Палермо, Толедо; Галілей, Лессінг.*

G, H § 87. **G i h** звичайно передаються літерою **г**: *авангард, агітація, агрессор, гвардія, генетика, гімнастика, гоніометр, грандіозний, графік, гроз, ембарго, лінгвістика, міграція; гандбол, гегемонія, гектар, гербарій, герцог, гінді (мова), гіпотеза, горизонт, го-спіталь, гугенот, гумус; Гаага, Гавана, Гавр, Гарвард, Га-*

ронна, Гвінея, Гельсінгфорс, Гельсінкі, Гіндустан, Гренландія, Греція, Йоганнесбург, Люксембург; Ганнібал, Гейне, Гете, Гізо, Гомер, Гораций, Горн, Гюго, Магомед.

В окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х**: *хобі, хокей, хол; Хемінгуей* та ін.

F, Ph, Th § 88. **F i ph** передаються літерою **ф**: *фабрика, факт, фартух, фах, фаянс, федеративний, фейлетон, фігура, форма, фуга, футляр, офіційний, реформа; ефемерний, катастрофа, корифей, фараон, фізика, фізіологія, філософія, флегматик, фонетика, фосфор; Флоренція, Франція; Філіппіни, Фінікія; Лонгфелло, Фірдоусі, Фаон.*

Th залежно від того, як слово узвичаєне в українській мові, передається то літерою **ф**: *арифметика, ефір, кафедра, логарифм, міф, орфографія, пфос, Федір*, — то літерою **т**: *бібліотека, ортодокс, ортопедія, театр, теорія; Тадей, Теодор.*

Неподвоєні й подвоєні приголосні § 89. 1. У загальних назвах іншомовного походження приголосні звичайно не подвоюються: *аккумуляція, бароко, беладона, белетристика, бравісимо, ват (хоч Ватт), грип, група, групето, гун (гуні), ідилічний, інтелектуальний, інтермецо, колектив, комісія, комуна, лібрето, піанісимо, піцикато, стакато, сума, фін (фіні), фортісимо, шасі, шофер* та ін.

Тільки в окремих загальних назвах зберігається подвоєння: *аннали, бонна, брутто, ванна (ванний), мадонна, манна (манний), мотто, нетто, панна, пенні, тонна, білль, булла, вілла, мулла, дурра, мірра.*

2. При збігу однакових приголосних префікса й кореня подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово: *анперцепція* (бо є *перцепція*), *імміграція* (бо є *міграція*), *інновація* (бо є *новація*), *іраціональний* (бо є *раціональний*), *іреальний* (бо є *реальний*), *контрреволюція* (бо є *революція*), *сюрреалізм* (бо є *реалізм*).

Примітка. Коли непрефіксальне слово своїм змістом далеко відходить від префіксального (напр.: *нотація* — *анотація, конотація*), приголосний не подвоюється на письмі.

3. Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та інших власних назвах: *Андорра, Гаронна, Голландія, Калькутта, Марокко, Міссурі, Ніцца, Ренн, Яффа; Бетті, Джонні, Мюллер, Руссо, Фламмаріон, Шіллер.*

Примітка. Подвоєні приголосні зберігаються й в усіх похідних словах: *андоррський (Андорра), марокканець (Марокко), яффський (Яффа).*

ПЕРЕДАЧА ЗВУКА J ТА ГОЛОСНИХ

J § 90. 1. Відповідно до вимови **j** у словах французького походження передається через **ж**: *Жером (Jérôme), жабó (jabot), Жанна (Jeanne), жури (jury)*; у словах англійського походження — через **дж**: *джаз (jazz), Джеймс (James), джемпер (jumper), Джерсі (Jersey)*; у словах іспанського походження — через **х**: *хунта (junta), Бадахос (Badajoz).*

2. Початкові **ie (hie)** звичайно передаються через **іє**: *ієрарх, ієрархія, ієре́й, ієро́глиф*; але: *езу́їт, Є́на, е́на* (грошова одиниця Японії), *Єрусали́м*. Початкове **je** передається через **є**: *Є́нсен, Є́сперсен.*

3. Початкові **ю, уо, јо** передаються через **ю**, коли в українській мові вони вимовляються як два склади: *іо́н, іоніза́тор, іоні́йський, Іоні́чне мо́ре*; через **йо**, коли вони вимовляються як один склад: *йо́д, йо́та; Йо́рданія, Нью-Йо́рк, Йо́н, Йо́сип* та ін.

4. **I, y** (а також **u** німецького дифтонга **eu**) в позиції між двома голосними (в іноземній мові) в загальних назвах звичайно не передаються окремим знаком: *бу́єр, конве́єр, лоя́льний, парано́я, плейда́, ро́яль, сакво́яж, секво́я, фай́нс, феєрве́рк*; але: *Го́йя, Саво́йя, Фе́йєрба́х*; також *ма́йя* (народність), *фойе́.*

5. Залежно від позиції та вимови в українській мові **i, y** (ігрек) передаються також літерами **і, ї** та **и**.

а) **I** пишеться:

1) на початку слова: *іде́я, Гліа́да, інстру́кція, інтернаціо́нальний; І́ндія, Іспáнія; Ї́бсен, Іво́н, Ізабе́лла*;

2) після приголосного перед голосним, **є** та **й**: *арте́ріальний, геніа́льний, діале́ктика, індустріаліза́ція, мате́ріал, соціалі́зм, фіа́лка; аудіє́нція, гіє́на, кліє́нт, ніє́тєт; аксіо́ма, революціо́нер, соціоло́гія, фіоле́товий; ра́діус, тріу́мф; парті́йний, ра́дій; Біаррі́ц, Фіу́ме; Віардо́, Оссіа́н, Фіорава́нте.*

I в середині слова перед голосним іноді переходить у **й** і відповідно передається на письмі: *кури́оз, серйо́зний; ар'єрга́рд, бар'єр, вольте́р'янець, кар'є́ра, п'є́са.*

Ia в кінці слова передається звичайно через **ія**: *арте́рія, інду́стрія, істо́рія, хімі́я; Апу́лія, Гре́ція, Діє́го-Гарсі́я, Мурсі́я;*

3) після приголосних в особових іменах і в географічних назвах (крім випадків, зазначених у **в, 3—5** цього ж пункту), а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і в кінці слова: *Замбе́зі, Ка́прі, Лісабо́н, Міссісі́пі, Монтевіде́о, Нагаса́кі, По́ті, Ніл, Севі́лья, Сідней, Сомалі́, Со́чі; Анрі́, Білло́, Гальва́ні, Грімм, Дідро́, Дізелъ, Овіді́й, Россі́ні; лісабо́нський.*

Примітка. Власні імена, що перетворилися в назви предметів і явищ, тобто стали загальними іменами, пишуться за правилами правопису загальних назв іншомовного походження: *дізелъ* (хоч *Дізелъ*);

4) після приголосних у кінці невідмінюваних слів: *віза́ві, жу́рі, колі́бри, мерсі́, парі́, попу́рі, таксі́, харакі́рі*, а також перед наступним приголосним у таких невідмінюваних словах, як *гра́тіс, піані́симо* й под.;

5) в усіх інших випадках після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** перед наступним приголосним: *бі́знес, піло́т, вібра́ція, акаде́мік, фіна́нси, гра́фік, гіпопо́там, логі́чний, гі́мн, кілогра́м, кіно́, архі́в, хімі́я, хіру́рг, літера́тура, республі́ка, кому́ніст, ніша́.*

Примітка 1. У ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишеться відповідно до вимоги **и**: *бурмі́стер* (але *бургомі́стр*), *ві́мпел, ехі́дна, імбі́р, кипа́ріс, лиман, мі́ля, мирт, ні́рка, спирт, хи́ме́ра* та ін., а також у словах, запозичених із східних мов, переважно тюркських: *башкі́р, гі́р'я, калмі́к, кинджа́л, киргі́з, кисе́т, кишла́к.*

Примітка 2. З **и**, а не з **і** пишуться також слова церковного вжитку: *дия́кон, єпі́скоп, єпіті́мія, єпітрахі́ль, каміла́вка, мі́тра, митрополі́т, христия́нство* тощо.

б) **І** пишеться після голосного: *мозаїка, наївний, прозайк, руїна, теїн; Енеїда, Ізмаїл, Каїр.*

Але в складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишеться **і**: *староіндійський, новоірландський*; так само в позиції після префікса, що закінчується на голосний або приголосний; *антисторичний, доісторичний, поінформувати; безідейний, дезинтеграція, дезинфекція, дезинформація, розіграш.*

в) **И** пишеться:

1) у загальних назвах після приголосних **д, т, з, с, ц, ж (дж), ч, ш, р** перед наступним приголосним: *дизель, динамо, диплом, директор, методика; інститут, математика, стимул, текстіль, тип; зигзаг, позиція, фізичний; марксизм, силует, система; цистерна, цифра; жирандоль, режим, джигит, джінси; речитатів, чичероне; шірма, шифр; бригада, риф, фабрика;*

2) у географічних назвах із кінцевими **-ида, -ика**: *Антарктида, Атлантида, Флорида; Адриатика, Америка, Антарктика, Арктика, Атлантика, Африка, Балтика, Корсика, Мексика;*

3) у географічних назвах після приголосних **дж, ж, ч, ш, щ і ц** перед приголосним: *Алжир, Вашингтон, Вірджинія, Гемпшир, Жиронда, Йоркшир, Лейпциг, Циндао, Чикаго, Чілі*; але перед голосним **і** в кінці слова пишеться **і**: *Віші, Шіофок;*

4) у географічних назвах із звукосполученням **ри** перед приголосним (крім **ј**): *Великобританія, Крит, Мавританія, Мадрид, Париж, Рига, Рим* та ін.; але: *Австрія, Ріо-де-Жанейро;*

5) у ряді інших географічних назв після приголосних **д, т** та в деяких випадках згідно з традиційною вимовою: *Аргентина, Братислава, Бразилія, Ватикан, Единбург, Єгипет, Єрусалим, Китай, Кордильєри, Пакистан, Палестина, Сардинія, Сиракузи, Сирія, Сицилія, Скандинавія, Тибет* та в похідних від них: *аргентинець, аргентинський* та ін.

6) У словах, запозичених із французької мови, після шиплячих **ж, ш** пишеться відповідно до французького **и** українське **у**, а не **ю**: *брошура, журі, парашут*; також у словах *парфуми, парфумерія.*

Е, О, EU

§ 91. 1. **Е** передається літерою **е**: *екватор, екзаменатор, електрика, енергія, ентузіазм, етан, ідеал, каре, силует, театр, фаетон, філе; Екватор, Па-де-Кале, Теруель; Есхіл.*

2. Коли іншомовне **е** (іноді дифтонг **ai**) на початку слова вимовляється в українській мові як звукосполучення **й + е**, воно передається літерою **є**: *європеєць, європейський, єгер, єнот, єресь; Ємен, Євпаторія, Євразія, Європа, Євфрат, Єгипет.* Також після апострофа, **е, і, й, ь** пишеться **є**, а не **е**: *бар'єр, н'єдестал, конв'єсер, реєстр, фєсрв'єрк, абітурієнт, пацієнт; В'єнна, В'єтнам, Ов'єдо, Трієст, Сьєрра-Леоне; Вандрієс, Дієго, Фейєрбах, Готьє.* Але після префіксів і споріднених з ними елементів пишеться **е**: *діелектрик, полієдр, реевакуація, реєміграція* тощо.

Примітка. У слові *траєкторія* пишеться **є**; у словах *проєкт, проєкція* й под. пишеться **е**.

Ое, ѓ, eu передаються літерою **е**: *Гете, Кельн, Вільнєв.*

ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ

Апостроф

§ 92. 1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишеться перед **я, ю, є, ї**:

а) після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: *б'єф, комп'ютер, н'єдестал, інтерв'ю, прем'єр, торф'яний, к'янти, миш'як, кар'єра; П'ємонт, П'яченца, Рив'єра, Ак'яб, Іх'ямас; Барб'є, Б'єрнсон, Б'юкенен, Женев'єва, Ф'єзоле, Монтеск'є, Руж'є, Фур'є;*

б) після кінцевого приголосного префікса: *ад'юнкт, ад'ютант, ін'єкція, кон'юнктура.*

2. Апостроф не пишеться:

а) перед **йо**: *курй'оз, серй'озний;*

б) коли **я, ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у**: *бязь; бюджет, бюрб, пюітр, мюрид, фюзеляж, кювет, рюкзак, рюш; Барб'юс, Бюффон, Вюртемберг, Мюллер, Гюб, Кюв'є, Рюдберг.*

Ь

§ 93. 1. Знак м'якшення (**ь**) у словах іншомовного походження пишеться після приголосних **д, т, з, с, л, н**:

а) перед **я, ю, є, ї, йо**: *адью, кондотьєр, конферансьє, монпансьє, ательє, марсельєза, мільярд, бульйон, віньєтка, каньйон; В'єнтьян, Фетьйо, Кордильєри, Севілья; Готьє, Лавуазьє, Жусьє, Мольєр, Ньютон, Реньє, Віньї;*

б) відповідно до вимови після **л** перед приголосним: *аль-батрос, фільм; Дельфи, Нельсон*; але: *залл, катафалк* і т. ін.;

в) відповідно до вимови в кінці слів: *магістраль, Базель, Булонь, Рафаель*; але: *бал, метал, ролон, шприц; Галаці, Суєц* та ін.

2. Знак м'якшення не пишеться перед **я, ю**, коли вони позначають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**: *мадьяр, малярія; дюна, ілюзія, нюанс, тубик, тюль; Аляска, Дюма, Сю.*

Дифтонги
AU, OU

§ 94. Дифтонги **au, ou** передаються переважно через **ау, оу**: *аудиторія, аудієнція, гауптвахта, лауреат, локаут, пауза, фауна* (але: *мавзолей*); *джоуль, клоун; Джорджтаун, Каунас; Краузе, Паульсен, Фауст, Штраус; Воуверман, Шбу.*

Разом із тим у цілому ряді слів **au** передається через **ав**: *автентичний, автобіографія, автомобіль, автор, авторитет, автохтон; Австралія, Австрія; Август, Аврора.*

Дифтонги
EI, EU,
IJ, EY

§ 95. 1. Німецькі дифтонги **ei** та **eu**, голландські **ei** та **ij**, а також сполучення **eu**, властиве окремим мовам, передаються за традицією переважно через **ей**: *волейбол, гейзер, дрейф, лейтенант, маркшейдер, капельмейстер, штрейкбрехер; Лейпциг, Рейн, Швейцарія; Ван-Ейк, Гейне, Ейнштейн.*

2. У власних назвах новішого походження німецький дифтонг **ei** передається через **ай** (**яй**), дифтонг **eu** — через **ой**: *Айзенбах, Нойбранденбург, Нортгайм; Вайзенборн, Кайзер, Майнгоф, Нойбауер.*

Кінцеві -TR, -DR

§ 96. Кінцеве **-tr** передається через **-тр**, кінцеве **-dr** — через **-др**: *барометр, діаметр, семєстр, театр, термометр, центр; сидр, циліндр.*

§ 97. Англійське **w** у власних назвах передається звичайно через **в**: *Вашингтон, Вєбстер, Веллінгтон, Вільсон, Вільямс, Вінер, Вінніпег* та ін., але за традицією *Уайльд, Уеллс, Уельс, Уолл-стрит, Голсуорсі, Хемінгуей* та ін.; англійське **th** — через **т**: *Ворт, Мєредіт, Агата*, але *Голсуорсі, Рєзерфорд.*

§ 98. Французькі **ll** та **ill** після голосних у кінці слів та перед голосними передаються через **й**: *Ануй, Війон; Вайян, Вайєль, Шантії.*

§ 99. Довгі голосні в прізвиськах та іменах, запозичених із фінської та естонської мов, передаються подвоєнням відповідних літер української абетки: *Аарне, Кюусінен, Тоомінг.*

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

§ 100. 1. Іменники іншомовного походження відмінюються як відповідні українські іменники:

І відміна: *капсула — капсули, капсулі; фізика — фізики, фізиці; вакуоля — вакуолі, вакуолю; ескадрілья — ескадрільї, ескадрільєю, род. мн. ескадрілей; Будда — Будди, Буддою; Венеція — Венеції, Венецією; Гойя — Гойї, Гойєю.*

II відміна: *арсенал — арсеналу, арсеналом, в арсеналі; блок — блока (і блоку), блоком, на блоці; автомобіль — автомобіля, автомобілем; Шіллер — Шіллера, Шіллером; Рафаель — Рафаеля, Рафаєлем; Дарвін — Дарвіна, Дарвіном; Бюлов — Бюлова, Бюловом.*

III відміна: *магістраль — магістралі, магістраллю.*

2. Деякі іменники іншомовного походження не відмінюються, а саме: іменники на **-а** з попереднім голосним: *ампуа, боа, Жоффруа*; на **-е**: *кафє, кашнє, турнє; Беранжє, Гейне, Гете, Данте*; на **-є**: *ательє, Барб'є, Готьє, Лавуазьє*; на **-і**: *колібри, поні, таксі; Гальвані, Голсуорсі, Россіні, Фірдоусі, Шеллі*; на **-ї**: *Виньї, Шантії*; на **-о**: *бюро, депо, кіню, манто, метро, радію; Арно, Буало, Віардо, Гюго, Дідро, Лонгфелло, Тассо* (але *пальто* відмінюється); на **-йо**: *імброльйо, Пількомайо*; на **-у**: *какаду, рагу, Шбу*; на **-ю**: *інтерв'ю, меню, Сю*; жіночі імена на приголосний, а також жіночі прізвиська на **-ін, -ов**: *Аліс, Долорес, Зейнаб; (Ельза) Вірхов, (Джеральдіна) Чаплін.*

Примітка. Слов'янські чоловічі імена та прізвиська на **-о** відмінюються: *Бранко — Бранка, Давічо — Давіча, Костюшко — Костюшка, Тіто — Тіта, Цветко — Цветка.*

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

Українські прізвища § 101. Українські прізвища передаються на письмі відповідно до вимови за загальними нормами українського правопису: *Березівський, Біловéрхий, Ведмédів, Зáець, Кривоніс, Миколáснко, Олексієнко, Олександрóвич, Швець*.

Відмінювання прізвищ § 102. 1. Українські та інші слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюються як відповідні іменники I відміни, а прізвища із закінченнями іменників II відміни відмінюються за зразками відмінювання відповідних іменників II відміни:

Мáйборода — Мáйбороди, Мáйбороді, Мáйбороду й т. д.;

Гміря — Гмірі, Гмірі, Гмірю, Гмірею й т. д.;

Гнатюк — Гнатюка́, Гнатюко́ві (Гнатюку́) й т. д.;

Зáець — Зáйця, Зáйцеві (Зáйцю) й т. д.;

Іваньó — Іваня́, Іваньóві (Іваню́) й т. д.;

Кривоніс — Кривонóса, Кривонóсові (Кривонóсу) й т. д.;

Лéбідь — Лéбеда, Лéбедеві (Лéбедею) й т. д.;

Панібудьлáска — Панібудьлáски, Панібудьлáсці й т. д.;

Симонéнко — Симонéнка, Симонéнкові (Симонéнку) й т. д.

Але: *Швець — Швеця́, Швецеві (Швецю́)* й т. д.

2. Прізвища прикметникового типу на **-ий, -ій** відмінюються як відповідні прикметники чол. та жін. роду (твердої чи м'якої групи):

Авдієвський — Авдієвського, Авдієвському й т. д.;

Кобиля́нська — Кобиля́нської, Кобиля́нській і т. д.

3. Чоловічі прізвища прикметникового типу на **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)** відмінюються за такими зразками:

		О д н и н а	
Н.	Па́влов	Ковалі́в	Про́копів
Р.	Па́влов-а	Ковалéв-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Д.	Па́влов-у	Ковалéв-у (-лі́в-у)	Про́копов-у (-пів-у)
Зн.	Па́влов-а	Ковалéв-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Ор.	Па́влов-им	Ковалéв-им (-лі́в-им)	Про́копов-им (-пів-им)
М.	...Па́влов-і, -у	...Ковалéв-і, -у (-лі́в-і, -у)	...Про́копов-і, -у (-пів-і, -у)
Кл.	Па́влов-е й Па́влов	Ковалéв-е (-лі́в-е) й Ковалі́в	Про́копов-е (-пів-е) й Про́копів

М н о ж и н а

Н.	Па́влов-и	Ковалéв-и (-лі́в-и)	Про́копов-и (-пів-и)
Р.	Па́влов-их	Ковалéв-их (-лі́в-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Д.	Па́влов-им	Ковалéв-им (-лі́в-им)	Про́копов-им (-пів-им)
Зн.	Па́влов-их	Ковалéв-их (-лі́в-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Ор.	Па́влов-ими	Ковалéв-ими (-лі́в-ими)	Про́копов-ими (-пів-ими)
М.	...Па́влов-их	...Ковалéв-их (-лі́в-их)	...Про́копов-их (-пів-их)
Кл.	Па́влов-и	Ковалéв-и (-лі́в-и)	Про́копов-и (-пів-и)

О д н и н а

Н.	Га́ршин	Романі́шин
Р.	Га́ршин-а	Романі́шин-а
Д.	Га́ршин-ові (-у)	Романі́шин-ові (-у)
Зн.	Га́ршин-а	Романі́шин-а
Ор.	Га́ршин-им	Романі́шин-им
М.	...Га́ршин-і, -у	...Романі́шин-і, -у
Кл.	Га́ршин-е й Га́ршин	Романі́шин-е й Романі́шин

Множина

Н.	Гаршин-и	Романішин-и
Р.	Гаршин-их	Романішин-их
Д.	Гаршин-им	Романішин-им
Зн.	Гаршин-их	Романішин-их
Ор.	Гаршин-ими	Романішин-ими
М.	...Гаршин-их	...Романішин-их
Кл.	Гаршин-и	Романішин-и

Примітка. При відмінюванні чеських і польських прізвищ суфіксальний **е** зберігається: *Гашек — Гашека, Гашекові..., Локетек — Локетека, Локетеківі...*

4. Жіночі прізвища на приголосний та **о** не відмінюються: *Марії Сєнік, Надії Балій, з Ніною Бійко*. Аналогічні чоловічі прізвища відмінюються як відповідні іменники: *Василя Сєніка, Михайлові Балієві, з Андрієм Бійком*.

Примітка. Про відмінювання неслов'янських прізвищ див. § 100.

Відмінювання імен § 103. 1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на **-а, -я**, відмінюються як відповідні іменники I відміни:

Однина

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микол-а	Ганн-а
Р.	Микол-и	Ганн-и
Д.	Микол-і	Ганн-і
Зн.	Микол-у	Ганн-у
Ор.	Микол-ою	Ганн-ою
М.	Микол-і	Ганн-і
Кл.	Микол-о	Ганн-о

М'яка група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Ілл-я	Соломі-я
Р.	Ілл-і	Соломі-ї
Д.	Ілл-і	Соломі-ї
Зн.	Ілл-ю	Соломі-ю
Ор.	Ілл-єю	Соломі-єю
М.	Ілл-і	Соломі-ї
Кл.	Ілл-є	Соломі-є

Множина

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микол-и	Ганн-и
Р.	Микол	Ганн
Д.	Микол-ам	Ганн-ам
Зн.	Микол	Ганн
Ор.	Микол-ами	Ганн-ами
М.	Микол-ах	Ганн-ах
Кл.	Микол-и	Ганн-и

М'яка група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Ілл-і	Соломі-ї
Р.	Ілл-ів	Соломі-ї
Д.	Ілл-ям	Соломі-ям
Зн.	Ілл-ів	Соломі-ї
Ор.	Ілл-ями	Соломі-ями
М.	Ілл-ях	Соломі-ях
Кл.	Ілл-і	Соломі-ї

Примітка 1. Кінцеві приголосні основи **г, к, х** у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням змінюються на **з, ц, с**: *Ольга — Ользі, Палажка — Палажці, Солоха — Солосі*.

Примітка 2. У жіночих іменах типу *Одάρка, Параска* в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук **о**: *Одарок, Парасок*.

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та **о**, відмінюються як відповідні іменники II відміни:

Однина

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Олєг	Антін
Р.	Олєг-а	Антон-а
Д.	Олєг-ові (-у)	Антон-ові (-у)
Зн.	Олєг-а	Антон-а
Ор.	Олєг-ом	Антон-ом
М.	Олєг-ові	Антон-ові
Кл.	Олєг-у	Антон-е

М'яка група			Мішана група	
Н.	Сергі-й	Їгор	Терень	Тиміш
Р.	Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Д.	Сергі-єві (-ю)	Їгор-єві (-ю)	Терен-єві (-ю)	Тимош-єві (-у)
Зн.	Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Ор.	Сергі-єм	Їгор-єм	Терен-єм	Тимош-єм
М.	Сергі-єві	Їгор-єві	Терен-єві	Тимош-єві
Кл.	Сергі-ю	Їгор-е	Терен-ю	Тимош-е

Множина

Тверда група

Н.	Олєг-и	Антон-и	Дмитр-ї
Р.	Олєг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Д.	Олєг-ам	Антон-ам	Дмитр-ам
Зн.	Олєг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Ор.	Олєг-ами	Антон-ами	Дмитр-ами
М.	Олєг-ах	Антон-ах	Дмитр-ах
Кл.	Олєг-и	Антон-и	Дмитр-ї

М'яка група

Мішана група

Н.	Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і
Р.	Сергі-їв	Їгор-їв	Терен-їв	Тимош-їв
Д.	Сергі-ям	Їгор-ям	Терен-ям	Тимош-ам
Зн.	Сергі-їв	Їгор-їв	Терен-їв	Тимош-їв
Ор.	Сергі-ями	Їгор-ями	Терен-ями	Тимош-ами
М.	Сергі-ях	Їгор-ях	Терен-ях	Тимош-ах
Кл.	Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і

Примітка 1. В іменах типу *Антін, Нєстір, Ничіпир, Прокіп, Сидір, Тиміш, Фєдир* і виступає тільки в називному відмінку, у не-прямих — **о**: *Антона, Антонові* й т. д., *Нєстора, Нєсторові* й т. д.; але: *Авенір — Авеніра, Лаврін — Лавріна, Олефір — Олефіра*.

Примітка 2. Імена, що закінчуються в називному відмінку на **-р**, у родовому мають закінчення **-а**: *Віктор — Віктора, Мака́р — Мака́ра, Світоза́р — Світоза́ра*; але: *Ігор — Ігоря, Лазар — Лазаря*.

Примітка 3. Ім'я *Лев* при відмінюванні має паралельні форми: *Лєва* й *Льва, Лєвові* й *Львові* та ін.

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний, відмінюються як відповідні іменники III відміни:

О д н и н а

Н.	Любóв	Нінéль
Р.	Любóв-і	Нінéл-і
Д.	Любóв-і	Нінéл-і
Зн.	Любóв	Нінéль
Ор.	Любóв'-ю	Нінéлл-ю
М.	Любóв-і	Нінéл-і
Кл.	Любóв-е	Нінéл-е

Примітка. Форми множини від таких імен майже не вживаються.

Зразок відмінювання жіночого імені та по батькові

Н.	Марі-я	Васілівн-а	(Андрі́вн-а, Їллі́вн-а)
Р.	Марі-ї	Васілівн-и	(Андрі́вн-и, Їллі́вн-и)
Д.	Марі-ї	Васілівн-і	(Андрі́вн-і, Їллі́вн-і)
Зн.	Марі-ю	Васілівн-у	(Андрі́вн-у, Їллі́вн-у)
Ор.	Марі-єю	Васілівн-ою	(Андрі́вн-ою, Їллі́вн-ою)
М.	Марі-ї	Васілівн-і	(Андрі́вн-і, Їллі́вн-і)
Кл.	Марі-є	Васілівн-о	(Андрі́вн-о, Їллі́вн-о)

Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ

§ 104. Найголовніші правила щодо правопису інших слов'янських прізвищ такі:

1. Російський звук **е**, польські **ie**, болгарський і сербський **е**, чеські **е**, **ě** після приголосних передаються літерою **е**: *Алєксáндров, Бєстужєв, Вєльгóрський, Вєнгéров, Вєселóвський, Дєржáвін, Кузнєцóв, Лéрмонтов, Озеров, Пєтрóв, Стєпáнов, Тургéнев, Фéдін, Шмєльóва; Бєлич, Бронéвський, Вєслáв, Залéський, Мєчислáв, Мїцкéвич, Мїчáтек, Нєдїч, Сєдлáчек, Сєнкéвич, Сєракóвський, Цєнкий, Чáпєк*.

2. Російський звук **е** передається літерою **є** в таких випадках:

а) на початку слів: *Євдокїмов, Євтушєвський, Єгóров, Єлáнський, Єлизáров, Єршóв, Єфїмов*;

б) у середині слів після голосного й при роздільній вимові після приголосного (після **ь** та апострофа): *Бєрдяєв*,

Буєра́ков, Вереса́ев, Гуля́ев, Досто́евський, Іса́єнков; Аля́б'єв, Афанáсьєв, Григо́р'єв, Євге́нєва, Зино́в'єв;

в) після приголосних (за винятком шиплячих, **р і ц**) у суфіксах **-єв, -єєв** російських прізвищ: *Ломтев, Медведєв, М'ятлев, Тимирязєв; Алексєєв, Веденєєв, Гордєєв, Матвєєв, Менделєєв;* але: *Му́ромцев, Нехоро́шев, Пісарєв, Подья́чев, Усвятцев; Андрєєв, Аракчєєв, Мацєєв, Плещєєв,* а також у болгарських: *Бо́тев, Дру́мєв* і под.;

г) коли російському **е** кореня відповідає в аналогічних українських **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Белінський, Звє́рев, Лєскóв, Мєстє́кін, Насє́дкін, Пєшкóвський, Рє́пін, Столє́тов, Твердохлє́бов.*

Є 3. Російська літера **є** передається:

а) сполученням літер **йо** на початку слова, у середині після голосних, а також після **б, п, в, м, ф**, коли **є** позначає звукосполучення **й + о**: *Йо́лкін; Буга́йов, Воробйóва, Окайо́мов, Соловйóв;*

б) через **ьо** в середині слова після приголосних, коли **є** позначає сполучення м'якого приголосного з **о**: *Алфьóров, Верьóвкін, Дьорнов, Корольóв, Новосьóлов, Семьóркін, Тьоркін.* Але у прізвищах, утворених від спільних для української та російської мов імен, пишеться **е**: *Арте́мов, Семє́нов, Федóров* і т. ін.;

в) через **о** під наголосом після **ч, ш**: *Грачо́в, Лихачо́в, Пугачо́в, Шипачо́в.*

4. Польське сполучення літер **іо** передається:

а) сполученням літер **йо** після **б, п, в, м, ф**: *Голємбйóвський, Мйодбвич, Пйотрówський;*

б) через **ьо** після м'яких приголосних: *Аньóлек, Генсьóрський, Козьолєцький.*

И (І)

5. **И (І)** передається через **и** в прізвищах, належних до південнослов'янських мов, у яких немає розрізнення **и — і** (болгарська, сербська та ін.): *Вєлічков, Жівков, Хрі́стов; Бє́лич, Кара́джич, Милє́тич, Ра́дич, Я́гич;* але через **ї** після голосного: *Ра́їч, Сто́їч* та через **і** — на початку слова: *Іко́номов, Іліє́в; Ї́вич, Ігнатóвич.*

У польських, чеських і словацьких прізвищах **і** передається:

а) через **і** на початку слова та після приголосного: *Івашкє́вич, Зволінський, Лінда, Міцкє́вич; І́ндра, Є́длічка, Міча́тек;*

б) через **и** після шиплячих і в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич (-євич, -ович)**: *Бжозóвич, Козі́цький, Конопні́цька, Ко́перник, Сенкє́вич, Шімчак; Га́влик, Жі́жка, Міклошич, Фу́чик.*

6. Російська літера **и** передається:

а) літерою **і** на початку слова та після приголосних (крім шиплячих і **ц**): *Ігна́тов, Ігна́тьєв, Іса́єв; Багі́ров, Гага́рін, Мічу́рін, Пу́шкін;*

б) літерою **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосних (після **ь** та апострофа): *Во́їнов, Гу́р'їн, Ізмаї́лов, Ільї́н;*

в) літерою **и**:

1) після **дж, ж, ч, ш, щ і ц** перед приголосним: *Га́ршин, Гу́цин, Дорóжин, Лучин, Цеці́лін, Чі́чиков, Ші́шкін, Щигло́в;* це стосується й прізвищ інших народів: *Абаши́дзе, Вашингто́н, Джигарханя́н, Жильє́рон, Тажібáєв, Цицеро́н, Чиковáні* тощо; також *Чингісха́н;* але перед голосним пишеться **і**: *Жіо́но, Тиці́ян;*

2) у прізвищах, утворених від людських імен та загальних назв, спільних для української, російської та інших слов'янських мов: *Борі́сов, Ботві́нник, Ваві́ловський, Виногра́дов, Глі́нка, Дані́лов, Казимі́рський, Кантемі́р, Кірі́лов, Кисельóв, Мирóнов, Митрофа́нов, Мі́шкін, Никі́форов, Одинцо́в, Пивова́ров, Пи́ляєв, Пі́сарєв, Смирно́в, Тимофе́єв, Тито́в, Тихомі́ров;* але: *Нікі́тін, Ніко́лаєв, Філі́ппов* тощо, вихідними для яких є імена, відмінні від українських;

3) у префіксі **при**: *Прибі́лкін, Привáлов, Прі́швін;*

4) у суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Бє́ликов, Го́лик, Котє́льников, Кру́тиков, Но́виков; Гні́дич, Григо́рович, Кулі́нич, Станюко́вич, Трублає́вич; Го́лицин, Палі́цин; Ра́дичєв, Та́тищєв.*

Ы

7. Російський звук **ы** (польський, чеський, словацький **у**) передається літерою **и**: *Круті́х, Мали́цин, Рибакóв, Циганко́в, Чернишо́в; Виспя́нський, Пташи́нський; Ма́сарик.*

Білоруські прізвища передаються за традицією: *Жура́вський, Коротке́вич*; але: *Бяду́ля, Янка Купа́ла, Цьо́тка* й под.

А, Ё

8. Польські носові а, ё передаються:

а) сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбро́вський, Заре́мба, Ке́мпа*;

б) сполученнями літер **он, ен** перед іншими приголосними: *Зайо́нчек, Па́йонк, Пйо́нтек, Свйо́нтек; Венгжино́вич, Ендрихо́вський, Свенці́цький*.

-СК(ИЙ), -ЦК(ИЙ)
та ін.

9. Суфікси слов'янських прізвищ **-ск(ий), -цк(ий), -ск(і), -цк(і), -sk(i), -ck(i), -dzk(i), -sk(y), -ck(y)** передаються відповідно че-

рез **-ськ(ий), -цьк(ий), -дзьк(ий)**: *Бронéвський, Даргоми́жський, Маяко́вський, Му́сорґський, Остро́вський; Гомулі́цький, Городе́цький; Гру́дзький, Зава́дзький*; так само з **ь** пишуться російські прізвища на **-ск(ой), -цк(ой)**: *Луговско́й (Луговська́), Трубецько́й (Трубецька́)*.

М'якість польських приголосних **п', с', с' (dz')** у прізвищах перед суфіксами **-ськ(ий), -цьк(ий)** і м'якими приголосними не позначається м'яким знаком, хоч в українській вимові в цих позиціях **н, с, ц** (дз) пом'якшуються: *Виспа́нський, Ябло́нський; Свя́дек, Цві́к*. В усіх інших випадках м'якість попередніх приголосних передається літерами **і, ю, я** та **ь** (у кінці слова): *Дзі́сь, Дзюра́вець, Сятко́вський*.

Прізвища
з прикметниковими
закінченнями

10. Прикметникові закінчення російських прізвищ передаються так: **-ий** через **-ий**; **-ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного —

через **-ій; -ая, -яя** — через **-а, -я**: *Бе́лий, Зо́ркий, Кра́йній; Бе́ла, Горова́, Кра́йня*. Закінчення **-ой** передається через **-ой**: *Донско́й, Полево́й, Толсто́й*.

Прикметникові закінчення білоруських прізвищ **-ы, чеських -у́, польських -у, болгарських -и** передаються через **-ий**: *Бя́лий, Га́ртний, Гуля́шкий, Не́врлий, Не́едлий, Но́вотний, Па́лацький*.

Апостроф

11. Апостроф пишеться після губних, задньоязикових і **р** перед **я, ю, є, ї**: *Аля́б'ев,*

Аре́ф'ев, Водоп'я́нов, В'яльцева, Григо́р'ев, Заха́р'їн, Луб'я́нцев, Лук'я́нов, Пом'яло́вський, Проко́ф'ев, Рум'я́нцев,

Юр'ев; перед **йо** апостроф не пишеться: *Воро́бийов, Со́ловийов*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Бяду́ля, Пясе́цький, Рю́мін*.

Ь

12. Знак м'якшення (**ь**) пишеться:

а) у прізвищах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н**:

1) перед **я, ю, є, ї**: *Дья́конов, Панкра́тьєв, Третьяко́в, Поло́зьєв, Сала́сьєв, Улья́нов, Лью́шин, Ана́нїн*;

2) перед приголосними: *Во́льнов, Конько́в*;

3) у кінці слова: *Лось, Со́боль*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишеться: *Дя́гилєв, Зя́бров, Ляпуно́в, Цяєло́вський, Томе́нев*;

б) у прізвищах із суфіксом **-ець**: *Глу́ховець, Ски́та́лець*.

Примітка. У неслов'янських прізвищах кінцеве **ц** тверде: *Кла́узе-віц, Лі́фшиц, Мо́ріц*.

Неслов'янські
прізвища

§ 105. Про правопис неслов'янських прізвищ див. III розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100).

СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

Імена та прізвища (прізвиська) § 106. Імена та прізвища (також прізвиська) людей, що складаються з двох чи трьох слів або до складу яких входять частки, артиклі тощо, можуть писатися окремо, разом і через дефіс.

1. О к р е м о пишуться:

а) прізвиська (українські та перекладені іншомовні), що складаються з імені та прикметника, узгодженого з ним чи з наступним іменником: *Іва́н Во́лове О́ко, Оле́на Пре́красна, Річа́рд Ле́вовє Се́рце, Степа́н Ти́грятча Смерть*;

сюди належать і особові найменування американських індіанців: *Маленький Вовк, Тупий Ніж* і т. ін.;

б) псевдоніми, що складаються з імені та прізвища: *Джек Лондон, Жорж Занд, Лєся Українка, Марко Вовчок, Панас Мирний*;

в) повні давньоримські особові назви, у яких перше слово означає особове ім'я, друге — родове ім'я, третє — прізвище: *Гай Юлій Цезар, Марк Порцій Катон*;

г) частки, артиклі та інші службові слова (*ван, да, де, ді, дю, дер, ед, ель, ла, ле, фон* і т. ін.) в іншомовних особових назвах: *Людвіг ван Бетховен, да Вінчі, де ла Куєва, ді Вітторіо, дю Гар, Нур ед Дін, ле Шпельє, фон дер Гольц*.

Примітка 1. Скорочена частка *д* та ірландська частка *о* пишуться з власними іменами через апостроф: *Д'Аламбер, Д'Артаньян, Д'Обіньє; О'Генрі, О'Кейсі, О'Коннейль*; частки *Ван-, Мак-, Сан-, Сен-*, які передують прізвищам і разом із тим становлять їх невід'ємну частину, пишуться через дефіс: *Ван-Дейк, Мак-Магон, Мак-Клор, Сан-Мартін, Сен-Сімон*.

Примітка 2. У ряді випадків частки пишуться разом із прізвищами, бо в такій формі засвоєла їх українська мова: *Декандоль, Деліль, Дерібас, Лагарп, Ламетрі, Лафонтен, Лєсаж, Фонвізін*;

г) слово *дон* («пан») перед особовим ім'ям як форма ввічливого звертання: *дон Базіліо, дон Пєдро, дон Хосє*. У власних назвах відомих літературних героїв це слово пишеться з великої літери: *Дон Жуан, Дон Кіхот*.

Примітка. У загальному значенні слово *донжуан* пишеться разом і з малої літери;

д) складові частини корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських особових назв: *Кім Ір Сен, Пак Ті Вон, Хо Ші Мін, Нгуєн Конг Хоан, У Ну Мунг, Фетай Чотінучит*.

2. Р а з о м пишуться:

а) українські прізвища, що складаються з дієслова в наказовій формі та іменника: *Горлицвіт, Непійвода, Убийвовк*;

б) українські прізвища, що виникли на основі словосполучень, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *Добривєчир, Нетудихата, Панібудьласка*;

в) українські прізвища, утворені з прикметника та іменника за допомогою сполучного звука: *Довгобол, Кривоніс, Скороход*;

г) слов'янські особові імена, утворені від двох основ: *Владислав, Володимир, Мечислав, Ярополк*;

г) складні китайські імена, які завжди виступають після прізвища: *Го Можо, Ден Сяопін, Тао Юаньмін, Сунь Ятсєн*.

Примітка. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишуться окремо: *Дін Лін, Лу Сін, Цюй Юань*;

д) тюркські, вірменські та інші особові назви з компонентами *бей, задє, мелік, оглі* й под., що вказують на соціальний стан, родинні стосунки: *Ізмаїлбей, Турсунзадє, Кероглі*. Але арабське *ібн* пишеться окремо: *Ібн Рустє, Ібн Сіна, Ібн Фадлан*, а тюркське *паша* — через дефіс: *Гедік-паша, Осман-паша*.

3. Через д е ф і с пишуться:

а) складні особові імена: *Васіль-Костянтин, Жан-Жак, Зіновій-Богдан, Марія-Антуанєтта, Мартін-Лютер, Фрідріх-Вільгельм*;

б) складні прізвища: *Альтаміра-і-Кревєа, Гулак-Артемівський, Жоліо-Кюрі, Квітка-Основ'яненко, Нечуй-Левицький, Новиков-Прибой, Римський-Корсаков*;

в) імена з кваліфікаційними прикладками: *Іван-царєнко, Кірик-мужичок*. Але якщо прикладка розгорнута, то ставиться тире: *Іван — мужичий син*, рідше — кома: *Іван, селянський син*.

Похідні
прикметники

§ 107. 1. Прикметники від складних особових імен, що пишуться через дефіс, зберігають це написання: *Жан-Жак — жан-жаківський*.

2. Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських та індонезійських особових назв пишуться разом: *Мао Цзедун — маоцзедунівський, Кім Ір Сен — кімїрсєнівський*.

3. Прикметники від прізвищ типу *ван Бетховен, фон Бісмарк* утворюються тільки від іменника: *бетховенський, бісмарківський*. Якщо прикметник утворюється від прізви-

ша з часткою, артиклем тощо, то він пишеться разом: *де Голль — деголлівський, Нур ед Дін — нуреддінівський*. Прикметники від прізвищ типу *Д'Аламбёр* зберігають апостроф після частки: *д'аламбёрівський*.

4. Не утворюються прикметники:

а) від складних прізвищ, прізвиськ і псевдонімів типу *Гулак-Артемівський, Марко Вовчок, Річард Лёвове Сёрце*.

Примітка. Прикметник, утворений від імені та прізвища, пишеться через дефіс: *Вальтер Скотт — вальтер-скоттівський, Жюль Верн — жуль-вєрнівський, Марк Твен — марк-твенівський*;

б) від тюркських, вірменських, арабських та ін. особових назв типу *Кероглі, Осман-наша* тощо;

в) від невідмінюваних іншомовних прізвищ типу *ді Вітторіо, Ламетрі, Д'Обіньє*.

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

Українські географічні назви § 108. Українські географічні назви на письмі передаються відповідно до вимови за нормами українського правопису: *Верхньодніпрівськ, Вінниця, Гребінка, Донецьк, Дубно, Житомир, Запоріжжя, Здолбунів, Кам'янець-Подільський, Київ, Козятин, Кременчук, Кривий Ріг, Львів, Миколаїв, Новгород-Сіверський, Одеса, Охтірка, Рівне, Сіверськодонецьк, Трипілля, Харків, Чернівці, Чернігів, Шепетівка, Ямпіль; Десна, Дніпрó, Дністёр, Західний Буг, Ірпінь, Прип'ять, Рось, Стохід, Сян, Тетерів, Тіса, Трубіж*.

Примітка. У назвах українських міст треба розрізнати **-поль** у небагатьох словах грецького походження (грецьке **polis** «місто»): *Маріуполь, Мелітополь, Нікополь, Севастополь, Сімферополь, Тирасполь* — і **-піль** (з українського «поле»): *Боріспіль, Крижопіль, Ольгопіль, Тернопіль*.

Географічні назви слов'янських та інших країн § 109. Географічні назви слов'янських та інших країн передаються в українській мові відповідно до вимог практичної транскрипції.

Е 1. Російська літера **е** передається через **е**: *Бэздна, Верхоянськ, Воронеж, Зеленодольськ, Новочеркаськ, Туапсе; Ветлуга, Лена, Нева, Онега, Пінега, Пенза, Тєрек, Шексна*.

Але інколи **е** передається через **є**:

а) на початку слова: *Євпаторія, Ёйськ, Елець, Єнісе́й, Єреван*; так само після голосного й при роздільній вимові після приголосного: *Єгор'євськ, Колгуєв, Посьєт*;

б) після приголосних (крім шиплячих, **р** і **ц**) у суфіксах **-єв, -єєв** російських назв, похідних переважно від прізвищ: *море Лаптевих, Лежнево*; але: *Плещеево, Ржев, мис Рум'янцева*;

в) коли російському **е** основи відповідає в аналогічних українських основах **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Бєжецьк, Бєлгород, Белово, Белорєцьк, Благовєщенськ, Железноводськ, Орєхово-Зуєво*.

Але в географічних назвах, що мають у російській мові форму, спільну з відповідною українською, таке **е** передається через **і**: *Арабатська Стрілка, Біла, оз. Біле, Біловезька Пуца, Вітка, Лісна, Негоріле, Піщане, Сінне, Сірій мис, Цілиноград* і под. Це стосується й польського **ia**: *Біла Підляська, Білосток* тощо.

Примітка. Польське й чеське **е**, що виступає в географічних назвах із суфіксом **-ц-** (лат. **-с-**), зберігається: *Бельце, Кельце; Кошице, Лідице, Пáрдубице*. Ці географічні назви не змінюються за відмінками. Назва *Закопане* має форму прикметника середнього роду (однина) й, отже, відмінюється за цим зразком: *Закопане, Закопаного, Закопаному* й т. д.

2. Літера **ё** передається:

а) через **йо** на початку та в середині слова, коли воно означає звукосполучення **й + о**: *Йолкіно, Соловійово*;

б) через **ьо** в середині слова, коли воно означає сполучення м'якого приголосного з **о**: *мис Дежньова, р. Оленьок*; але: *р. Березова, Орел*;

в) через **о** під наголосом після **ч, ш**: *Рогачово, Сичовка, Щокіно*.

3. Літера **э** передається через **е**: *Ельбрус, Ельтон, Ёмба, Естонія*.

И 4. Літера **и** передається:

а) через **і** або **ї**:

1) через **і** в основі географічних назв, зокрема на їх початку, а також у кінці: *Батумі, Бородіно, Вітебськ, Вот-*

кінськ, Ігарка, Іжєвськ, Іркутськ, Кінешма, Пóті, Сóчі, Суху́мі, Челя́бінськ; Двіна́, оз. Ільме́нь, Індигі́рка, Ірти́ш, оз. Се́ліге́р;

2) через **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Зіла́йр, Кута́йсі, Трої́цьк, Ана́нїно, Ма́р'їно*.

Примітка. У географічних назвах, утворених від загальних назв та імен, спільних за походженням для української та російської мов, звичайно пишеться **и** в суфіксах **-ин-**, **-инськ-**: *Берези́на, Гу́сіне́ Озеро, Дуди́нка, Жа́бинка, Карти́нськ, Крути́нське, Пра́вдинськ* (докладніше про правопис **и** див. нижче);

б) через **и**:

1) після **ж, ч, ш і ц** перед приголосним: *Жига́лово, Жі́здра, Жила́ Коса́; Ачинськ, На́льчик, Чирчи́к; Єго́ршино, Іши́м, Камі́шин, Ту́шино; Шигри́; Ци́млянська;*

2) у географічних назвах, утворених від людських імен, спільних для української та російської мов: *Гаєри́лово, Дани́лов, Дми́тров, Миха́йловське*; але: *Нико́лаєвськ-на-Аму́рі* та ін. (тобто від імен, що в українській мові мають форму, виразно відмінну від форми цього ж імені, вживаної в російській мові).

Примітка. **І** зберігається в географічних назвах, утворених від людських імен, які в українській мові пишуться через **і**: *Леони́дово*;

3) у коренях географічних назв, якщо ці корені спільні для української та російської мов: *Виногра́дово, Кислово́дськ, Кли́н, Кри́чев, Кури́льські острови́, Лі́понець, Лихосла́вль, Ті́хвін, Тихоре́цьк*;

4) у складних географічних назвах, де **и** виступає у функції сполучного звука: *Владивосто́к, П'ятиго́рськ, Семипала́тинськ*;

5) у префіксі **при-**: *Приво́лжя, Примо́р'я, Прику́мськ*;

6) у суфіксах **-ик-**, **-ич-**, **-иц-**, **-ищ-**: *Зимовни́ки, Тупи́к; Борови́чі, Котельни́ч, Осипови́чі, У́глич; Бронни́ці, Гли́виці, оз. Колви́цьке, Лухови́ці; Мити́ці, Рти́щєво*;

7) у закінченні географічних назв, уживаних у формі множини, якщо в російській мові тверда основа: *Березни́кі, Валу́йки, Го́рки*; але: *Жигу́лі* (бо тут м'яка основа);

8) у словах *Сибі́р, Сибі́рськ* і похідних від них (наприклад, *Новосибі́рськ*).

Ы
5. Літера **ы** передається через **и**: *Ві́кса, Ві́тегра, Ірти́ш, Сі́зрань, Сиктивка́р, Чебокса́ри, Ша́хти*.

6. У словах: *Росі́я, росі́йський, Білору́сь, білору́ський* приголосний **с** не подвоюється.

Географічні назви з прикметниковими закінченнями

7. а) Прикметникові закінчення географічних назв передаються так: **-ий, -ой** — через **-ий**; **-ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій**; **-ая, -яя** — через **-а, -я**; **-ое, -ее** — через **-е, -є**: *Станови́й* (хребет); *Вели́кий У́стюг, Олені́й* (острів); *Лиха́, Ні́жня Тунгу́ска, Чусова́; Благода́рне, Бологе́, Майське, Покро́вське, Угло́ве*.

б) Російські назви з кінцевими **-ово, -єво** та **-ино** передаються через **-ово, -єво** та **-іно (-їно)**, після шиплячих — **-ино**: *Вну́ково, Орехо́во-Зу́єво; Боро́діно, Ма́р'їно, Пу́шкіно; Єго́ршино, Ро́щино*.

в) Прикметникові закінчення географічних назв **-ье, -ие** передаються через **і**: *Нові́ Ключі́, На́бережні́ Челні́, Чі́сті Пруді́*.

г) Прикметникові закінчення, що входять до складу слов'янських географічних назв, передаються відповідними українськими: *Ба́ньска Бі́стриця, Нові́ За́мки, Стальо́ва Во́ля, Че́ський Кру́мльов*.

г) Польське **ó**, що виступає в суфіксі **-ów** у географічних назвах, передається через **у**: *Жи́рарду́в, Же́шув, То́машув-Мазове́цький* і т. ін., але традиційно *Грубеші́в, Кра́ків*.

д) Польські носові **ą, ę** передаються сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбро́ва, Демби́ця*; перед іншими приголосними — сполученнями **он, ен**: *Конт, Ченстохо́ва*.

Апостроф
8. Апостроф пишеться в географічних назвах після губних, задньоязикових і **р**, а також після префіксів, що закінчуються приголосним, перед **я, ю, є, ї**: *В'язни́кі, Дем'я́нськ, Прокóп'євськ, П'ятиго́рськ, Ак'я́р, Амудар'я́, Гу́р'єв*; перед **йо** апостроф не пишеться: *Мураві́юво*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Вя́зьма, Кя́хта, Крю́ково, Ряза́нь*.

Ь 9. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в географічних назвах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н**:

1) перед **я, ю, є, ї**: *Дьєпп, Пхеньян, Сьєрра-Леоне, Усольє*;

2) перед приголосним: *Клязьма, Лісьва, Льгов*;

3) у кінці слова: *Гомель, Нахічевань, Сімферополь, Тянь-Шань*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишеться: *Аляска, Челябінськ, Тюмень*.

б) Твердий кінцевий приголосний основи **ц** пом'якшується в усіх слов'янських географічних назвах, зокрема в суфіксах **-ець, -аць, -иц(я)**: *Олонець, Повенець, Череповець, Крагуєваць, Столаць; Дембіця, Ломниця, Речиця*.

в) Суфікси географічних назв **-ск, -цк** передаються відповідно українськими суфіксами **-ськ, -цьк**: *Братськ, Брянськ, Курськ; Кузнєцьк, Троїцьк*.

§ 110. Географічні назви, не вживані без номенклатурних слів, перекладаються: *Аравійське море, мис Доброї Надії, Перська затока, Північний Льодовитий океан*.

Завжди перекладаються й прикметники на означення розмірів, взаємного розміщення та сторін світу, що виступають у складі географічних назв: *Великий каньйон, Нижній Новгород, Південна Америка, Північний полюс*.

Іншомовні географічні назви

§ 111. Про правопис решти іншомовних географічних назв див. розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100). Слов'янські географічні назви пишуться відповідно до правил, викладених у § 104.

Відмінювання географічних назв

§ 112. 1. Географічні назви з іменниковими закінченнями — українські, а також іншомовні — відмінюються як звичайні іменники I, II, III відмін:

I відміна: *Африка — Африки, в Африці; Волга — Волги, на Волзі; Лохвиця — Лохвиці, Лохвицею, у Лохвиці; Махачкала — Махачкалі, у Махачкалі; Москва — Москві, Москвою, у Москві; Одеса — Одеси, в Одесі; Ольвія —*

Ольвії, Ольвією, в Ольвії; Полтава — Полтави, у Полтаві; Прага — Праги, у Празі; Речиця — Речиці, в Речиці; Шепетівка — Шепетівки, у Шепетівці.

II відміна: *Буг — Бугу, на Бугі (й по Бугу); Владивосток — Владивостока, у Владивостоці (у Владивостоку); Гайсин — Гайсина, Гайсином, у Гайсині; Дубно — Дубна, Дубном, у Дубні; Единбург — Единбурга, в Единбурзі (в Единбургу); Київ — Києва, Києвом, у Києві; Лихославль — Лихославля, Лихославлем, у Лихославлі; Луганськ — Луганська, Луганськом, у Луганську; Львів — Львова, Львовом, у Львові; Орел — Орла, Орлом, в Орлі; Псков — Пскова, Псковом, у Пскові; Світязь — Світязю, Світязем, на Світязі; Тернопіль — Тернополя, Тернополем, у Тернополі; Теруель — Теруеля, Теруелем, у Теруелі; Токмак — Токмака, у Токмаці (у Токмаку); Ужгород — Ужгорода, Ужгородом, в Ужгороді*.

III відміна: *Бретань — Бретані, Бретанню, у Бретані; Керч — Керчі, Керчю, у Керчі; Об — Обі, Об'ю, на Обі; Свір — Свірі, Свір'ю, на Свірі; Сізраць — Сізрані, Сізранню, у Сізрані*.

2. Географічні назви, що мають форму множини, відмінюються як відповідні загальні іменники: *Березникі — Березників, Березникам; Горки — Горок, Горкам; Єсентукі — Єсентуків, Єсентукам; Жигулі — Жигулів, Жигулям; Ков'яги — Ков'яг, Ков'ягам; Лубні — Лубен, Лубнам; Пліски — Плісок, Пліскам; Прилуки — Прилук, Прилукам; Ромні — Ромен, Ромнам; Салоніки — Салонік, Салонікам; Філіппіни — Філіппін, Філіппінам; Чебоксари — Чебоксар, Чебоксарам, у Чебоксарах; Чернівці — Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях*.

3. Географічні назви з прикметниковими закінченнями відмінюються як звичайні прикметники: *Борове — Борового, Боровому; Жуківський — Жуківського, Жуківському; Лозова — Лозової, Лозовій; Рівне — Рівного, Рівному; Чусова — Чусової, Чусовій*.

4. Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника чи, навпаки, іменника та прикметника, відмінюються в обох частинах:

а) Великий Устюг — Велико́го Устю́га; Го́ла При́стань — Го́лої При́стані, Го́лою При́станню; Кривий Ріг — Криво́го Ро́гу; Великі Лу́ки — Вели́ких Лук; Єлисе́йські Поля́ — Єлисе́йських Поля́; Мінеральні Во́ди — Мінеральних Вод;

б) Кам'янець-Подільський — Кам'я́нця-Подільського, Кам'я́нці-Подільському; Нówгород-Сіверський — Нówгоро́да-Сіверського, Нówгоро́ду-Сіверському; Новогра́д-Воли́нський — Новогра́да-Воли́нського, Новогра́дові-Воли́нському; Ра́ва-Ру́ська — Ра́ви-Ру́ської, Ра́ви-Ру́ській.

5. Географічні назви, що складаються з двох іменників або іменника та присвійного прикметника, відмінюються лише в другій частині: Ба́ден-Ба́ден — Ба́ден-Ба́дена, у Ба́ден-Ба́дені; Орéхово-Зу́єво — Орéхово-Зу́єва, в Орéхово-Зу́єві; Іва́но-Франкі́вськ — Іва́но-Франкі́вська, в Іва́но-Франкі́вську. Але: Ко́нча-За́сна — Ко́нчі-За́сни, у Ко́нчі-За́сні; Пу́ща-Води́ця — Пу́щі-Води́ці, у Пу́щі-Води́ці.

6. Географічні назви, що складаються з короткої форми прикметника, прийменника **на** та іменника, що вказує на місце розташування населеного пункту, відмінюються в першій частині: Ростóв-на-Донóу — Ростóва-на-Донóу, у Ростóві-на-Донóу; Фра́нкфурт-на-Ма́йні — Фра́нкфурта-на-Ма́йні, у Фра́нкфурті-на-Ма́йні.

7. Не відмінюються географічні назви (переважно іншомовні), що закінчуються на **е** (е), **і** (і), **о**, **у** (ю): Рамбу́йе, Туапсе́, Ула́н-Уде́, Фі́уме; Ка́прі, Порт-Луї́, По́ті, Тбілі́сі, Уссу́рі, Фукуї́; Бордо́, Гла́зго, Маро́кко, По́, Сант-Яго́; Баку́, Бешта́у, Катманду́, Кюсю́. Так само не відмінюються й деякі назви на **-а**, як Нікара́гуа.

§ 113. ПРАВОПИС ПРИКМЕТНИКОВИХ ФОРМ ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Суфікси
-ИНСЬК(ИЙ),
-ІНСЬК(ИЙ)

1. У суфіксах **-инськ(ий)**, **-інськ(ий)** прикметників, утворених від географічних назв і назв народів, що мають у своїй основі суфікси **-ин-**, **-ін-**, **-инськ-**, **-інськ-**, зберігається той самий голосний (**и** або **і**), що й в основній назві: Камі́шин — камі́шинський, Ні́жин — ні́жинський, Пен́жино —

пен́жинський, Тульч́ин — тульч́инський, Ту́шино — ту́шинський, Цюру́пинськ — цюру́пинський, Чигири́н — чигири́нський; грузи́н — грузи́нський, осети́н — осети́нський; Бо́лдіно — бо́лді́нський, Філіппі́ни — філіппі́нський.

В аналогічних прикметниках, утворених від географічних назв, що не мають суфіксів **-ин-**, **-ін-**, пишеться завжди **и**: Аля́ска — аля́кинський, Баку́ — бакі́нський, Кабарда́ — кабарди́нський, Караганда́ — караганди́нський, По́ті — по́тинський, Со́чі — со́чинський, Читá — чити́нський, Ша́хти — ша́хтинський.

Суфікси
-ОВСЬК(ИЙ)
[-ЬОВСЬК(ИЙ)],
-ЕВСЬК(ИЙ)
[-ЄВСЬК(ИЙ)],
-ІВСЬК(ИЙ)
[-ІЄВСЬК(ИЙ)]

2. У суфіксах **-овськ(ий)** [**-ьовськ(ий)**], **-евськ(ий)** [**-євськ(ий)**], **-івськ(ий)** [**-ієвськ(ий)**] прикметників, утворених від географічних назв, що мають у своїй основі **-ов** (**-ьов**), **-ев** (**-єв**), **-ів** (**-ієв**), зберігається той самий голосний (**о**, **е**, **є**, **і**, **ї**), що й в основній назві: Дніпропетро́вськ — дніпропетро́вський, Тамбо́в — тамбо́вський; Кара́чев — кара́чевський, Колгу́єв — колгу́євський; Кишині́в — кишині́вський, Льві́в — льві́вський, Могилі́в — моги́лівський, Тете́рів — тете́рівський, Черні́гів — черні́гівський. Якщо при творенні таких прикметникових форм від українських географічних назв відкритий склад з **о**, **е** стає закритим, діє правило про чергування **о**, **е** з **і**: Лозова́ — лозі́вський, Сві́тове — сві́тівський, Хме́леве — хме́лівський.

У прикметниках, утворених від географічних назв із суфіксальним **к**, перед яким іде інший приголосний, пишеться **-івський** (**-ієвський**): Бі́ла Це́рква — бі́лоцеркі́вський, Ва́лки — ва́лкі́вський, Гребі́нка — гребі́нківський, Каза́нка — каза́нківський, а також Златоу́ст — златоу́стівський. Але: Оре́л — орло́вський і т. ін.

При творенні прикметників за допомогою суфікса **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів, основа яких закінчується на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

а) **г, ж, з** (дз) + **-ськ(ий)** → **-зьк(ий)** [**-дзьк(ий)**]: Бу́г — бу́зький, Ветлу́га — ветлу́зький, Ві́борг — ви́борзький, Во́лга — во́лзький, Га́ага — га́азький, Га́мбург — га́мбурзький,

Калуга — калужський, Ладоба — ладозький, Люксембург — люксембурзький, Лейпциг — лейпцизький, Онега — онезький, Острог — острозький, Прага — празький, Рига — ризький, Страсбург — страсбурзький; Воронеж — воронезький (пор. назву українського селища — Вороніж — воронізький), Запоріжжя — запорізький, Париж — паризький; Абхазія — абхазький, Кавказ — кавказький, Лодзь — лодзький, Сиракузи — сиракузький, француз — французький;

б) **к, ц, ч + -ськ(ий) → -цьк(ий)**: Баскунчак — баскунчацький, Великі Луки — великолужський, Вишній Волочок — вишньоволоцький, Владивосток — владивостоцький, грек — грецький, Кагарлік — кагарлицький, Казбек — казбецький, калмик — калмицький, Кобеляки — кобеляцький, коряк — коряцький, Кременчук — кременчуцький, Прилуки — прилуцький, словак — словацький, таджик — таджицький, турок — турецький, узбек — узбецький; Ніцца — ніццький, Суєц — суєцький, Череповець — череповецький; Бахмач — бахмацький, Галич — галицький, Грінвіч — грінвіцький, Овруч — Овруцький, Солигалич — солигалицький. Але: Дамаск — дамаський, Мекка — меккський, тюрки — тюркський;

в) **с, х, ш + -ськ(ий) → -ськ(ий)**: Арзамас — арзамаський, Одеса — одеський, Тбілісі — тбіліський, тунгус — тунгуський, Черкаси — черкаський, черкес — черкеський, Ясси — яський; волюх — волюський, Карабах — карабаський, Лепетиха — лепетиський, чех — чеський; Золотоніша — золотоніський, Кандалякша — кандалакський, латиш — латиський, Сиваш — сиваський, чуваш — чуваський.

Примітка. Деякі слова, узвичаєні без зміни приголосних основ, передаються з ними і на письмі: *баски — баскський, казах — казахський, Перемішль — перемішльський* та ін.

§ 114. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ І СКЛАДЕНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Написання окремо

1. О к р е м о пишуться:

а) географічні назви, що складаються з прикметника та іменника: *Біла Церква, Великий Устюг,*

Верхня Силезія, Вишній Волочок, Гола Пристань, Голубий Ніл, Давидів Бід, Запорізька Січ, Західна Європа, Зелена Гора, Нове Місто, Новий Сад, Півалізька Бістриця, Сомкова Долина, Стара Планина, Широкий Яр;

б) географічні назви й номенклатурні терміни при них: *Кавказький хребет, Кандалякська губа, Скандинавський півострів, Фінська затока, Чорне море;*

в) географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього: *Гільча Друга, Залісся Перше, Красне Друге, Перше Садове;*

г) географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища або імені й по батькові: *селo Івана Франка, селище Лев Толстой, станція Єрофей Павлович*; але: *місто Івано-Франківськ, селo Михайло-Коцюбінське* (бо тут маємо сполучний голосний *о* й зміну родового закінчення прізвища), а також назва села *Дмитро-Варварівка*, що складається з двох імен.

2. Р а з о м пишуться:

Написання разом

а) географічні назви-іменники, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також прикметники, що походять від них: *Білопілля, Верхньодніпровськ, Гостролуцька, Дорогобуж, Кам'яногірка, Красноводськ, Малоярославець, Нижньокилімськ, Нововолінськ, Новосибірськ, Старокостянтинів, Чистоводне, Ясногородка; білопільський, верхньодніпровський, гостролуцький, дорогобужський, кам'яногірківський, чистоводнівський* та ін.

Примітка. Це правило поширюється й на складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, які означають назви морів, лісів, низин, областей, залізниць тощо й мають при собі номенклатурні терміни типу *море, гора, хребет, ліс, озеро, низовина, острів* і т. ін.: *Західносибірська низовина, Нижньодунайська низовина, Новосибірські острови, Південноукраїнський канал, Східноєвропейська рівнина, Східноказахстанська область, Східнокитайське море* тощо;

б) географічні назви, що складаються з числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники: *Дворіччя, Першотравневе, П'яти-*

гóрськ, П'ятихátки, Семигóри, Семипíлки, Сорокадуби, Трипíлля; дворічáнський, п'ятихátківський, семигíрський, семипíлківський, сорокадубівський та ін.;

в) географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники: *Вернигородок, Гуляйпóле, Копáйгород, Крутибороди, Печивóди; вернигородбóцький, гуляйпíльський, копáйгородський, крутибородівський, печивóдівський;*

г) географічні назви, що складаються з двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметники: *Верболо́зи, Индоки́тай, Страхоли́сся; верболóзівський, індоки́тайський, страхоли́ський.* Але: *А́встро-Угóрщина, Азóво-Чорномóр'я* та деякі інші;

г) географічні назви з другою частиною **-град, -город, -піль, -поль; -абад, -акан, -бург, -ленд, -пілс, -таун, -шир, -штадт** і похідні від них прикметники: *Белгра́д, Волгогра́д, Цілиногра́д; Китáйгород, Нówгород, Кня́жпíль, Ольгóпíль, Адриáнопóль, Севастóпóль; Ашгаба́т, Бра́нденбург, Кемберле́нд, Даугавпíлс, Кейпта́ун, Йо́ркшир, Рудольфшта́дт; волгóградський, новгóродський, ольгóпíльський, севастóпóльський, бра́нденбóрзький, даугавпíльський, рудольфшта́дтський;*

д) прикметникові форми від географічних назв, що складаються з якісного прикметника та іменника або відносного прикметника [без суфіксів **-зьк(ий), -ськ(ий), -цьк(ий)** і суфіксів присвійності] та іменника: *біломóрський* (від *Біле móре*), *білоцеркíвський* (від *Біла Церква*), *гостромóгíльський* (від *Гóстра Могíла*), *новоміський* (від *Новé Місто*), *яснополя́нський* (від *Ясна Поля́на*); *житньо-гірський* (від *Житні Гóри*), *західноєвропе́йський* (від *Захі́дна Євро́па*), *кам'яноба́лківський* (від *Кам'яна Ба́лка*), *липоводоли́нський* (від *Ліпова Доли́на*).

3. Через де ф і с пишуться:

Написання
через дефіс

а) географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука)

або з іменника й дальшого прикметника, а також прикметники, що походять від них: *Ба́ня-Лука — ба́ня-луцький, Гвіне́я-Біса́у — гвіне́я-біса́уський, Глинськ-Заго́ра — глинськ-заго́рський, Ельза́с-Лотарі́нгія — ельза́с-лотарі́нзь-*

кий, Кóло-Миха́йлівка — ко́ло-миха́йлівський, Оре́хово-Зуе́во — оре́хово-зуе́вський, Пу́ща-Води́ця — пу́ща-води́цький; Бері́зки-Берша́дські — бері́зки-берша́дський, Ві́та-Поштова́ — ві́та-пошто́вий, Кам'яне́ць-Поді́льський — кам'яне́ць-поді́льський, Ра́ва-Ру́ська — ра́ва-ру́ський, Ха́рків-То́ва́рний — ха́рків-то́ва́рний, А́встро-Угóрщина — а́встро-угóрський; але: *Индоки́тай* та похідні прикметники від подібних назв;

б) географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імені та прізвиська (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка — без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники: *Андрі́єво-Іва́нівка — андрі́єво-іва́нівський, Дми́тро-Ва́рва́рівка — дми́тро-ва́рва́рівський, Іва́но-Франкі́вськ — іва́но-фра́нківський, Миха́йло-Коцю́бінське — миха́йло-коцю́бінський, Олекса́ндро-Па́щенкове — олекса́ндро-па́щенківський;* але: *Петропа́влівка;*

в) географічні назви, що складаються з іншомовних елементів — повнозначних слів, а також похідні від них прикметники: *Буе́нос-Ай́рес, Думба́ртон-Окс, Іссі́к-Куль, Кзил-Орда́, Нар'ян-Ма́р, Ріо-Не́гро, Ула́н-Уде́; буе́нос-ай́рський та ін.,* але: *Алата́у, Амуда́р'я, Махачка́ла, Сирда́р'я; амуда́р'їнський, приамуда́р'їнський; алмаати́нець* тощо;

г) географічні назви (переважно населених пунктів) з першими складовими частинами **соль-, спас-, усть-** та іншомовними **вест-, іст-, нью-, сан-, Санкт-, сонт-, санта-, сен-, сент-** і под., а також із кінцевими назвотворчими частинами **-ривер, -сіті, -сквер, -стрит, -фіорд** і похідні від них прикметники: *Соль-Іле́цьк, Спас-Кле́пики, Усть-Каменогóрськ; Вест-Індія, Іст-Лóндон, Нью-Йо́рк, Сан-Сальвадо́р, Санкт-Га́ллен, Сонт-Я́го, Санта-Кла́ра, Сен-Готар́д, Сент-Луї́с; Фолл-Рі́вер, Атла́нтик-Сіті, Са́хо-сквер, Бо́нна-фіо́рд; соль-іле́цький, усть-каменогóрський; нью-йо́ркський; фолл-рі́верський, атла́нтик-сі́тинський та ін.;*

г) географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, ар-

тикль, а також утворені від них прикметники: *Новосілки-на-Дніпрі, Ростов-на-Дону, Франкфурт-на-Майні, Яр-під-Зайчиком; Булонь-сюр-Мер, Бург-ель-Араб, Ла-Манш, Ла-Плата, Лас-Вегас, Лос-Анджелес, Па-де-Калé, Ріо-де-Жанейро, Сен-е-Уаз* (департамент); *новосілківський-на-Дніпрі, ростовський-на-Дону, франкфуртський-на-Майні, ярський-під-зайчиком; булонь-сюр-мерський, бург-ель-арабський, ла-маншський, ла-платський* і т. ін.;

д) прикметники, утворені від географічних назв, до складу яких входять прикметники із суфіксами **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин (-їн), -ськ(ий), -цьк(ий), -зьк(ий)**: *давідово-блідський* (від *Давидів Блід*), *олійниково-слобідський* (від *Олійникова Слобода*), *мишурино-різький* (від *Мишурін Різ*), *вільшансько-новоселицький* (від *Вільшанська Новоселиця*), *вінницько-ставський* (від *Вінницькі Стави*);

е) прикметники, утворені від географічних назв, що становлять поєднання імені та прізвища: *івано-франківський* (село *Івана Франка*).

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. КРАПКА (.)

Крапка ставиться:

1. У кінці розповідного речення або спонукального, якщо воно вимовлене без окличної інтонації:

Весь народ піднімається до мене. Йдуть з усієї України та й ще йтимуть. Послав універсали з Січі, тепер хочу скласти універсал із Чигирини (Загребельний).

*Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян* (Рильський).

2. У кінці пов'язаних між собою частин розповідного тексту, коли автор хоче навмисно подати їх інтонаційно відокремленими одна від одної:

А я ходжу. Рівним, розміреним кроком, через усю хату, з кутка в куток. З кутка в куток (Коцюбинський).

3. У кінці рубрик переліку, коли вони досить розвинені й кожна з них становить закінчене речення:

Відзначаючи ювілей видатного українського вченого-сходознавця, одного з засновників Академії наук України, академіка АН України А. Ю. Кримського, загальні збори Академії наук України постановили:

1. *З метою відродження й розвитку національної школи сходознавства як важливого наукового компоненту інтелектуального потенціалу України створити в системі АН України Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського.*

2. *Видати повне зібрання творів академіка АН України А. Ю. Кримського.*

3. *Порушити клопотання перед Кабінетом Міністрів України про створення будинку-музею академіка АН України А. Ю. Кримського в м. Звенигородці Черкаської області* (З «Вісника АН України»).

4. Після речення, за яким розпочинається виклад розгорненої розповіді, опис тощо:

А діло було таке. Студенти з царського садка пішли в гості до знайомого купця, котрий жив далеко, аж на Орданському. Той купець мав багацько дочок, не дуже гарних. Він закликав до себе десятками всяких студентів, годував, поїв їх і чимало дочок повидавав уже заміж за світських і духовних. Студенти часто гуляли там до півночі й цілою юрбою перелазили потім стіну Братського монастиря (Нечуй-Левицький).

5. Як знак незакінченості слова на письмі, напр.: **т.** або **тов.** (товариш), **гр.** (громадянин) (про скорочені слова див. § 39, 40).

Примітка 1. Крапка не ставиться:

а) в абрєвіатурах між складовими частинами: *ООН, МАУ, неп;*

б) у скороченнях назв метричних мір: *г* (грам), *кг* (кілограм), *м* (метр), *мм* (міліметр), *т* (тонна);

в) у кінці заголовків, на вивісках і штампах.

Примітка 2. Про вживання крапки замість коми див. § 118, Б, п. 2, прим. 1.

§ 116. ЗНАК ПИТАННЯ (?)

Знак питання ставиться:

1. У кінці питального речення:

За кожною з цих пам'яток — люди: майстри, митці. Хто знає про них? Хто назве їх імена? (Федорів).

Чи совам зборкати орла?

Чи правду кривді подолати? (Рильський).

Примітка 1. Підвищена проти звичайної питальна інтонація передається двома або трьома знаками питання:

Кляті! кляті!

Де ж слава ваша?? На словах!

Де ваше золото, палати?

Де власть великая? (Шевченко).

Примітка 2. У питальних реченнях з однорідними членами знак питання можна ставити після кожного однорідного члена з метою розчленування питання:

Хіба ж живуть вони? і знають,

Як ви сказали, благодать,

Любов?.. (Шевченко).

Примітка 3. Знак питання не ставиться в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням (хоч інтонація в таких випадках часто мало відрізняється від інтонації питальних речень):

Ніхто не запитав

В пришиклій блідій Катерини,

Чом на щоці сріблиться сіль крута —

Ще свіжий слід невтертої сльозини (Бажан).

Коли ж головне речення питальне, тоді в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням знак питання ставиться:

Чи знаєте, хлопці, як високо сокіл

Під небом літає у теплії дні? (Глібов).

Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був? (Яновський).

2. У дужках у середині цитати або після неї для виявлення сумніву або критичного ставлення того, хто цитує, до наведеного матеріалу:

Нехай багато не розводяться вчорашні «марксистки» про велике значення колективізації (?), яка нібито врятувала (??) Україну від голоду (??) (З газети).

§ 117. ЗНАК ОКЛИКУ (!)

Знак оклику ставиться:

1. У кінці окличного речення:

Гетьте, думи, ви хмари осінні!

Тож тепера весна золота! (Леся Українка).

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю! (Тичина).

Примітка 1. Знак оклику завжди ставиться в кінці речень, що мають у своєму складі слова **як, який, що (то) за, скільки** тощо (зі значенням експресії), але не є підрядними:

Як гарно марилось на шкільній лаві, скільки робилося сміливих, але часом і недосяжних проєктів! (Коцюбинський).

На небокраї яка краса огнів сія! (Сосюра).

Він звів до Сагайди сіре змучене обличчя з великими сумними очима. Що то були за очі! (Гончар).

Примітка 2. Підвищена проти звичайної оклична інтонація передається двома або трьома знаками оклику:

Тельман говорить!!
Слухайте, доли, слухайте, гори,
Слухай, Німеччино,
Тельман говорить!!! (Тельнюк).

2. У кінці окличного називного речення:

Рідний край! На світі немає нічого дорожчого за нього, за землю, яка породила тебе й виростила (Цюпа).

3. Після однослівних і поширених з в е р т а н ь, що вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Україно! Ти в славній борні не одна (Рильський).

Ти прекрасна, вечірняя зоре! (Леся Українка).

Народе мій! Твоє буття затяте

В моїй крові затято клекотить!.. (Драч).

4. Після в и г у к і в, а також після слів **так і ні**, коли вони стоять на початку речення й вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Ай! як тут гарно! (Коцюбинський).

Ой! Що це за сопілка? Чари! Чари! (Леся Українка).

— *Гей! Піднімайтесь, хто сильний та дужий!* (Довженко).

М а в к а (спалахнула). **Так!** *Хто не зріс між вами, не зрозуміє вас!* (Леся Українка).

— *Ні! Недобре зробив батько, — глухо яюсь, з протягом, почав Чіпка* (Панас Мирний).

Примітка 1. Знак оклику вживається в середині речення, щоб підкреслити значущість певних слів:

І ворогам не розтоптати — ні! —
Омитий кров'ю стяг наш трудовничий (Рильський).

Звичайно в таких випадках відповідні слова виділяються ще двома тире.

Примітка 2. Складна інтонація оклику — питання передається на письмі знаками ?! або !?:

Се ти, мій чарівниченьку?! (Леся Українка).

Де ж той світ!?

І де та правда!?! Горе! Горе! (Шевченко).

— *Для чого ж тоді на Ельбі поклади ви круглі голови?! — Кричить нам у вічі земля* (Б. Олійник).

5. У дужках у середині цитати або після неї для вияву ставлення (обурення, здивування, іронії тощо) автора до наведеного ним матеріалу:

На останньому пленумі ради СПУ були висловлені дві полярні сентенції. Один із промовців закликав колег «вирощувати курей» (!!), другий — «думати про вічність» (!?) (3 газети).

§ 118. КОМА (,)

А. Кома в простому реченні

У простому реченні кома ставиться:

1. Між однорідними членами речення, не з'єднаними сполучниками:

Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півонії (Нечуй-Левицький).

Тут, на цих вуличках, дозрівала його класова свідомість, тут він переймався недолею голодних, безправних, безробітних (Федорів).

Це ж могло наступити нині, завтра, позавтра... (Кобилянська).

Світло сійною хвилею хлюпнуло по верхівках дерев, замиготіло, застрибало по куцах (Гуцало).

Примітка 1. Два або кілька прикметників-означень однорідні:

а) коли вони характеризують предмет в одному плані (при переліку різних особливостей або якостей предмета):

Дивом див було, що те пискляве, рожеве, безпомічне — то і є людина (Гончар);

б) коли вони показують різні споріднені ознаки предмета (позитивні або негативні риси, розміри предмета тощо):

Немає матері! У глухій, темній могилі вона (Тесленко).

Його очі замиготіли зимним, неприязним блиском (Кобилянська).

І вся вона на видноті — ставна, вродлива (Харчук);

в) коли друге й даліші означення підсилюють, уточнюють або пояснюють перше:

Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч (Нечуй-Левицький).

Твердо утираючись ногами в нову, не панцизняну землю, він [Остап] затис кулак і погрозив на той бік річки (Коцюбинський).

Коли прикметники-означення характеризують предмет у різних планах, то такі прикметники неоднорідні й кома між ними не ставиться:

Вода шуміла й билась між камінням білими кипучими хвилями (Нечуй-Левицький).

Ми їхали порожньою рудуватою дорогою (Вл. Шевчук).

В ранковому березневому затуманеному повітрі пахли вишневі садки (Харчук).

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка — після нього:

Усе застеляла мла вечірня пахучая (Марко Вовчок).

На чорній зривій землі по краях поплуталась огудина суха гарбузова (Головка).

Примітка 2. Не слід розглядати як однорідні й відокремлювати комами:

а) два однакові формою дієслова, що означають дію та мету її: *піду подивлюся; сядьмо поміркуймо* тощо;

б) два однакові або близькі значенням слова, з яких друге вжите із запереченням **не**, якщо таке словосполучення становить змістом одне ціле (*жду не дждуся; дивився не надивився; дійшеш не надійшешся; вовк не вовк* і под.):

Дивиться вона не надивиться на свого сина: втішається не навтішається своїм Івасем! (Нечуй-Левицький).

2. Між однорідними членами речення, з'єднаними двома або більше однаковими сполучниками: **і...і** (й...й), **ні...ні** (ані...ані), **то...то** (не то...не то), **чи...чи** (чи то...чи то), **або...або**:

*А тим часом місяць пливе оглядять
І небо, і зорі, і землю, і море* (Шевченко).

*Ні зради яд, ні танки, ні гармати
Не допоможуть ворогу в бою* (Сосюра).

*Не хотів **ані** дружитись, **ані** дома жити* — чумакував (Марко Вовчок).

*Доля — наче примхлива дівчина: **то** пригріє, **то** знов остудить* (Вс. Шевчук).

***Чи** то садок видніє, **чи** город, **чи** поле?* (Панас Мирний).

*Хлопці, щоб не заважати в хаті, вчилися **або** в клуні, **або** в садку **чи** деінде* (Коцюбинський).

Примітка 1. Коли частина однорідних членів з'єднана безсполучниково, а частина — повторюваними сполучниками **і** (й), **та** (= і), кома ставиться між усіма однорідними членами, у тому числі й між першими двома (перед першим сполучником):

*Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, і скромну, і завжди спокійну* (Сосюра).

*Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий!* (Симоненко).

Примітка 2. Якщо однорідні члени речення зв'язані сполучниками **і** (й), **та** (= і) в пари, то перед сполучниками коми не ставляться, а пари відокремлюються комами:

Життя — це ріка, в якій попутно й навальню тече минушина й теперішність, добро й зло, правда і кривда (Федорів).

Примітка 3. Коли сполучники **і** (й), **та** (= і), **або**, **чи** не повторюються, кома перед ними не ставиться (про сполучник **або** див. ще п. 15):

*Було як заговорить **або** засміється — і старому веселіше стане* (Марко Вовчок).

*Картина була надзвичайна, неначе сон **чи** казка* (Довженко).

Примітка 4. Коли два слова, перед кожним з яких стоїть сполучник **і** або **ні**, становлять єдиний усталений вислів, то кома між ними не ставиться: *і так і сляк, і туди і сюди, і вдень і вночі; ні туди ні сюди, ні сляк ні так, ні се ні те, ні вдень ні вночі, ні риба ні м'ясо* тощо.

Кома не ставиться також між двома однорідними членами речення, що з'єднуються повторюваним сполучником і утворюють тісну смислово єдність (звичайно такі однорідні члени не мають при собі пояснювальних слів):

*А потім і щастя і горе обірвалися **так** **раптом*** (Леся Українка).

3. Між однорідними членами речення, з'єднаними протиставними сполучниками **а**, **але**, **однак**, **проте**, **а проте**, **зате**, **та** (= **але**), **так**, **хоч** (**хоча**):

*В життя розкритій книзі
Сторінок безліч є,
В які вписати мусиш
І ти життя своє.
Вписати не чорнилом,
А полум'ям душі* (Братунь).

*Задер голову Баглай, стежить, як поволі, **але** вперто підіймаються голуби над собором* (Гончар).

*Хоч живемо з пучок, **а проте** й для нас є місце у церкві* (Коцюбинський).

*Тече вода в синє море,
Та не витікає* (Шевченко).

*Полетіла б я до тебе,
Та крилець не маю (Пісня).*

З виду дід був... столітній, хоч ще кременний (Панас Мирний).

4. Перед сполучниками **і**, **а також**, **ще й**, **а то й**, **та й**, **та ще**, які приєднують до попередніх членів речення ще один елемент:

Давид роздягся, шинель на ключці повісив, і будьонівку (Головко).

Зазеленіли луги, ще й дібровонька (Пісня).

5. Перед другим з парних сполучників **в** **не тільки...** **а й** (не тільки... але й, не тільки... а ще й, не тільки... але також і), **як...** **так і**, **не так...** **як**, **хоч...** **але** (та), **не стільки...** **скільки**, що вживаються при однорідних членах речення:

Як би це добре було, коли б я не тільки спочив, а й вивіз собі матеріал для роботи (Коцюбинський).

Як російська, так і європейська критика все частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги (Коцюбинський).

*Не так ті вороги,
Як добрі люди —
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять (Шевченко).*

6. Перед словами **а саме**, **як-от**, **як** та ін., що стоять у реченні з однорідними членами після **у з а г а л ь н ю ю ч и х** слів:

Ми певні, що... Ваше чуле серце не обмине... нашого благання й жаги — бачити рядом із такими талановитими виставниками «Наталки Полтавки», як Кропивницький, Саксаганський, Садовський, Затиркевич, і Вас, наша зоре! (Панас Мирний).

Весільний обряд складається з трьох частин, а саме: заручин, сватання й весілля.

7. При повторенні слова для означення великої кількості предметів, тривалості дії, для підкреслення згоди або заперечення тощо:

Все, все згадала вона в ту хвилину! (Довженко).

*Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте (Шевченко).*

Здається, часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю! (Костенко).

8. Для виділення з в е р т а н ь і зв'язаних з ними слів (про знак оклику при звертаннях див. § 117, п. 3):

*Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має! (Воробкевич).*

*Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич, — а серце вже готове
За тебе згинути в бою! (Павличко).*

Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте! (Франко).

*Де ж ти дівся, в Яр глибокий
Протоптаний шляху? (Шевченко).*

9. Після в и г у к і в, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова в реченні (пор. § 117, п. 4):

Гей, на коні, всі у путь! (Тичина).

О, як люблю я рідну землю... (Воронько).

Примітка 1. **О**, **ой**, коли вони інтонаційно тісно зв'язані з дальшим звертанням (тобто після них немає паузи), комою не відокремлюються:

*О люде мій бідний, моя ти родино,
Брати мої вбогі, закуті в кайдани!
(Леся Українка).*

*Ой волохи, волохи,
Вас осталося трохи (Шевченко).*

Примітка 2. Після ну, ой, ах і т. ін., ужитих для підсилення, кома не ставиться:

*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого (Шевченко).*

*Ой летіла гуска додому —
Та впала, як грудка, додолу (Драч).*

Примітка 3. Не відокремлюються вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого йде звертання:

*Ой ти, дівчино,
З горіха зерня,
Чом твоє серденько —
Колюче терня?* (Франко).
*Гей ти, поле колоскове,
молодість моя!* (Сосюра).

10. Після стверджувальних слів **так, еге, гаразд, (а)якже, авжеж** та ін., заперечення **ні**, запитання **що**, а також підсилювального **що ж, коли** безпосередньо за цими словами йде речення, яке розкриває їх конкретний зміст:

*Так, це була вона, його земля,
Про неї він співав і нею марив* (Павличко).
Еге, я правду вам казав (Гребінка).
— *Земляка свого бачили?.. — Аякже, бачив* (Головка).
*Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні* (Леся Українка).
Що, титаря вбили? (Шевченко).
*Що ж, отак і проходить вечір,
По-лисячому тихо, без стуку* (Б. Олійник).

Увага. Слід відрізнити стверджувальні слова **так, гаразд** від прислівників **так, гаразд**, після яких кома не ставиться:

Так ніхто ще не вірив у мене! (Чубач).
Гаразд ідуть наші справи.

Так само слід відрізнити заперечення **ні** від повторюваного сполучника **ні** (див. п. 2).

11. Для виділення вставних слів і вставних речень (про вживання тире або дужок при вставних словах і вставних словосполученнях та реченнях див. § 121, п. 14 і § 123, п. 2):

*Треба хліба людині й металу,
Треба музики і п'єдесталу,
Та, мабуть, над усе до загину
Треба віри людині в людину* (Забаштанський).

*І, можливо, моє серце-проміння
Зловить в свої долоні дитина
І всміхнеться* (Братунь).

А в хлібороба, звісна річ, роботи — як води, від снігу до снігу (Федорів).

З Копачів я, бачте, родом (Білоус).
*Погане, я чував, життя собаче,
Недобре ж і Вовкам* (Глібов).

Примітка 1. Вставними найчастіше бувають такі слова й словосполучення: *бач, бачиш, бачте, безперечно, безсумнівно, безумовно, бувало, видимо, видно, відома річ, власне, головне, головним чином, далєбі, до речі, звичайно, звісно, здавалось, здається, значить, зрозуміло, кажуть, коротко кажучи, либонь, мабуть, між іншим, мовляв, може, можливо, навпаки, на жаль, на мій погляд, на нашу думку, наприклад, нарешті, на щастя, немає сумніву, отже, очевидно, певна річ, певно, по-перше, по-друге, правда, проте й однак* (не на першому місці в головному або підрядному реченні, де ці слова є сполучниками), *сказати б, справді, що-права, як видно, ясна річ* і деякі інші.

Увага. Слід відрізнити вставні слова та словосполучення від подібних до них слів, які є членами речення й комами не виділяються:

У нижчеподаній статті я, звичайно, не охоплюю всіх проблем розвитку української мови (Рильський).

Але: *Концерт звичайно закінчується о 10 годині.*

Ці слова, до речі, викликають сумнів.

Але: *Ці слова сказані до речі.*

Примітка 2. Якщо сполучник **а** (рідше **але**) відноситься до вставного слова, він комою не виділяється — **а власне, а втім** тощо.

Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, а власне, про способи записування народних пісень? (Леся Українка).

Примітка 3. Вставні слова не виділяються комами, якщо вони належать до відокремлених членів речення:

Дмитро, очевидно поспішаючи, не поспідав.
Пор.: *Дмитро, поспішаючи, очевидно, не поспідав.*
Надвечір, мабуть годині о шостій, почався дощ.
Пор.: *Я буду у вас сьогодні, мабуть, увечері.*

Примітка 4. Не виділяються комами такі слова: *адже, все-таки, все ж таки, наче, начебто, немов, немовби, ніби, нібито, от, принаймні*, які не є вставними.

12. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться словами **як, мов, наче, немов, ніби, як і, ніж і т. ін.**:

Із ступу, як із вогкої печери, тягло свіжою прохолодою (Гончар).

Це місто [Київ] прекрасне, як усмішка долі (Костенко).

Припадаю вустами до слова,

Мов до стиглого грона калини (Кашук).

Зникло лихоліття,

Наче уві сні (Братунь).

Він справді здригнувся, немов ступив у студену воду (Мушкетик).

В цей час у порту завжди, ніби граючись у хрещика, сновигали матроси всіх націй (Панч).

Примітка 1. У сталих фразеологічних зворотах перед порівняльним сполучником кома не ставиться:

Дощ лє як з відра.

Почервонів як рак.

Примітка 2. Іменна частина складеного присудка, приєднана за допомогою сполучників **як, мов, ніби** тощо, комою не відокремлюється:

Руки зробилися як лід.

Примітка 3. Звороти, що вводяться в речення за допомогою сполучника **як і** мають значення «у ролі кого, чого», комою не виділяються:

Про масштаби Довженка як письменника можна судити з його найбільшої літературної праці — «Зачарованої Десни» (Новиченко).

Розглядаємо вашу відповідь як згоду.

Примітка 4. Не ставиться кома перед **як, ніж** у виразах **(не) більш як, (не) раніше ніж, (не) довше ніж і т. ін.**

Сидів не більш як півгодини.

Роботи вистачило не довше ніж на два дні.

13. Для виділення допустових речень:

Коли підїхали до собору одержувати комбікорм, то на дверях висів замок, хоч до кінця робочого дня було ще далеко (Гончар).

Примітка. Коли хоч (хоча) вжито не в допустовому реченні, а при окремому члені речення як частку, кома перед ним не ставиться:

Дай мені хоч трохи води.

14. Для виділення прикладок як поширених, так і непоширених, особливо коли вони відносяться до власного імені або займенника:

Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискочив з душної низенької хати (Коцюбинський).

Нехай мене, Кармелюка, в світі споминають! (Марко Вовчок).

Отак роки, отак без краю

На струнах Вічності перебираю

Я, одинокая верба (Тичина).

Я син простого лісоруба,

Гуцула із Карпатських гір (Павличко).

Примітка. Про вживання дефіса при прикладках див. § 27, а про вживання тире — § 121, п. 7.

15. Для виділення відокремлених прикладок, що починаються словами **як, тобто (себто, цебто), або (= тобто)** тощо:

Як учений, етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості (Рильський).

Тайга, тобто заболочений хвойний ліс із домішкою осики, тягнеться на сотні кілометрів.

Орфографію, або правопис, повинен знати кожен.

Примітка. Прикладки зі сполучником **як** виділяються комами тільки тоді, коли вони виразно відокремлюються інтонаційно й мають додатковий смисловий відтінок причиновості. В інших випадках коми не ставляться:

Шевченко як поет відомий всьому світові.

Мова йде про Архипенка як художника.

16. Для виділення зворотів, що обмежують або уточнюють зміст усього речення й починаються словами **крім (опріч), за винятком, особливо, включаючи, замість, наприклад, навіть, зокрема** й под., якщо вони виразно інтонаційно відокремлюються:

Було про що думати цієї ночі, та він примусив себе не думати зараз ні про що, крім бою (Сизоненко).

Без гарячої любові до природи людина не може бути митцем. Та й не тільки митцем, особливо зараз, коли треба перебувати майже все (Довженко).

Майже всі твори видатного художника, включаючи етюди, були представлені на цій виставці.

На краю села, замість похилої хатини, стояв великий будинок.

Гризуни, наприклад ховрашки, завдають багато шкоди полям.

Усі мешканці села, навіть діти й старі, поспішали в поле.

Він полюбляв, щоб до Волі приходили гості, зокрема Рада й Аліна (Яновський).

17. Для виділення відокремлених означень, виражених:

а) дієприкметниками та прикметниками, що мають при собі пояснювальні слова й стоять після означуваного іменника:

*Вмирав поет, залюблений у світ,
Вмирав поет, задивлений у море* (Осадчук).

*Деревця молоді, укриті білим пухом,
Тихенько сплять над Волгою в снігу...* (Забашта).

Розгойдане море, вже брудне й темне, наскакувало на берег і покривало скелі (Коцюбинський);

б) дієприкметниками та прикметниками, що не мають пояснювальних слів і стоять після означуваного іменника, особливо в тих випадках, коли перед іменником є вже означення:

Ясне сонце, тепле й приязне, ще не вспіло наложити палючих слідів на землю (Панас Мирний).

*Живе життя і силу ще таїть
Оця гора, зелена і дрімлива* (Зеров).

Слався, мій народе, мій гордий, чесний, добрий, молодий (Вінграновський);

в) дієприкметниками та прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), поставленими перед іменником, якщо вони, виступаючи в ролі означення до іменника, мають ще обставинний відтінок («будучи», «бувши») або відділені від іменника іншими членами речення:

Дезорганізований раптовістю нічної атаки, ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору (Гончар).

У червонім намисті, зав'язана великою хусткою, Марта була б дуже гарною молодницею (Нечуй-Левицький);

г) дієприкметниками й прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), що стосуються особових займенників:

Як я, бідна, тут горюю, прийди подивися (Котляревський).

Вона стоїть навпроти Сагайди, маленька, мов куріпка на межі (Гончар).

Дивився [Юрко] на батька, і йому стало жаль його, завчасно постарілого, спрацьованого (Харчук);

г) іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками або без них), щоб надати їм більшої ваги порівняно з іншими членами речення:

Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, з кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами, вона [Мотря] була ніби намальована на білій стіні (Нечуй-Левицький).

До неї наближалась мати... Іллевського, невисока, досить повна жінка, з кошиком у руці (Гончар).

Примітка. Не виділяються й не відокремлюються комами означення з пояснювальними словами або без них, коли вони за змістом невіддільні від слів, яких стосуються:

*Минаючи убогі села
Понаддніпрянські невеселі,
я думав...* (Шевченко).

18. Для виділення відокремлених уточнювальних обставин часу, місця тощо:

А вечорами, по роботі, він не раз до пізньої ночі ходив у важкій задумі по болотистих улицах Борислава (Франко).

Сьогодні вранці, під час перерви, побачивши, що Кажан пішов у сад, Олег кинувся нагору, до його кімнати (Донченко).

Там, за горами, давно вже день і сяє сонце, а тут, на дні міжгір'я, ще ніч (Коцюбинський).

По той бік шляху, дець далеко в степу, за садками, тремтить червона заграда... (Тютюнник).

19. Для виділення відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами:

Маруся, вийшовши з кімнати, засоромилась (Квітка-Основ'яненко).

Почали люди серпи гострити, лаштуючись до жнив (Коцюбинський).

Забившись у дровітню, я плакав, коли Мальва залишала наше подвір'я (Земляк).

Переглядаючи трагічні сторінки Каменяревого життя, поет [Павличко] постійно пам'ятає про зв'язок Франка з нашим часом (Лубківський).

Примітка. Дієприслівниковий зворот, який стоїть після сполучників *і, та, а*, що з'єднують однорідні присудки, виділяється комами з обох боків:

Прислухались і, не вірячи самі собі, одхилили сінешні двері (Коцюбинський).

20. Для виділення відокремлених обставин, виражених однинними дієприслівниками, коли вони означають час, причину, умову дії:

Повечерявши, полягали спати (Панас Мирний).

Процяючись, Багіров відкликає Ясногорську вбік (Гончар).

Не повіривши, Чабанчук кинувся в канцелярію (Донченко).

Попрацювавши, можна й відпочити.

Примітка. Однинні дієприслівники, що стоять безпосередньо при присудку й мають значення прислівника, комами не відокремлюються:

Вона сиділа замислившись (Яновський).

Ідуть дівчата в поле жати

Та, знай, співають ідучи (Шевченко).

Із вирію летять курличучи ключі (Зеров).

Б. Кома в складному реченні

У складному реченні кома ставиться:

1. Для відокремлення речень, що входять до безсполучникового складного речення (про вживання крапки з комою або тире в таких реченнях див. § 119, п. 2 і § 121, п. 9):

В житті синілі волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку (Коцюбинський).

Підведу од книжки очі, —

Під вікном ростуть банани,

Шелестять високі пальми,

Мирти, фіги і платани (Кримський).

Пісня [«Два кольбори»] пішла в глибини, пісня пішла на вершини, ніхто нікому її не віддасть, навіть авторам (Драч).

2. Для відокремлення речень, що входять до складного сурядного речення (про вживання тире в таких реченнях див. § 121, п. 9):

Один кривавим потом умивається, та робить, та дбає, а другий, ледащо, лінується... або ще п'є... (Грінченко).

Жде спрагла земля плодотворної зливи,

І вітер над нею гуляє бурхливий (Франко).

Непокривлену душу хотіли зламати,

Та ламалися тільки болючі кії,

Наді мною ночами відплакала мати,

Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її (Павличко).

Усе іде, але не все минає

Над берегами вічної ріки (Костенко).

Примітка 1. Іноді перед сполучниками сурядності *і, та, а, але, однак* і под. замість коми ставиться крапка, щоб надати більшій самостійності реченням, які могли б бути складовими частинами простого або складносурядного речення:

Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби, присався до нього, наче хоче спинитись. Але не може (Коцюбинський).

Ми якось дуже звикли, що він [Ойстрах] є.

А от нема. І струни його стихли (Костенко).

Примітка 2. Якщо у складному реченні зі сполучниками *і (й), та (= і)* є спільне повнозначне слово або спільне головне чи підрядне речення, то кома перед сполучниками не ставиться:

На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні (Смільянський).

Він... розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх ріка рибна, що усяка риба ведеться (Марко Вовчок).

І знов моя до тебе думка лине,

Далекий краю ранньої зорі,

Де тигрів слід веде до Уссурі

І спіє виноград між віт ялини (Борис Тен).

3. Для відокремлення речень, що входять до складного речення з безсполучниковим і сурядним зв'язком:

Синіють води, зеленіє яр,

І стеляться сліпучі краєвиди (Зеров).

*О так! Минають роки і віки,
Усе спливає хвилями ріки,
Й життя нові нам ставить теореми* (Борис Тен).

4. Для відокремлення речень, що об'єднуються в одне складне речення за допомогою повторюваних сполучників *і...і, ні...ні, або...або, то...то, чи...чи* тощо:

*І розсвіте, і вийдуть смілі люди,
І порохом пропахне сніг і дим,
І розсвіте, і весьвіт видно буде,
Весь світ, всю долю видно стане їм* (Бажан).

Ранок такий-то тихий та ясний придався: ні вітерець не віє, ні хмарка не збіжиться (Марко Вовчок).

Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка).

*То дощ, то сніг, то знову дощ,
І листя лопотіло* (Вінграновський).

*Чи осінь, чи зима, чи в зелені дїброва
весни вітає дні, чи літо славить птах, —
усе мені шумить хода твоя шовкова,
і стан твоїй молодий пливе в моїх очах* (Сосюра).

5. Для відокремлення в складно підрядному реченні підрядних речень, уведених сполучниками або сполучними словами, від головних і від інших підрядних:

*Так тихо сходить місяця підкова,
Що аж завмерли гори та ліси...* (Пушкін).

*І той любов'ю повниться до світу,
Хто рідну землю має під собою...* (Вінграновський).

*Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу,
що синіє за горбочком* (Коцюбинський).

Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр вхолодив у ліс вузьким клином (Нечуй-Левицький).

*Весь край слов'янський чує крок дружин,
Які спішать на збір у Дрогичин* (Бажан).

*Спасибі, що мені відкрили очі
На невмирущу душу материнську,
Без котрої збіднів би цілий світ* (Підсуха).

*Душа летить в дитинство, як у вирій,
бо їй на світі тепло тільки там* (Костенко).

*Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили,
щоб тебе в цій пісні славить і любить,
щоб для тебе серцем вічно зеленіти* (Сосюра).

Під липами неподалік колгоспної контори почали сходитись лише опівдні, хоч два автобуси, які мали відвезти хлопців та їхніх родичів до району, стояли тут іще з восьмої ранку (Гуцало).

*Рідний дім залишається в серці,
Як далеко від нього не йди* (Чубач).

*Ти гукай, не гукай,
а літа не почують.*

*Все біжать та спішать —
хоч співай чи ритай...* (Б. Олійник).

Примітка 1. Кома не ставиться перед *як* у виразах *як слід, як треба, як годиться* й под., коли нема ясно визначеного підрядного речення:

Роби як слід, то й добре буде.

Примітка 2. Комою не відокремлюються одиничні займенники та прислівники, що є, власне, частиною непрямого питання:

Бачив хлопця й не сказав якого.

Мати повернеться, та не знати коли.

Примітка 3. При складених сполучниках і сполучних словах *то-му що, через те що, для того щоб, незважаючи на те що, після того як, внаслідок того що, замість того щоб* кома ставиться один раз: або перед усім складеним словосполученням, або перед сполучниками *що, щоб, як* — залежно від змісту та інтонації:

Надворі стало темно через те, що небо зсолокло чорною хмарою.

Надворі стало темно, через те що небо заволокло чорною хмарою.

Примітка 4. Кома ставиться перед *як* у зворотах *не хто інший, як...; не що інше, як...:*

Те, що її зацікавило, було не що інше, як троє осідланих коней під ганком вілли (Коцюбинський).

Примітка 5. Коли перед підрядним реченням стоять частки *не, і,* то підрядне речення не відділяється від головного комою:

Мене цікавить не як це сталося, а які можливі наслідки цього факту (Пор.: *Мене цікавить не те, як це сталося...*)

Треба бути уважним і коли обставини цьому не сприяють. (Пор.: *Треба бути уважним і тоді, коли обставини...*)

Примітка 6. При збігу сполучників перед другим із них кома не ставиться тоді, коли в наступному реченні наявні співвідносні слова **то, так**:

*І якщо пісня вийде в люди,
То племінь серця не згашу* (Малишко).

Пор.: *Але коли Ви такі добрі, що не одмовились би перекласти щось із рукопису, то я позволю собі скористуватися з цього і, якщо зможу, пришлю Вам рукопис* (Коцюбинський).

Якщо перший сполучник протиставний (**а, але, однак** і т. ін.), то кома після нього взагалі не ставиться:

Він прокинувся увечері, ... довго пив чай, а коли зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку (Первомайський).

§ 119. КРАПКА З КОМОЮ (;)

Крапка з комою ставиться:

1. Між поширеними однорідними членами речення, особливо якщо в середині хоч би одного з них є коми:

*Привіт тобі, зелена Буковино,
Твоїм хорошим горам і гаям;
Твоїм одважним, дорогим синам!* (Самійленко).

Котовський справді палив поміщицькі маєтки; справді з'являвся до багатіїв, вимагав у них боргові зобов'язання бідняків і тут же, перед їхніми очима, нищив; справді забирав гроші й роздавав злидарям (Смолич).

2. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного речення, коли вони поширені або в середині їх уже є розділові знаки:

*Та ні, він [І. Франко] був, і є, і завжди буде,
Цей велетень, цей титанічний дух;
Його вогонь не вигас, не заглух, —
Він вкладений навіки в наші груди* (Павличко).

Було, мабуть, гарно: вночі випав сніг, і сліпучо-біла вулиця леліла сріблом; крізь просвічені скісним заповудневим сонцем шибки вікон зеленіло... ялинкове гілля; з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на гринджолятах хлопчачи (Дрозд).

3. Між реченнями — частинами складносурядного речення, зв'язаними сполучни-

ками **а, але, проте, однак, все ж таки** (рідше — сполучниками **і, та**), якщо ці речення мають значний обсяг або в середині їх є коми:

*І крізь мокру сніговицю
Бачу я вогонь червоний,
Наче сонце, що конас
У молочній білій млі;
А навколо нього мріють
Наче тіні чорних птахів* (Леся Українка).

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).

4. Між поширеними однорідними підрядними реченнями, підпорядкованими одному й тому ж головному, особливо коли в середині таких підрядних уже є розділові знаки:

Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви їй безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздовж, і вшир, і вперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське...; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, бездонно-глибоке шатро...? (Панас Мирний).

*І тепла радість душу обняла,
І сам не знаєш у задумі світлій,
Що краще — вечір цей чи ночі мла;
Що краще — біля тебе сад розквітлий
І серць квітучих трепет молодий
Чи над тобою зоряні сади* (Борис Тен).

5. Між групами незалежних речень, коли необхідно вказати межі між ними на відміну від розмежування окремих речень:

Щойно полуниця відходить, а вже буріють вишні-петри-нівочки, шовковиця сиплется, а там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниці, то жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, вже й металурги лаять поруч з дітьми по садках... (Гончар).

Примітка. Крапка з комою ставиться також у кінці досить великих рубрик переліку (про крапку в цих випадках див. § 115, п. 3).

§ 120. ДВОКРАПКА (:)

1. Якщо перед однорідними членами речення стоїть узагальнююче слово або словосполучення, що вказує на перелік, то перед першим однорідним членом або словом, яке до нього відноситься, ставиться двокрапка:

У густій мряці, білій як молоко, все пропадало: небо, гори, ліси, пастухи (Коцюбинський).

*Несуть пани есаули
Козацькую зброю:
Литий панцир порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопали...* (Шевченко).

Заснув, незчувся й коли, і снилися красиві коні: сірі, гніді, вороні (Симоненко).

Примітка 1. Двокрапка ставиться перед однорідними членами речення й тоді, коли нема узагальнюючого слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени речення читаються з перелічувальною інтонацією:

*Та в цю хвилю двері розчинились
і ввійшли: якийсь рудобородий
в довгому старім плащі подертім;
з лірою ж за ним дідок кошлатий,
що все кашляв та все очі мружив;
іще й третій, що безруко шуливсь,
лиш рукав сорочки теліпався* (Тичина).

Примітка 2. Про вживання тире перед узагальнюючим словом див. § 121, п. 5.

2. Двокрапка ставиться між двома реченнями, що входять до складу безсполучникового складного речення, якщо друге речення розкриває зміст першого речення в цілому або одного з його членів, а також вказує на причину того, про що йдеться в першому реченні:

Лаврін не поганяв волів: він забув і про воли, і про мішки й тільки дивився на Мелашку (Нечуй-Левицький).

Якби його так намалювати, — сказали б: то не чоловік сидить, то — сам сум! (Панас Мирний).

Ліс іще дримає, а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спалахне сяйвом, немов од радощів (Коцюбинський).

*Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети* (Грінченко).

*Як і вони — я був щасливим:
Із теплих уст ловив слова,
Що казкою ставали, дивом,
В якому всесвіт ожива* (Ющенко).

Примітка. Про вживання двокрапки при прямій мові див. § 125, п. 3.

§ 121. ТИРЕ (—)

Тире ставиться:

1. Між підметом і присудком, коли останній виражений іменником або кількісним числівником у називному відмінку, а дієслова-зв'язки немає. При цьому присудок може бути як непоширеним, так і поширеним:

*Бук — дерево.
Три та сім — десять.
Київ — столиця України.
Мистецтво — найкращий педагог* (Гончар).
*Пісня і праця — великі дві сили,
Ім я бажаю до скону служити* (Франко).
І один у полі — воїн (Дольд-Михайлик).

Примітка. Перед заперечним присудком, вираженим іменником у називному відмінку із заперечною часткою *не*, тире звичайно не ставиться:

Серце не камінь.

2. Між підметом і присудком, коли один із цих членів речення (або обидва) є інфінітивом:

*Говорити — річ нудна.
Працювати слід до дна* (Рильський).
Життя прожити — не поле перейти (Прислів'я).

3. Перед **це (це є), оце, то, ось (це)** значить, якщо присудок, виражений іменником у називному відмінку або неозначеною формою дієслова, приєднується за допомогою цих слів до підмета:

Гетьман, може, як ніхто інший знав, що любити Україну — це найперше захистити її надійно від усіх ворогів (Лупій).

Класична пластика і контур строгий,

І логіки залізна течія —

Оце твоя, поезіє, дорога (Зеров).

Сміле слово — то наші гармати,

Світлі вчинки — то наші мечі (Грабовський).

Зернина — то життя у сповитку (Кашук).

Серце чисте співця —

То ранкової відблиск роси (Ющенко).

Гармонійне злиття ідеї з художньою формою, в яку вона обрана, — ось формула ідеального твору мистецтва (Дрозд).

Жити мені без праці — значить не жити (Павличко).

Примітка. Тире ставиться й перед єдналим сполучником (або зрідка після нього) між двома присудками, якщо другий з них виражає щось несподіване або різко протилежне до висловленого першим:

- Земля на прощання усміхнулась — і потемніла (Панас Мирний).

Повечеряємо — і за роботу (Тютюнник).

Мигне тільки рябенька спинка або гострий шпичастий хвостик — і зникне (Коцюбинський).

Або — після сполучника:

Я тоді швидко підводжусь і — зирк через комин (Довженко).

4. На місці пропущеного члена речення, переважно присудка:

Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними — квітник (Коцюбинський).

Без витоку нема ріки,

Як без коріння — крони (Осадчук).

5. Перед узагальнюючим словом, що стоїть після однорідних членів речення:

День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне (Леся Українка).

Ні спека дня, ні бурі, ні морози —

Ніщо не вб'є любов мою живу (Сосюра).

6. Після переліку, якщо перелік іде за узагальнюючим словом і не закінчує речення:

Сотні й тисячі українських дівчат: колгоспниць, робітниць, студенток, лікарів, інженерів — у сірих шинелях радянських воїнів ідуть на захід (Бажан).

Українські дореволюційні письменники: Шевченко, Марко Вовчок, Панас Мирний, Нечуй-Левицький — багато творів присвятили зображенню жахливої долі українського народу.

7. Для виділення прикладок, якщо вони стоять у кінці речення й перед ними можна, не змінюючи змісту, вставити **а саме**:

У своїм невеличкім гурточку він [Гуша] завів новину — гуртову працю (Коцюбинський).

Примітка. Якщо прикладка є власним іменем, то вона частіше відокремлюється комами:

Обабіч Свирида сиділи Мурий і ще один муляр, Тимко (Копиленко).

Та друг мій, Ярослав, ще й після того не раз був на устах усіх (Тичина).

Тамарі він чомусь видався схожим на доброго, покривдженого лісовика, Чугайстра, з гуцульської казки (Мушкетик).

8. Між частинами заперечного порівняння:

...То ж не вовки-сіроманці

Квилять та проквеляють,

Не орли-чорнокрильці клекочуть,

Попід небесами літають, —

То ж сидить на могилі

Козак старесенький,

Як голубонько сивесенький,

Та на бандуру грає-виграє,

Голосно-жалібно співає (Народна дума).

9. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного чи складносурядного речення, якщо в другому з них подано висновок або наслідок дії першого:

Защебетав соловейко —

пішла луна гаєм (Шевченко).

Вдарив революціонер —

захитався світ (Тичина).

Минали літа — росли сини (Головка).

*Не жди ніколи слушної пори —
Твоя мовчанка може стать ганьбою! (Павличко).
Орач торкнеться до керма руками —
І нива дзвонить темним сріблом скиб (Стельмах).*

10. Між частинами безсполучникового складного речення, коли перша частина виражає причину або умову, а друга — наслідок:

...Попадався їм багач у руки — вони його оббирали, попадався вбогий — вони його наділяли (Марко Вовчок).

Як тільки займеться десь небо — з другого боку встає зараз червоний туман і розгортає крила (Коцюбинський).

11. Між реченнями, коли зміст їх різко протиставляється:

*Ще сонячні промені сплять —
Досвітні огні вже горять! (Леся Українка).
Закрався вечір, одшуміла праця,
Як сльози, затремтіли ліхтарі, —
Та діти наші ночі не бояться (Рильський).*

12. Між двома або кількома власними іменами, сукупністю яких називається вчення, теорія, науковий закон:
Фізичний закон Бойля — Маріотта.

13. Між двома словами на означення просторових, часових або кількісних меж (замість словосполучень із прийменниками **від...до**):

*Автотраса Київ — Львів.
Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня.
Пам'ятки української мови XVI—XVIII ст.
Вантаж вагою вісім — десять тонн.*

14. Для виділення поширеної групи вставних слів (або вставного речення), що стоїть у середині речення:

...Топольський — молодий чоловік, але — на думку пана посла — надзвичайно талановитий і солідний (Маковей).

*Опукою згори — аж вітром зашуміло —
Орел ушкварив на Ягня (Гребінка).*

А тоді зопалу — не встигло радіо попередити! — вернулися морози (Яворівський).

Примітка 1. Про вживання ком і дужок при вставних словах і вставних реченнях див. § 118, А, п. 11; § 123, п. 2.

Примітка 2. Коли після тире стоять слова, що повинні бути виділені комами (наприклад, вставні слова), то перша кома не ставиться:

Не знать звідки взялись [орендарі], наїхали й позбирали панські землі під оренду — звісно, за ту ціну, яку самі призначили (Панас Мирний).

15. Разом із комою для відзначення переходу від підвищення до зниження інтонації в періоді:

*Як тільки ясний день погасне
І ніч покриє Божий мир,
І наше лихо трохи засне,
І стихне людський поговор, —
Я йду до берега крутого,
І довго там дивлюся я,
Як із-за лісу, з-за густого
Зіходить зіронька моя (Глібов).*

Примітка. Про вживання тире при прямій мові див. § 125.

16. Як додатковий знак після коми перед словом, яке повторюється для того, щоб зв'язати з попереднім реченням наступне (найчастіше підрядне, яке підсилює, доповнює або розвиває головне):

Шевченківський Палій стоїть на порозі того прозріння, до якого доходить Іван Вишенський у поемі Франка, — на порозі усвідомлення, що тільки в діяльній служінні своєму народові може бути остаточне виправдання людини, що тільки в ньому вища рація людського існування (Рильський).

17. Взагалі для означення спеціально підкреслюваної паузи різного змістового й стилістичного характеру:

Увечері кличуть: «Йди до панночки — розбирати» (Марко Вовчок).

*Не слухає сонце,
За гору сідає
І нам посилає
На всю ніч — прощай! (Самійленко).*

*Сьогодні — майбутнього
далину я оком прозираю (Тичина).*

*На прю ми стали проти царства тьми,
Що оскверняє море й суходоли,
І віримо, що переможем — ми,
І знаємо, що не вмремо — ніколи! (Рильський).*

§ 122. КРАПКИ (...)

Крапки ставляться:

1. На позначення перерваності або недовкінченості мови:

*Я тепер знаю... Але тоді, ви розумієте... Тоді я... я...
І ще Аркадій... Ясно вам... Так... (Корнійчук).*

Юнак розплющив очі: синь!

Літак... Димки... І височінь (Тичина).

Примітка. Крапки ставляться в середині речення при великій паузі, коли далі висловлюється щось несподіване:

Макар Іванович не збрехав: він справді ослаб... від страху (Коцюбинський).

Це за такими, певно, здавна,

відколи зорі у Ковші,

все плаче й плаче Ярославна —

В Путивлі... в музиці... в душі (Костенко).

2. На позначення уривчастості мови від хвилювання, зворушення й узагалі сильних переживань:

Я... я спокійніша... Ти не звертай уваги... так, трохи нерви... (Коцюбинський).

Плачеш?.. в груди б'єш, конаєш...

Я конаю, мати, й сам...

Ой... нащо ж... малу дитину

Доручала... ти... степам... (Олесь).

Примітка. У реченнях питальних і окличних у таких випадках ставиться знак питання або знак оклику та дві крапки в ряд:

Встає народ, гудуть мости,

Рокочуть ріки ясноводі!.. (Рильський).

Стражники на людей стріляли, це відомо, а щоб селяни?.. (Гордієнко).

3. На позначення пропуску в цитаті, а також коли цитата береться з середини речення або коли цитоване речення наводиться не до кінця:

Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «...се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею» (Кундзич).

Антиподом Чіпки є дрібний власник Грицько, що пнеться у великі господарі: «...до багачів горнувся, а на голоту дивився згорда», хоч сам вийшов з бідноти (З наукової літератури).

§ 123. ДУЖКИ [( )]

У дужки беруться:

1. Підзаголовки, пояснення іншомовних та маловідомих слів тощо:

Мова і час (Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови).

Вокатив (кличний відмінок) — форма іменника, що означає особу, до якої звертаються.

2. Вставні слова та вставні речення, подані як додаткові уваги до тексту (див. ще § 118, А, п. 11; § 121, п. 14):

Там батько плачучи з дітьми

(А ми малі були і голі),

Не витерпів лихої долі,

Умер на панщині!.. (Шевченко).

Україно моя! (А на серці тривога).

Я не можу про тебе забути ніде (Вс. Швець).

3. Р е м а р к и в драматичних творах при прямій мові дійових осіб:

К у н и ц я (хапає її руки і притягає до себе, весь тремтяти від хвилювання). Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину! (Плаче, цілує її руки).

О л ь г а (голубить його голову). Ну, годі-бо, заспокойся, бідний... (Кочерга).

К р е ч е т. Під час операції я прошу нікого не пускати. (До Аркадія). Вас я прошу теж не заходити (Повернувся, важко пішов по сходах нагору й зник за дверима...) (Корнійчук).

4. Ф р а з и, що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

(Оплески). (Сміх). (Рух у залі).

5. П р і з в и щ е а в т о р а, що стоїть після цитати, наведеної з його творів (див. приклади до п. 3).

б. Знак питання або знак оклику в цитатах для вияву ставлення автора до наведеного ним матеріалу (див. § 116, п. 2; § 117, п. 5).

Примітка 1. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире не ставляться (крім поодиноких специфічних випадків) перед відкритою чи закритою дужкою, а тільки після останньої.

б) Знак питання, знак оклику та крапки можуть стояти перед закритою дужкою, якщо вони безпосередньо відносяться до слів, узятих у дужки; якщо ці знаки стосуються всього речення, їх ставлять після закритої дужки.

Примітка 2. При збігу в реченні внутрішніх і зовнішніх дужок можна в разі потреби застосувати дужки різної форми (круглі та квадратні). При цьому круглі дужки слід ставити в середині квадратних.

Примітка 3. Після цитати, за якою йде в дужках посилання на автора та джерело, крапку не ставимо, а переносимо її за дужки. Проте, коли безпосередньо перед прізвищем автора є вже дужки, крапку слід ставити перед посиланням на автора або джерело:

Бувало так, що всю напругу свого таланту Рильський збирав у сонет, і в чотирнадцятьох рядках йому вдалося дати монументальний образ епохи («Знак терезів — доби нової знак») (Павличко).

Примітка 4. Після закритої дужки, що нею закінчується речення, ставиться розділовий знак, якого вимагає ціле речення, незалежно від того, який знак стоїть перед закритою дужкою.

§ 124. ЛАПКИ (« »)

У лапки беруться:

1. Ц и т а т и, причому й тоді, коли цитата входить у середину речення як його складова частина:

...Усім нам, працівникам галузі перекладу, цього «високого мистецтва», за виразом К. І. Чуковського, або «благородного ремесла», як говорить Марія Домбровська, корисно пам'ятати слова О. Твардовського про С. Маршака як перекладача Бернса: «Він зробив його росіянином, залишивши шотландцем». Я б додав ще: «Він зробив його Маршаком, залишивши Бернсом», — бо ж не сама тільки печать національності, а й печать індивідуальності лежить на кожному талановитому перекладі (Рильський).

2. Слова, що їх не вважають за свої або що наводяться з відтінком презирливого чи іронічного

ставлення до чужого вислову, а також слова, вжиті вперше або, навпаки, застарілі та незвичайні:

Для більшості її [Лесі Українки] сучасників той дух [новаторського мистецтва] нагадував «хмару, що сунулась так тяжко по долині», а для нас, «на високості» ХХ століття, він «одмінився, просвічений нагірним, чистим світлом» (Павличко).

Моє ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан», — з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції, різні (Франко).

3. І н д и в і д у а л ь н і назви заводів, фабрик, клубів, пароплавів, організацій, підприємств, наукових праць, літературних творів, газет, журналів, кінофільмів тощо (див. ще § 38, п. 15, 17—20): завод «Арсенал», швейна фабрика «Дитячий одяг», катер «Ластівка», фірма «Світанок», видавництво «Довіра», «Перехресні стежки» Івана Франка, газета «Слово», кінофільм «Устим Кармелюк».

Примітка 1. У лапки не беруться:

а) власні назви неумовного характеру: *Львівський політехнічний університет, Київська обласна лікарня, Українська універсальна товарна біржа, Харківський тракторний завод;*

б) власні складноскорочені назви установ, управлінь, видавництва і т. ін.: *Дніпрогес, Київенерго, Азовсталь;*

в) назви телеграфних агентств: *Українське інформаційне агентство, агентство Пренса Латіна;*

г) назви шахт, марок машин, літаків і т. ін., позначені номером або складені з абрєвіатури та номера: *шахта З-біс, ВАЗ 21-09, літак Ту-334;*

г) назви марок машин, виробів, які стали загальноживаними: *форд, макінтош, наган* і т. ін.;

д) назви рослин, квітів, плодів: *антонівка, паперівка, конвалія.*

У спеціальній літературі назви сортів рослин пишуться звичайно з великої літери: *яблуна Білий налив, тюльпан Чорний принц, пшениця Новинка* тощо;

е) назви книжок у бібліографічних списках, у виносках, рецензіях, які наводяться після прізвища автора:

Гончар О. Собор. — К.: Дніпро, 1988.

Примітка 2. Про вживання лапок при прямій мові див. § 125, п. 2—4.

Примітка 3. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире ніколи не ставляться перед закритими лапками, а тільки після них.

б) Знак питання, знак оклику й крапки ставляться або перед закритими лапками, якщо вони відносяться лише до слів, поставлених у лапках, або після лапок, якщо ці розділові знаки стосуються всього речення.

Примітка 4. Якщо знак питання, знак оклику й крапки стоять перед закритими лапками, то після лапок ті самі знаки не повторюються; неординакові ж знаки можуть, залежно від змісту, ставитися одночасно й перед закритими лапками, й після них:

Чи знайомі ви з романом Герцена «Хто винен?»

Але: Невже ти не чув, як кликали: «До зброї, товариші!»?

§ 125. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

Для виділення прямої мови вживаються лапки або тире.

1. Коли пряма мова починається з абзацу, то перед початком її ставиться тире, а в кінці, як звичайно, крапка, знак питання, знак оклику або три крапки — залежно від характеру речення:

Зупинившись у куцах бузку... Ляоня одразу спитав:

— Ти звідки?

— З дому. З Підлісного, — відповіла Яринка.

— Маєш якусь справу?

— Та... думала тут декого зустріти (Козаченко).

2. Коли пряма мова йде в рядок, без абзацу, то перед початком її ставимо відкриті лапки, а в кінці — закриті лапки й відповідний до характеру речення розділовий знак:

У цей час я побачила далеко машину і стала показувати в інший бік: «Дивіться, дивіться! Хтось іде!» (Яновський).

3. Речення, що вказує, кому належить пряма мова («слова автора»), може:

а) стояти перед прямою мовою; тоді після нього ставиться двокрапка:

Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте» (Шиян).

Я так давно тягнуся до краси,

Та лиш тепер посміла попросити:

«Навчи мене, ботаніко, роси

З пелюсток мрій на землю не трусити» (Чубач);

б) стояти після прямої мови; у цьому випадку після прямої мови ставиться знак оклику або знак питання, або крапки — залежно від характеру речення. Після відповідного розділового знака перед словами автора ставиться тире:

— Тату! татку! — упізнали діти.

— Голуб'ята! — батько простер руки (Тичина).

— Краще померти стоячи,

Ніж на колінах жити! —

Сказав учитель історії

Дітям (Б. Олійник).

— Хто там? — запитав на її легенький стукіт біля дверей Ковтун...

— Я, я! — нетерпляче повторила Яринка... (Козаченко).

Коли в кінці прямої мови за характером речення повинна бути крапка, замість неї ставиться кома:

— Ось ви, прославлений пійт, чи думали коли-небудь над тим, щоб мову, якою ми ось з вами розмовляємо, ...узаконити на папері. Щоб вона стала поряд з іншими мовами як рівня.

— Це неможливо, — категорично заперечив Капніст... — Мова наша чарівна, але ж не для друку, хто її вивчатиме, буде читати писане нею?

— Будуть, Василю Васильовичу, — вперто відказав Котляревський. — Якраз простонародна мова й має стати засобом нашої боротьби (Іваничук).

Коли пряма мова подається в лапках, після неї також ставиться тире:

«Як живете?» — в листі своїм княжна його [Т. Г. Шевченка] запитує (Білоус).

«Трава — що воно таке?» — запитав мене син (Драч);

в) розривати пряму мову; тоді лапки ставляться тільки перед початком та в кінці прямої мови й застосовуються правила:

1) коли на місці розриву не повинно бути ніякого знака або мала бути кома, крапка з комою, двокрапка, тире,

то перед словами автора й після них ставиться кома й тире, а пряма мова продовжується з малої літери:

— У мене, — вів своє дід, — сини, двоє, на фронтах (Смілянський).

— Батьку, — мовила тихо, — ви так гарно співали, гарно... (Загребельний).

«Мамо, — каже старший брат, — ходім додому!» (Марко Вовчок);

2) коли на місці розриву мала бути крапка, то перед словами автора ставиться кома й тире, а після них — крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— Нічого, нічого, Петю, — заспокоював майор. — Мати розуміється на цьому (Іван Ле).

— Зроду не чув, щоб так лисиці кидалися на людей.

— А я чув, — сказав Жадан. — І не тільки чув. Бачив (Шербак);

3) коли на місці розриву мав бути знак питання або оклику, то перед словами автора зберігається цей знак і додається тире, а після слів автора ставиться крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— А, це ти, Максиме? — зрадів Карпо. — Заходь, заходь! (Коцюбинський).

— Оце довчивсь! — почав батько мені. — Що ж тепер?.. (Тесленко);

4) коли на місці розриву мали бути крапки, то вони залишаються перед тире. Пряма мова продовжується або з великої, або з малої літери, залежно від того, яка літера була б після крапок при відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставиться крапка й тире, а в другому — кома й тире:

— Ходять тут усякі... — бурмоче дід. — Недавно двоє пройшло (Донченко);

5) коли одна частина слів автора відноситься до першої частини прямої мови (що стоїть до розриву), а друга — до другої, то після слів автора ставиться двокрапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— Ходім, — сказав він і спитав: — Чого ж ти мовчиш?

Примітка 1. Правила цього пункту застосовуються й до речень, які містять цитати з вказівками, кому ці цитати належать.

Примітка 2. Діалоги й полілоги можуть подаватися без абзаців; це буває здебільшого тоді, коли їх хтось переказує. У такому разі лише перша репліка подається з абзацу й перед нею ставиться тире, а далі репліки наводяться в лапках; після них перед мовою автора ставиться тире, а перед ними після мови автора — двокрапка:

— Страх, розказує, яке діялось: народу, каже, як на війні, сила-силенна... а кінні наступають, душать. «Розходьтесь!» — гукають. А ті: «Не підемо, давай нам наше... ми за правду» (Коцюбинський).

4. Коли кілька реплік прямої мови йдуть у рядок, без вказівки, кому вони належать, то кожна з них береться в лапки, а між репліками ставиться тире:

«А в тебе земля ще де є?» — «Ні, нема». — «А хата є?» — «Є» (Панас Мирний).

Перед кожною реплікою (в тому числі й перед першою) можна також ставити тире, тоді кожному парну репліку слід брати в лапки:

— А в тебе земля ще де є? — «Ні, нема». — А хата є? — «Є».

Примітка. Лапки, що виділяють якесь слово або кілька слів у кінці прямої мови, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тоді, коли між ними стоїть знак оклику або питання:

«Ти дивився кінофільм “Данило — князь галицький”?» — спитав він товариша.

Але: Він сповістив: «Повернувся до Києва на пароплаві «Іван Франко»».

А

Аарне § 99
Абажур § 45, II, п. 1
Абашидзе § 104, п. 6, в, 1
Абд ель Керім § 38, п. 1, прим. 1
абза́ц — *абза́цу* § 48, п. 3, г
абікуди § 30, п. 1, е
абі-то § 30, п. 3, в
абіхто, абікого, абікому, абіким, абі на ко́му § 79
абіцо § 33, А, п. 1, а
абіяк § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
абіякий, абіякого, абіякому, абі-яким § 79
абітурієнт § 91, п. 2
або́ ж § 32, п. 2, а
абощо § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
абсолютно сухий § 29, п. 1, г, прим. 1
Абхазія § 113, п. 2, а
абхазський § 113, п. 2, а
аванга́рд § 87
аванпо́ст § 19, п. 1, прим.
аванпо́стний § 19, п. 1, прим.
авієві ста́йні § 38, п. 26, в, прим., б
Август § 94
Авдієвський, Авдієвського, Авдієвському § 102, п. 2
Авенір, Авеніра § 103, п. 2, прим. 1
авже́ж § 33, А, п. 1, б
авра́л — *авра́лу* § 48, п. 3, е
Аврора § 94
Австралійський конгрес́ тред-юні-онів § 38, п. 14, в
Австралія § 94
Австрія § 90, п. 5, в, 4; § 94

австро-угорський § 114, п. 3, а
Австро-Угорщина § 114, п. 2, г; § 114, п. 3, а
автентичний § 94
автобіографія § 94
автомобіль § 86, п. 1, б; § 94; § 100, п. 1, II; *автомобіля* § 48, п. 2, е; § 100, п. 1, II; *автомобілем* § 100, п. 1, II
автомотогурто́к § 26, п. 1, е
Автоно́мна Республіка Крим § 38, п. 12
автор § 94
авторитет § 94
Автор і Видавництво § 38, п. 3, прим. 4
автостра́да § 26, п. 1, в
автохто́н § 94
Ага́та § 97
аге́нтство Пренса Латіна § 38, п. 17
аге́нтство Франс Пресс § 38, п. 17
агіта́ція § 14; § 87
агра́рний § 29, п. 2, б
агра́рно-сировинний § 29, п. 2, б
агресія § 14
агресор § 87
агроном § 8, п. 2, д
а́грус § 15
адже́ § 32, п. 1
адже́ ж § 32, п. 2, а
Адриано́поль § 114, п. 2, г
Адріати́ка § 90, п. 5, в, 2
адью́ § 93, п. 1, а
ад'ю́нкт § 92, п. 1, б
ад'юта́нт § 92, п. 1, б
аеропла́н § 86, п. 1, а

аеропорт § 38, п. 19
АЕС § 41, п. 5
аж ніяк § 33, А, п. 1, е, прим.
Азія § 38, п. 8
Азово-Чорномо́р'я § 114, п. 2, г
Азовста́ль § 124, п. 3, прим. 1
азо́т — *азо́ту* § 48, п. 3, а
Айзенáх § 95, п. 2
акад. — *академік* § 40; *академік* § 38, п. 3, прим. 1; § 90, п. 5, а, 5
академічний § 23, п. 3
акмеі́ст § 22, п. 13
аксіо́ма § 90, п. 5, а, 2
акт — *акта, акту* § 48, п. 3, і, прим.; *в акті* § 52, п. 3, а
акти́в § 38, п. 16
Акт проголо́шення незале́жності України § 38, п. 23
аккумуля́ція § 89, п. 1
Ак'я́б § 92, п. 1, а
Ак'я́р § 109, п. 8
Алатáу § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
Алба́нія § 86, п. 1, а
але́ ж § 32, п. 2, а
Алекса́ндров § 104, п. 1
Алексе́єв § 104, п. 2, в
Алжі́р § 90, п. 5, в, 3; *Алжіру* § 48, п. 3, і
Аліс § 100, п. 2
алмаати́нець § 114, п. 3, в
алма́з — *алма́за, алма́зу* § 48, п. 3, і, прим.
Алта́й — *Алта́ю* § 48, п. 3, і
Алфьоро́в § 104, п. 3, б
альба́тро́с § 93, п. 1, б
альмана́х — *альмана́ху* § 48, п. 3, ж
Альтаміра-і-Креве́а § 106, п. 3, б
алюмінієвий § 23, п. 7
алюміні́й § 86, п. 1, б
Аляб'єв § 104, п. 2, б; § 104, п. 11
Аля́ска § 93, п. 2; § 109, п. 9, а, 3, прим.; § 113, п. 1
аля́скинський § 113, п. 1
Аме́рика § 90, п. 5, в, 2
Амери́канська федера́ція пра́ці § 38, п. 14, в

ампу́а § 100, п. 2
амуда́р'їнський § 114, п. 3, в
Амуда́р'я § 38, п. 8, прим. 3; § 109, п. 8; § 114, п. 3, в
Аму́р — *Аму́ру* § 48, п. 3, і
ана́ли § 89, п. 1
ана́ліз — *ана́лізу* § 48, п. 3, ж
Ана́н'їн § 4, п. 2; § 104, п. 12, а, 1
Ана́н'їно § 109, п. 4, а, 2
ана́рхічний § 23, п. 3
а́нгел § 38, п. 2, а, прим. 1
Англія § 14
Андо́рра § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
андо́ррський § 89, п. 3, прим.
Андре́єв § 104, п. 2, в
Андре́єво-Іва́ніве́ка § 114, п. 3, б
андре́єво-іва́нівський § 114, п. 3, б
Андрі́їв § 67, п. 1, б; *Андрі́єва, Андрі́їве* § 23, п. 7; *Андрі́єві кни́жки* § 38, п. 26, а
Андрі́ївська це́рква § 38, п. 21
Андрі́ївський узві́з § 38, п. 9
Андрі́й § 23, п. 7; *Андрі́я* § 48, п. 2, а
Андрі́й Ба́йко — *з Андрі́єм Ба́йком* § 102, п. 4
«Андрі́й Солове́йко, або Вче́ніє — сві́т, а невче́ніє — тьма» § 38, п. 18, прим. 1
ані́ж § 32, п. 1
ані́ськілий § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
ані́телень § 30, п. 1, е
ані́тро́хи § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
ані́чичі́рк § 30, п. 1, е
ані́чоґісі́нько § 33, А, п. 1, а
ані́як § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
анна́ли § 89, п. 1
ано́тація § 89, п. 2, прим.
Анрі́ § 90, п. 5, а, 3
анса́мбль — *анса́мблю* § 48, п. 3, б
анса́мбль та́нцю іме́ні П. Ві́рсько-го § 38, п. 15, а

Антанта § 38, п. 11
 Антарктида § 38, п. 8; § 90, п. 5, в, 2
 Антарктика § 90, п. 5, в, 2
 Антей § 38, п. 2, а
 «Анте́й» § 38, п. 25
 антисторичний § 90, п. 5, б
 античний світ § 38, п. 22, прим. 1
 Антін (парадигма) § 103, п. 2;
 Антін § 22, п. 10, прим.; § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Анто́на § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1;
 Анто́нови § 103, п. 2, прим. 1
 анто́нівка § 38, п. 5
 Анто́нівка § 38, п. 5
 Анто́нівна § 22, п. 10, прим.
 Анто́нович § 22, п. 10, прим.
 Ануй § 98
 Аньо́лек § 104, п. 4, б
 апарат — *апарата, апарату* § 48, п. 3, і, прим.
 Аполло́н § 38, п. 2, а
 Апо́стол § 38, п. 18, прим. 2
 апперце́нція § 89, п. 2
 Апу́лія § 90, п. 5, а, 2
 ара́б — *ара́би* § 38, п. 1, прим. 6
 Араба́тська Стрі́лка § 109, п. 1, в
 Ара́бська Респу́бліка Єгипет § 38, п. 12
 Араві́йське мо́ре § 110
 Аракче́в § 104, п. 2, в
 Аргенті́на § 90, п. 5, в, 5
 аргенті́нець § 90, п. 5, в, 5
 аргенті́нський § 90, п. 5, в, 5
 Аре́ф'ев § 104, п. 11
 ар'єрга́рд § 90, п. 5, а, 2
 Арзамас § 133, п. 2, в
 арзамас́кий § 113, п. 2, в
 арифме́тика § 88
 арка § 8, п. 2; а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, прим. 1; аро́к § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Арктика § 90, п. 5, в, 2
 Арль § 86, п. 1, б
 Арно § 100, п. 2

арсенал § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II; *арсеналу, арсеналом, в арсеналі* § 100, п. 1, П
 Арте́мов § 104, п. 3, б
 Артемо́вський § 8, п. 3, г, 7
 арте́ріальний § 90, п. 5, а, 2
 арте́рія § 90, п. 5, а, 2
 арфа — *арф* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 архаї́чний § 4, п. 4; § 23, п. 3
 археологі́чний § 23, п. 3
 архі́в § 90, п. 5, а, 5
 архіме́дова спіра́ль § 38, п. 26, в, прим., б
 асфа́льт § 86, п. 1, б; *асфа́льту* § 48, п. 3, а
 ателье́ § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
 Атланти́да § 90, п. 5, в, 2
 Атла́нтика § 90, п. 5, в, 2
 атла́нтик-сі́тинський § 114, п. 3, г
 Атла́нтик-Сі́ті § 114, п. 3, г
 Атла́нтичний океа́н § 86, п. 1, а
 атлас — *атласу* § 48, п. 3, б
 ато́ж § 33, А, п. 1, б
 атом — *атома* § 48, п. 2, е
 атомохі́д § 25, п. 2, а
 АТС § 39, п. 2
 аудито́рія § 94
 аудіе́нція § 90, п. 5, а, 2; § 94
 Афана́сьєв § 104, п. 2, б
 Афганіста́н — *Афганіста́ну* § 48, п. 3, і
 Афі́на § 38, п. 2, а
 Афри́ка § 90, п. 5, в, 2; § 112, п. 1, І; *Африки, в Африці* § 112, п. 1, І
 африка́нець — *африка́нці* § 38, п. 1, прим. 6
 Ахілле́с § 38, п. 2, а
 ахілле́сова п'я́та § 38, п. 26, в, прим., б
 ацте́к — *ацте́ки* § 38, п. 1, прим. 6
 Ачинськ § 109, п. 4, б, 1
 Ашгаба́т § 114, п. 2, г
 а як же § 32, п. 2, а

Б

ба́ба § 23, п. 4; *бабі* § 47, Б, п. 7; *баб (і бабів)* § 47, Б, п. 2, а
 ба́ба-яга́ § 38, п. 2, б, прим.
 ба́бин § 23, п. 4
 ба́біще § 45, II, п. 3
 ба́бка § 18, п. 4, прим. 2
 Ба́бкін — *Ба́бкіним* § 51, п. 3, а
 бабу́ся — *бабу́сю* § 47, А, п. 6, в
 бага́тий § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
 багати́р § 1, п. 2
 бага́то § 1, п. 2; § 79, прим.; *багатьо́х, багатьо́м, багатьма́, багатьома́* § 79, прим.
 бага́то-бага́то § 25, п. 4, а
 багато́тися́чний § 28, п. 1, б
 бага́тство § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
 бага́ття § 1, п. 2
 бага́цько § 16, п. 2, а, 1
 бага́ч § 1, п. 2
 Багі́ров § 104, п. 6, а
 Бадахо́с § 90, п. 1
 Ба́ден-Ба́ден — *Ба́ден-Ба́дена, у Ба́ден-Ба́дені* § 112, п. 5
 бажа́ний § 23, п. 2
 бажан́ня — *бажань* § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
 база́р § 45, II, п. 1
 базедо́ва хвороба́ § 38, п. 26, в, прим., б
 Ба́зель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в
 Байка́л — *Байка́лу* § 48, п. 3, і
 Байка́ло-Аму́рська магіста́ль § 38, п. 9
 байра́к — *байра́ку* § 48, п. 3, г
 бакі́нський § 113, п. 1
 Баку́ § 112, п. 7; § 113, п. 1
 бал § 86, п. 1, а; § 93, п. 1, в
 бала́нс § 86, п. 1, а
 бала́ст § 19, п. 1, прим.
 бала́стний § 19, п. 1, прим.
 ба́лка, ба́лці § 16, п. 2, б, прим.
 Балка́нський півострів § 38, п. 8
 Балка́нські краї́ни § 38, п. 11

Ба́лтика § 90, п. 5, в, 2
 бальза́ківські тради́ції § 38, п. 26, в, прим., а
 бальза́м — *бальза́му* § 48, п. 3, а
 БАМ, з БАМу, на БАМі § 39, п. 2, прим.
 бандури́ст § 22, п. 13
 банк «Га́ранті траст ко́мпані» § 38, п. 17
 Ба́нська Бі́стриця § 109, п. 7, г
 Ба́ня-Лу́ка § 114, п. 3, а
 ба́ня-лу́цький § 114, п. 3, а
 Барб'є́ § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
 Барбу́с § 92, п. 2, б
 барві́стий § 23, п. 6
 барві́нок — *барві́нку* § 48, п. 3, б
 бар'є́р § 90, п. 5, а, 2; § 91, п. 2
 баро́ко § 89, п. 1
 баро́метр § 96
 баро́н § 38, п. 3, прим. 2
 баск — *баски* § 113, п. 2, б
 баскетбо́л — *баскетбо́лу* § 48, п. 3, з
 баски́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
 баско́ § 16, п. 2, а, 1, прим.
 ба́скський § 113, п. 2, б
 Баскунча́к § 113, п. 2, б
 баскунча́цький § 113, п. 2, б
 бата́льйо́н § 7, п. 1, б; *бата́льйо́ну* § 48, п. 3, б
 ба́тенько § 16, п. 2, а, 2; § 22, п. 8
 Бату́мі § 109, п. 4, а, 1
 ба́тьків § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б; *ба́тькового, ба́тькова* § 8, п. 1, а, 3
 Ба́тьківщина § 38, п. 12, прим.
 ба́тько § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *при ба́тькові* § 52, п. 1, а; *при ба́тьку* § 52, п. 1, б, прим.; *ба́тьку* § 53, п. 1; *ба́тькі* § 54, п. 1; *ба́тьків* § 55, п. 1; *ба́тька́м* § 56
 ба́тько-ма́ти § 25, п. 4, б
 ба́хмацький § 113, п. 2, б

- Бахмач § 113, п. 2, б
бац § 17, п. 7
бачачи § 85, п. 1
бачити (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; бачити, бачу § 80, п. 3, а; бачать § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
башкір § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
баштанник § 20, п. 1, в
бджола § 9, п. 1; § 9, п. 2, б; бджолу, бджолі, на бджолі § 9, п. 2, б
бджоліний § 23, п. 5
безбáтченко § 17, п. 6; § 22, п. 8
безвінний § 20, п. 1, в
безвінність § 20, п. 1, в
безвінно § 20, п. 1, в
без відома § 30, п. 2, а
безвісти § 30, п. 1, б
безголів'я § 8, п. 3, б, 3
безгобсся § 8, п. 3, б, 3
Бездна § 109, п. 1
бездоріжжя § 8, п. 8, б, 3
без жалю § 30, п. 2, а
безідейний § 90, п. 5, б
безіменний § 6, п. 3, прим. 1
без кінця § 30, п. 2, а
без кінця-краю § 30, п. 2, а
безкорисливий § 21, п. 2
безкрайї, безкрая, безкрає (парадигма) § 68; безкрайї § 21, п. 2; § 67, п. 2, в; безкрайого, безкрайому, безкрайої, безкрайою § 9, п. 2, в
безкраїсть — безкрайості § 9, п. 2, а
без краю § 30, п. 2, а
безладний § 67, п. 1, а
без ладу § 30, п. 2, а
без ліку § 30, п. 2, а
без метї § 30, п. 2, а
без наміру § 30, п. 2, а
безодній § 67, п. 2, а
безпека § 18, п. 4
безперестанку § 30, п. 1, б
безпечний § 18, п. 4
безпечність § 18, п. 4
безпечно § 18, п. 4
безпорядний § 67, п. 1, а
без пуття § 30, п. 2, а
безробітний § 67, п. 1, а
без сліду § 30, п. 2, а
без смаку § 30, п. 2, а
без сумніву § 30, п. 2, а
без уяву § 30, п. 2, а
без уявину § 30, п. 2, а
без черги § 30, п. 2, а
без'язикий § 6, п. 3
беладона § 89, п. 1
Белград § 114, п. 2, г
белетристика § 89, п. 1
Бєлич § 104, п. 1; § 104, п. 5
бельгієць § 22, п. 4
Бельт § 86, п. 1, б
Бельце § 109, п. 1, в, прим.
Бенедьо § 45, II, п. 2
Беранже § 100, п. 2
Бердяєв § 104, п. 2, б
берег § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в; на березі § 52, п. 3, а; береги § 45, п. 1; § 57, п. 2; берегів § 55, п. 1; берегами § 58, п. 1; на берегах § 59
Бєрегівський округ § 38, п. 12
береза — беріз § 8, п. 3, д, 2
бєрезень, березня § 2, п. 2, в
Березина § 109, п. 4, а, 2, прим.
Березівський § 101
берізка § 8, п. 3, г, 2
березневий § 23, п. 7
Березникі § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; Березників, Березникам § 112, п. 2
березняк, березняку § 48, п. 3, б
Березова § 109, п. 2, б
Бєрингове море § 38, п. 8
берізка § 8, п. 3, г, 2
берізки-бершадський § 114, п. 3, а
Берізки-Бєршадські § 114, п. 3, а

- «Бєркут» § 38, п. 20
бертолетова сіль § 38, п. 26, в, прим., б
беручї § 85, п. 1
Бєстужев § 104, п. 1
Бєтті § 89, п. 3
бетховенський § 107, п. 3
Бєштау § 112, п. 7
Бєжецьк § 109, п. 1, в
Бєла § 104, п. 10
Бєлгород § 109 п. 1, в
Бєлий § 104, п. 10
Бєликов § 104, п. 6, в, 4
Бєлінський § 104, п. 2, г
Бєлво § 109, п. 1, в
Бєлорєцьк § 109, п. 1, в
Б'єрнсон § 92, п. 1, а
б'єф § 92, п. 1, а
Бжозович § 104, п. 5, б
біти § 80, п. 3, б, 1; § 84, п. 2, прим. 1, а; б'ю § 6, п. 1; § 80, п. 3, б, 1; б'ють § 80, п. 3, б, 1
бітий § 84, п. 2, прим. 1, а
бітисся — б'єтсся § 80, п. 6, в, прим. 3
Біарріц § 90, п. 5, а, 2
бібліотека § 88
Бібля § 38, п. 18, прим. 2
біг — бігу § 48, п. 3, с
бігти § 80, п. 3, а; § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2;
біжу § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; біжіш § 80, п. 5, прим.; біжі, біжім(о), біжіть § 81, п. 2, в, прим. 2
бідоланний § 67, п. 1, а
бізнес § 90, п. 5, а, 5
бій — у бою § 52, п. 2, б
бік § 44, II, а
Біла § 109, п. 1, в
Біла Підляська § 109, п. 1, в
Біла Церква § 38, п. 8, прим. 1; § 113, п. 2; § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, д
Біле § 109, п. 1, в
Біле море § 114, п. 2, д
білет § 86, п. 2
білий-білий § 25, п. 4, а
Білий налів § 38, п. 5
біліти, білію, біліють § 80, п. 3, б, 2
Білло § 90, п. 5, а, 3
біль § 89, п. 1
Біловєзька Пуца § 38, п. 8, прим. 1; § 109, п. 1, в
Біловєрхий § 101
білокрівці § 26, п. 1, б
білоліцій, білоліція, білоліце (парадигма) § 68, прим. 2
біломорський § 114, п. 2, д
Білопілля § 114, п. 2, а
білопільський § 114, п. 2, а
білорус § 38, п. 1, прим. 6
Білорусь § 109, п. 6
«Білорусь» § 38, п. 25
білоруський § 109, п. 6
Білосток § 109, п. 1, в
білоцерківський § 113, п. 2; § 114, п. 2, д
біль — болю § 48, п. 3, з
більш вдалиї § 69, п. 1, б
більш глибокий § 69, п. 1, б
більш-мєні § 25, п. 4, б
бісмарківський § 107, п. 3
б-ка (бібліотека) § 26, п. 2, 5
Благовєщенськ § 109, п. 1, в
Благовєщення § 38, п. 22
Благодарне § 109, п. 7, а
благословєнний § 20, п. 2, в
блажєнний § 20, п. 2, в
блакїтно-сїній § 29, п. 2, д
бліжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
бліжчати § 18, п. 3
блізькій § 16, п. 2, а, 1
блізькість § 16, п. 2, а, 1
блізько § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, а, 1
бліск § 19, п. 2
бліскавка § 2, п. 3, б
бліснути § 19, п. 2

блищати § 2, п. 3, б
 блідоліцій § 68, прим. 2
 бліндаж — бліндажа § 48, п. 3, в
 блок § 86, п. 1 а; § 100, п. 1, II;
 бло́ка, бло́ку § 48, п. 3, і,
 прим.; § 100, п. 1, II; бло́ком,
 на бло́ці § 100, п. 1, II
 блок-система § 26, п. 2, 1, а
 блуза § 86, п. 1, а
 блю́мінг § 86, п. 1, б
 боа § 100, п. 2
 бобовиння § 22, п. 5
 бовван § 20, п. 3
 бовваніти § 20, п. 3
 Бог § 8, п. 3, г, 7; § 38, п. 18,
 прим. 2
 богати́р § 1, п. 2
 богати́р хлопець § 27, п. 2
 Богдан — Богдана § 53, п. 3
 бог Перун § 38, п. 18, прим. 2
 боезда́тність § 25, п. 2, в
 боєць § 45, II, п. 2; бійцем § 51,
 п. 1; бійцю § 53, п. 3
 бо ж § 32, п. 2, а
 Божя Мати́р § 38, п. 18, прим. 2
 бо́йна — бо́нь § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 бойовий § 23, п. 7
 болгарин — болгарі § 54, п. 1,
 прим.; болгар § 55, п. 1, прим.
 Болград § 25, п. 3, б
 Болдіно § 113, п. 1
 бо́лді́нський § 113, п. 1
 бо́літець § 8, п. 3, б, 2; бо́літець
 § 55, п. 2, прим.
 Бологэ § 109, п. 7, а
 бо́лото § 8, п. 3, б, 2; бо́літ § 8,
 п. 3, б, 2; § 55, п. 2
 бом-бом § 25, п. 4, г
 бонапарти́зм § 38, п. 1, прим. 5
 бо́ндар, бо́ндаря § 45, II, п. 2
 бо́нна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1; бо́нн § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 2
 Бо́нна-фіо́рд § 114, п. 3, г
 Бордо́ § 112, п. 7

борець, борця́, борце́ві, борце́м § 8,
 п. 3, г, 1
 Бори́сівна § 22, п. 10
 Бори́сов § 104, п. 6, в, 2
 Бори́спіль § 108, прим.
 «Бори́спіль» § 38, п. 19
 Бори́чів Тік § 38, п. 9
 борі́дка § 8, п. 3, б, 1; § 18, п. 4,
 прим. 2
 борі́нка § 8, п. 3, б, 1
 Борове́, Борово́го, Борово́му § 112,
 п. 3
 Борови́ківський § 8, п. 3, г, 7
 Борови́чі § 109, п. 4, б, 6
 боро́да, боро́ді § 8, п. 3, б, 1
 Боро́діно § 109, п. 4, а, 1; § 109,
 п. 7, б; Боро́діно́м § 51, п. 3, б
 боро́на, боро́н § 8, п. 3, б, 1
 боро́ти § 18, п. 4, прим. 2; бо-
 ро́в, боро́ла § 8, п. 3, в
 боротьба́ § 18, п. 4, прим. 2
 боротьби́ст § 22, п. 13
 борщ — борщу́ § 48, п. 3, а
 босо́ніж § 30, п. 1, е
 босто́н § 38, п. 10
 Ботви́нник § 104, п. 6, в, 2
 Бо́тев § 104, п. 2, в
 боягу́з § 18, п. 2, б
 боягу́зтво § 18, п. 2, б
 боягу́зький § 18, п. 2, б
 боязкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 боязкі́сть § 16, п. 2, а, 1, прим.
 бо́язко § 1, п. 1
 бо́ятися § 80, п. 3, а; бійся, бо́юся
 § 8, п. 1, а, б; бо́їться § 1, п. 1
 браві́симо § 89, п. 1
 бра́вши § 85, п. 2
 Бразі́лія § 90, п. 5, в, 5
 Бра́нденбу́рг § 114, п. 2, г
 бра́нденбу́рзький § 114, п. 2, г
 Бра́нко, Бра́нка § 100, п. 2, прим.
 брат § 18, п. 2, в; на бра́тові
 § 52, п. 1, а; брати́ § 60; бра́те
 Пе́тре § 53, п. 4, прим. 2
 бра́ти § 10, п. 2; бра́ть § 83,
 прим. 1; беру́ § 10, п. 2; беру́ть

§ 85, п. 1; брав § 80, п. 9; § 85,
 п. 2; бра́ла, бра́ло, бра́ли § 80,
 п. 9; беру́, беру́(о), беру́ть § 81,
 п. 1, а; § 81, п. 1, б
 бра́тик § 22, п. 1
 Бра́тисла́ва § 90, п. 5, в, 5
 бра́тів, бра́това, бра́тове (пара-
 дигма) § 68; бра́тів, бра́тово-
 го, бра́това § 8, п. 1, а, 3
 брат-і-сестра́ § 26, п. 2, 4
 бра́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2
 бра́тство § 18, п. 2, в
 Бра́тськ § 109, п. 9, в
 бра́тський § 18, п. 2, в
 бра́уніге § 38, п. 1, прим. 5
 бренькі́т § 17, п. 2
 Бретань, Бретані́, Бретанню́, у
 Бретані́ § 112, п. 1, III
 Бретон де лос Ерре́рос § 38, п. 1,
 прим. 1
 бреха́ти § 10, п. 2; § 81, п. 2, в,
 прим. 2; (не) бреши́, (не) бре-
 шіть, (не) брещу́ § 81, п. 2, в,
 прим. 2
 брига́да § 90, п. 5, в, 1
 бригади́р § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
 бризк § 19, п. 2
 бри́знути § 19, п. 2
 брині́ти § 2, п. 3, а
 бриньча́ти § 17, п. 2
 бри́д § 38, п. 9
 Броневський § 104, п. 1; § 104, п. 9
 Бро́нніці § 109, п. 4, б, 6
 брошу́ра § 90, п. 6
 бру́тто § 89, п. 1
 бряжча́ти, бряжчу́, бряжчи́ш § 18,
 п. 1, г
 бря́жк § 18, п. 1, г; § 19, п. 2
 бря́знути § 19, п. 2
 Бря́нськ § 109, п. 9, в
 Буало́ § 100, п. 2
 бува́ти, бува́ю, бува́ють § 80,
 п. 3, б, 4, прим.
 Буг § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, а;
 Бу́гу § 48, п. 3, і; § 112, п. 1, II;
 на Бу́зі, по Бу́гу § 112, п. 1, II

Бугайо́в § 104, п. 3, а
 Бу́дда § 38, п. 2, а; § 100, п. 1, I;
 Бу́дди, Бу́ддою § 100, п. 1, I
 буди́нок § 50, п. 2; буди́нкові,
 буди́нку § 49, п. 1; у буди́нку,
 у буди́нкові § 52, п. 2, а
 Буди́нок учи́теля § 38, п. 15, в
 буди́ночок § 9, п. 1
 буди́ти — буди́ть, будя́ть § 16,
 п. 2, г
 буди́вник § 8, п. 1, б; буди́вника́
 § 50, п. 1
 буди́вничий, до буди́вничого, буди́в-
 ни́чі, з буди́вничими § 68, прим. 1
 будні́й § 67, п. 2, а
 будова́ § 8, п. 1, б; будо́в § 8,
 п. 3, г, 3
 будува́ти, буду́ю, буду́ють § 80,
 п. 3, б, 4
 будува́тися — буду́ється § 33, А,
 п. 1, в
 будь-де § 30, п. 3, в
 будь-коли́ § 30, п. 3, в
 будь-котри́й § 28, п. 2, б
 будь-куди́ § 30, п. 3, в
 будь-хто́, будь у ко́го § 28, п. 2, б
 будь-чий § 28, п. 2, б
 будь-що́, будь на чо́му § 28, п. 2, б
 будь-що-бу́дь § 30, п. 3, г
 будь-який § 28, п. 2, б
 Буда́к § 38, п. 2, б
 Буе́нос-Айрес § 114, п. 3, в
 буе́нос-а́йреський § 114, п. 3, в
 бу́ер § 90, п. 4
 Буера́ков § 104, п. 2, б
 бузо́к — бузку́ § 48, п. 3, б
 бу́зький § 113, п. 2, а
 буй-ту́р § 26, п. 2, 1, а
 буквара́, буква́ря § 45, II, п. 2
 Букови́на § 38, п. 12, прим.
 буко́ліко-романти́чний § 29, п. 2, в
 букси́рувати § 24, п. 3
 буксува́ти § 24, п. 3
 бу́лла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1; бу́лл § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 2

Булонський Ліс § 38, п. 8, прим. 1
 Булонь § 93, п. 1, в
 Булонь-сюр-Мер § 38, п. 8, прим. 2;
 § 114, п. 3, г
 булонь-сюр-мерський § 114, п. 3, г
 бульвар Тараса Шевченка § 38, п. 9
 бульдог § 38, п. 4, прим.; § 86,
 п. 1, б
 бульйон § 7, п. 1, б; § 93, п. 1, а
 булькотати, булькочу, булькочуть
 § 80, п. 3, б, 8
 булькотіти § 80, п. 3, а
 бундесрат § 38, п. 13, прим.
 Бург-ель-Араб § 114, п. 3, г
 бург-ель-арабський § 114, п. 3, г
 бургомістр § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 бурелом § 25, п. 2, б
 буркун — буркуну § 48, п. 3, б
 бурмістер § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 бурмотіти § 80, п. 3, а
 буря § 45, І, п. 2; бурі § 47, А,
 п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б,
 п. 1; бурю § 47, А, п. 3; бурюю
 § 47, А, п. 4; у бурі § 47, А,
 п. 5; бур § 47, Б, п. 2, а; бурям
 § 47, Б, п. 3, б
 буряк § 6, п. 2, прим.; буряка,
 буряку § 48, п. 3, і, прим.
 бур'ян § 6, п. 2
 бур'яний § 6, п. 2, прим.
 бўти § 80, п. 7; § 80, п. 8, а, 1;
 є, єси, єсть, суть § 80, п. 7;
 буду, будеш, буде, будемо (рідше
 будем), будете, будуть § 80,
 п. 8, а, 1; будь, будьте § 16,
 п. 2, г
 буття § 17, п. 5
 буц § 17, п. 7
 бюджет § 92, п. 2, б
 Б'юкенен § 92, п. 1, а
 Бюлов § 100, п. 1, II; Бюлова
 § 100, п. 1, II; Бюловом § 51,
 п. 3, а; § 100, п. 1, II
 бюрб § 92, п. 2, б; § 100, п. 2
 Бюффон § 92, п. 2, б

Бядуля § 104, п. 7; § 104, п. 11,
 прим.
 бязь § 92, п. 2, б
 Бялий § 104, п. 10

В

в (у) § 11, п. 1; § 11, п. 2
 Вавіловський § 104, п. 6, в, 2
 вага § 44, I
 вагання — вагання § 55, п. 2
 важкий-такі § 33, А, п. 3, а
 важкоатлет § 25, п. 1
 важкохворий § 29, п. 1, г
 Вайсль § 98
 Вайзенборн § 95, п. 2
 Вайя § 98
 ВАК — з ВАКУ, ВАКом § 39, п. 2,
 прим.
 вакуоля § 86, п. 1, б; § 100, п. 1, I;
 вакуоли, вакуолею § 100, п. 1, I
 вал § 38, п. 9; вала § 48, п. 3, і
 прим.; валу § 48, п. 3, г; § 48,
 п. 3, і, прим.
 Валенсія § 86, п. 2
 Вальки § 113, п. 2
 вальківський § 113, п. 2
 Валуйки § 109, п. 4, б, 7
 вальс — вальсу § 48, п. 3, з
 Вальтер Скотт § 107, п. 4, а,
 прим.
 вальтер-скоттівський § 107, п.
 4, а, прим.
 вампір § 22, п. 13
 ван Бетховен § 107, п. 3
 Ван-Дейк § 106, п. 1, г, прим. 1
 Ван-Ейк § 95, п. 1
 Вандрієс § 91, п. 2
 ванна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1; ванн § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 2
 ванний § 89, п. 1
 вантаж § 45, II, п. 3; вантажі
 § 57, п. 2
 вантажно-розвантажувальний
 § 29, п. 1, в, прим.

Варангер-фіорд § 38, п. 8
 варений § 20, п. 2, в, прим.;
 § 84, п. 2, прим. 1, г
 варений § 20, п. 2, в, прим.
 варення § 8, п. 3, г
 варення § 8, п. 3, г
 вариво § 22, п. 2
 варіти § 80, п. 3, а; § 84, п. 2,
 прим. 1, г; варю, варять § 80,
 п. 3, а
 варіння § 8, п. 3, г
 Варнгоген фон Ензе § 38, п. 1,
 прим. 1
 варт § 67, п. 1, в
 Василів § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7;
 Василевого § 8, п. 1, а, 3;
 Василева § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7
 Василівна § 22, п. 10
 Василь-Костянтин § 106, п. 3, а
 Васильович § 22, п. 10
 Василь Сєнік — Василь Сєніка
 § 102, п. 4
 Васько § 18, п. 1, г
 ват § 55, п. 1, прим.; § 89, п. 1;
 ватів § 55, п. 1, прим.
 Ватикан § 90, п. 5, в, 5
 Ватт § 89, п. 1
 ваш § 75
 Вашингтон § 90, п. 5, в, 3; § 97;
 § 104, п. 6, в, 1
 Ващенко § 18, п. 1, г
 Ващук § 18, п. 1, г
 вбик § 30, п. 1, б
 ввечері § 30, п. 1, б
 ввіч § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
 ввічливий § 20, п. 1, а
 вволю § 30, п. 1, б
 вголок § 30, п. 1, б
 вгорі § 30, п. 1, б
 вгору § 30, п. 1, б
 вдача § 11, п. 3, а
 вдвоє § 30, п. 1, г
 вдень § 30, п. 1, б
 Вдовєнко § 11, п. 3, б
 вдівіта § 30, п. 1, д
 вдруге § 30, п. 1, г

Вєбстер § 97
 Веденєєв § 104, п. 2, в
 ведмєдїця — ведмєдїць § 47, Б,
 п. 4, а
 Ведмєдів § 101
 ведмідь — ведмєдя § 48, п. 2, б
 вєжа § 45, І, п. 3
 вєзті — віз § 80, п. 9, прим. 1
 Вєлєскєс § 86, п. 1, а
 вєлетєнь § 22, п. 4; § 44, II, а;
 § 45, II, п. 2; вєлетнєві § 49,
 п. 1; вєлетні § 54, п. 2
 Вєлїка Ведмєдїця § 38, п. 6
 Вєлїка францїзїка рєволїцїя § 38,
 п. 22
 Вєлїкдєнь § 38, п. 22
 вєлїкий § 2, п. 1; у вєлїкому,
 у вєлїкім § 8, п. 1, а, 1
 Вєлїкий Віз § 38, п. 6
 Вєлїкий канїйон § 110
 Вєлїкий піст § 38, п. 22
 вєлїкий-прєвєлїкий § 25, п. 4, б
 Вєлїкий Устїюг § 109, п. 7, а;
 § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а;
 Вєлїкого Устїюга § 112, п. 4, а
 Вєлїкі Луки § 38, п. 8, прим. 1;
 § 112, п. 4, а; § 113, п. 2, б;
 Вєлїких Лук § 112, п. 4, а
 Вєлїкобрїтанїя § 90, п. 5, в, 4
 вєлїколїцький § 113, п. 2, б
 вєлїч § 2, п. 1
 вєлїчєзний § 2, п. 1
 Вєлїчков § 104, п. 5
 вєлїчний § 67, п. 1, а
 Вєлїнтон § 97
 вєлосипєд § 86, п. 1, а
 вєлотрєк § 26, п. 1, в
 Вєльгорський § 104, п. 1
 вєльмїжа § 45, І, п. 3
 Вєнгєров § 104, п. 1
 Вєнгїжїновїч § 104, п. 8, б
 Вєнєра § 38, п. 2, а
 Вєнєцїя, Вєнєцїї, Вєнєцїю § 100,
 п. 1, I
 вєрболїз § 26, п. 1, в

Верболози § 114, п. 2, г
 верболозівський § 114, п. 2, г
 верб'я § 6, п. 1, прим.
 Вересаєв § 104, п. 2, б
 вереск § 18, п. 1, г
 верещати, верещу, верещиш § 18,
 п. 1, г
 Вериківський § 8, п. 3, г, 7
 вернений § 84, п. 2, прим. 1, б
 Вернигородок § 114, п. 2, в
 вернигородоцький § 114, п. 2, в
 вернуті § 84, п. 2, прим. 1, б
 вернутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 Версаль § 38, п. 8, прим. 4
 Версальський мир § 38, п. 23
 верста, верст § 47, Б, п. 2, а
 верста, верств (і верстов — з ін-
 шим значенням) § 47, Б, п. 2, а
 вертати § 80, п. 5; § 84, п. 2,
 прим. 1, г; верчу § 80, п. 5
 вертоліт § 26, п. 1, а
 верф — верф'ю § 61, п. 3, б
 верхів'я — верхів'їв § 55, п. 1
 верхній § 67, п. 2, а
 Верхньодніпровськ § 108; § 114,
 п. 2, а
 верхньодніпровський § 25, п. 1;
 § 114, п. 2, а
 Верхня Силезія § 114, п. 1, а
 верховіття — верховіть § 55, п. 2
 Верховна Рада України § 38,
 п. 13
 верхівний § 8, п. 3, г, 7
 Верховний суд США § 38, п. 13
 Верхоянськ § 109, п. 1
 верчений § 84, п. 2, прим. 1, г
 вершечок § 22, п. 7
 вершок § 22, п. 12
 Вєрьовкін § 104, п. 3, б
 веселий § 67, п. 1, а
 Веселівський § 104, п. 1
 веселоші — веселошам § 66, п. 3,
 а; веселошамі § 66, п. 5, а
 весілля § 44, II, б; весіль § 55,
 п. 2

весінний § 67, п. 2, а
 Вєслав § 104, п. 1
 весняний § 67, п. 1, а
 вєстий, вів, вєла § 8, п. 1, а, 7
 Вєст-Індія § 114, п. 3, г
 весь (увєсь, ввєсь), вся (уся), вє
 (усє) (парадигма) § 78; вєсьо́
 § 7, п. 2; з усьо́го, в усьо́му
 § 78, прим. 2
 Вєтлуга § 109, п. 1; § 113,
 п. 2, а
 вєтлугський § 113, п. 2, а
 вєчєра § 9, п. 1
 вєчїр — вєчора § 9, п. 2, б; § 9,
 п. 2, г; вєчорові § 9, п. 2, г; на
 вєчорі § 9, п. 2, б; вєчорі § 9,
 п. 1; § 9, п. 2, б
 «Вєчїрні вїсті» § 38, п. 18
 вєчїрній § 67, п. 2, а
 вєчорїти, вєчорїє § 9, п. 2, г
 В'єнна § 91, п. 2
 В'єнтьян § 93, п. 1, а
 В'єтнам § 91, п. 2
 вєаємини § 11, п. 3, а
 в затишкy § 30, п. 2, а
 взїмку § 30, п. 1, б
 взнакі § 30, п. 1, б
 взути § 84, п. 2, прим. 1, а
 взутий § 84, п. 2, прим. 1, а
 взяти § 84, п. 2, прим. 1, а
 взятий § 84, п. 2, прим. 1, а
 вєбирати § 10, п. 2
 вїбїй — вїбою § 48, п. 3, і
 вїбоїстий § 23, п. 6
 Вїборг § 113, п. 2, а
 вїборєць, вїборця § 8, п. 3, г, 1
 вїборзький § 113, п. 2, а
 вїбрати — вїбери, вїберїм(о),
 вїберїть § 81, п. 1, б
 вївершений § 20, п. 2, в, прим.
 вївєршуваний § 24, п. 1
 вївєршування § 24, п. 1
 вївєршувати § 10, п. 2; § 24,
 п. 1
 вїволїкати § 10, п. 2

вїволокти § 10, п. 2
 вїгнати — вїжєни, вїжєнїм(о),
 вїжєнїть § 81, п. 1, б
 вїгода, вїгїд § 47, Б, п. 2, а
 вїгџда, вїгџд § 47, Б, п. 2, а
 вїгосний § 84, п. 2, прим. 2
 вїгоїти § 84, п. 2, прим. 2
 вїгџовлюваний § 84, п. 2, а
 вїгребти § 10, п. 2
 вїгрїбати § 10, п. 2
 вїд — вїду § 48, п. 2, є
 вїд. — вїдання § 40
 вїд-во (видавництво) § 26, п. 2, 5
 вїдавництво «Вєсєлка» § 38, п. 15, а
 вїдїмо-невїдїмо § 25, п. 4, б
 вїдовжєнотупоконїчний § 29,
 п. 1, г, прим. 2
 вїзволїти — вїзволь, вїзвольмо,
 вїзвольте § 81, п. 2, в
 вїїжджєний § 80, п. 6, а; § 84,
 п. 2, прим. 2
 вїїжджувати § 80, п. 6, б
 вїїздити § 84, п. 2, прим. 2
 вїїздіти § 19, п. 1
 вїїзній § 19, п. 1
 Вїконавчий комїтет Дџнецької
 обласної ради народних дєпутатїв
 § 38, п. 14, а
 вїконком § 25, п. 3, б
 вїконуючий § 84, п. 1, а
 вїкорєнення § 10, п. 2
 вїкорєнити § 10, п. 2
 вїкорїнювання § 10, п. 2
 вїкорїнювати § 10, п. 2
 вїкџувати § 80, п. 6, б
 Вїкса § 109, п. 5
 вїла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а;
 вїл § 66, п. 2, в; вїлам § 66,
 п. 3, а; вїлами § 66, п. 5, а; на
 вїлах § 66, п. 6
 вїлїти — вїлїю § 20, п. 4, г
 вїмагати § 10, п. 1
 вїмїрювати — вїмїрюй § 81, п. 2,
 в, прим. 3
 вїмовити § 10, п. 1

вїмовляти § 10, п. 1
 вїмостити, вїмощу § 80, п. 5
 вїмощений § 80, п. 6, а
 вїмощувати § 80, п. 6, б
 вїмпєл § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 вїна § 20, п. 1, в
 вїнен § 67, п. 1, в
 Вїноградџв § 104, п. 6, в, 2; Вї-
 ноградџвїм § 51, п. 3, а
 Вїноградџво § 109, п. 4, б, 3
 вїносїти — вїнось, вїносьте § 16,
 п. 2, г
 вїносїтися — вїносьєя § 16,
 п. 2, г; вїнісьєя § 20, п. 1, г
 вїнощувати § 10, п. 1; § 80, п. 6, б
 вїнџток — вїнџтку § 48, п. 3, є
 вїпадок — вїпадку § 48, п. 3, і
 вїпєкти § 10, п. 2
 вїпїкати § 10, п. 2
 вїполїскувати § 10, п. 2
 вїполоскати § 10, п. 2
 вїпровадити § 10, п. 1
 вїпровџжати § 10, п. 1
 вїпуск § 19, п. 2
 вїпускний § 19, п. 2
 вїр § 45, II, п. 1
 вїробляти — вїробляють § 85, п. 1
 вїробляючи § 85, п. 1
 вїробнїцтво § 8, п. 3, г, 7
 Вїробнїчє акціџнернє товариство
 «Полїграфїкнїга» § 38, п. 15, а
 вїрок § 8, п. 3, г, 7
 вїростити § 10, п. 1
 вїрџувати § 10, п. 1
 вїселок, вїслїка § 8, п. 1, а, 1
 вїск § 19, п. 2
 вїскнути § 19, п. 2
 вїслати, вїстєлю § 10, п. 2
 вїслїв — вїслову § 48, п. 3, і
 вїсокий § 18, п. 3
 Вїсокі Дџговїрні Стџрони § 38, п. 3,
 прим. 4
 вїсџинї, вїсџїнь § 61, п. 1, прим.;
 вїсџїннџ § 61, п. 3, а
 Вїспяньський § 104, п. 7; § 104, п. 9

віссати § 20, п. 3
вистилати § 10, п. 2
Вітегра § 109, п. 5
вітерти — *вітер*, *вітру* § 8, п. 2, а
віти, *вію*, *віють* § 80, п. 3, б, 1
віти, *в'ю*, *в'ють*, § 80, п. 3, б, 1
віхований § 20, п. 2, в, прим.
вихователь § 2, п. 2, б; § 22, п. 4
виховний § 29, п. 2, б
віхор § 45, II, п. 1; *віхору* § 48, п. 3, д
Вішній Волочок § 113, п. 2, б; § 114, п. 1, а
вішня — *вішень* § 9, п. 1
вишньоволоцький § 113, п. 2, б
вишняк, *вишняку* § 48, п. 3, б
вищезгаданий § 25, п. 1, увага; § 29, п. 1, г
віщий, *віще* § 18, п. 3
Віардо § 90, п. 5, а, 2; § 100, п. 2
вібрація § 90, п. 5, а, 5
вівторок — *вівторка* § 48, п. 2, д
віця, *овець* § 8, п. 1, а, 5; *гнати овець* (і *віці*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
вічар, *вічаря* § 45, II, п. 2
вічарка § 38, п. 4, прим.
вівши § 8, п. 1, а, 7
відбій — *відбюю* § 48, п. 3, і
відвар § 45, II, п. 1
відгороджувати § 10, п. 1
відгук — *відгуку* § 48, п. 3, і
віддавна § 30, п. 1, в
віддати § 20, п. 1, а
відділ § 20, п. 1, а
від'їзд § 6, п. 3
відкриття § 20, п. 4, а; § 21, п. 2; *відкриттів* § 20, п. 4, а; § 55, п. 1
відмінок — *відмінка* § 48, п. 2, є; *відмінкові*, *відмінку* § 49, п. 1
відніні § 30, п. 1, а
відношення § 80, п. 6, в
відомість — *відомостей* § 62, п. 2

відповідальність § 22, п. 3
відповідний § 67, п. 1, а
відповідь — *відповіді* § 62, п. 1; *відповідей* § 62, п. 2; *відповідям* § 62, п. 3; *відповідями* § 62, п. 4; у *відповідях* § 62, п. 5
відповісті (парадигма в майбутньому часі) § 80, п. 7
відразу § 30, п. 1, б
від ранку до вечора § 30, п. 2, б
відрі — *відер* § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
відстань § 21, п. 2
відсутній § 67, п. 2, а
від сьогодні § 30, п. 1, а, прим.
відтепер § 30, п. 1, а
відчувати, *відчуваю*, *відчувають* § 80, п. 3, б, 4, прим.
візаві § 90, п. 5, а, 4
війна — *воєн* (і *війн*) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Війон § 98
військомат § 20, п. 1, б
військо § 16, п. 2, а, 1; у *війську* § 52, п. 2, а
Військово-Грузинська дорога § 38, п. 9
військовозобов'язаний § 29, п. 2, г, прим.
військово-морський § 29, п. 2, г
військовополоненний § 29, п. 2, г, прим.
військово-спортивний § 29, п. 2, г
війя, *війю*, на *війі* § 5, п. 1
вік § 18, п. 4; *віку* § 48, п. 2, д
вікно § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 44, II, б; § 45, II, п. 1; *вікон* § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
віконечко § 22, п. 7
віконниця § 20, п. 1, в
віконце — *віконець* § 55, п. 2, прим.

Віктор, *Віктора* § 103, п. 2, прим. 2
віл — *волів* (і *воли*) § 57, п. 1, прим.
вілла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *вілл* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Віуїб Пуспоюб § 38, п. 1, прим. 3
Вільне § 91, п. 2
вільний § 8, п. 1, б
Вільсон § 86, п. 1, б; § 97
Вільшанська Новоселиця § 114, п. 3, д
вільшансько-новоселицький § 114, п. 3, е
Вільямс § 97
він, *вона*, *воно* (парадигма) § 73; *його*, *йому* § 7, п. 1, а; з *нього*, у *неї* § 78, прим. 2; *їх* § 4, п. 1; *до нього*, *за неї*, з *них* § 73
Вінер § 97
Вінницькі Стави § 114, п. 3, д
вінницько-ставський § 114, п. 3, д
Вінниця § 20, п. 1, в; § 108
Вінничина § 38, п. 12, прим.
Вінніпег § 97
вінця § 17, п. 3; § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; *вінцям* § 66, п. 3, б; *вінцями* § 66, п. 5, б
віньєтка § 93, п. 1, а
Віньї § 4, п. 2; § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Вірджинія § 90, п. 5, в, 3
вірити — *вірте* § 17, п. 1
вісім (парадигма) § 70, п. 2
вісімдесят § 70, п. 4
вісімдесят восьмий, *вісімдесят восьмого* § 71, п. 2
вісімдесятий § 71, п. 1
вісімнадцять § 70, п. 3
вісімсот § 70, п. 5
віск § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в
вісник § 19, п. 1
«Вісті з України» § 38, п. 18
вість § 19, п. 1; § 44, III; *вісті* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *вістю* § 61, п. 3, б; *при вісті* § 61, п. 4; *вісте* § 61, п. 5; *вістей* § 62, п. 2; *вістям* § 62, п. 3; *вістями* § 62, п. 4; у *вістях* § 62, п. 5
вісь § 8, п. 1, а, 5; § 16, п. 1, а; § 20, п. 4, в; *вісцю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *осі* § 8, п. 1, а, 5; § 61, п. 1; § 62, п. 1; *на осі* § 61, п. 4; *осей* § 62, п. 2; *осям* § 62, п. 3; *осями* § 62, п. 4; *на осях* § 62, п. 5
Віталій — *Віталію* § 53, п. 2
Віта-Поштова § 114, п. 3, а
віта-поштовий § 114, п. 3, а
Вітебськ § 109, п. 4, а, 1
Вітебське воєводство § 38, п. 12
вітер § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 44, II, б; *вітру* § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 48, п. 3, д
Вітер — *Вітра* § 48, п. 2, а; § 50, п. 1
Вітка § 109, п. 1, в
вітрище § 44, II, б; § 45, II, п. 3
вітровий § 23, п. 7
віттова хвороба § 38, п. 26, в, прим., б
Вітчизняна війна § 38, п. 22
віце-президент § 26, п. 2, 2
віце-президентський § 29, п. 2, а
вічко, *вічок* § 8, п. 3, а, 2
віч-на-віч § 30, п. 3, г
вічний § 18, п. 4
вічність § 9, п. 2, а; § 18, п. 4; *вічності* § 9, п. 2, а
вічно § 18, п. 4
Віші § 90, п. 5, в, 3
війокати § 7, п. 1, б
вклад § 11, п. 3, а
Вкраїна § 11, п. 3, б, прим.
вкрай § 30, п. 1, б
вкупі § 30, п. 1, б
влад § 30, п. 1, б
влада § 11, п. 3, а
владар § 11, п. 3, а

Владивосток § 11, п. 3, б; § 109, п. 4, б, 4; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, б; Владивостока, у Владивостоці (у Владивостоку) § 112, п. 1, II
 владивостоцький § 113, п. 2, б
 Владислав § 106, п. 2, г
 власний § 11, п. 3, а
 власноруч., власноручн. (власноручний) § 40
 власт. (властивий) § 40
 властивість § 11, п. 3, а
 влітку § 30, п. 1, б
 в міру § 30, п. 2, а
 в нагорбду § 30, п. 2, а
 внаслідок § 31, п. 1, а
 внизу § 30, п. 1, б
 внічю § 30, п. 1, г
 в ногу § 30, п. 2, а
 вночі § 30, п. 1, б
 Внуково § 109, п. 7, б
 внутрішній § 67, п. 2, б
 внутрішньозаводський § 29, п. 1, г
 в обмін § 30, п. 2, а
 в обріз § 30, п. 2, а
 вовк § 8, п. 2, б; вовка § 8, п. 2, б; § 48, п. 2, б
 вовк-жаднюга § 27, п. 2
 вовченя § 22, п. 6
 вовчійця — вовчиць § 47, Б, п. 4, а
 воґкий § 18, п. 4, прим. 2
 воґничок § 22, п. 7
 воґнище § 22, п. 9
 воґонь § 8, п. 2, а; воґню § 8, п. 2, а; § 48, п. 3, д
 вода — вод § 8, п. 3, г, 3
 водень § 8, п. 3, д, 1; водню § 8, п. 3, г, 1; § 48, п. 3, а
 водіти, воджу § 80, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
 водіння § 80, п. 6, в
 водно § 30, п. 1, г
 водносталь § 30, п. 1, е
 водовоз § 8, п. 3, г, 6
 водоґін — водоґону § 48, п. 3, и

вододіл — вододілу § 48, п. 3, и
 Водолажченко § 18, п. 1, г
 Водолазький § 18, п. 1, г
 водопій, водопою § 8, п. 1, а, 1
 водопровід § 8, п. 3, г, 6; водопроводу § 48, п. 3, и
 Водоп'янов § 104, п. 11
 воєвода § 44
 воєнно-стратегічний § 29, п. 2, г
 воґжений § 80, п. 6, а
 возіти, вожу § 80, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
 возіння § 80, п. 6, в
 Воїнов § 104, п. 6, б
 вокзал — вокзалу § 48, п. 3, в
 Во́лга § 112, п. 1, I; § 113, п. 2, а; Во́лги, на Во́лзі § 112 п. 1, I
 Волгоград § 114, п. 2, г
 волгоградський § 114, п. 2, г
 волейбол § 95, п. 1; волейболу § 48, п. 3, з
 волелюбний § 29, п. 1, в
 во́льський § 113, п. 2, а
 Во́лінська область § 38, п. 12
 во́лінський § 16, п. 2, а, 1; § 17, п. 2
 во́лішки § 8, п. 3, в
 Володімир § 106, п. 2, г
 Володімир Великий § 38, п. 26, б
 Володімир-Во́лінський § 38, п. 8
 Володімир Хоміч — Володімиру Хомичу § 53, п. 4, прим. 4
 волокті, во́лік, волоклá, волоклó § 8, п. 3, в
 во́лос § 8, п. 2, в
 волосінь — волосінню § 61, п. 3, а
 воло́сся § 17, п. 5
 воло́ський § 113, п. 2, в
 во́лох § 113, п. 2, в
 волочільник § 22, п. 3
 во́ля § 8, п. 1, б; во́ле § 47, А, 6, б
 Во́льнов § 104, п. 12, а, 2
 вольт — во́льтів § 55, п. 1
 вольтер'янець § 90, п. 5, а, 2

ворітця § 8, п. 3, б, 2
 Воробійов § 7, п. 1, б; § 104, п. 11; Воробійова § 104, п. 3, а
 воробже § 9, п. 2, г, прим.
 Ворон § 38, п. 2, б
 Воро́неж § 109, п. 1; § 113, п. 2, а; Воро́нежа § 48, п. 2, г
 воро́незький § 113, п. 2, а
 Воро́ніж § 113, п. 2, а
 воро́нізький § 113, п. 2, а
 воро́та § 8, п. 3, б, 2; § 38, п. 9; § 66, п. 1, в; воріт § 8, п. 3, б, 2; § 66, п. 2, в; воро́там § 66, п. 3, а; ворітьмі (й воро́тами) § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в; на воро́тах (рідше воро́тях) § 66, п. 6
 Ворт § 97
 восені § 30, п. 1, б
 віск — во́ску § 48, п. 3, а
 в основному § 30, п. 2, г
 востанне § 30, п. 1, в
 8 Бе́резня § 38, п. 22, прим. 2
 во́сьмеро § 70, п. 10
 во́сьмий § 16, п. 1, а; § 71, п. 1
 Во́ткінск § 109, п. 4, а, 1
 Во́уверман § 94
 воца́ний § 18, п. 1, в
 воца́нка § 18, п. 1, в
 воці́на § 18, п. 1, б
 вояцький § 18, п. 1, а
 вояцьчина § 18, п. 1, а
 впа́м'ятку § 30, п. 1, б
 впень § 30, п. 1, б
 вперед § 30, п. 1, б
 впереміж § 30, п. 1, б
 впереміш § 30, п. 1, б
 вперше § 30, п. 1, г
 вплач § 30, п. 1, б
 вплач § 30, п. 1, б
 вплив § 11, п. 3, а
 вповодж § 30, п. 1, д; § 31, п. 1, а
 в по́зику § 30, п. 2, а
 впо́перек § 30, п. 1, б
 впо́ру § 30, п. 1, б

впра́ва § 11, п. 3, а
 вра́жений § 84, п. 2, прим. 1, г
 вра́ження § 8, п. 3, г
 враз § 30, п. 1, б
 вра́зити § 84, п. 2, прим. 1, г
 вра́нці § 30, п. 1, б
 вре́шті § 30, п. 1, б
 врівень § 30, п. 1, б
 врівні § 30, п. 1, б
 врізатися — не врі́жся § 18, п. 4, прим. 1
 вро́зкид § 30, п. 1, б
 вро́зліт § 30, п. 1, б
 вро́зцип § 30, п. 1, б
 вро́зтич § 30, п. 1, б
 Вру́бель § 11, п. 3, б
 вручу́ § 30, п. 1, в
 вря́д § 30, п. 1, б
 вряді́-годи § 30, п. 3, г
 всере́дині § 30, п. 1, б
 «Все́віт» § 38, п. 18
 всесві́тний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 Всесві́тний фо́рум украї́нців § 38, п. 14, в
 всесві́тньо-історі́чний § 29, п. 2, б
 Всесві́тня Ра́да Ми́ру § 38, п. 11
 все́-таки § 33, А, п. 3, а
 всіля́кий § 78, прим. 1
 вслі́д § 30, п. 1, б
 всмак § 30, п. 1, б
 вступ § 11, п. 3, а
 вступний § 11, п. 3, а
 всьо́го-на-всьо́го § 30, п. 3, г
 всюдихі́д § 8, п. 3, г, 6; § 25, п. 3, а
 вся́кий § 78, прим. 1
 вті́м § 30, п. 1, г; § 32, п. 1
 втрете́ § 30, п. 1, г
 втро́є § 30, п. 1, г
 ву́гляр, ву́гляра́ § 45, II, п. 3
 ву́жчати § 18, п. 3
 ву́жчий, ву́жче § 18, п. 3
 ву́злик § 22, п. 1
 вузькі́й § 16, п. 2, а, 1; § 18, п. 3
 вузькодіа́лектний — вузькодіа́лектне § 29, п. 1, г

вулиця — вулиці § 47, Б, п. 4, б;
 вулицями § 47, Б, п. 5, б
 вулиця Петра Сагайдачного § 38,
 п. 9
 вуличка § 22, п. 7
 вулкан § 86, п. 1, а
 вус — вуси, вуса § 54, п. 3
 вухо — вуха, уші § 54, п. 2; ушей
 (перев. вух) § 55, п. 3; вухами
 § 58, п. 1
 в цілому § 30, п. 2, г
 в цілості § 30, п. 2, а
 вчєння § 8, п. 3, г
 вчетверо § 30, п. 1, г
 вчитель — при вчителєві § 52,
 п. 1, а; вчителю § 53, п. 2;
 вчителєв § 57, п. 1
 вчорашній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 вщєрть § 30, п. 1, б
 Вюртемберг § 92, п. 2, б
 в'язати, в'язу, в'язеш § 80,
 п. 4
 в'язень § 22, п. 4
 в'язи § 6, п. 1; § 66, п. 1, а;
 в'язів § 66, п. 2, б; в'язам § 66,
 п. 3, а
 в'язкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 в'язкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
 В'язники § 109, п. 8
 в'язь — в'язю § 61, п. 3, а
 Вязьма § 109, п. 8, прим.
 В'яльцева § 104, п. 11
 В'ячеслав § 6, п. 1

Г

Гаага § 14; § 87; § 113, п. 2, а
 гаазький § 113, п. 2, а
 Гавана § 87
 Гавлик § 104, п. 5, б
 Гавр § 87
 Гаврілів § 8, п. 3, г, 4
 гаврілівський § 8, п. 3, г, 4
 Гаврілово § 109, п. 4, б, 2
 Гагарін § 104, п. 6, а
 гадка § 14

газєта § 14
 газєтний § 22, п. 1
 газопровід § 8, п. 3, г, б
 газопровідний § 8, п. 3, г, б
 гай — гаю § 48, п. 3, б; у гаї, у
 гаю § 52, п. 3, а, прим.
 гайморова порожнина § 38, п. 26,
 в, прим., б
 гайовий § 23, п. 7
 гайбк § 22, п. 12
 Гайсин, Гайсина, Гайсином, у Гай-
 сині § 112, п. I, II
 Гай Юлій Цєзар § 106, п. 1, в
 галантерєя § 86, п. 1, а
 галас — галасу § 48, п. 3, е
 Галац § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
 Галин § 23, п. 4; § 67, п. 1, б
 Галина Іллівна — Галино Іллівно
 § 53, п. 4, прим. 4
 галицький § 18, п. 1, а; § 113,
 п. 2, б
 Галич § 113, п. 2, б
 Галичина § 18, п. 1, а
 Галлєй § 86, п. 2
 галіфє § 38, п. 1, прим. 5
 галка, галці § 16, п. 2, б, прим.;
 § 17, п. 3, прим.
 галуззя § 17, п. 5
 галузь — галузі § 61, п. 1; галуз-
 зю § 61, п. 3, а; у галузі § 61,
 п. 4; галузей § 62, п. 2
 галченя § 16, п. 2, б, прим.; § 64,
 п. 1; галченяти § 64, п. 2; гал-
 ченяті § 64, п. 3; галченям
 § 64, п. 4; на галченяті § 64,
 п. 5
 Гальвані § 90, п. 5, а, 3; § 100,
 п. 2
 Галька, Гальці § 16, п. 2, б, прим.;
 § 17, п. 3, прим.
 Гальчин § 16, п. 2, б, прим.
 Галя § 23, п. 4; Галю § 47, А,
 п. 6, в
 Гамбург § 113, п. 2, а
 гамбурзький § 113, п. 2, а

Ганг — Гангу § 48, п. 3, і
 гандбол § 87
 Ганна (парадигма) § 103, п. 1;
 Ганна § 20, п. 3; Ганно § 47, А,
 п. 6, а
 Ганна Іванівна — Ганно Іванівно
 § 47, А, п. 6, в, прим.
 Ганнин § 20, п. 3
 Ганнібал § 87
 ганьба § 16, п. 1, а
 ганяти § 10, п. 1
 гараж — гаража § 48, п. 3, в
 гаразд § 1, п. 2
 гарбузіння § 22, п. 5
 Гарвард § 87
 Гарібальді § 15, прим.
 гарнєнький § 16, п. 2, а, 2
 гарний, гарна, гарне (парадигма)
 § 68
 гарнір § 22, п. 13
 Гаронна § 87; § 89, п. 3
 Гартний § 104, п. 10
 Гаршин (парадигма) § 102, п. 3;
 § 104, п. 6, в, 1
 гарячє § 1, п. 2; § 9, п. 2, г,
 прим.
 гарячий § 1, п. 2; гарячої,
 гарячою § 9, п. 2, в
 гарячка § 1, п. 2
 гас — гасу § 48, п. 3, а
 гасло — гасел § 55, п. 2, прим.
 гауптвахта § 94
 Гашек, Гашека, Гашекові § 102,
 п. 3, прим.
 гвардія § 87
 гвинт — гвинта § 48, п. 2, в
 Гвінєя § 87
 Гвінєя-Бісау § 114, п. 3, а
 гвінєя-бісауський § 114, п. 3, а
 Гданськ § 15, прим.
 Гєгель § 14
 гегемонія § 87
 Гєдік-паша § 106, п. 2, д
 гей § 14
 гей-гей § 25, п. 4, г

гейзер § 95, п. 1
 Гєйне § 87; § 95, п. 1; § 100, п. 2
 гектар § 45, II, п. 1; § 87; гек-
 тара § 48, п. 2, д
 Гєльсінґфорс § 87
 Гєльсінкі § 87
 Гєльсінська спілка § 38, п. 14, в
 Гємпшир § 90, п. 5, в, 3
 генерал § 14
 генерал-губернатор § 26, п. 2, 1, б
 генерал-губернаторський § 29, п. 2, а
 генерал-лейтенант § 26, п. 2, 1,
 б; § 38, п. 3, прим. 1
 Генеральний прокурор України § 38,
 п. 3
 Генеральний секретар ООН § 38,
 п. 3
 Генеральні штати Королівства Нї-
 дерландів § 38, п. 13
 генєтика § 87
 геніальний § 90, п. 5, а, 2
 геніальність § 22, п. 3
 Генсбєрський § 104, п. 4, б
 географія § 14
 геологія § 14
 гербарій § 87
 героїзм § 4, п. 4; § 22, п. 13
 героїчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
 герой — геройі § 54, п. 2; геройєв
 § 55, п. 1; § 57, п. 1
 герцог § 38, п. 3, прим. 2; § 87
 Гєте § 15, прим.; § 87; § 91,
 п. 2; § 100, п. 2
 гідко-бридко § 25, п. 4, б
 гиря § 44, I; § 90, п. 5, а, 5,
 прим. 1
 Гібралтар § 15, прим.
 гієна § 90, п. 5, а, 2
 Гізб § 87
 гілка, гілок § 8, п. 3, а, 2
 гілля, гіллю, на гіллі § 20, п. 4, а
 гіллястий § 17, п. 5; § 20, п. 4, а
 гіллячка § 20, п. 4, а
 гільза § 86, п. 1, б
 Гільча Друга § 114, п. 1, в

гімн § 90, п. 5, а, 5
 гімнастика § 87
 гінді § 87
 Гіндустан § 87
 гіпопотам § 90, п. 5, а, 5
 гіпотеза § 87
 гіпс — гіпсу § 48, п. 3, а
 гіпюр § 45, II, п. 1
 гірка § 8, п. 3, а, 3
 гіркий § 67, п. 1, а
 гіркувато-солоний § 29, п. 2, д
 гірник § 18, п. 2, а; § 22, п. 1
 гірницький § 18, п. 2, а
 гірничопромисловий § 25, п. 1
 гіронька § 8, п. 3, а, 3
 гість — гостей § 55, п. 3; гість-
 мі, гостямі § 58, п. 2
 Глазго § 112, п. 7
 глазур § 86, п. 1, а
 глибочина, глибочінь § 61, п. 1,
 прим.
 глибшати § 83
 гліва § 38, п. 5
 Глівциці § 109, п. 4, б, 6
 Глінка § 104, п. 6, в, 2
 Глинськ-Загора § 114, п. 3, а
 глинськ-загорський § 114, п. 3, а
 «Глитай, або ж Павук» § 38,
 п. 18, прим. 1
 глитати § 2, п. 3, а
 Глібов, Глібове § 53, п. 4
 глухий § 67, п. 1, а
 Глуховець § 104, п. 12, б
 глухонімиї § 29, п. 1, г
 глянути, гляну, глянуть § 80, п. 3,
 б, 6
 Гміря, Гмірі, Гмірю, Гмірею
 § 102, п. 1
 гнати, жену́ть, женіть § 80, п. 3,
 б, 3; жени́, женім(о), женіть
 § 81, п. 1, б
 Гнатюк, Гнатюка́, Гнатюкові
 (Гнатюку) § 102, п. 1
 гнів — гніву § 48, п. 3, е
 Гнідич § 104, п. 6, в, 4

Гнідко § 38, п. 4
 гноїстий § 23, п. 6
 гноїсько § 22, п. 9
 гбден § 67, п. 1, в
 година-дві § 25, п. 4, в
 годинник § 20, п. 1, в
 годувати § 83
 годувати (годуватися) § 83
 гоїти (парадигма в теперішньо-
 му часі) § 80, п. 1
 Гоїя § 90, п. 4; § 91, п. 2; § 100,
 п. 1; Гоїй, Гоїєю § 100, п. 1
 Гóла Пристань § 38, п. 9; § 112,
 п. 4, а; § 114, п. 1, а; Гóлої
 Пристані, Гóлою Пристанню
 § 112, п. 4, а
 Голембйовський § 104, п. 4, а
 Гóлик § 104, п. 6, в, 4
 Голицин § 104, п. 6, в, 4
 голівка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
 голівонька § 16, п. 2, а, 2
 Голандія § 89, п. 3
 голова § 8, п. 3, б, 1; § 38, п. 3,
 прим. 1; § 44, I; § 45, I, п. 1;
 голів § 8, п. 3, б, 1
 Голова Верховної Ра́ди Украї́ни
 § 38, п. 3
 голівка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
 головонóгї § 29, п. 2, г, прим.
 голосістий § 23, п. 6
 Голосїв—Голосїева § 48, п. 2, г;
 Голосївом § 51, п. 3, б
 Голосївський парк імені
 М. Т. Рїльського § 38, п. 15, б
 «Гóлос Украї́ни» § 38, п. 18
 Голсуорсі § 86, п. 1, а; § 97;
 § 100, п. 2
 гóлуб § 1, п. 1; гóлубе § 53, п. 3
 Голубий Ніл § 114, п. 1, а
 голубиний § 23, п. 5
 голубка § 1, п. 1
 голуб'я § 64, п. 1; голуб'яти § 64,
 п. 2
 гольф § 86, п. 1, б
 Гóмель § 109, п. 9, а, 3

Гомєр § 14; § 87
 Го Можó § 106, п. 2, г
 Гомулицький § 104, п. 9
 гоніти § 10, п. 1
 гоніометр § 87
 гончар § 1, п. 2
 гопак — гопакá § 48, п. 3, з
 гора § 8, п. 1, а, 2; § 114, п. 2, а,
 прим.; гip § 8, п. 1, а, 2
 гора́ Говєрла § 38, п. 8
 Гораций § 87
 горб — горба́ § 48, п. 3, г
 горбитися — не горб(ся), не
 горбте(сь) § 81, п. 2, б
 горбуватий § 23, п. 8
 Гордєєв § 104, п. 2, в
 Гордієнко § 22, п. 8
 гордіїв вузол § 38, п. 26, в,
 прим., б
 Гордіївна § 22, п. 10
 гордовитий § 23, п. 8
 гордоци § 66, п. 1, б
 горе § 45, II, п. 2
 горизóнт § 14; § 87
 горіцвіт § 26, п. 1, г
 Горіцвіт § 106, п. 2, а
 горіння § 22, п. 5
 горіти § 1, п. 2; § 22, п. 5
 Горки § 109, п. 4, б, 7; § 112,
 п. 2; Гóрок, Гóркам § 112, п. 2
 Горн § 87
 горобиний § 23, п. 5
 Горовá § 104, п. 10
 горóд § 8, п. 2, в; горóди § 54,
 п. 1
 Городєцький § 104, п. 9
 горóдній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 горóх — горóху § 48, п. 3, б
 Горóшине, Горóшиним § 51, п. 3, б
 горювати, горюю, горюють § 80,
 п. 3, б, 4
 гóспіталь § 87
 Гóстра Могїла § 114, п. 2, д
 гостролучанський § 114, п. 2, а
 Гостролуччя § 114, п. 2, а

гостромогїльський § 114, п. 2, д
 готóв § 67, п. 1, в
 Готьє § 91, п. 2; § 93, п. 1, а;
 § 100, п. 2
 гоц § 17, п. 7
 гр. — громадя́нин § 40
 гра § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 граблі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а;
 граблів (і грабєль) § 66, п. 2, б;
 граблям § 66, п. 3, б; граблями
 § 66, п. 5, б; на граблях § 66,
 п. 6
 Грабóвський § 8, п. 3, г, 7
 град — гра́ду § 48, п. 3, д
 грам — гра́ма § 48, п. 2, д
 гра́мота § 14
 грандіозний § 87
 граніт — граніту § 48, п. 3, а
 гра́ти — грай, гра́ймо, гра́йте
 § 81, п. 2, а
 гра́тіс § 90, п. 5, а, 4
 граф § 38, п. 3, прим. 2
 гра́фік § 87; § 90, п. 5, а, 5
 Грачóв § 104, п. 3, в
 гребінець, гребі́нця § 8, п. 3, а, 1
 Гребінка § 108; § 113, п. 2
 гребінківський § 113, п. 2
 грек § 113, п. 2, б
 греко-пе́рські війни § 38, п. 22,
 прим. 1
 Гренла́ндія § 15, прим.; § 86,
 п. 1, а; § 87
 Гре́ція § 87; § 90, п. 5, а, 2
 гре́цький § 113, п. 2, б
 Грїбова губа́ § 38, п. 8
 гриб-паразіт § 27, п. 4
 Григóр'єв § 104, п. 2, б; § 104,
 п. 11
 Григóрівна § 22, п. 10
 Григóрій § 22, п. 10
 Григóрович § 22, п. 10
 Григóрович § 104, п. 6, в, 4
 гриміти § 2, п. 3, а
 грїмнути — грї́мну § 80, п. 8, б, 2
 грїнвіцький § 113, п. 2, б

Грінвіч § 113, п. 2, б
 Гринчійшин § 17, п. 6
 грип § 89, п. 1; *гріпу* § 48, п. 3, е
 Гриць — *Грицю* § 53, п. 2
Грицько § 16, п. 1, а
 грім — *грому* § 48, п. 3, д
Грім § 90, п. 5, а, 3
Грінчєнків словнік § 38, п. 26, а
гріти § 84, п. 2, прим. 1, а
грітий § 84, п. 2, прим. 1, а
 гріш — *гроші* § 48, п. 2, д;
грошей § 55, п. 3; § 66, п. 2, а;
грішми (й *грошіма*) § 58, п. 2;
 § 66, п. 5, в
гроз § 87
громаджений § 84, п. 2, прим. 1, г
громадіти § 84, п. 2, прим. 1, г
 громадянин — *громадяни* § 54,
 п. 1, прим.; *громадян* § 55, п. 1,
 прим.
громадянство § 17, п. 2
громадянська війна § 38, п. 22,
 прим. 1
громадянський § 17, п. 2
грошовий § 23, п. 7
грошовитий § 23, п. 8
Грубешів § 109, п. 7, г
Грудзький § 104, п. 9
грудочеревна § 29, п. 1, д; § 29,
 п. 2, г, прим.
грузін § 113, п. 1; *грузіни* § 54,
 п. 1, прим.; *грузінів* § 55, п. 1,
 прим.
грузінка-дівчина § 27, п. 3
грузінський § 113, п. 1
група § 89, п. 1
групєто § 89, п. 1
грушевий § 23, п. 7
грушоподібний § 25, п. 2, а
 губа — *губ* (і *губів*) § 47, Б, п. 2, а
гублячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
гублячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
гугенот § 87
гузір, гузіря § 45, II, п. 2
гукання § 22, п. 5

гукати § 22, п. 5
Гулак-Артемовський § 106, п. 3,
 б; § 107, п. 4, а
Гуляєв § 104, п. 2, б
гуляйпільський § 114, п. 2, в
Гуляйпале § 114, п. 2, в
гуляння § 22, п. 5
гуляти § 22, п. 5
Гуляшкий § 104, п. 10
гумус § 87
гун, гуни § 89, п. 1
Гур'єв § 109, п. 8
Гур'їн § 104, п. 6, б
 гурт — *гурту* § 48, п. 3, б
 гурток — у *гуртку* § 52, п. 2, а
гусеня § 22, п. 6
гуси § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а,
 прим.; § 66, п. 4, в; *гусей* § 66,
 п. 2, а; § 66, п. 4, в; *гусь-*
сям § 66, п. 3, а; *гусьми* § 66,
 п. 5, в
Гусіне Озеро § 109, п. 4, а, 2,
 прим.
гуска § 66, п. 1, а, прим.
 гусяр — *гусяре* § 53, п. 3
гуся § 44, IV, а; § 64, п. 1; *гусяти*
 § 44, IV, а; § 64, п. 2; *гусяті*
 § 64, п. 3; *гусям* § 64, п. 4;
гусята § 65, п. 1; § 65, п. 4;
гусят § 65, п. 2; § 65, п. 4;
гусятам § 65, п. 3; *гусята-*
ми § 65, п. 5; *на гусятах* § 65,
 п. 6
гуца § 45, I, п. 3
Гуцин § 104, п. 6, в, 1
Гюго § 87; § 92, п. 2, б; § 100, п. 2

Г

гава § 15
газда § 15
Галаган § 15
гандж § 15
ганок § 15; *ганку* § 48, п. 3, в
гатунок § 15

гвалт § 15
гвалтувати § 15
Гданськ § 15, прим.
гєгати § 15
гєдзь § 15; § 16, п. 1, а
гєлготати § 15
гєрготати § 15
гєрготіти § 15
гїгнути § 15
гирліга § 15
глей § 15
гніт § 8, п. 2, д, прим.; § 15;
гнотат § 8, п. 2, д, прим.
гогель-могель § 15
грасувати § 15
грати § 15
гратчастий § 15
грєчний § 15
гринджолі § 15
грунт § 15; *на ґрунті* § 52, п. 3,
 а; *ґрунтї, ґрунта* § 54, п. 3
гудзик § 15; § 41, п. 1
Гудзь § 15
гуля § 15

Д

давай-но § 33, А, п. 3, а
Давідів Брід § 114, п. 1, а; § 114,
 п. 3, д; *Давідового Броду* § 48,
 п. 2, г, прим.
давідово-брідський § 114, п. 3, е
Давічо, Давіча § 100, п. 2,
 прим.
да Вінчі § 106, п. 1, г
давнім-давно § 25, п. 4, б
давній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
давнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
давньовєрхньонімецька § 29,
 п. 1, г
давньоруський § 25, п. 1
Д'Аламбер § 106, п. 1, г, прим. 1;
 § 107, п. 3
д'аламберівський § 107, п. 3
далєко § 33, А, п. 2, е, прим.

далєко-далєко § 30, п. 3, г
далєчїн § 61, п. 1, прим.
Дамаск § 113, п. 2, б
дамаський § 113, п. 2, б
дамоклів меч § 38, п. 26, в,
 прим., б
Данїлов § 104, п. 6, в, 2; § 109,
 п. 4, б, 2
Данїло Галїцький § 38, п. 1;
 § 38, п. 26, б
Данте § 100, п. 2
дантїст § 22, п. 13
Дарвін, Дарвіна § 100, п. 1, II;
Дарвіном § 51, п. 3, а; § 100,
 п. 1, II
Даргомїжський § 104, п. 9
дарма що § 30, п. 1, е; § 32, п. 2,
 б; § 33, А, п. 2, а
дарований § 84, п. 2, прим. 1, г
Д'Артаньян § 106, п. 1, г, прим. 1
дарувати § 84, п. 2, прим. 1, г
дати (парадигма в майбутньому
 часі) § 80, п. 7
Даугавпілс § 114, п. 2, г
даугавпілський § 114, п. 2, г
 дах — *даху* § 48, п. 3, в
два, двї (парадигма) § 70, п. 2;
два § 70, п. 8
двадцятий § 71, п. 1
двадцятиповерховий § 29, п. 1, д
двадцятирічний § 25, п. 3, а
20-річний § 29, п. 2, е
двадцять § 70, п. 3
дванадцятий § 71, п. 1
дванадцятїнка § 26, п. 1, г
дванадцять § 70, п. 3
дверї § 66, п. 1, б; *дверей* § 66,
 п. 2, а; *дверям* § 66, п. 3, б;
двермі (й *дверїма*) § 66, п. 5,
 в; у *дверях* § 66, п. 6
Двіна § 109, п. 4, а, 1
двір § 45, II, п. 1; *двора* § 8,
 п. 1, б
двісті (парадигма) § 70, п. 5
²/₇ — *дві сьомї* § 72, п. 1

$\frac{2}{3}$ — *дві треті, двом третім* § 72, п. 1
двобічний § 25, п. 4, б
двовуглекислий § 29, п. 1, г
двоє, двох, двом § 70, п. 8
двоїстий § 23, п. 6
дворічанський § 114, п. 2, б
Дворіччя § 114, п. 2, б
дворушник § 18, п. 4
двохмільйонний § 71, п. 1
двохосовий § 25, п. 3, б
двохсотий § 71, п. 1
двохтисячний § 71, п. 1
двоярусний § 25, п. 3, а
Де-Брейне § 38, п. 8, прим. 2
дев'яностий § 71, п. 1
дев'яносто, дев'яноста § 70, п. 7
дев'ятеро § 70, п. 10
дев'ятий § 71, п. 1
дев'ятисотий § 28, п. 1, б
дев'ятнадцять § 70, п. 3
дев'ятсот § 70, п. 5
дев'ять § 70, п. 3
 $\frac{9}{10}$ — *дев'ять десятих* § 72, п. 1
деголівський § 107, п. 3
де Голь § 107, п. 3
дедалі § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
дезінтеграція § 90, п. 5, б
дезінфекція § 90, п. 5, б
дезінформація § 90, п. 5, б
деінде § 30, п. 1, є
«Дейлі телеграф енд Морнінг пост» § 38, п. 18, прим. 1
декан § 38, п. 3, прим. 1
Декандоль § 106, п. 1, г, прим. 2
декілька, декількох, декільком, декількома § 79, прим.
Декларация прав людини § 38, п. 23
деколи § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
декотрий § 33, А, п. 1, а
декрет § 50, п. 2; у *декреті* § 52, п. 3, а
декуди § 30, п. 1, є
де ла Куева § 106, п. 1, г
Деліль § 106, п. 1, г, прим. 2
Дельфи § 93, п. 1, б
Дембіця § 109, п. 7, д; § 109, п. 9, б
Демократична партія України § 38, п. 13
демон § 38, п. 2, а, прим. 1
Дем'янськ § 109, п. 8
де-небудь § 30, п. 3, в
де-не-де § 30, п. 3, г
денний § 20, п. 1, в
ден. норма (дénна норма) § 40
Ден Сяопін § 106, п. 2, г
день § 8, п. 2, а; § 20, п. 1, в; *дня* § 8, п. 2, а; *сім день* (і *днів*), *днів сім* § 55, п. 1, прим.
день-другий § 25, п. 4, в
День Незалежності України § 38, п. 22
деньок § 22, п. 12
день у день § 30, п. 2, б
День учителя § 38, п. 22
депо § 100, п. 2
дерево § 2, п. 2, а; § 8, п. 3, б, 2; *дерев* § 8, п. 3, б, 2
деревообробний § 29, п. 1, в
деревице § 8, п. 3, б, 2
Держава Бахрейн § 38, п. 12
Державін § 104, п. 1
Державна дума § 38, п. 13
державно-монополістичний § 29, п. 2, б
держак — *на держаку, на держаківі* § 52, п. 2, а
держално § 17, п. 4
держальце § 17, п. 4
держати — *держу* § 2, п. 1
держкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
Дерібас § 106, п. 1, г, прим. 2
дерти, деру, деруть, дері § 80, п. 3, б, 9, прим.
Десна § 108
десь § 33, А, п. 1, г

десь-інде § 30, п. 3, г
десь-інколи § 30, п. 3, г
десь-то § 30, п. 3, в
десятеро § 70, п. 10
десятий § 71, п. 1
10-й — *10-ї* § 28, п. 2, а
10-В § 25, п. 4, е
10-поверховий § 29, п. 2, е
Десятий міжнародний з'їзд славістів § 38, п. 15, а
десятка § 48, п. 2, д
десять § 70, п. 3
дехто, декого, декому, де з ким, де на кому (і *де на кім*), *на декому* § 79
дешевший § 69, п. 1, а
дещина § 33, А, п. 1, а
децю § 33, А, п. 1, а
деякий, деякого, деяким, на деяких (і *де на яких*) § 79
джаз § 90, п. 1
Джек — *Джеку* § 53, п. 1
Джек Лондон § 106, п. 1, б
джермпер § 90, п. 1
Джемс § 90, п. 1
(Джеральдіна) Чаплін § 100, п. 2
джерело § 8, п. 3, б, 2; § 9, п. 1; *джерел* § 8, п. 3, б, 2
джерельце § 8, п. 3, б, 2
Джерсі § 90, п. 1
Джигарханян § 104, п. 6, в, 1
джигит § 90, п. 5, в, 1
джигун § 15
джинси § 90, п. 5, в, 1
джирга § 38, п. 13, прим.
Джонні § 89, п. 3
Джорджтаун § 94
дзюль § 94
«Дзвін» § 38, п. 18
дзвінок, дзвінка, дзвінку, дзвінком § 8, п. 3, а, 1
дзвякнути § 6, п. 1, прим.
дзіга § 15
дзіглик § 15
Дзісь § 104, п. 9
дзьоб § 16, п. 1, б; у *дзьобі* § 52, п. 3, а
Дзюрвець § 104, п. 9
див. — *дивись* § 40
дизель § 38, п. 1, прим. 5; § 90, п. 5, а, 3, прим.; § 90, п. 5, в, 1; *дизеля* § 48, п. 2, е
дизель-мотор § 26, п. 2, 1, а
дизель-моторний § 29, п. 2, а
динáмо § 90, п. 5, в, 1
диплом § 90, п. 5, в, 1
директор § 38, п. 3, прим. 1; § 45, II, п. 1; § 90, п. 5, в, 1; *директорові, директору* § 49, п. 1; *директорі* § 54, п. 1
дисонáнс — *дисонáнсу* § 48, п. 3, е
дитина § 66, п. 1, а, прим.
дитя § 64, п. 1; *дитяти* § 64, п. 2; *дитяті* § 64, п. 3; *дитям* § 64, п. 4
дит'ясла § 6, п. 3
дитятко — *дитяткові, дитятку* § 49, п. 1; *на дитяткові* § 52, п. 1, б; *на дитятку* § 52, п. 1, б, прим.
дихати § 18, п. 4, прим. 2
Дихтау § 38, п. 8, прим. 3
диякон § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
діалектика § 90, п. 5, а, 2
діалектико-матеріалістичний § 29, п. 2, в
діаметр § 96
діаметрально протилéжний § 29, п. 1, г, прим. 1
ді Вітторіо § 106, п. 1, г; § 107, п. 4, в
дівчá § 44, II, б; § 44, IV, а; *дівчати* § 44, IV, а; *дівчат* § 65, п. 4
дівчина-грузінка § 27, п. 3
дівчина-красуня § 27, п. 2
дівчинóнка, дівчинóнці § 17, п. 3, прим.

дівчи́сько § 22, п. 9; § 44, II, 6
 дігтя́р § 18, п. 4, прим. 2
 дід — діду § 53, п. 1; діди́в § 67,
 п. 1, 6
 дід-мороз § 38, п. 2, б, прим.
 Дід Мороз § 38, п. 2, б
 Дідро́ § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
 діеле́ктрик § 91, п. 2
 дієвий § 23, п. 7
 Дієго § 91, п. 2
 Дієго-Гарсія § 90, п. 5, а, 2
 діжечка § 22, п. 7
 діжка — діжці § 18, п. 4, прим. 1
 Дізель § 90, п. 5, а, 3; § 90, п. 5,
 а, 3, прим.
 дійовий § 23, п. 7
 діловод § 8, п. 3, г, 6
 діловодство § 8, п. 3, г, 6
 Дін Лінь § 106, п. 2, г, прим.
 діста́в-таки § 33, А, п. 3, а
 діти § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а,
 прим.: дітям § 66, п. 3, а;
 діте́й § 66, п. 4, б; дітьми
 § 66, п. 5, в
 діяч — діячі § 60
 для того щоб § 32, п. 2, б
 Дмитро́ (парадигма) § 103, п. 2;
 Дмитра́ § 48, п. 2, а
 Дмитров § 109, п. 4, б, 2
 Дмитро́-Варварієка § 114, п. 1,
 г; § 114, п. 3, б
 дмитро́-варварієвський § 114, п. 3, б
 Дніпро́ § 44, II, а; § 108, по
 Дніпру́, по Дніпрі́ § 52, п. 3, б,
 прим.
 Дніпропетро́вськ § 113, п. 2
 дніпропетро́вський § 113, п. 2
 Дністе́р § 108; Дністра́ § 48, п. 2, г
 дно § 54, п. 3; § 55, п. 2, прим.;
 де́на § 54, п. 3; де́н § 55, п. 2,
 прим.
 доба́ феода́лізму § 38, п. 22, прим. 1
 Д'Обіньє § 106, п. 1, г, прим. 1;
 § 107, п. 4, в
 до біса § 30, п. 2, а
 до́бриво § 22, п. 2
 До́брыйвечі́р § 106, п. 2, б
 До́брый Шля́х § 38, п. 9
 до́броді́й — до́броді́єві § 49,
 п. 1
 до́броді́й бригаді́р — до́броді́ю
 бригаді́ре (бригаді́р) § 53, п. 4,
 прим. 1; до́броді́єві бригаді́ру
 § 49, п. 1, прим.
 до́броді́йка — до́броді́йко Скурда́
 § 53, п. 4, прим. 3
 До́вбуш — До́вбуше § 53, п. 3
 до́вгові́й § 67, п. 2, в
 до́вгожді́ний § 20, п. 2, в, прим.
 До́вгопо́л § 106, п. 2, в
 до́ве́рху § 30, п. 1, б
 до́віку § 30, п. 1, б
 «До́віра» § 124, п. 3
 до́вічний § 67, п. 1, а
 до́вко́ла § 30, п. 1, б
 до́во́лі § 30, п. 1, б
 до́впадо́би § 30, п. 2, а
 до́гма — до́гм § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 до́говору́вати § 10, п. 1
 до́го́ла § 30, п. 1, в
 до́горі́ § 30, п. 1, б
 до́гурту § 30, п. 2, а
 до́да́ток — до́да́тка § 48, п. 2, е
 до́ді́ла § 30, п. 2, а
 до́до́лу § 30, п. 1, б
 до́до́му § 30, п. 1, б
 до́ за́втра § 30, п. 1, а, прим.
 до́ загі́ну § 30, п. 2, а
 до́істо́ричний § 4, п. 4, прим.;
 § 90, п. 5, б
 до́їти, до́ю, до́ять § 80, п. 3, а
 до́їхати § 4, п. 1
 до́кра́ю § 30, п. 2, а
 до́ кри́хти § 30, п. 2, а
 до́ктор нау́к § 38, п. 3, прим. 1
 до́ку́пи § 30, п. 1, б
 до́ ла́ду § 30, п. 2, а
 до́ла́р — до́ла́ра § 48, п. 2, д
 до́ лі́ха § 30, п. 2, а

до́лиця́ § 30, п. 2, а
 до́лі́вка § 22, п. 11
 до́лі́тце § 8, п. 3, б, 2
 до́ло́нька § 8, п. 3, г, 2
 до́ло́ня — до́ло́нь § 8, п. 3, г, 2;
 § 47, Б, п. 2, а
 До́ло́рес § 100, п. 2
 до́лото́ § 8, п. 3, б, 2; до́лі́т § 8,
 п. 3, б, 2; § 55, п. 2
 до́ма́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 До́мбро́ва § 109, п. 7, д
 До́мбро́вський § 104, п. 8, а
 до́ мі́ри § 30, п. 2, а
 до́мна — до́мен § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 До́н — До́ну § 48, п. 3, і
 до́н Бази́ліо § 106, п. 1, г
 До́нба́с — До́нба́су § 48, п. 3, і
 До́не́ць — Ді́нця § 48, п. 2, г
 До́не́цьк § 108
 До́не́цька ша́хта «Ві́тка Гли́бо́ка»
 § 38, п. 15, а
 до́не́цький § 16, п. 2, а, 1
 до́нжуа́н § 38, п. 1, прим. 5;
 § 106, п. 1, г, прим.
 До́н Жуа́н § 106, п. 1, г
 до́ни́зу § 30, п. 1, б
 до́ні́ні § 30, п. 1, а
 До́н Кі́хот § 106, п. 1, г
 до́ но́гі § 30, п. 2, а
 до́н Пе́дро § 106, п. 1, г
 До́нско́й § 104, п. 10
 до́н Хо́се § 106, п. 1, г
 до́нька § 17, п. 2
 до́ньчи́н § 17, п. 2
 до́ня — до́ню § 47, А, п. 6, в
 до́ оби́ду § 30, п. 2, а
 до́ о́станку § 30, п. 2, а
 до́ па́рю § 30, п. 2, а
 до́пі́зна § 30, п. 1, в
 до́ пня́ § 30, п. 2, а
 до́ побаче́ння § 30, п. 2, а
 до́повідати́, до́повідати́ § 81, п. 2,
 в, прим. 1
 до́повідач — до́повідача́ § 50, п. 1
 до́повідь — у до́повіді́ § 61, п. 4;
 до́повідей́ § 62, п. 2
 до́пові́сті § 81, п. 2, в, прим. 1
 до́помага́ти § 10, п. 1
 до́помогти́ § 10, п. 1
 до́ пори́ § 30, п. 2, а
 до́ пуття́ § 30, п. 2, а
 до́ ре́чі § 30, п. 2, а
 до́ ре́шити § 30, п. 2, а
 до́рі́жка § 8, п. 3, г, 2
 до́роба́ — до́рі́г § 8, п. 3, г, 2;
 § 47, Б, п. 2, а
 до́рогий́ § 18, п. 3
 До́рогобу́ж § 114, п. 2, а
 до́рогобу́зький § 114, п. 2, а
 До́ро́жжін § 104, п. 6, в, 1
 до́ро́жній́ § 23, п. 1; § 67,
 п. 2, а
 до́ро́жчий, до́ро́жче § 18, п. 3
 До́роше́нко — До́роше́нка § 48,
 п. 2, а
 До́рошови́ч § 22, п. 10
 до́ру́чений § 2, п. 2, б
 до́сві́тний § 67, п. 2, а
 до́ сих пі́р § 30, п. 2, а
 до́ смаку́ § 30, п. 2, а
 до́ сме́рті § 30, п. 2, а
 до́ снаги́ § 30, п. 2, а
 до́ста́тний § 67, п. 2, а
 до́ста́ток — до́ста́тку § 48, п. 3, е
 До́сто́євський § 104, п. 2, б
 до́ сьогодні́ § 30, п. 2, а
 до́тепе́р § 30, п. 1, а
 до́тла́ § 30, п. 1, б
 до́хід, до́ходу́ § 8, п. 1, а, 1
 до́ц. — до́це́нт § 40
 до́чка́ § 23, п. 4, прим.; до́чки́
 § 47, А, п. 1, б, прим.; до́чці́
 § 18, п. 4, прим. 1; до́чки § 47,
 А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 7;
 до́чок § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 до́ чо́го § 30, п. 1, г
 до́ччи́н § 23, п. 4, прим.; § 67,
 п. 1, б
 до́шка § 18, п. 1, в

дош § 1, п. 1; § 45, II, п. 3; дошу § 1, п. 1; § 48, п. 3, д; дощів § 55, п. 1
дошаний § 18, п. 1, в
дошенту § 30, п. 1, б
дощик — на дощику § 52, п. 2, а
дошовий § 23, п. 7
дошомір § 25, п. 2, а
д-р (доктор) § 26, п. 2, 5
дрейф § 95, п. 1
дрижати § 2, п. 3, а
дріжджі § 66, п. 1, б; дріжджів § 66, п. 2, б
дрімати § 2, п. 3, б
дрімливий § 2, п. 3, б
дрімота § 2, п. 3, б
дрова § 66, п. 1, в; дров § 66, п. 2, в
дровоніс § 8, п. 3, г, б
друг — дружє § 53, п. 3; друзі § 54, п. 1; друзів § 55, п. 1; друзям § 56; дружє Гріцію § 53, п. 4, прим. 2; дружє Максименко § 53, п. 4, прим. 3
другий § 71, п. 1; другої § 9, п. 2, в
другого дня § 30, п. 2, в
дружчина § 45, I, п. 1; дружчино § 47, А, п. 6, а
дружний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
дружній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
друкар, друкаря § 45, II, п. 1
друкарня § 45, I, п. 2; друкарні § 47, Б, п. 4, б; друкарень § 16, п. 2, в; друкарнями § 47, Б, п. 5, б
друкований § 24, п. 1
друкування § 24, п. 1
друкувати § 24, п. 1
Друмев § 104, п. 2, в
дуб § 45, II, п. 1; § 50, п. 1, прим.; дуба § 48, п. 2, б; § 50, п. 1, прим.; дубові § 49, п. 1
Дубно § 108; § 112, п. 1, II; Дубна, Дубном, у Дубні § 112, п. 1, II
Дудинка § 109, п. 4, а, 2, прим.

дужий § 18, п. 3
дужчий, дужче § 18, п. 3
Думбартон-Окс § 114, п. 3, в
Дунай — Дунayo § 48, п. 3, і
дулуватий § 23, п. 8
дурра § 89, п. 1
духівка § 22, п. 11
душá — душе § 47, А, п. 6, б
Дьєпп § 109, п. 9, а, 1
дьбоготь § 16, п. 1, б
Дьбров § 104, п. 3, б
Дьяконов § 104, п. 12, а, 1
дю Гар § 106, п. 1, г
Дюма § 93, п. 2
Дюма Старший § 38, п. 26, б
дюна § 93, п. 2
Дю-фіорд § 38, п. 8
Дягилев § 104, п. 12, а, 3, прим.
дядько § 16, п. 1, а
дядя § 44, I

Е

егоїзм § 4, п. 4
егоїстичний § 4, п. 4
Единбург § 90, п. 5; § 112, п. 1, II; Единбурга, в Единбурзі (в Единбургу) § 112, п. 1, II
езопівська мова § 38, п. 26, в, прим., б
Ейнштейн § 95, п. 1
Екватор § 91, п. 1
екзамен — екзамєну § 48, п. 3, е
екзамєнатор § 91, п. 1
екскурс — екскурсу § 48, п. 3, е
екскурсовод § 8, п. 3, г, б
експорт — експорту § 48, п. 3, е
екс-чемпіон § 26, п. 2, 2
електрика § 86, п. 2; § 91, п. 1
електровоз § 8, п. 3, г, б; електровоза § 48, п. 3, и
електроліз — електрoлізу § 48, п. 3, ж
електронно-обчислювальний § 29, п. 2, б

електропровід § 8, п. 3, г, б
електросиловий § 29, п. 1, а
елемент — елементá, елементу § 48, п. 3, і, прим.
еліпсоїд § 4, п. 4
Ельбрус § 109, п. 3; Ельбрусу § 48, п. 3, і
(Ельза) Вірхов § 100, п. 2
Ельзас — Ельзасу § 48, п. 3, і
Ельзас-Лотарінгія § 114, п. 3, а
ельзас-лотаринзький § 114, п. 3, а
Ельтон § 109, п. 3; Ельтону § 48, п. 3, і
Емба § 109, п. 3
ембарго § 87
Енеїда § 90, п. 5, б
«Енеїда» § 38, п. 18
енєргія § 91, п. 1
ентузіазм § 91, п. 1
епічний § 23, п. 3
епос — епосу § 48, п. 3, е
епоха Відродження § 38, п. 22
єркер — єркєра § 48, п. 3, в
єскадрілья, єскадрільї, єскадрільєю, єскадрільей § 100, п. 1, I
Естонія § 109, п. 3
Есхіл § 91, п. 1
етан § 91, п. 1
ефемєрний § 88
ефір § 88

Є

Євангеліє § 14; § 38, п. 18, прим. 2
Євгенєва § 104, п. 2, б
Євдокімов § 104, п. 2, а
Євпатрія § 91, п. 2; § 109, п. 1, а
Євразія § 91, п. 2
Єврєйська автономна область § 38, п. 12
Європа § 91, п. 2
європєць § 91, п. 2
Європєйське Економічне Співтовариство § 38, п. 11

європєйський § 91, п. 2
Євтушєвський § 104, п. 2, а
Євфрат § 91, п. 2
єгер § 91, п. 2
Єгипет § 90, п. 5, в, 5; § 91, п. 2; Єгипту § 48, п. 3, і
Єгор'євськ § 109, п. 1, а
Єгоров § 104, п. 2, а
Єгоришино § 109, п. 4, б, 1; § 109, п. 7, б
Єдлічка § 104, п. 5, а
єзуїт § 90, п. 2
Єйськ § 109, п. 1, а
Єланський § 104, п. 2, а
Єлєць § 109, п. 1, а
Єлизаров § 104, п. 2, а
Єлисейські Поля — Єлисейських Полів § 112, п. 4, а
Ємен § 91, п. 2
Єна § 90, п. 2
єна § 90, п. 2
Єндриховський § 104, п. 8, б
Єнісєй § 109, п. 1, а; Єнісєю § 48, п. 3, і
єнот § 91, п. 2
Єнсен § 90, п. 2
єпископ § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
єпитимія § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
єпитрахиль § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Єреван § 109, п. 1, а
єрєсь § 91, п. 2
Єрофєй Пáвлович (станція) § 114, п. 1, г
Єрусалим § 90, п. 2; § 90, п. 5, в, 5
Єриов § 104, п. 2, а
Єсєнтукі, Єсєнтуків, Єсєнтукам § 112, п. 2
Єспєрсєн § 90, п. 2
Єфімов § 104, п. 2, а
єхидна § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

Ж

Жабинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
жабо § 90, п. 1

жаданий § 23, п. 2
жаднюга вовк § 27, п. 2
Жак — Жаку § 53, п. 1
жаль — жалю § 48, п. 3, е
Жан-Жак (Руссо) § 38, п. 1;
§ 106, п. 3, а; § 107, п. 1
жан-жаківський § 107, п. 1
Жанна § 90, п. 1
жанр — жанру § 48, п. 3, ж
жар — жару § 48, п. 3, д
жар-птиця § 26, п. 2, 1, а
жаский § 16, п. 2, а, 1, прим.
жати § 80, п. 3, б, 9; § 84, п. 2,
прим. 1, а; жну, жнуть § 80,
п. 3, б, 9
жатиї § 84, п. 2, прим. 1 а
желе § 86, п. 2
Желехівський § 8, п. 3, г, 7
Железноводськ § 109, п. 1, в
Женев'єва § 92, п. 1, а
женити § 9, п. 1
Жером § 90, п. 1
жерти, жеру, жеруть, жери § 80,
п. 3, б, 9, прим.
Жешув § 109, п. 7, г
жив § 67, п. 1, в
Живков § 104, п. 5
живопис — живопису § 48, п. 3, и
живопліт — живоплоту § 48,
п. 3, и
Жигалово § 109, п. 4, б, і
Жигулі § 109, п. 4, б, 7; § 112,
п. 2; Жигулів, Жигулям § 112,
п. 2
Жижка § 104, п. 5, б
Жіздр § 109, п. 4, б, 1
Жилá Косá § 109, п. 4, б, 1
Жильєрон § 104, п. 6, в, 1
жир § 45, II, п. 1
жирандоль § 90, п. 5, в, 1
Жирардув § 109, п. 7, г
Жиронда § 90, п. 5, в, 3
жити § 80, п. 3, б, 1; § 83; живу,
живуть § 80, п. 3, б, 1; живи,
живім(о), живіть § 81, п. 1, а

житловий кооператив «Наука»
§ 38, п. 15, а
Житні Гори § 114, п. 2, д
житний § 23, п. 1; § 67, п. 2, д
житньогірський § 114, п. 2, д
Житомир § 108; Житомира § 48,
п. 2, г
Житомирська автострада § 38, п. 9
життєвий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
життєздатний § 25, п. 2, в
життєпис § 20, п. 4, а; § 25,
п. 2, в
життєвий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
життя § 17, п. 5; § 20, п. 4, а;
§ 44, II, б; § 45, II, п. 2; жит-
тю § 20, п. 4, а; життям § 51,
п. 2; у житті § 20, п. 4, а; § 52,
п. 3, б; життів § 55, п. 1
жінка § 45, I, п. 1; жінки § 47,
Б, п. 7
Жіонó § 104, п. 6, в, 1
жнець, жєнче § 53, п. 3
жовтень — жовтня § 48, п. 2, д
Жовті Води § 38, п. 8, прим. 1
жовтіти, жовтію, жовтіють
§ 80, п. 3, б, 2
жовтогарячий § 29, п. 2, д
жовч — жовчу § 61, п. 3, б
Жоліо-Кюрі § 106, п. 3, б
жонатий § 9, п. 1
Жорж Занд § 106, п. 1, б
Жоффруа § 100, п. 2
жук-королé § 27, п. 4
Жукóвський — Жукóвського, Жу-
кóвському § 112, п. 3
Жуль Верн § 107, п. 4, а, прим.
жуль-вєрнівський § 107, п. 4, а,
прим.
журавель — журавлєві § 49, п. 1
Журавський § 104, п. 7
Журбів § 47, Б, п. 2, в
журі § 90, п. 1; § 90, п. 5, а, 4;
§ 90, п. 6
журнал — журналу § 48, п. 3, ж
Жусьє § 93, п. 1, а

3

з (із, зі (зрідка зо)) § 13, п. 1;
§ 13, п. 2; § 13, п. 3
забагато § 30, п. 1, а
за багато § 30, п. 1, а, прим.
забігти § 80, п. 5, прим.
заблювати § 24, п. 1
Завадзький § 104, п. 9
завадити, заваджу § 80, п. 6, б
заважати § 80, п. 6, б
завбільшки § 30, п. 1, д
заввішки § 20, п. 1, а
завглибки § 30, п. 1, д
завдання § 45, II, п. 2; завдань
§ 55, п. 2
завдовжки § 30, п. 1, д
завертати § 10, п. 2
завершення § 8, п. 3, г
завершувати § 10, п. 2
завідна § 30, п. 1, в
завіти § 80, п. 3, б, 1
завірчувати § 10, п. 2
за віщо § 30, п. 1, г
завмер § 10, п. 2; замрі § 10,
п. 2; § 80, п. 3, б, 9, прим.
завмирати § 10, п. 2
завод § 18, п. 2, в; § 44, II, а;
заводу § 48, п. 3, в; заводи
§ 54, п. 1
заводський § 18, п. 2, в
завойований § 7, п. 1, а; § 24,
п. 2
завойовування § 24, п. 2
завойовувати § 24, п. 2
завтовішки § 30, п. 1, д
завтрашній § 67, п. 2, б
завчасу § 30, п. 1, д
завширки § 30, п. 1, д
загал — загалу § 48, п. 3, б
загальнодержавний § 29, п. 1, г
загальноосвітній § 29, п. 1, б
загибель — загибеллю § 61, п. 3, а
загитований § 24, п. 3
загитувати § 6, п. 3, прим. 1;
§ 24, п. 3

за години § 30, п. 2, а
загбений § 84, п. 2, а
задля § 31, п. 1, б
задній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
за дня § 30, п. 2, а
задвого § 30, п. 1, а
Засць § 101; § 102, п. 1; Зайця,
Зайцеві (Зайцю) § 102, п. 1
Засць § 38, п. 2, б
засць-русак § 27, п. 4
займєнник — займєнника § 48,
п. 2, е
Зайончек § 104, п. 8, б
зайти — зайшов би § 33, Б, б
Зайчик-Побігайчик § 26, п. 2, 1, в
Закавказзя § 38, п. 12, прим.
Закарпаття § 38, п. 12, прим.
закисати, закисаю, закисають
§ 80, п. 3, б, 3
закінчення — по закінченні § 52,
п. 3, б, прим.
закон § 8, п. 3, г, 7; § 20, п. 1, в
законний § 8, п. 3, г, 7; § 20,
п. 1, в
законність § 20, п. 1, в
законно § 20, п. 1, в
законодавчо § 9, п. 2, г, прим.
Закопане, Закопаного, Закопано-
му § 109, п. 1, в, прим.
за кордон § 30, п. 2, а
за кордоном § 30, п. 2, а
закритий § 84, п. 2, б
зал — залу § 48, п. 3, в
Залєський § 104, п. 1
Залізні Ворота § 38, п. 8,
прим. 1
залізо § 45, II, п. 1
залісся § 18, п. 2, в
Залісся Перше § 114, п. 1, в
заліський § 18, п. 2, в
залп § 93, п. 1, б
Замбєзі § 90, п. 5, а, 3
замєсті § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 2;
замів, замєлá § 8, п. 1, а, 7
замівиши § 8, п. 1, а, 7

за́між § 30, п. 1, б
за́мість § 31, п. 1, а
за́мість то́го щоб § 32, п. 2, б
за́міта́ти § 10, п. 2
за́мкнений § 84, п. 2, прим. 1, б
за́мкну́ти § 84, п. 2, прим. 1, б
за́мкну́тий § 84, п. 2, прим. 1, б
за́мобжний § 67, п. 1, а
за́мок — за́мку § 48, п. 3, в
замо́к — замо́к § 48, п. 2, в
за́молоду § 30, п. 1, в
замо́ро́жувати § 80, п. 6, б
за́му́жем § 30, п. 1, б
за́на́дто § 30, п. 1, а
за́ново § 30, п. 1, в
зао́дно § 30, п. 1, г
за́очи § 30, п. 1, б
запа́нібра́та § 30, п. 1, б
запи́рати, запе́р, запри́ § 10, п. 2
за́пис — за́пису § 48, п. 3, і
за́північ § 30, п. 1, б
Запо́ріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 18, п. 2, б; § 108; § 113, п. 2, а
Запо́різька Січ § 114, п. 1, а
запо́різький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
запо́ро́жесь — запо́рі́жці § 38, п. 1, прим. б
«Запо́ро́жесь за Дуна́єм» § 38, п. 18
«Запо́ро́жці пи́шуть листá ту-ре́цькому султа́нові» § 38, п. 18
запря́гати § 80, п. 9, прим. 1; § 84, п. 2, прим. 2; *запри́г* § 80, п. 9, прим. 1
запря́жений § 84, п. 2, прим. 2
зап'я́стний § 19, п. 1
зара́ди § 31, п. 1, б
за́раз § 30, п. 1, б
заразо́м § 30, п. 1, б
за́ра́ні § 30, п. 1, б
за́ра́ння § 30, п. 1, б
за рахуно́к § 30, п. 2, а
зарее́стрований § 24, п. 3
зарее́струва́ти § 24, п. 3

Заре́мба § 104, п. 8, а
зарисо́вка § 22, п. 11
заробі́ток — заробі́тку § 48, п. 3, і
за́сві́тла § 30, п. 1, б
за сві́тла § 30, п. 2, а
заси́джений § 84, п. 2, прим. 2
заси́дити § 84, п. 2, прим. 2
заси́дання — заси́дань § 55, п. 2
заси́дання прези́дії Украї́нського товари́ства охоро́ни пам'яток істо́рії та культу́ри § 38, п. 16
засла́бти, засла́б, засла́бла § 80, п. 9, прим. 2
заслу́жений дія́ч мисте́цтв § 38, п. 3, прим. 1
заспо́коювати § 10, п. 1
за́те § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
за́тисувати § 10, п. 2
за́то́ка § 38, п. 8
за́то́ка Свято́го Лавре́нтія § 38, п. 8, прим. 1
за́то́н, за́то́ну § 8, п. 3, г, 5
за́то́р § 8, п. 3, г, 5; *за́то́ру* § 8, п. 3, г, 5; § 48, п. 3, і
за́тхлий § 18, п. 4, прим. 2
Заха́р їн § 4, п. 3; § 104, п. 11
за́хід § 38, п. 7
За́хід — кра́їни За́ходу § 38, п. 7
За́хідна Євро́па § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, д
За́хідна Украї́на § 38, п. 7
за́хідний § 23, п. 1; § 67, п. 1, а
За́хідний Буг § 108
за́хідноєвропе́йський § 114, п. 2, д
За́хідносибе́рська низови́на § 114, п. 2, а, прим.
за що § 30, п. 1, г
зба́вити § 21, п. 1
збе́регти § 8, п. 3, в; § 10, п. 2; *збе́риг, зберега́, зберегло́* § 8, п. 3, в
збе́рига́ти § 10, п. 2
збе́риши § 8, п. 3, в
зби́жжя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2; *зби́жжю, у зби́жжі* § 20, п. 4, а

зби́льшення § 8, п. 3, г
зблíднути, зблíд, зблíдла § 80, п. 9, прим. 2
збо́їни § 66, п. 1, а; *збо́їн* § 66, п. 2, в
збо́ку § 30, п. 1, б
з бо́ку на бі́к § 30, п. 2, б
з бо́лю § 30, п. 2, а
збо́ри § 38, п. 16
Збро́йні си́ли Украї́ни § 38, п. 13
збу́джений § 80, п. 6, а
збу́дований § 84, п. 2, а
Зве́гінцев — Зве́гінцевим § 51, п. 3, а
зве́рнення § 22, п. 5
зве́рху § 30, п. 1, б
звéстий § 21, п. 1
Зве́рев § 104, п. 2, г
звісо́ка § 30, п. 1, в
зві́ти § 80, п. 3, б, 1
зві́чай § 45, II, п. 2
звíку § 30, п. 1, б
зві́р, зві́рі § 45, II, п. 1
зві́робій-трава́ § 27, п. 1
зві́робій — зві́робю § 48, п. 3, б
Зво́лінський § 104, п. 5, а
звук — звíку, звíка § 48, п. 3, е
зв'язо́к § 6, п. 1
зв'я́лити § 6, п. 1
зга́рччу § 30, п. 1, в
зга́слий § 21, п. 1
зго́ден § 67, п. 1, в
зго́ри § 30, п. 1, б
здава́тися — здае́ться § 16, п. 2, г
з да́вніх-даве́н § 25, п. 4, б
зда́тність § 22, п. 4
здеше́влення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
з дíда-пра́дiда § 25, п. 4, б
зди́йснений § 20, п. 2, в, прим.
зди́йснений § 20, п. 2, б; § 20, п. 2, в, прим.
зди́йсненність § 20, п. 2, в
з дня на де́нь § 30, п. 2, б
Здо́лбу́нів § 108

здо́ров § 67, п. 1, в
здо́ровенний § 20, п. 2, а
здо́ров'я § 45, II, п. 2; *у здо́ров'я* § 6, п. 1
«Здо́ров'я» § 38, п. 20
здíру § 30, п. 1, б
Зейна́б § 100, п. 2
зекonóмити § 6, п. 3, прим. 1; § 21, п. 1
зе́лен § 67, п. 1, в
Зе́лена Гу́ра § 114, п. 1, а
зе́лений § 8, п. 1, б
Зе́лений Га́й § 38, п. 8, прим. 1; *Зе́леного Га́ю* § 48, п. 2, г, прим.
Зе́лений мис § 38, п. 8
Зеленодо́льськ § 109, п. 1
зе́лень § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
земле́тру́с § 25, п. 2, б; *земле-тру́су* § 48, п. 3, д
земля́ § 8, п. 2, а; § 38, п. 6, прим. 2; § 45, I, п. 2; *землі́* § 47, А, п. 1, б, прим.; *земле́* § 47, А, п. 6, б; *зе́млі* § 47, А, п. 1, б, прим.; *земель* § 8, п. 2, а
Зе́мський собо́р § 38, п. 13
з'е́днаний § 6, п. 3
з'е́днувати § 21, п. 1
зжи́тися § 21, п. 1
зжóвклий § 84, п. 1, б
з-за § 31, п. 2
зда́ду § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
з-за кордо́ну § 30, п. 2, а
ззи́рну́тися § 21, п. 1
зи́гза́г § 90, п. 5, в, 1
Зимо́вники § 109, п. 4, б, б
Зино́в'єв § 104, п. 2, б
Зино́вій-Богода́н § 38, п. 1; § 106, п. 3, а
зи́бгати § 21, п. 1
зи́в'я́лий § 21, п. 1
зи́гнаний § 84, п. 2, а
зи́гнорува́ти § 21, п. 1
зи́гнути § 21, п. 1
зи́грива́ти § 21, п. 1
зи́дра́ти § 21, п. 1

зізна́тися § 21, п. 1
 Зіла́йр § 109, п. 4, а, 2
 зілля § 8, п. 1, б
 ЗІЛ-ІІІ § 25, п. 4, д
 зімкну́ти § 21, п. 1
 зімліва́ти § 21, п. 1
 зім'яти § 21, п. 1
 зіпріва́ти § 21, п. 1
 зіпсува́тися § 21, п. 1
 зіп'ясти́ся § 21, п. 1
 зірвіголова § 26, п. 1, г
 зірка, зіро́к § 8, п. 3, а, 2
 зірка Альта́йр § 38, п. 6, прим. 1
 зісподу § 30, п. 1, б
 зіста́вити § 21, п. 1
 зіткнення § 21, п. 1
 зітліти § 21, п. 1
 зітхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
 зіщу́лятися § 21, п. 1
 з'їд § 4, п. 3; § 21, п. 1; § 38, п. 16
 з'їхати § 6, п. 3
 з кра́ю в край § 30, п. 2, а
 зля́зити — зля́зь, зля́зьмо, зля́зьте § 81, п. 2, в
 Златоуст § 113, п. 2
 златоу́стівський § 113, п. 2
 зле́гка § 30, п. 1, в
 зліва § 30, п. 1, в
 зліта́ти § 2, п. 3, б
 злодійкува́ти § 23, п. 8
 змага́ння § 45, II, п. 2; змага́нням § 51, п. 2
 зма́зати § 21, п. 1
 зміїний § 23, п. 5
 змоги́ § 10, п. 1
 знаве́ць — знавці́ § 53, п. 3
 з-над § 31, п. 2
 знадво́ру § 30, п. 1, д
 знадли́вий § 21, п. 1
 знаме́нний § 23, п. 1, прим.
 знаме́нник — знаме́нника § 48, п. 2, є
 знанн́я § 20, п. 4, а; § 44, II, б; § 48, п. 1; § 54, п. 3; знанню́ § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а;

знанн́ям § 51, п. 2; у знанні́ § 20, п. 4, а; знань § 16, п. 2, в; § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
 знаря́ддя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2; § 48, п. 1; знаря́ддю § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; § 51, п. 2; на знаря́дді § 20, п. 4, а; знаря́дь § 20, п. 4, а; знаря́д-дями § 58, п. 1
 зна́ти — зна́ю § 5, п. 1
 значенне́вий § 23, п. 7
 значення § 8, п. 2, г; § 8, п. 3, г;
 значе́нь § 8, п. 2, г
 знізу § 30, п. 1, б
 зно́ву § 30, п. 1, в
 зовні́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 зовсім § 33, А, п. 1, е, прим.
 зогріва́ти § 21, п. 1
 зозла § 30, п. 1, б
 зо́кола § 30, п. 1, б
 зокре́ма § 6, п. 3, прим. 1
 «Золо́тий ко́лос» § 38, п. 20
 Зо́лоті ворота́ § 38, п. 21
 Золо́тове́рхий (Ки́їв) § 38, п. 12, прим.
 золотоні́ський § 113, п. 2, в
 Зо́лотоно́ша § 113, п. 2, в
 Зо́ля § 86, п. 1, б
 зомліва́ти § 21, п. 1
 зопріва́ти § 21, п. 1
 зорієнтува́тися § 21, п. 1
 Зо́ркий § 104, п. 10
 «Зо́ря» § 38, п. 20
 зотліти § 21, п. 1
 з-пе́ред § 31, п. 2
 з переля́ку § 30, п. 2, а
 з-під § 31, п. 2
 з-по́за § 31, п. 2
 з-по́між § 31, п. 2
 з-по́над § 31, п. 2
 з-по́під § 31, п. 2
 з-по́серед § 31, п. 2
 з-про́між § 31, п. 2
 з ра́дості § 30, п. 2, а
 зра́зу § 30, п. 1, б

зра́нку § 30, п. 1, б
 зра́ння § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, б
 зре́штою § 30, п. 1, б
 зрідка § 30, п. 1, в
 зробіти — зроблю́ § 80, п. 8, б, 1
 зробле́ний § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, в, прим. 2, а
 зро́ду § 30, п. 1, б
 зро́ду-ві́ку § 25, п. 4, б
 з розго́ну § 30, п. 2, а
 зроста́ння § 22, п. 5
 зроста́ти § 22, п. 5
 зроста́ючий § 84, п. 1, а
 зсади́ти § 21, п. 1
 зсереди́ни § 30, п. 1, б
 з тим що́б § 32, п. 2, б
 з то́го ча́су як § 32, п. 2, б
 зумі́ти § 6, п. 3, прим. 1
 зумови́ти § 21, п. 1
 зці́тити § 21, п. 1
 зчепи́ти § 21, п. 1
 зши́ток § 21, п. 1
 Зя́бров § 104, п. 12, а, 3, прим.
 з'я́витися § 6, п. 3

І

і(ї) § 12, п. 1; § 12, п. 2
 Ібн Ру́сте § 106, п. 2, д
 Ібн Сі́на § 106, п. 2, д
 Ібн Фа́длан § 106, п. 2, д
 Ібсен § 90, п. 5, а, 1
 Іва́н Воло́ве О́ко § 106, п. 1, а
 Іва́на Купа́ла § 38, п. 22
 Іва́на Франка́ (село) § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, є
 Іване́нко див. Леоні́д
 Іва́н — мужи́чий син § 106, п. 3, в
 Іва́н Петро́вич Котляре́вський § 38, п. 1
 іва́н-покива́н § 38, п. 2, б, прим.
 Іва́н, се́лянський син § 106, п. 3, в
 Іва́н-царе́нко § 106, п. 3, в
 Іва́но-Франкі́вськ § 112, п. 5; § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б; Іва́но-Франкі́вська, в Іва́но-Франкі́вську § 112, п. 5

іва́но-франкі́вський § 114, п. 3, б; § 114, п. 3, є
 Іва́но́, Іва́ня, Іва́но́ві (Іва́ню) § 102, п. 1
 Іва́шкевич § 104, п. 5, а
 І́вич § 104, п. 5
 Іво́н § 90, п. 5, а, 1
 Іга́рка § 109, п. 4, а, 1
 Ігна́тов § 104, п. 6, а
 Ігна́тович § 104, п. 5
 Ігна́тєв § 104, п. 6, а
 І́гор (парадигма) § 103, п. 2; І́гор § 23, п. 7; § 103, п. 2, прим. 2;
 І́горя § 103, п. 2, прим. 2
 І́горів § 67, п. 1, б; І́горева, І́горе́ве § 23, п. 7
 І́горович § 22, п. 10
 іграшка — і́грашок § 9, п. 1
 і́гри, і́гор § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 ідеа́л § 91, п. 1; ідеа́лу § 48, п. 3, є
 іде́ться § 12, п. 2, б, прим.
 іде́я § 90, п. 5, а, 1
 іди́-бо § 33, А, п. 3, а
 іди́лічний § 23, п. 3; § 89, п. 1
 іду́чі § 85, п. 1
 ієра́рх § 90, п. 2
 ієра́рхія § 90, п. 2
 ієре́й § 90, п. 2
 ієро́гліф § 90, п. 2
 І́жєвськ § 109, п. 4, а, 1
 Ізабе́лла § 90, п. 5, а, 1
 із-за § 31, п. 2
 Ізмаї́л § 90, п. 5, б
 Ізмаї́лбей § 106, п. 2, д
 Ізмаї́лов § 104, п. 6, б
 ізно́в § 21, п. 1
 із-під § 31, п. 2
 Іконо́мов § 104, п. 5
 Іліе́в § 104, п. 5
 Іллі́вна § 22, п. 10
 Іллі́ч § 22, п. 10
 Ілля́ (парадигма) § 103, п. 1; § 20, п. 4, б; § 22, п. 10; § 45, I, п. 2;
 Іллі́, Іллі́ю, Іллі́ю § 20, п. 4, б;
 Ілле́ § 47, А, п. 6, б

Льїн § 104, п. 6, б; *Льїнім* § 51, п. 3, а
Льюшин § 104, п. 12, а, 1
люзія § 93, п. 2
ім. — *імені* § 40
імбір § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
імброльйо § 100, п. 2
іменник — *іменника* § 48, п. 2, е
імення § 12, п. 2, б, прим.
імміграція § 89, п. 2
імовірний § 12, п. 2, б, прим.
імператор § 38, п. 3, прим. 2
імпульс — *імпульсу* § 48, п. 3, ж
ім'я (парадигма) § 46, IV; *ім'я* § 3; § 44, IV, б; § 64, п. 1; *імені* § 44, IV, б; § 64, п. 2; *ім'я* § 64, п. 2; *імені* § 64, п. 3; *іменем*, *ім'ям* § 64, п. 4; *в імені* § 64, п. 5; *іменá* § 65, п. 1; § 65, п. 4; *імен* § 65, п. 2; *іменáм* § 65, п. 3; *іменáми* § 65, п. 5; *в іменáх* § 65, п. 6
інвентар, *інвентарію* § 45, II, п. 2
Індігїрка § 109, п. 4, а, 1
індік § 3
Індія § 90, п. 5, а, 1
Індокитай § 114, п. 2, г
індокитайський § 114, п. 2, г
Індра § 104, п. 5, а
індустріалізація § 90, п. 5, а, 2
індустріалізований § 20, п. 2, в, прим.
індустрія § 90, п. 5, а, 2
ін'єкція § 92, п. 1, б
інженер § 8, п. 2, е; § 17, п. 2; § 45, II, п. 1
інії § 3; *інею* § 48, п. 3, д
інколи § 3
інновація § 89, п. 2
іноді § 3
інститут § 50, п. 2; § 90, п. 5, в, 1; *інституту* § 48, п. 3, г
інструкція § 90, п. 5, а, 1
інструмент — *інструмента*, *інструменту* § 48, п. 3, і, прим.

ін-т (інститут) § 26, п. 2, 5
інтеграл § 86, п. 1, а
інтелектуальний § 89, п. 1
інтелігент § 18, п. 2, в
інтелігентський § 18, п. 2, в
інтерв'ю § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
інтерес — *інтересу* § 48, п. 3, е
інтермецо § 89, п. 1
інтернаціонал § 86, п. 1, а
інтернаціональний § 90, п. 5, а, 1
інформований § 24, п. 3
інформувати § 24, п. 3
інший § 3; § 17, п. 2
іон § 90, п. 3
іонізатор § 90, п. 3
іонійський § 90, п. 3
Іонічне море § 90, п. 3
і под. — *і подібне* § 40
Ірак — *Іраку* § 48, п. 3, і
іржати, *іржу*, *іржуть* § 80, п. 3, б, 9
Іркутськ § 109, п. 4, а, 1
ірокéз — *ірокéзи* § 38, п. 1, прим. 6
Ірпінь § 108
ірраціональний § 89, п. 2
ірреальний § 89, п. 2
Іртіш § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 5; *Іртіша* § 48, п. 2, г
Ісаев § 104, п. 6, а
Ісаєнков § 104, п. 2, б
іскрістий § 23, п. 6
існувати § 3
Іспанія § 90, п. 5, а, 1
Іссік-Куль § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
істина § 3
Іст-Лондон § 114, п. 3, г
історик § 22, п. 1, прим.
історико-культурний § 29, п. 2, в
історичний § 23, п. 3
історія § 90, п. 5, а, 2
«Історія України» § 38, п. 18
істота — *істот* § 8, п. 3, г, 3
Ісько § 18, п. 1, г
і т. д. — *і так далі* § 40

іті (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *іті* § 12, п. 2, б, прим.; *ідуть* — *ідучи* § 85, п. 1; *іди*, *ідім(о)*, *ідіть* § 81, п. 1, а
ітіся § 12, п. 2, б, прим.
і т. ін. — *і такé інше* § 40
Іх'ямас § 92, п. 1, а
Ішїм § 109, п. 4, б, 1
Іщенко § 18, п. 1, г
Іщук § 18, п. 1, г

І

ідалья § 16, п. 2, б; *ідалень* § 16, п. 2, в
іжа § 4, п. 1; § 45, 1, п. 3
іжак § 4, п. 1
іздець § 4, п. 1
іздити § 4, п. 1; § 80, п. 5; *іжджу* § 80, п. 5
істи (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 7; *істи*, *іж*, *іжмо*, *іжте* § 81, п. 2, в, прим. 1
іхати § 4, п. 1
іхній § 75

Й

імення § 12, п. 2, б, прим.
імовірний § 12, п. 2, б, прим.
Йоганнесбург § 87
йод § 90, п. 3
Йолкін § 104, п. 3, а
Йолкіно § 109, п. 2, а
Йон § 90, п. 3
Йорданія § 90, п. 3
йоркшир § 38, п. 10
Йоркшир § 90, п. 5, в, 3; § 114, п. 2, г
Йосип § 90, п. 3
йота § 90, п. 3
йти § 12, п. 2, б, прим.
йтися, *йдеться* § 12, п. 2, б, прим.

К

Кабарда § 113, п. 1
кабардинський § 113, п. 1

Кабінет Міністрів України § 38, п. 13
Кавказ § 113, п. 2, а; *Кавказу* § 48, п. 3, і
кавказький § 113, п. 2, а
Кавказький хребет § 38, п. 8; § 114, п. 1, б
Кагарлік § 113, п. 2, б
кагарлицький § 113, п. 2, б
кажán § 1, п. 2
кажучи § 85, п. 1
Казánка § 113, п. 2
казáнківський § 113, п. 2
казати § 81, п. 2, в, прим. 2;
казать § 83, прим. 1; *кажу* § 81, п. 2, в, прим. 2; *кажуть* § 85, п. 1; *кажи*, *кажім(о)*, *кажіть* § 81, п. 2, в, прим. 2
казáх § 113, п. 2, в, прим.
Казахстан — *Казахстану* § 48, п. 3, і
казáхський § 113, п. 2, в, прим.
Казбék § 113, п. 2, б
казбецький § 113, п. 2, б
Казимірський § 104, п. 6, в, 2
казка § 8, п. 2, а; *казок* § 8, п. 2, а; § 8, п. 2, а, прим. 2
казковий § 23, п. 7
казна-де § 30, п. 3, в
казна-коли § 30, п. 3, в
казна-хто — *казна з ким*, *казна при ко́му* § 28, п. 2, б
казна-що § 28, п. 2, б
Каїр § 90, п. 5, б
Кайзер § 95, п. 2
Кайзер-плац § 38, п. 8
какаду § 100, п. 2
каламбур § 45, II, п. 1
калáч § 1, п. 2
Каледонія § 86, п. 2
календар, *календаря* § 45, II, п. 2; *у календаря́х* § 59
каліка § 45, I, п. 1
калмік § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; § 113, п. 2, б

калмицький § 113, п. 2, б
 Калуга § 113, п. 2, а
 калузький § 113, п. 2, а
 кальвіль — кальвілю § 48, п. 3, б
 Калькутта § 89, п. 3
 каменя́р, каменяра́ § 45, II, п. 3
 Каменя́р § 38, п. 1
 каміла́вка § 90, п. 5, а, 5,
 прим. 2
 Каміши́н § 109, п. 4, б, 1; § 113,
 п. 1
 каміши́нський § 113, п. 1
 камінець, камініця § 8, п. 3, а, 1
 «Камі́нний хрест» § 38, п. 18
 камі́ння § 17, п. 5; § 22, п. 5
 ка́мінь § 8, п. 1, а, 1; ка́меня § 8,
 п. 1, а, 1; § 48, п. 3, і, прим.;
 ка́меню § 48, п. 3, і, прим.;
 ка́мене́ві § 49, п. 1
 Кам'яна́ Ба́лка § 114, п. 2, д
 кам'яне́ць-поді́льський § 114,
 п. 3, а
 Кам'яне́ць-Поді́льський § 108; § 112,
 п. 4, б; § 114, п. 3, а; Кам'я́н-
 ця́-Поді́льського, Кам'я́нці́-По-
 ді́льському § 112, п. 4, б
 кам'яноба́лківський § 114, п. 2, д
 Кам'яногі́рка § 114, п. 2, а
 кам'яногі́рківський § 114,
 п. 2, а
 кана́л — кана́лу § 48, п. 3, в
 Канда́лакска губа́ § 114, п. 1, б
 канда́лаксський § 113, п. 2, в
 Канда́лакша § 113, п. 2, в
 кандида́т нау́к § 38, п. 3, прим. 1
 Ка́нів, Ка́нева § 8, п. 1, а, 4
 Ка́нін — Ка́ніну § 48, п. 3, і
 Ка́нни § 38, п. 8, прим. 4
 кано́н — кано́ну § 48, п. 3, е
 Кантемі́р § 104, п. 6, в, 2
 каньйо́н § 93, п. 1, а
 капельме́йстер § 95, п. 1
 капи́тал § 86, п. 1, а; капи́талу
 § 48, п. 3, б
 Ка́прі § 90, п. 5, а, 3; § 112, п. 7

ка́псула, ка́псули, ка́псулі § 100,
 п. 1, I
 караба́ський § 113, п. 2, в
 Караба́х § 113, п. 2, в
 карава́н — карава́ну § 48,
 п. 3, б
 Караганда́ § 113, п. 1
 караганди́нський § 113, п. 1
 Кара́джич § 104, п. 5
 Кара́чевський § 113, п. 2
 кара́чевський § 113, п. 2
 карбо́ванець § 50, п. 1, прим.;
 карбо́ванця § 48, п. 2, д; § 50,
 п. 1, прим.
 каре́ § 91, п. 1
 кар'є́ра § 90, п. 5, а, 2; § 92,
 п. 1, а
 карко́ломний § 29, п. 1, в
 Карл Смі́лівий § 38, п. 26, б
 карні́з — карні́за § 48, п. 3, в
 Карпи́нськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
 карто́пли́ння § 22, п. 5
 каси́р § 45, II, п. 1
 катало́г — катало́гу § 48, п. 3, б
 катастро́фа § 88
 катафа́лк § 93, п. 1, б
 ка́тер § 124, п. 3
 Катманду́ § 112, п. 7
 катод — като́да § 48, п. 2, е
 Ка́тря — Ка́тры § 47, А, п. 6, б
 Ка́унас § 94
 кафе́ § 100, п. 2
 ка́федра § 88
 ка́федра украї́нської лі́терату́ри
 Полта́вського державно́го педаго-
 гічно́го університе́ту ім. В. Г. Ко-
 роле́нка § 38, п. 16
 кача́н § 1, п. 2
 кача́ти § 10, п. 1
 качи́ний § 23, п. 5
 ка́ша § 45, I, п. 3
 ка́шель — ка́шлю § 48, п. 3, е
 кашне́ § 100, п. 2
 кварц § 17, п. 7
 кварцо́вий § 23, п. 7

квас — квасу́ § 48, п. 3, а
 квасо́к — кваску́ § 48, п. 3, а
 ква́слінги § 38, п. 1
 кві́тка — кві́тці § 18, п. 4, прим. 1
 Кві́тка-Осно́в'я́ненко § 38, п. 1;
 § 106, п. 3, б
 Кво́чка § 38, п. 6
 Кейпта́ун § 114, п. 2, г
 Кельн § 91, п. 2
 Кельце́ § 109, п. 1, в, прим.
 Кемберле́нд § 114, п. 2, г
 Кемпа́ § 104, п. 8, а
 Керо́глі § 106, п. 2, д; § 107, п. 4, б
 керува́ти § 24, п. 1
 Керч, Ке́рчі, Ке́рчу, у Ке́рчі § 112,
 п. 1, III
 Кзил-Орда́ § 114, п. 3, в
 кзилорди́нець § 114, п. 3, в
 кивну́ти — кивни́, кивни́(о), кив-
 ни́ть § 81, п. 1, в
 Кі́їв § 8, п. 1, а, 4; § 49, п. 2, б;
 § 108; § 112, п. 1, II; Кі́єва
 § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 2, г;
 § 112, п. 1, II; Кі́єво § 49, п. 2,
 б; Кі́євом § 51, п. 3, б; § 112,
 п. 1, II; у Кі́єві § 112, п. 1, II;
 Кі́єве § 53, п. 4
 Кі́ївський буди́нок мод § 38,
 п. 15, в
 Кі́ївський військóвий о́круг § 38,
 п. 15, а
 Кі́ївський вокза́л § 38, п. 19
 Кі́ївський заво́д «Арсенáл» § 38,
 п. 15, а
 кийо́к § 22, п. 12
 кинджáл § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 кинени́й § 84, п. 2, прим. 1, б
 кину́ти § 80, п. 3, б, 6; § 83;
 § 84, п. 2, прим. 1, б; кину́
 § 80, п. 3, б, 6; кину́ть § 80,
 п. 3, б, 6; § 83, прим. 1; кинь,
 киньте́ § 16, п. 2, г
 кину́тий § 84, п. 2, прим. 1, б
 кипари́с § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 кирги́з § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

Кі́рик-му́жичо́к § 106, п. 3, в
 Кири́лов § 104, п. 6, в, 2
 Кисельо́в § 104, п. 6, в, 2
 кісень — кі́сно § 48, п. 3, а
 кисе́т § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 Кислово́дськ § 109, п. 4, б, 3
 кисло-солóдкий § 29, п. 2, д
 Кита́й § 90, п. 5, в, 5; Кита́ю
 § 48, п. 3, і
 Кита́йгород § 114, п. 2, г
 Кита́йська Нарóдна Респу́бліка
 § 38, п. 12
 кише́ня § 2, п. 1
 Кишині́в § 113, п. 2
 кишині́вський § 113, п. 2
 киши́лак § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 кия́нин § 38, п. 1, прим. 6; кия́ни
 § 54, п. 1, прим.
 кіго́ть, кі́гтя § 8, п. 3, а, 1; кі́гті
 § 18, п. 4, прим. 2
 кі́ї § 8, п. 3, а, 3; ко́ла § 8, п. 1, б
 кі́лля § 8, п. 1, б; кі́ллям § 51,
 п. 2
 кілова́т, кілова́тів § 55, п. 1,
 прим.
 кілова́т-годи́на § 26, п. 2, 1, в
 кілогра́м § 14; § 90, п. 5, а, 5
 кіло́к § 8, п. 3, а, 1; § 22, п. 12;
 кі́лка § 8, п. 3, а, 1; § 8, п. 3,
 а, 3; § 48, п. 2, б
 кіло́чок § 8, п. 3, а, 3
 кі́лька § 79, прим.
 кі́лькадеся́т, кі́лькадеся́тма́,
 кі́лькадеся́тьома́ § 70, п. 12
 кі́лькамільйо́нний § 28, п. 1, б
 кі́лькана́дцять, кі́лькана́дцяті́,
 кі́лькана́дцятьо́х § 70, п. 12
 кі́лькаразо́вий § 25, п. 3, а
 кі́льце́ § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 1,
 а; § 16, п. 2, б; кі́лець § 8, п. 3,
 а, 2; § 16, п. 2, в; § 55, п. 2;
 § 55, п. 2, прим.
 Кім Ір Сен § 38, п. 1, прим. 3;
 § 106, п. 1, д; § 107, п. 2
 кімі́рсені́вський § 107, п. 2

кінєць § 8, п. 3, а, 1; § 18, п. 4;
 кінця § 8, п. 3, а, 1
 кінєць кінєцем § 25, п. 4, б, прим.
 кінєчний § 18, п. 4
 Кінєшма § 109, п. 4, а, 1
 кінний § 20, п. 1, в
 кінó § 90, п. 5, а, 5; § 100, п. 2
 кіновар — кіновар'ю § 61, п. 3, б
 кінцівка § 17, п. 3
 кінчик § 17, п. 2
 кінь § 8, п. 1, а, 1; § 16, п. 1, а,
 § 20, п. 1, в; коня § 8, п. 1, а,
 1; § 48, п. 2, б; § 50, п. 1;
 конєм § 51, п. 1; на конєві
 § 52, п. 1, а; на коні § 52, п. 1,
 б, прим.; коні § 57, п. 1,
 прим.; коней § 55, п. 3; § 57,
 п. 1, прим.; кіньми (й коньями)
 § 58, п. 2
 Кіпр — Кіпру § 48, п. 3, і
 кістлявий § 19, п. 1
 кість — костями, кістьмі § 62,
 п. 4
 клас § 86, п. 1, а; класи § 54,
 п. 1
 класицизм § 22, п. 13
 класичний § 23, п. 3
 Клаузевиц § 104, п. 12, б, прим.
 клац § 17, п. 7
 клєкит § 2, п. 1
 клекоміти § 2, п. 1
 клин — кліна, кліну § 48, п. 3,
 і, прим.
 Клин § 109, п. 4, б, 3
 клієнт § 90, п. 5, а, 2
 кліші — кліщєв § 66, п. 2, б
 клóпїт — клóпоту § 48, п. 3, є
 клóун § 94
 клуб — клубу § 48, п. 3, г
 кльoш § 86, п. 1, б
 Клязьма § 109, п. 9, а, 2
 книжечка § 2, п. 2, б; § 9, п. 1,
 прим.; книжечок § 9, п. 1, прим.
 книжка § 18, п. 4, прим. 2;
 книжки § 47, А, п. 1, а; § 47,

А, п. 1, б, прим.; книжци § 18,
 п. 4, прим. 1; § 47, А, п. 2;
 книжку § 47, А, п. 3; книжкою
 § 47, А, п. 4; на книжци § 47,
 А, п. 5; книжко § 47, А, п. 6,
 а; книжкї § 47, А, п. 1, б,
 прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б,
 п. 4, б; книжок § 8, п. 2, а,
 прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1;
 книжкам § 47, Б, п. 3, а;
 книжками § 47, Б, п. 5, а;
 у книжках § 47, Б, п. 6
 Книжкова палата § 38, п. 15, б
 книжний § 67, п. 1, а
 КНР § 39, п. 2
 Княжпіль § 114, п. 2, г
 Князівство Монако § 38, п. 12
 князь § 38, п. 3, прим. 2
 Кобеляки § 113, п. 2, б
 кобеляцький § 113, п. 2, б
 «Кобєта і жїцє» § 38, п. 18
 кобзар § 17, п. 1; § 23, п. 7; § 45,
 II, п. 2; кобзаря § 45, II, п. 2;
 кобзарєм § 51, п. 1
 Кобзар § 38, п. 1
 кобзарів — кобзарєва, кобзарєве
 § 23, п. 7
 Кобилянська, Кобилянської, Коби-
 лянській § 102, п. 2
 ковалєнко § 22, п. 8
 ковалів, ковалєвого, ковалєва § 8,
 п. 1, а, 3
 Ковалів (парадигма) § 102, п. 3;
 Ковалів, Ковалєвим § 51, п. 3, а
 коваль § 22, п. 4; ковалі § 54, п. 2;
 ковалями § 58, п. 1
 Ковальов § 7, п. 2
 ковальський § 16, п. 2, б
 ковзкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 Ков'яги, Ков'яг, Ков'ягам § 112,
 п. 2
 кодекс — кодексу § 48, п. 3, б
 кожен § 78, прим. 1
 кожний § 78, прим. 1
 кожум'яка § 25, п. 2, а

козак — козакá § 48, п. 3, з;
 козачє § 53, п. 3
 козацький § 18, п. 1, а
 Козаччина § 18, п. 1, а
 козеня § 2, п. 2, б; § 64,
 п. 1; козеняти § 64, п. 2;
 козеняті § 64, п. 3; козеням
 § 64, п. 4
 козеріг § 8, п. 3, г, б
 Козеріг § 8, п. 3, г, б; § 38, п. 6
 Козиний Брїд § 38, п. 9
 Козїнські Горбі § 38, п. 9
 козир, козира § 45, II, п. 2
 козир-дівка § 26, п. 2, 1, а
 Козіцький § 104, п. 5, б
 Козьолєцький § 104, п. 4, б
 Козятин § 108
 Колайцьке § 109, п. 4, б, 6
 Колгүев § 49, п. 2, б; § 109,
 п. 1, а; § 113, п. 2; Колгүева
 § 48, п. 2, г; Колгүеву § 49,
 п. 2, б
 колгүевський § 113, п. 2
 колєга — колєго Іваничук § 53,
 п. 4, прим. 3; колєго Степанє
 § 53, п. 4, прим. 2
 колєзький асєсор § 38, п. 3, прим. 2
 колектів § 50, п. 2; § 89, п. 1;
 колектіву § 48, п. 3, б
 колєний § 84, п. 2, прим. 1, в
 колєсо — колєс § 55, п. 2; колєсь-
 ми, колєсами § 58, п. 2
 колї б § 32, п. 2, а
 колї б то § 32, п. 2, а
 колї-будь § 30, п. 3, в
 Колїн § 23, п. 4
 колї-небудь § 30, п. 3, в
 колї-не-колї § 30, п. 3, г
 колїсь § 33, А, п. 1, г
 колихати, колишу, колишеш § 80,
 п. 4
 колїшинї § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 колїбрї § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
 Колїзєй § 38, п. 21
 Колївшчина § 38, п. 22

колїно — колїнам § 56; колїньми
 (й колїнами) § 58, п. 2
 колїр, колїору § 8, п. 2, е, прим.
 колїца § 64, п. 1; колїцати § 64,
 п. 2; колїцата § 65, п. 4
 колó § 45, II, п. 1; кїл § 55, п. 2
 колóда — колóд § 8, п. 3, г, 2
 колóдка § 8, п. 3, г, 2
 колóквіум — колóквіуму § 48,
 п. 3, е
 Колó-Михайлівка § 114, п. 3, а
 колó-михайлівський § 114, п.
 3, а
 колонїя § 86, п. 1, а
 колóсєя, колóсєю, у колóсєї § 20,
 п. 4, а
 колóти (парадигма в теперїш-
 ньому часї) § 80, п. 1; колóти
 § 84, п. 2, прим. 1, в; колóв,
 колóла § 8, п. 3, в
 колóтий § 84, п. 2, прим. 1, в
 Коля § 23, п. 4
 командїр § 22, п. 13; § 45, II,
 п. 1
 комар § 45, II, п. 1; комарї § 45,
 II, п. 1
 комбайн — комбайна § 48,
 п. 2, е
 Комбїнат «Прогрєс» § 38, п. 15,
 а, прим.
 комєта Галлєя § 38, п. 6, прим. 1
 комїсар § 45, II, п. 1
 комїсарїат — комїсарїату § 48,
 п. 3, г
 комїсія § 89, п. 1
 комїтєт — комїтєту § 48, п. 3, г
 компанїя «Джєнерал мóторс» § 38,
 п. 17
 компóст § 19, п. 1, прим.
 компóстний § 19, п. 1, прим.
 комп'ютер § 92, п. 1, а
 комуна § 89, п. 1
 конвєєр § 90, п. 4; § 91, п. 2
 конвоїр § 22, п. 13
 конгрєс § 38, п. 13, прим.

Конгрес захисту культури § 38, п. 23
 кондотьєр § 93, п. 1, а
 коничєнько § 22, п. 8
 конєв'язь § 25, п. 2, б
 коногон § 25, п. 2, б
 коноплі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а; конопєль § 66, п. 2, в; коноп-лями § 66, п. 5, б
 Конопницька § 104, п. 5, б
 конотация § 89, п. 2, прим.
 Конституційний Суд України § 38, п. 13
 Конституція України § 38, п. 23
 Конт § 109, п. 7, д
 контр-адмірал § 26, п. 2, 1, б
 контраст § 19, п. 1, прим.
 контрастний § 19, п. 1, прим.
 контрольно-вимірювальний § 29, п. 1, в, прим.
 контрреволюція § 89, п. 2
 конус — конуса § 48, п. 2, є
 конференсьє § 93, п. 1, а
 конференція § 38, п. 16
 конференція Міжнародної асоціації українців § 38, п. 16
 конфлікт — конфлікту § 48, п. 3, є
 Кінча-Заспа, Кінчі-Заспи, у Кінчі-Заспі § 112, п. 5
 Коньков § 104, п. 12, а, 2
 кон'юнктура § 92, п. 1, б
 Кооператив «Садівник» § 38, п. 15, а, прим.
 Копайгород § 114, п. 2, в
 копайгородський § 114, п. 2, в
 копальня — копальєнь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Копєрник § 104, п. 5, б
 копєчка § 22, п. 7
 копійка — копійок § 9, п. 1
 копійований § 84, п. 2, прим. 1, г
 копіювати § 84, п. 2, прим. 1, г
 Коран § 38, п. 18, прим. 2

Кордильєри § 90, п. 5, в, 5; § 93, п. 1, а
 Корєйська Народно-Демократична Рєспубліка § 38, п. 12
 коридор — коридору § 48, п. 3, в
 корисний § 19, п. 1
 користь § 19, п. 1; користю § 17, п. 3
 корифєй § 88
 корівка § 8, п. 3, г, 2
 коріння § 22, п. 5; § 50, п. 2
 корова — корєв § 8, п. 3, г, 2; пастри корєв (і корєви) § 47, Б, п. 4, а, прим.
 Королєв § 53, п. 4
 Королєвство Бєльгєя § 38, п. 12
 король § 38, п. 3, прим. 2
 Корольєв § 104, п. 3, б
 Короткєвич § 104, п. 7
 короткогрушоподібний § 29, п. 1, г, прим. 2
 короткошійий § 67, п. 2, в
 Кєрсика § 90, п. 5, в, 2
 корявий § 1, п. 2
 коряк § 113, п. 2, б
 коряцький § 113, п. 2, б
 косий § 67, п. 1, а
 косити — косить, косять § 16, п. 2, г
 коситися — коситься § 16, п. 2, г
 костогрїз § 25, п. 2, б
 костоправ § 25, п. 2, б
 Костюшко, Костюшка § 100, п. 2, прим.
 Костянтин Багрянорєдний § 38, п. 26, б
 котєл, котля § 8, п. 3, г, 1
 Котєлєве, Котєлєвим § 51, п. 3, б
 Котєльников § 104, п. 6, в, 4
 Котєльнич § 109, п. 4, б, 6
 котїрувати § 24, п. 3
 котїти § 10, п. 1
 Котлїн — Котліну § 48, п. 3, і
 Котлярєвський § 8, п. 3, г, 7
 котрий § 77

котрий-будь § 28, п. 2, б
 котрий-нєбудь § 28, п. 2, б
 котрийсь § 33, А, п. 1, г; § 79;
 котрєгось, котрємумь, котрємсь § 79; котрєсь, котрєсь § 33, А, п. 1, г
 Кощице § 109, п. 1, в, прим.
 кошичок § 22, п. 7
 кравєць — кравєче § 53, п. 3; кра-вєцєв § 57, п. 1
 Кравєченко § 22, п. 8
 Крагуєваць § 109, п. 9, б
 краєзнєвство § 25, п. 2, в
 краєчок § 22, п. 7
 країна § 4, п. 1
 край (парадигма) § 46, II; край § 44, II, а; § 45, II, п. 2; країю § 48, п. 3, г; § 53, п. 2; краєви § 49, п. 1; у краї § 52, п. 3, а; § 52, п. 3, а, прим.; у країю § 52, п. 3, а, прим.; краї § 54, п. 2; § 60; краєв § 55, п. 1; краєм § 56
 крайній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 Крайній § 104, п. 10
 Крайня § 104, п. 10
 крайовий § 23, п. 7
 Краків § 109, п. 7, г
 краков'як — краков'яку § 48, п. 3, з
 крамниця — крамниць § 16, п. 2, в
 Красєнь § 38, п. 4
 Красєне Друге § 114, п. 1, в
 Красний Лиман — Красного Ли-ману § 48, п. 2, г, прим.
 Красні Ворєта § 38, п. 9
 Красновєдськ § 114, п. 2, а
 Краснодарський край § 38, п. 12
 красуня дєвичина § 27, п. 2
 Краузе § 94
 крацати § 18, п. 3
 краяти § 10, п. 1
 крекінг-процєс § 26, п. 2, 1, а
 Кременчук § 108; § 113, п. 2, б
 Кременчущкий § 113, п. 2, б
 Кривавє недєля § 38, п. 22
 кривавий § 2, п. 3, а
 кривий — кривє § 2, п. 1
 Кривий Рєг § 108; § 112, п. 4, а;
 Кривєго Рєгу § 48, п. 2, г, прим.; § 112, п. 4, а
 кривєо § 2, п. 1
 Кривєніс § 101; § 102, п. 1; § 106, п. 2, в; Кривєноса, Кривєносові (Кривєносу) § 102, п. 1
 Крижєніль § 108, прим.
 крик — крику § 48, п. 3, з
 крикнути — крикни, крикнім(о), крикнїть § 81, п. 1, в
 крило — крильми, крилами § 58, п. 2
 криниця § 2, п. 3, а
 Крит § 90, п. 5, в, 4; Крїту § 48, п. 3, і
 криїти, криїю, криїють § 80, п. 3, б, 1
 крихта § 2, п. 3, б
 кричатї, кричї, кричать § 80, п. 3, а
 Кричев § 109, п. 4, б, 3
 кришити § 2, п. 3, б
 кришка § 2, п. 3, б
 кров § 20, п. 4, в; кров'ю § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
 кроїти § 10, п. 1
 кросівки § 66, п. 1, а
 крохмале-патоковий § 29, п. 2, г
 круглоліцій § 68, прим. 2
 круглуватий § 23, п. 8
 кругосвітний § 67, п. 2, а
 Крутиборєди § 114, п. 2, в
 крутиборєдївський § 114, п. 2, в
 Крутєвков § 104, п. 6, в, 4
 Крутїнське § 109, п. 4, а, 2, прим.
 Крутїх § 104, п. 7
 крутїння § 80, п. 6, в
 Круторєгий § 38, п. 4
 круча § 45, I, п. 3; кручі § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; кручу

§ 47, А, п. 3; *кру́чею* § 47, А, п. 4; *на кру́чі* § 47, А, п. 5; *кру́че* § 47, А, п. 6, б; *круч* § 47, Б, п. 2, а; *кру́чам* § 47, Б, п. 3, а; *кру́чами* § 47, Б, п. 5, а; *на кру́чах* § 47, Б, п. 6
кру́чений § 80, п. 6, а
крюк § 6, п. 2, прим.
Крю́ково § 109, п. 8, прим.
кря́кати § 6, п. 2, прим.
кува́ти, кую́ § 80, п. 3, б, 4, прим.
куди́-будь § 30, п. 3, в
куди́-небудь § 30, п. 3, в
Кужче́нко § 18, п. 1, г
Кузнецо́в § 104, п. 1
Кузне́цьк § 109, п. 9, в
Кузне́цький Міст § 38, п. 9
Кузько́ § 18, п. 1, г
Кузьма́ § 22, п. 10
Кузьми́ч § 22, п. 10
Кузьми́вна § 22, п. 10
Кузьмови́ч § 22, п. 10
Кула́б Сайпрадiт § 38, п. 1, прим. 3
кулемéтник § 22, п. 1
Кулі́нич § 104, п. 6, в, 4
ку́лька — *ку́льок* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
культу́рно-техні́чний § 29, п. 2, б
купе́ць — *купи́* § 54, п. 2
купи́вши § 85, п. 2
купи́ти § 84, п. 2, прим. 1, г;
купи́в § 85, п. 2; *купи́ю, купи́-*
лять § 80, п. 6, в, прим. 2
купи́вля-про́даж § 26, п. 2, 1, а
купле́ний § 80, п. 6, в, прим. 2,
 а; § 84, п. 2, прим. 1, г
купува́вши § 85, п. 2
купува́ти — *купува́в* § 85, п. 2;
купу́й, купу́ймо, купу́йте § 81,
 п. 2, а
Кур де Жебелéн § 38, п. 1, прим. 1
кур'єр § 6, п. 2
ку́риво § 22, п. 2
ку́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а,
 прим.; § 66, п. 4, в; *куре́й* § 66,

п. 2, а; § 66, п. 4, в; *ку́рям*
 § 66, п. 3, а; *курми́* § 47, Б,
 п. 5, в; § 66, п. 5, в
Кури́льські острови́ § 109, п. 4, б, 3
курі́нь § 8, п. 2, е, прим.; *куреня́*
 § 8, п. 2, е, прим.; § 48, п. 3, в
кури́бз § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а,
 2; § 92, п. 2, а
ку́рка § 66, п. 1, а, прим.
Курськ § 109, п. 9, в
курча́ (парадигма) § 46, IV; § 64,
 пп. 1—5; § 65, пп. 1—6
Кута́йсі § 109, п. 4, а, 2
кутні́й § 67, п. 2, а
кутя́ § 20, п. 4, д, прим.
Ку́усінен § 99
кухня́, ку́хонь § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
ку́ций § 67, п. 1, а
кущ — *куще́м* § 51, п. 1
кюве́т § 92, п. 2, б
Кюв'є́ § 92, п. 2, б
Кюсю́ § 112, п. 7
к'я́нти § 92, п. 1, а
Кя́хта § 109, п. 8, прим.

Л

лавірува́ти § 24, п. 3
Лаври́н, Лаври́на § 103, п. 2, прим. 1
Лавуазье́ § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Лага́рп § 106, п. 1, г, прим. 2
ладе́н § 67, п. 1, в
ла́дити, ла́джу § 80, п. 6, в,
 прим. 1
Ладо́га § 113, п. 2, а
ладо́зький § 113, п. 2, а
Лаза́р, Лаза́ря § 103, п. 2, прим. 2
ла́зити, ла́жу § 80, п. 6, в, прим. 1
ла́зня — *ла́зень* § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
Ла-Ма́нш § 86, п. 1, а; § 114,
 п. 3, г
ла-ма́ншський § 114, п. 3, г
лама́ти § 10, п. 1
Ламетри́ § 106, п. 1, г, прим. 2;
 § 107, п. 4, в

ландта́г § 38, п. 13, прим.
ланцюжо́к § 17, п. 3
Ла-Пла́та § 114, п. 3, г
ла-пла́тський § 114, п. 3, г
Лас-Вега́с § 114, п. 3, г
 «*Ласті́вка*» § 124, п. 3
латвіє́ць § 38, п. 1, прим. 6
латиноамерика́нець — *латиноамер-*
ика́нці § 38, п. 1, прим. 6
лати́ський § 113, п. 2, в
лати́ш § 113, п. 2, в
лауреа́т § 94
лауреа́т Державно́ї премо́ї Укра́їни
ім. Т. Г. Шевче́нка § 38, п. 3,
 прим. 1
Лафа́рг § 86, п. 1, а
Лафонте́н § 106, п. 1, г, прим. 2
Лебе́дін, Лебе́дину́ § 49, п. 2, б;
Лебе́дином § 51, п. 3, б
Лебе́дине § 53, п. 4
Ле́бідь, Лебе́дя, Ле́бедеві (Ле́бедю)
 § 102, п. 1
лев, ле́ва § 8, п. 2, а, прим. 1
Лев, Ле́ва, Льва́, Ле́вові, Льво́ві
 § 103, п. 2, прим. 3
лева́да § 2, п. 1
Лев Толсто́й (селище) § 114, п. 1, г
леге́нда § 86, п. 2
легéні — *легéнь* (і *легéнів*) § 47,
 Б, п. 2, а
легéнький-легéнький § 25, п. 4, а
легкий § 18, п. 3; § 18, п. 4, прим. 2
легкоатлетичний § 29, п. 1, б
лего́рн § 38, п. 10
ле́гший, ле́гше § 18, п. 3
ле́две-ле́две § 30, п. 3, г
Ле́жнево § 109, п. 1, б
лейб-ме́дик § 26, п. 2, 2
Лейборістська па́ртія Вели́кої
Брита́нії § 38, п. 14, б
Лейтциг § 90, п. 5, в, 3; § 95,
 п. 1; § 113, п. 2, а
лейтци́зький § 113, п. 2, а
Ле-Крезо́ § 38, п. 8, прим. 2
ле́кція § 86, п. 2

лелéка — *лелéк* § 8, п. 3, г, 3
леміш § 2, п. 1
Лéна § 109, п. 1
 Леоні́д Микола́йович Іванéнко —
Леоні́дові Микола́йовичу Іванéн-
ку § 49, п. 1, прим.
Леоні́дово § 109, п. 4, б, 2, прим.
лепеті́ський § 113, п. 2, в
Лепеті́ха § 113, п. 2, в
Лермонто́в § 49, п. 2, б; § 104,
 п. 1; *Лермонто́ву* § 49, п. 2, б
Леса́ж § 106, п. 1, г, прим. 2
Лéсин — *Лéсиним* § 51, п. 3, а
Лéссінг § 86, п. 2
лесто́ци § 19, п. 1
Лéся Укра́їнка (Ларі́са Петро́вна
Косач) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б
леті́ти § 10, п. 2; § 80, п. 3, а;
лечу́ § 80, п. 3, а; *летя́ть* § 80,
 п. 3, а; § 85, п. 1
летя́чи § 85, п. 1
ле Шапелле́ § 106, п. 1, г
лещата́ — *леща́т* § 66, п. 2, в
Леско́в § 104, п. 2, г
 «*Лі́бідь*» § 38, п. 20
лима́н § 90, п. 5, а, 5, прим. 1;
лима́ну § 48, п. 3, г
Линьов § 7, п. 2
Ліпе́цьк § 109, п. 4, б, 3
Ліпова Доли́на § 114, п. 2, д
липоводоли́нський § 114, п. 2, д
Лиси́ця § 38, п. 2, б
Лиси́чка-Сестри́чка § 26, п. 2, 1, в
Лі́ска § 38, п. 4
лист, листá § 50, п. 1, прим.;
 у *листі́* § 52, п. 3, а
листоно́ша — *листоно́ш* § 47, Б,
 п. 4, а
листопа́д — *листопа́да (листопа́ду*
— з іншим значенням) § 48, п. 2, д
лі́стя § 45, II, п. 2; *лі́стям* § 51,
 п. 2
Лі́схва § 109, п. 9, а, 2
лі́ти § 20, п. 4, г; § 80, п. 3, б,
 1; *лю* § 20, п. 4, г; § 80, п. 3,

- б, 1; *лєш*, *лє*, *лємб*, *лєтє* § 20, п. 4, г; *лють* § 20, п. 4, г; § 80, п. 3, б, 1
- літися* § 20, п. 4, г; *лється* § 17, п. 5; § 20, п. 4, г; § 80, п. 6, в, прим. 3; *ліються* § 20, п. 4, г
- Лиха* § 109, п. 7, а
- Лихачов* § 104, п. 3, в
- ліхо* — *ліхові* § 49, п. 2, а
- Лихославль* § 109, п. 4, б, 3; § 112, п. 1, II; *Лихославля*, *Лихославлем*, у *Лихославлі* § 112, п. 1, II
- Лібкнехт-штрафе* § 38, п. 8
- лібрето* § 89, п. 1
- лівоберезжя* § 8, п. 3, б, 3
- ліворуч* § 30, п. 1, е
- лівіша* § 45, I, п. 3
- лід* § 8, п. 1, а, 1; *льоду* § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 3, а; на *льоду* § 52, п. 2, б
- Лідице* § 109, п. 1, в, прим.
- лієчка*, *лієчок* § 9, п. 1, прим.
- ліжко* § 8, п. 3, а, 2; у *ліжку*, на *ліжкові* § 52, п. 2, а; *ліжок* § 8, п. 3, а, 2
- лізти* § 83
- лікар* § 17, п. 1; § 45, II, п. 2; *лікаря* § 45, II, п. 2; *лікарю* § 53, п. 2; *лікарі* § 54, п. 2; *лікарів* § 57, п. 1
- лікар-еколог* § 26, п. 2, 1, б
- Лім Хон Ін* § 38, п. 1, прим. 3
- лінгвістика* § 87
- лінгвостилістичний* — *лінгвостилістичні* § 29, п. 1, г
- Лінда* § 104, п. 5, а
- Лінкольн* § 86, п. 1, б
- ліс* § 114, п. 2, а, прим.; *лісу* § 48, п. 3, б; *лісі* § 54, п. 1
- Ліс* — *Ліса* § 48, п. 2, а
- Лісабон* § 90, п. 5, а, 3
- лісабонський* § 90, п. 5, а, 3
- ліска* § 18, п. 1, б
- Лісна* § 109, п. 1, в
- Лісова красуня* § 38, п. 5
- лісовік* § 38, п. 2, а, прим. 1
- Лісовік* § 38, п. 2, б
- лісовоз* § 8, п. 3, г, б
- лісók* — *ліска* § 48, п. 3, г
- лісопільно-струєдальний* § 29, п. 2, б
- лісослав* § 26, п. 1, а
- лісостєп* § 26, п. 1, в
- лісостєповій* § 29, п. 1, а
- літ* — *лєту* (*льоту*) § 48, п. 3, є
- літáк* — на *літаку*, на *літакові* § 52, п. 2, а
- літáти* § 10, п. 2
- література* § 90, п. 5, а, 5
- «*Літературна Україна*» § 38, п. 18
- літературно-художній* § 29, п. 2, б
- літній* § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
- «*Літопис Самовідиця*» § 38, п. 18
- Ліфшиц* § 104, п. 12, б, прим.
- ліщи́на* § 18, п. 1, б
- ляний* § 20, п. 3
- лоб*, *лоба* § 8, п. 2, а, прим. 1
- ловелáс* § 38, п. 1, прим. 5
- ловєць*, *ловиця* § 8, п. 3, г, 1
- ловити* — *ловлю*, *ловлять* § 80, п. 6, в, прим. 2
- логарифм* § 88
- логічний* § 90, п. 5, а, 5
- Лодзь* § 113, п. 2, а
- лодзький* § 113, п. 2, а
- ло́же* § 45, II, п. 3
- ложечка*, *ложечок* § 9, п. 1, прим.
- лозі́вський* § 113, п. 2
- Лозова* § 112, п. 3; § 113, п. 2; *Лозові*, *Лозовій* § 112, п. 3
- локáут* § 94
- Локéтек*, *Локéтека*, *Локéтекові* § 102, п. 3, прим.
- ломити* § 10, п. 1; *ломлю*, *ломлять* § 80, п. 6, в, прим. 2
- Ломниця* § 109, п. 9, б
- Ломтев* § 104, п. 2, в
- Лонгфелло* § 88; § 100, п. 2
- Лондон* § 86, п. 1, а; *Лондона* § 48, п. 2, г

- лопáта* § 1, п. 2
- лопу́х* § 1, п. 1
- Лос-Анджелес* § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, г
- Лос-Фрайлес* § 38, п. 8, прим. 2
- Лось* § 104, п. 12, а, 3
- Лóхвиця*, *Лóхвиці*, *Лóхвицею*, у *Лóхвиці* § 112, п. 1, I
- Лóхвицький повіт* § 38, п. 12
- лошá* § 44, IV, а; § 64, п. 1; *лошáти* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *лошáті* § 64, п. 3; *лошáм* § 64, п. 4; *лошáта* § 65, п. 1; *лошáт* § 65, п. 2; *лошáтам* § 65, п. 3; *лошáтами* § 65, п. 5; на *лошáтах* § 65, п. 6
- лояльний* § 90, п. 4
- л-ра* (література) § 26, п. 2, 5
- Луáнг Вічїт Ватакán* § 38, п. 1, прим. 3
- Лубні*, *Лубén*, *Лубнám* § 112, п. 2
- луб'я* — *луб'ям* § 51, п. 2
- Луб'янець* § 104, п. 11
- луг* — *лу́гу* § 48, п. 3, г
- Лугáнськ*, *Лугáнська*, *Лугáнськом*, у *Лугáнську* § 112, п. 1, II
- Луговської* (*Луговська*) § 104, п. 9
- лужок* § 22, п. 12
- Лука* § 22, п. 10
- Лукич* § 22, п. 10
- Луківна* § 22, п. 10
- Лук'янов* § 104, п. 11
- лу́па* § 86, п. 1, а
- Лу Сїнь* § 106, п. 2, г, прим.
- Луховиці* § 109, п. 4, б, 6
- Луцьк* — *Луцька* § 48, п. 2, г
- Лучин* § 104, п. 6, в, 1
- Льєв* § 49, п. 2, б; § 108; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; *Льєва* § 112, п. 1, II; *Льєву* § 49, п. 2, б; *Льєвом*, у *Льєві* § 112, п. 1, II; *Льєве* § 53, п. 4
- Львівська площа* § 38, п. 9
- Львівська середня школа № 1 імені І. Франка* § 38, п. 15, а
- Львівське збройне повстання 1848 р.* § 38, п. 22
- львівський* § 113, п. 2
- Львівський обласний відділ охорони здоров'я* § 38, п. 14, а
- Львівський палац одруження* § 38, п. 15, в
- Львівський політехнічний університет* § 124, п. 3, прим. 1
- львів'янин* — *львів'яни* § 38, п. 1, прим. 6; § 54, п. 1, прим.
- Льгов* § 109, п. 9, а, 2
- Льодове побоїще* § 38, п. 22
- льон* § 7, п. 2; § 16, п. 1, б
- льон-довгунець* § 27, п. 4
- Любек* § 86, п. 1, б
- любі-менє* § 26, п. 2, 4
- любитель* § 22, п. 4
- любити* — *люблю*, *люблять* § 80, п. 6, в, прим. 2
- Любляна* § 86, п. 1, б
- люблячи* § 80, п. 6, в, прим. 2, в
- любов* § 44, III; *любові* § 61, п. 1; *любов'ю* § 61, п. 3, б; *любо́ве* § 61, п. 5
- Любов* (парадигма) § 103, п. 3
- люд* § 18, п. 2, в
- Людвіг* — *Людвігу* § 53, п. 1
- Людвіг ван Бетховен* § 106, п. 1, г
- люди* § 5, п. 2; § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; *людєй* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, б; *людям* § 66, п. 3, а; *людьми* § 66, п. 5, в
- люди́на* § 66, п. 1, а, прим.
- люди́но-день* § 26, п. 1, в; § 26, п. 2, 1, в
- лю́дство* § 18, п. 2, в
- людський* § 18, п. 2, в
- людськість* § 16, п. 2, а, 1
- Люксембург* § 87; § 113, п. 2, а
- люксембурзький* § 113, п. 2, а
- Лю́тер* § 86, п. 1, б
- лю́тий*, *лю́того*, в *лю́тому* § 68, прим. 1
- Лютне́ва револю́ція* § 38, п. 22

лягті § 80, п. 9, прим. 1; § 81, п. 2, в, прим. 2; ліг § 80, п. 9, прим. 1; ляжу § 80, п. 8, б, 2; § 81, п. 2, в, прим. 2; ляж, ляж-мо, ляжте § 81, п. 2, в, прим. 2
ляпас — ляпасу § 48, п. 3, є
ляпис § 86, п. 1, б
Ляпунов § 104, п. 12, а, 3, прим.

М

м — метр § 40
мавзолей § 94
Мавка § 38, п. 2, б
мавпячий § 6, п. 1, прим.
Мавританія § 90, п. 5, в, 4
магазин § 14; магазину § 48, п. 3, в
магазин «Роксолана» § 38, п. 15, а
МАГАТЕ § 41, п. 5
магістраль § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в; магістралі, магістралю § 100, п. 1, III
магнітолог-астроном § 26, п. 2, 1, б
Магомёт § 87
мадера § 38, п. 10
мадонна § 89, п. 1
Мадрид § 90, п. 5, в, 4
мадяр § 93, п. 2
мажор — мажору § 48, п. 3, є
мазь, мазю § 20, п. 4, в
маївка § 22, п. 11
Майборода, Майбороди, Майборо-ді, Майбороду § 102, п. 1
майбутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
майдан — майдану § 48, п. 3, г
майдан Незалежності § 38, п. 9
майданчик — майданчика § 48, п. 3, г
Майкл Голд § 86, п. 1, а
Майнгоф § 95, п. 2
майстер § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; майстрові § 49, п. 1; майстром § 51, п. 1
майстерний § 67, п. 1, а
майстрів, майстрова, майстрове § 23, п. 7
Майське § 109, п. 7, а

маїя § 90, п. 4
Макар, Макара § 103, п. 2, прим. 2
макінтош § 38, п. 1, прим. 5
Мак-Клор § 106, п. 1, г, прим. 1
Мак-Магон § 106, п. 1, г, прим. 1
максім § 38, п. 1, прим. 5
максі-спідніця § 26, п. 2, 2
Малашка § 18, п. 1, г, прим.
Малашин § 18, п. 1, г, прим.
Маленький Вовк § 106, п. 1, а
малесенький § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
Малицин § 104, п. 7
Малишев § 8, п. 3, г, 4
малишевський § 8, п. 3, г, 4
мало-помалу § 25, п. 4, б
Малоярославець § 114, п. 2, а
мальований § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малювання § 24, п. 1
малювати § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малюнок — малюнка § 48, п. 2, в
маляр — маляре § 53, п. 3
малярія § 93, п. 2
манна § 89, п. 1
манний § 89, п. 1
манто § 100, п. 2
манускрипт — манускрипту § 48, п. 3, и
Мао Цзедун § 38, п. 1, прим. 2; § 107, п. 2
маоцзедунівський § 107, п. 2
марево § 22, п. 2
Марієчка § 22, п. 7
Маріін § 23, п. 4; § 67, п. 1, б; Маріін лист § 38, п. 26, а
Маріуполь § 108, прим.
Марія § 23, п. 4; Маріє § 47, А, п. 6, б
Марія-Антуанетта § 106, п. 3, а
Марія Василівна (Андріївна, Іллі-вна) (парадигма) § 103, п. 3; Ма-ріє Василівно § 47, А, п. 6, в, прим.; § 53, п. 4, прим. 4
Марія Сєнік — Марії Сєнік § 102, п. 4

Марія-Тереза § 38, п. 1
Мар'їно § 109, п. 4, а, 2; § 109, п. 7, б
марка § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; марок § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілінська) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б; § 107, п. 4, а
Марк П'орцій Катон § 106, п. 1, в
Марк Твен § 107, п. 4, а, прим.
марк-твєнівський § 107, п. 4, а, прим.
маркшейдер § 95, п. 1
мароканець § 89, п. 3, прим.
Марокко § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.; § 112, п. 7
Марс § 38, п. 6
марсельєза § 93, п. 1, а
Мартін-Лютєр § 106, п. 3, а
Марусин § 23, п. 4
Маруся § 23, п. 4
маршрувати § 24, п. 3
Масарик § 104, п. 7
масло § 19, п. 3
масний § 19, п. 3
Масниця § 38, п. 22
масово-політичний § 29, п. 2, б
мастільник § 22, п. 3
Матвєєв § 104, п. 2, в
математика § 90, п. 5, в, 1
математичний § 23, п. 3
матеріал § 90, п. 5, а, 2
матерній § 23, п. 1
мати (парадигма) § 63; мати § 44, III; матір § 20, п. 4, в; матір'ю § 6, п. 2; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
матриця — матриць § 16, п. 2, в
матуса — матусю § 47, А, п. 6, в
Махачкала § 112, п. 1, I; § 114, п. 3, в; Махачкалі, у Махачка-лі § 112, п. 1, I
Мацєєв § 104, п. 2, в

машина § 44, I; § 45, I, п. 1; машини § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; машині § 47, А, п. 2; машину § 47, А, п. 3; машиною § 47, А, п. 4; на машині § 47, А, п. 5; машин § 47, Б, п. 2, а; машинам § 47, Б, п. 3, а; машинами § 47, Б, п. 5, а; на машинах § 47, Б, п. 6
машинобудівний § 29, п. 1, в
Маяковський § 104, п. 9
мед — меду § 48, п. 3, а
медаль — медаль «За бойові за-слуги», медаль «За визволення Варшави», медаль «За відвагу», медаль «Партизанові Вітчизня-ної війни» § 38, п. 24
Медвєдєв § 104, п. 2, в
меджліс § 38, п. 13, прим.
мєдик § 22, п. 1, прим.
медінститут § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б
медок — медку § 48, п. 2, а
межа § 45, I, п. 3; межі § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; межю § 47, А, п. 3; межєю § 47, А, п. 4; на межі § 47, А, п. 5; мєжі § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; меж § 8, п. 3, г, 3; § 47, Б, п. 2, а; мєжам § 47, Б, п. 3, а; мєжами § 47, Б, п. 5, а; на мєжах § 47, Б, п. 6
мезонін — мезоніну § 48, п. 3, в
Мєкка § 113, п. 2, б
мєкський § 113, п. 2, б
Мєксика § 90, п. 5, в, 2
Мелашка § 23, п. 4, прим.
Мелашин § 23, п. 4, прим.
мєлений § 84, п. 2, прим. 1, в
мєливо § 22, п. 2
Мелітополь § 108, прим.
Менделєєв § 104, п. 2, в
мєнтор § 38, п. 1, прим. 5

мени вередлівий § 69, п. 1, б
 мєнийий § 17, п. 2
 мєншість — мєншості § 9, п. 2, а
 мєню § 100, п. 2
 Мєредит § 97
 мерєживо § 22, п. 2
 мерєф'янський § 6, п. 1
 мерсі § 90, п. 5, а, 4
 метал § 93, п. 1, в
 металурґія § 86, п. 1, а
 методика § 90, п. 5, в, 1
 метр — мєтра § 48, п. 2, д; мєт-
 рив § 55, п. 1
 метрб § 100, п. 2
 метрополітєн — метрополітєну
 § 48, п. 3, в
 механік § 22, п. 1, прим.
 механіко-математичний § 29,
 п. 2, в
 меценат § 38, п. 1, прим. 5
 Мєчислав § 104, п. 1; § 106, п. 2, г
 Мєстєчкін § 104, п. 2, г
 Микіта § 45, I, п. 1
 Микітович § 22, п. 10
 Микільська Слобідка § 38, п. 8,
 прим. 1
 Микола (парадигма) § 103, п. 1;
 Микола § 22, п. 10; § 45, I, п. 1
 Миколєнко § 101
 Миколєв § 108
 Миколєвна § 22, п. 10
 Миколєвич § 22, п. 10
 Миколєвна § 22, п. 10
 Миколєвич § 22, п. 10
 Милєтич § 104, п. 5
 міля § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 мимоволі § 30, п. 1, е
 мимоздом § 30, п. 1, е
 мимохідь § 30, п. 1, е
 мимохіть § 30, п. 1, е
 минулий § 2, п. 1
 Миньківський § 8, п. 3, г, 7
 Міргород — Міргорода § 48,
 п. 2, г
 Миронов § 104, п. 6, в, 2

мирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 мис § 38, п. 8
 мис Дежньова § 109, п. 2, б
 мис Доброї Надії § 110
 мйска — мисок § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 мис Капітана Джєральда § 38,
 п. 8, прим. 1
 мисль § 19, п. 3
 мис Рум'янцева § 109, п. 1, б
 міти, мію, міють § 80, п. 3, б, 1
 мітий § 84, п. 2, б
 Митиці § 109, п. 4, б, 6
 мітра § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 метрополіт § 90, п. 5, а, 5,
 прим. 2
 Митрофанов § 104, п. 6, в, 2
 мить, миттю § 20, п. 4, в
 Михайлівно § 47, А, п. 6, а
 Михайло Балій — Михайлові Ба-
 лієві § 102, п. 4
 Михайловське § 109, п. 4, б, 2
 Михайло-Коцюбинське (село) § 114,
 п. 1, г; § 114, п. 3, б
 михайло-коцюбинський § 114,
 п. 3, б
 Михалковє, Михалковим § 51,
 п. 3, б
 Михальченко § 17, п. 6
 Михальчук § 17, п. 6
 мйша — мишєй § 47, Б, п. 2, б
 Мішкін § 104, п. 6, в, 2
 мишурино-різкий § 114, п. 3, д
 Мишурин Різ § 114, п. 3, д
 миш'як § 92, п. 1, а
 міґрація § 87; § 89, п. 2
 міґши § 8, п. 1, а, 7
 мідь § 16, п. 1, а; міддю § 61,
 п. 3, а
 міжгір'я § 6, п. 2; міжгір'є § 55,
 п. 1
 міжконтинентальний § 21,
 п. 2
 Міжнародна асоціація українців
 § 38, п. 14, в

Міжнародний жіночий дєнь § 38,
 п. 22
 Міжнародний комітєт Червоного
 Хрєстá § 38, п. 11
 міжпланєтний § 21, п. 2
 мій, моя, моє (парадигма) § 75;
 мій, мого § 8, п. 1, а, 1; мої
 § 4, п. 1
 Міклошич § 104, п. 5, б
 мільйон § 7, п. 1, б; § 70, п. 11;
 мільйона § 48, п. 2, д
 мільйонний § 23, п. 1; § 71, п. 1
 мільярд § 70, п. 11; § 93, п. 1, а;
 мільярда § 48, п. 2, д
 Мінеральні Води, Мінеральних
 Вод § 112, п. 4, а
 мінімум — мінімуму § 48, п. 3, е
 Міністерство культури і туризму
 України § 38, п. 14
 Міністерство освіти і науки
 України § 38, п. 14
 міністр § 38, п. 3, прим. 1
 Міністр освіти і науки України
 § 38, п. 3, прим. 3
 міні-футбол § 26, п. 2, 2
 Міносвіти § 25, п. 4, а
 міраж — міражє § 48, п. 3, е
 мірбшник § 18, п. 4
 мірра § 89, п. 1
 мисиво § 22, п. 2
 Миссісіпі § 90, п. 5, а, 3
 Миссурі § 89, п. 3
 міст § 8, п. 3, а, 3; § 38, п. 9;
 § 50, п. 2; мосту (і мостá)
 § 48, п. 2, в; мостє § 53, п. 3
 місто (парадигма) § 46, II;
 місто § 44, II, б; § 45, II, п. 1;
 § 50, п. 2; міста § 48, п. 1;
 місту, містові § 49, п. 2, а;
 містом § 51, п. 1; у місті § 52,
 п. 3, б; по місту, по місті
 § 52, п. 3, б, прим.; містá
 § 54, п. 3; § 57, п. 2; містám
 § 56; містáми § 58, п. 1
 містбк — місткá § 8, п. 3, а, 3

місто Київ § 27, п. 1
 містбчок § 8, п. 3, а, 3
 місце (парадигма) § 46, II; місце
 § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; місцем
 § 51, п. 1; місць § 16, п. 2, в;
 § 55, п. 2; місцям § 56; місцями
 § 58, п. 1; на місцях § 59
 міськрада § 20, п. 1, б; § 25,
 п. 4, а
 місяцехід § 8, п. 3, г, б
 місяць § 18, п. 4; § 38, п. 6,
 прим. 2; місяця § 48, п. 2, д;
 місяцю § 53, п. 2; на місяці
 § 52, п. 3, а
 місячний § 18, п. 4
 місячник — у місячнику § 52,
 п. 2, а
 мітлá § 2, п. 2, в; мітел § 2, п. 2,
 в; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 міф § 88; міфу § 48, п. 3, ж
 міхонша § 45, I, п. 3
 Мицкєвич § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
 міць § 20, п. 4, в; § 44, III; моці
 § 61, п. 1; мицю § 20, п. 4, в;
 § 61, п. 3, а
 Мічáтек § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
 Мічиган — Мічигану § 48, п. 3, і
 Мічурін § 104, п. 6, а
 мічурінець § 38, п. 1, прим. 5
 мішáти, мішáю, мішáють § 80,
 п. 3, б, 3
 мішєчок § 22, п. 7
 мішбк — у мішкú § 52, п. 2, а
 Мйодович § 104, п. 4, а
 млин — млина § 48, п. 3, в
 мм — міліметр § 40
 мобілізуочий § 84, п. 1, а
 мовби § 32, п. 1
 мовно-літературний § 29, п. 2, б
 мовностильовий § 29, п. 1, б
 мовознавець § 22, п. 4
 Моґилів § 113, п. 2
 моґилівський § 113, п. 2
 моґти § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 1;
 § 80, п. 4; мбжу § 8, п. 1, а, 7;

§ 80, п. 4; *можеш* § 80, п. 4; *міг, могла* § 8, п. 1, а, 7
могутній § 14; § 67, п. 2, а
модернізм § 22, п. 13
модний § 67, п. 1, а
модус — *модусу* § 48, п. 3, е
мозаїка § 90, п. 5, б
мол — *молу* § 48, п. 3, в
молекула § 86, п. 1, а
молодіцтво § 18, п. 2, а
молодець § 18, п. 2, а; *молодче*
 § 53, п. 3
молодецький § 18, п. 2, а
молодий § 67, п. 1, а; *молоді*
 § 9, п. 2, в
молодіця — *молодиць* § 47, Б,
 п. 4, а
молодість, молодістю § 20, п.
 4, в
молодь, молодню § 20, п. 4, в
молоти § 84, п. 2, прим. 1, в;
молів, моліла § 8, п. 3, в
молотий § 84, п. 2, прим. 1, в
молотіти § 18, п. 4, прим. 2
молотьба § 16, п. 1, а; § 18, п. 4,
 прим. 2
Моліх § 38, п. 2, а
моліх війни § 38, п. 2, а, прим. 2
молочай — *молочаю* § 48, п. 3, б
Молічний Шлях § 38, п. 6
молочно-білий § 29, п. 2, д
Мольєр § 93, п. 1, а
момєнт — *момєнту* § 48, п. 3, е
монастир § 1, п. 2
монголка, монголиці § 16, п. 2, б,
 прим.
монпансьє § 93, п. 1, а
Монтевідео § 90, п. 5, а, 3
Монтеск'є § 92, п. 1, а
моргнути — *моргни, моргнім(о),*
моргнїть § 81, п. 1, в
море § 38, п. 8; § 44, II, б; § 45,
 II, п. 2; § 50, п. 2; § 114, п. 2,
 а, прим.; *моря* § 48, п. 1;
морем § 51, п. 1; *моря* § 54,
 п. 3; § 57, п. 2; § 60; *морів*
 § 55, п. 1; § 55, п. 2; *морям* § 56
море Лантєвих § 109, п. 1, б
моріг § 8, п. 2, в
Моріц § 104, п. 12, б, прим.
мороз § 8, п. 2, в; *морозу* § 48,
 п. 3, д
Мороз — *Мороза* § 48, п. 2, а;
 § 50, п. 1
морозиво § 22, п. 2
морька — *морьк* § 8, п. 3, г, 2
морьчитися — *не морься* § 18,
 п. 4, прим. 1
морщити — *морщ, морщте* § 81,
 п. 2, б
морщитися — *не морщся* § 18,
 п. 4, прим. 1
Москва, Москві, Москвою,
у Москві § 112, п. 1, I
Москва-ріка § 27, п. 1; § 29,
 п. 2, а, прим.; § 38, п. 8
москворіцький § 29, п. 2, а, прим.
моток, мотка § 8, п. 3, г, 1
мотор — *мотора* § 48, п. 2, е
Мотря (парадигма) § 103, п. 1
мотто § 89, п. 1
мотуззя, у мотуззі § 20, п. 4, а
мох, моху § 8, п. 2, а, прим. 1
мрія — *мрії* § 47, А, п. 1, б; § 47,
 Б, п. 4, б; *мріє* § 47, А, п. 6, б;
мріями § 47, Б, п. 5, б
 «*Мрія*» § 38, п. 20
мужній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
муза § 38, п. 2, а, прим. 1
Музейний провулок § 38, п. 9
мулла § 89, п. 1
Муравйово § 109, п. 8
муркотати, муркочу, муркочуть
 § 80, п. 3, б, 8
муркотіти § 80, п. 3, а
Муромцев § 104, п. 2, в
Мурсія § 90, п. 5, а, 2
Мусорський § 104, п. 9
муха, мусі § 47, А, п. 5, прим.
Муїон-Кум § 38, п. 8, прим. 3

Мюллер § 89, п. 3; § 92, п. 2, б
Мюнхен § 38, п. 8, прим. 4
мюрід § 92, п. 2, б
м'ясо § 6, п. 1
м'ясо-вовняний § 29, п. 2, г
м'ясозаготівельний § 29, п. 1, а
м'ясо-молічний § 29, п. 2, г
м'яти § 84, п. 2, прим. 1, а
м'ятій § 84, п. 2, прим. 1, а
М'ятлєв § 104, п. 2, в

Н

набагато § 30, п. 1, а
на базато § 30, п. 1, а, прим.
набережна Лейтенанта Шмідта
 § 38, п. 8, прим. 1
Набережні Челні § 109, п. 7, в
на бігу § 30, п. 2, а
набик § 30, п. 1, б
набір § 30, п. 1, б
на біс § 30, п. 2, а
набріхувати § 10, п. 2
на вагу § 30, п. 2, а
наверх § 30, п. 1, б
наверху § 30, п. 1, б
навесні § 30, п. 1, б; § 30, п. 2, а
на весну § 30, п. 2, а
наздогін § 30, п. 1, д
навізнак § 30, п. 1, д
на вибір § 30, п. 2, а
навіворот § 30, п. 1, б
на відноті § 30, п. 2, а
навіліт § 30, п. 1, б
навіслий § 84, п. 1, б
навідліг § 30, п. 1, б
на відмінно § 30, п. 2, а
навідріз § 30, п. 1, б
на відчай § 30, п. 2, а
навік § 30, п. 1, б
навіки § 30, п. 1, б
на віку § 30, п. 2, а
навіч § 30, п. 1, б
навічно § 30, п. 1, а
навіщо § 30, п. 1, г
навідьки § 30, п. 1, д
навколо § 30, п. 1, д; § 31, п. 1, а
навкруги § 30, п. 1, д
навкулочки § 30, п. 1, д
навмання § 20, п. 4, г
навмісне § 19, п. 3; § 30, п. 1, д
навакі § 30, п. 1, д
наверейми § 30, п. 1, д
навприсядки § 30, п. 1, д
навпростець § 30, п. 1, д
навряд § 30, п. 1, д
навскіч § 30, п. 1, д
навіскіс § 30, п. 1, д
навіскосі § 30, п. 1, д
навсправжки § 30, п. 1, д
навістіж § 30, п. 1, д
навіткача § 30, п. 1, д
навчальний § 29, п. 2, б; § 67,
 п. 1, а
навчально-виховний § 29, п. 2, б
Нагаєва бухта § 38, п. 8
на гамуз § 30, п. 2, а
Нагасакі § 90, п. 5, а, 3
нагірний § 67, п. 1, а
нагір'я — *нагір'їв* § 55, п. 1
на голову § 30, п. 2, а
на-гора § 30, п. 1, б
нагорода — *нагорід* § 8, п. 3, г, 2
нагору § 30, п. 1, б
надалі § 30, п. 1, а
надвечір § 30, п. 1, б
надвоє § 30, п. 1, г
надборі § 30, п. 1, б
надголодь § 30, п. 1, б
Наддніпрянина § 38, п. 12, прим.
надзелень § 30, п. 1, б
на диво § 30, п. 2, а
надія (парадигма) § 46, I; *надія*
 § 45, I, п. 2; *надії* § 47, А, п. 1, б;
 § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *надію*
 § 47, А, п. 3; *надією* § 47, А, п. 4;
 у *надії* § 47, А, п. 5; *надій* § 47,
 Б, п. 2, а; *надіям* § 47, Б, п. 3, б
Надія Балій — *Надії Балій* § 102,
 п. 4
надмір § 30, п. 1, б

надміру § 30, п. 1, б
 на добраніч § 30, п. 1, а, прим.
 надбаво § 30, п. 1, а
 на дозвіллі § 30, п. 2, а
 надпотужний § 21, п. 2
 над силу § 30, п. 2, а
 на жаль § 30, п. 2, а
 назавжди § 30, п. 1, а
 на завтра § 30, п. 1, а, прим.
 назад § 30, п. 1, б
 назавіт § 30, п. 1, б
 назва — назв § 47, Б, п. 2, а
 наздогід § 30, п. 1, б
 наздогін § 30, п. 1, д
 на зло § 30, п. 2, а
 назовсім § 30, п. 1, а
 на зразок § 30, п. 2, а
 назустріч § 30, п. 1, б
 найвний § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
 найздом § 30, п. 1, б
 наїстися — наївся, наївсь § 33,
 А, п. 1, в
 найбільш зручний § 69, п. 2, б
 найбільший § 69, п. 2, а
 найбільш стійкий — найбільш
 стійка § 69, п. 2, б
 найкращий — найкраща § 69,
 п. 2, а
 наймення § 8, п. 3, г
 найменший — найменше § 69,
 п. 2, а
 найменш приємний — найменш
 приємне § 69, п. 2, б
 налетівши § 85, п. 2
 налетіти — налетів § 85, п. 2
 наліти — налію § 20, п. 4, г
 на льоту § 30, п. 2, а
 Нальчик § 109, п. 4, б, 1
 намалювати, намалюю, намалюють
 § 80, п. 3, б, 4
 на мить § 30, п. 2, а
 намічуваний § 84, п. 2, а
 наморозь § 16, п. 1, а
 наніз § 30, п. 1, б
 нанизу § 30, п. 1, б
 на ніщо § 30, п. 2, а
 на око § 30, п. 2, а
 наосліп § 30, п. 1, д
 наостанку § 30, п. 1, б
 наостанок § 30, п. 1, б
 напам'ять § 30, п. 1, б
 напевне § 30, п. 1, в
 наперебій § 30, п. 1, б
 напереваги § 30, п. 1, б
 наперед § 30, п. 1, б
 напередодні § 31, п. 1, а
 наперекір § 30, п. 1, б
 напереріз § 30, п. 1, б
 написати — напишу § 80, п. 8,
 б, 1
 напівавторомат § 26, п. 1, д
 напівдорозі § 30, п. 1, б
 напівсон § 26, п. 1, д
 напідпінтку § 30, п. 1, б
 напоготові § 30, п. 1, д
 напокáz § 30, п. 1, б
 наполовіну § 30, п. 1, б
 на поруки § 30, п. 2, а
 на потім § 30, п. 1, а, прим.
 напóхвати § 30, п. 1, б
 напочáтку § 30, п. 1, б
 напр. — наприклад § 40
 наприкінці § 31, п. 1, а
 наприклад § 30, п. 1, б
 напровесні § 30, п. 1, б
 напролом § 30, п. 1, б
 напропáле § 30, п. 1, б
 напроти § 31, п. 1, б
 на прощання § 30, п. 2, а
 напруга § 80, п. 6, в, прим. 1
 напруження § 22, п. 5; § 80, п. 6,
 в, прим. 1
 напружуватися — напружуюсь
 § 80, п. 6, в, прим. 1
 на радість § 30, п. 2, а
 на radoщах § 30, п. 2, а
 нараз § 30, п. 1, б
 наректі § 10, п. 2
 нарешті § 30, п. 1, б
 нарис — нарису § 48, п. 3, ж

нарівні § 30, п. 1, б; § 30, п. 1, в
 нарізно § 30, п. 1, в
 нарікати § 10, п. 2
 народ § 8, п. 3, г, 7; § 50, п. 2
 Народна палáта Республіки Індії
 § 38, п. 13
 народний § 8, п. 3, г, 7; § 67, п. 1, а
 народний артист України § 38,
 п. 3, прим. 1
 Народний рух України § 38, п. 14, в
 народно-визвольний § 29, п. 2, б
 народногосподарський § 29, п. 1, б
 народнопоетичний § 29, п. 1, б
 нарóзхвaт § 30, п. 1, б
 на руку § 30, п. 2, а
 Нар'ян-Мар § 114, п. 3, в
 на самоті § 30, п. 2, а
 насáмперед § 30, п. 1, е
 на світáнку § 30, п. 2, а
 Насéдкин § 104, п. 2, г
 насілу § 30, п. 1, б
 насіння § 22, п. 5
 на скаку § 30, п. 2, а
 наскоком § 30, п. 1, б
 наскрізь § 30, п. 1, а
 на славу § 30, п. 2, а
 на слово § 30, п. 2, а
 на сміх § 30, п. 2, а
 на совість § 30, п. 2, а
 на сором § 30, п. 2, а
 наспід § 30, п. 1, б
 наспіх § 30, п. 1, б
 насподі § 30, п. 1, б
 насправді § 30, п. 1, а
 насторожі § 30, п. 1, б
 Натáлка, Натáлці § 16, п. 2, б,
 прим.
 Натáлчин § 16, п. 2, б, прим.
 Натáля (парадигма) § 103, п. 1
 нáтросе § 30, п. 1, г
 натхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
 нати́сєсерце § 30, п. 1, е
 «Наука і суспільство» § 38, п. 18
 науково-технічний § 29, п. 2, б
 на ура § 30, п. 1, а, прим.
 нафтохімічна компанія «Оксиден-
 таль петролеум корпорейшн»
 § 38, п. 17
 на́хил — на́хилові § 49, п. 1
 Нахичевáнь § 109, п. 9, а, 3
 на ходу § 30, п. 2, а
 Нацбáнк § 25, п. 4, а
 Національна академія наук Укра-
 їни § 38, п. 15, б
 Національна бібліотека України імені
 В.І. Верна́дського § 38, п. 15, а
 Національна гвáрдія України § 38,
 п. 13
 Національна óпера України
 ім. Т.Г. Шевченка § 38, п. 15,
 б, в, прим.
 національний — національні збори
 § 38, п. 13, прим.
 Національний банк України § 38,
 п. 14
 Національний художній музей
 України § 38, п. 15, б
 на́чєб § 32, п. 1
 на́чєбото § 32, п. 1
 на́чєтвєро § 30, п. 1, г
 наш § 75; на́шого, на́шої, на́шою
 § 9, п. 2, в
 нашвидку § 30, п. 1, в
 нашвидкуруч § 30, п. 1, е
 на шкоду § 30, п. 2, а
 на щáстя § 30, п. 2, а
 на́цо § 30, п. 1, г
 наяву § 30, п. 1, б
 Нгує́н Конг Хоáн § 106, п. 1, д
 н. е. — на́шої е́ри, до н. е. — до
 на́шої е́ри § 40
 неабі́хто § 33, А, п. 1, е
 неабія́кий § 33, А, п. 1, е
 небалаку́чий § 33, А, п. 1, е
 Нева́ § 109, п. 1
 невблáзний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 невважа́ючи на... § 33, А, п. 1, е
 невважа́ючи на те що § 32, п. 2, б
 невгаси́мий § 33, А, п. 1, г
 невда́лий § 33, А, п. 1, е

невдóвзі § 33, А, п. 1, г
 невдога́д § 33, А, п. 1, е
 невесéлий § 33, А, п. 1, е
 невже́ § 33, А, п. 1, е
 невінно § 33, А, п. 1, г
 не від то́го § 33, А, п. 2, е
 неві́льник § 33, А, п. 1, г
 невмі́ння § 33, А, п. 1, е
 невóлити § 33, А, п. 1, г
 невóля § 33, А, п. 1, е
 невпа́м'ятку § 33, А, п. 1, е
 невпінний § 33, А, п. 1, г
 невпінно § 33, А, п. 1, г
 Не́врий § 104, п. 10
 неврожа́й § 33, А, п. 1, е
 невси́пущий § 33, А, п. 1, г
 невтя́мки § 30, п. 1, а; § 33, А,
 п. 1, е
 невче́ний § 33, А, п. 1, е
 нега́дано § 33, А, п. 1, е
 нега́йний § 33, А, п. 1, г
 негара́зд § 30, п. 1, а
 негóда § 33, А, п. 1, г
 Него́рле § 109, п. 1, в
 неда́вній § 67, п. 2, а
 недале́ко § 33, А, п. 1, е
 недарма́ § 33, А, п. 1, е
 Не́дич § 104, п. 1
 недобача́ти § 33, А, п. 1, д
 недóбиток § 33, А, п. 1, д
 недóбрий § 33, А, п. 1, е
 недові́конаний § 33, А, п. 1, д
 недові́конувати § 33, А, п. 1, д
 недодóдержаний § 33, А, п. 1, д
 недодóдержати § 33, А, п. 1, д
 недозво́лений § 20, п. 2, б
 недозрі́лий § 33, А, п. 1, д
 недоо́дати § 33, А, п. 1, д
 недоо́док § 33, А, п. 1, д
 недока́заний § 33, А, п. 1, д
 недока́зувати § 33, А, п. 1, д
 недокрі́в'я § 33, А, п. 1, д
 недóблік § 33, А, п. 1, д
 недóбліток § 33, А, п. 1, д
 недолю́блювати § 33, А, п. 1, д
 недóля § 33, А, п. 1, е

недооці́нений § 33, А, п. 1, д
 недооці́нювати § 33, А, п. 1, д
 недопи́саний § 33, А, п. 1, д
 недопла́тити § 33, А, п. 1, д
 недорі́д § 33, А, п. 1, д
 недорі́ка § 45, І, п. 1
 недорóслий § 33, А, п. 1, д
 не до́сить § 33, А, п. 2, е
 недоста́ча § 33, А, п. 1, д
 недося́жність § 33, А, п. 1, д
 недоте́па § 33, А, п. 1, д
 недоторка́нний § 20, п. 2, б
 недоторка́нність § 33, А, п. 1, д
 недобу́к § 33, А, п. 1, д
 недочу́вати § 33, А, п. 1, д
 недочу́тий § 33, А, п. 1, д
 недóуга § 33, А, п. 1, г
 не ду́же § 33, А, п. 2, е
 недурно́ § 33, А, п. 1, е
 не-Євро́па § 33, А, п. 3, в
 Не́сдлий § 104, п. 10
 не́жить § 33, А, п. 1, г
 незаба́ром § 33, А, п. 1, г
 незабу́тний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 незакі́нчений — незакі́нчена пра́-
 ця § 33, А, п. 1, е
 незбагне́ний § 33, А, п. 1, е
 незважа́ючи на... § 33, А, п. 1, е
 незважа́ючи на те що § 32, п. 2, б
 нездо́ланий § 20, п. 2, в, прим.
 нездо́ланий § 20, п. 2, в, прим.;
 § 23, п. 2
 незду́жати § 33, А, п. 1, г
 не зду́жати § 33, А, п. 1, г
 незлі́чений § 20, п. 2, в, прим.;
 § 23, п. 2
 незлі́чений § 20, п. 2, в, прим.;
 § 33, А, п. 1, г
 не зóвсім § 33, А, п. 2, е
 незрі́внянний § 20, п. 2, б
 не з ру́ки § 30, п. 2, а
 незчислі́нний § 20, п. 2, б
 незчу́тися § 33, А, п. 1, г
 нез'ясо́ваний — нез'ясо́вані пи-
 та́ння § 33, А, п. 1, е
 Нельсо́н § 93, п. 1, б

немали́й § 33, А, п. 1, е
 немóв § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
 немóвби § 32, п. 1
 немóвбито § 32, п. 1; § 33, А,
 п. 1, б
 немовля́ § 33, А, п. 1, г
 немовля́тко — немовля́ткови́ (не-
 мовля́тку) § 49, п. 1
 не мо́жна § 33, А, п. 2, е
 нена́видіти § 33, А, п. 1, г
 нена́висний § 33, А, п. 1, г
 нена́вість § 33, А, п. 1, г
 ненаста́нний § 33, А, п. 1, г
 ненáче § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
 ненáчебно § 32, п. 1
 Не́нецький автоно́мний о́круг § 38,
 п. 12
 неолі́т § 38, п. 22, прим. 1
 неоці́нений § 23, п. 2
 неоці́нений § 23, п. 2
 неп, під час не́пу § 39, п. 2, прим.
 Непі́йвода § 106, п. 2, а
 Непі́йтво § 26, п. 1, г
 неписьме́нний § 33, А, п. 1, е
 неподóланий § 23, п. 2
 непоко́їтися § 33, А, п. 1, г
 непору́шено § 33, А, п. 1, г
 непосі́да § 45, І, п. 1
 непохі́тний § 33, А, п. 1, г
 непра́вда § 33, А, п. 1, е
 неприміре́нний § 20, п. 2, б
 нержаві́ючий — нержаві́юча сталь
 § 33, А, п. 1, е
 несамо́віто § 33, А, п. 1, г
 нескáзаний § 23, п. 2
 нескáзаний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 нескáзанно § 33, А, п. 1, г
 нескі́нчений § 23, п. 2
 нескі́нчений § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 несла́вити § 33, А, п. 1, г
 не сла́вити § 33, А, п. 1, г
 несмі́ливий § 33, А, п. 1, е
 несподі́ванка § 33, А, п. 1, е
 неспростóваний — неспростóва-
 ні факти § 33, А, п. 1, е

нести́ § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б,
 7; § 83; несу́ § 2, п. 1; § 8, п. 1,
 а, 7; § 80, п. 3, б, 7; несу́ть § 80,
 п. 3, б, 7; ніс § 8, п. 1, а, 7; § 80,
 п. 9; § 80, п. 9, прим. 1; несла́
 § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9; несла́,
 несли́ § 80, п. 9
 Не́стір, Не́стора, Не́сторові § 103,
 п. 2, прим. 1
 Не́стор Літопи́сець § 38, п. 1
 нестя́митися § 33, А, п. 1, г
 нестя́мний § 33, А, п. 1, г
 не сьго́бні-звѣтра § 25, п. 4, в
 не тре́ба § 33, А, п. 2, е
 не́тто § 89, п. 1
 Не́тудиха́та § 106, п. 2, б
 не́ук § 33, А, п. 1, г
 не́хворощ — не́хворощу § 61,
 п. 3, б
 Нехоро́шеє § 104, п. 2, в
 не́хотя § 33, А, п. 1, е
 не ці́лком § 33, А, п. 2, е
 Нечу́й-Леві́цький § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, б
 «Ні́ва» § 38, п. 25
 Ні́жній Но́вгород § 110
 Ні́жня Тунгу́ска § 109, п. 7, а
 Нижньодуна́йська низови́на § 114,
 п. 2, а, прим.
 Нижньоколі́мськ § 114, п. 2, а
 нижче́підписа́ний § 25, п. 1, ува-
 га; § 29, п. 1, г
 ні́жчий, ні́жче § 18, п. 3
 низови́на § 114, п. 2, а, прим.
 низькі́й § 18, п. 3
 Ники́форов § 104, п. 6, в, 2
 ні́рка § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 ні́ти, ні́ю, ні́ють § 80, п. 3,
 б, 1
 Ничі́пір § 103, п. 2, прим. 1
 ні́би § 32, п. 1
 ні́бито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
 ні́готь, ні́гтя § 8, п. 3, а, 1; ні́гти
 § 18, п. 4, прим. 2
 ні́де § 33, А, п. 1, ж

ніде § 33, А, п. 1, ж
 ніж § 32, п. 1; § 50, п. 1, прим.;
 ножá § 48, п. 2, в; § 50, п. 1,
 прим.; ножém § 51, п. 1; ножі
 § 54, п. 2
 ніженка § 8, п. 3, а, 3; § 9, п. 1;
 § 22, п. 8
 ні живий ні мертвий § 33, А, п. 2,
 ж
 Ніжин § 113, п. 1
 ніжинський § 131, п. 1
 ніжка, ніжки, ніжок § 8, п. 3, а, 2
 нізащо § 33, А, п. 1, ж
 нізвідки § 33, А, п. 1, ж
 нізвідкіля § 33, А, п. 1, ж
 Нікарагуа § 112, п. 7
 Нікітін § 104, п. 6, в, 2
 Ніко́лаєв § 104, п. 6, в, 2
 Ніко́лаєвськ-на-Аму́рі § 109, п. 4,
 б, 2
 ніколи § 33, А, п. 1, ж
 ніко́ли § 33, А, п. 1, ж
 Нікополь § 108, прим.
 ні кро́ку одлі § 33, А, п. 2, ж
 Ніл § 90, п. 5, а, 3; Нілу § 48, п. 3, і
 німецький § 18, п. 1, а
 Німе́чина § 18, п. 1, а
 німфа § 38, п. 2, а, прим. 1
 Ніна Байко — з Ніною Байко
 § 102, п. 4
 ні на гріш § 30, п. 2, а
 ні на ма́кове зéрно § 33, А, п. 2, ж
 ніна́що § 33, А, п. 1, ж
 Ніне́ль (парадигма) § 103, п. 3
 ні па́ва ні га́ва § 33, А, п. 2, ж
 ні ри́ба ні м'ясо § 33, А, п. 2, ж
 ні се ні те § 33, А, п. 2, ж
 ніскі́льки § 33, А, п. 1, ж
 нісиши § 8, п. 1, а, 7
 ні сю́ді ні туді § 33, А, п. 2, ж
 ні так ні сяк § 33, А, п. 2, ж
 нітро́хи § 33, А, п. 1, ж
 ніхто́ § 33, А, п. 1, ж; § 79; ніко́-
 го § 33, А, п. 1, ж; § 79;
 ніко́му, нікі́м, ні на ко́му § 79

Ніцца § 89, п. 3; § 113, п. 2, б
 ніцький § 113, п. 2, б
 ніч § 8, п. 1, а, 1; § 18, п. 4;
 § 20, п. 4, в; но́чі § 8, п. 1, а,
 1; § 61, п. 1; § 62, п. 1; ні́чю
 § 8, п. 1, а, 1; § 20, п. 4, в;
 § 61, п. 3, а; но́чей § 62, п. 2;
 но́чам § 62, п. 3; но́чами § 62,
 п. 4; по но́чах § 62, п. 5
 нічий, нічийм § 33, А, п. 1, ж
 нічний § 18, п. 4
 ніша § 90, п. 5, а, 5
 ніщо́, нічо́го § 33, А, п. 1, ж
 ніяк § 33, А, п. 1, ж
 ніякий § 33, А, п. 1, ж; § 79; ні-
 якого § 79; ні́кому § 33, А,
 п. 1, ж; § 79; ні́ким, ні на я́ко-
 му (й ні на я́кім) § 79
 НЛО § 39, п. 2
 Нобелівська премо́я § 38, п. 26, в
 Но́ва Гвіне́я § 38, п. 8, прим. 1
 но́віця § 89, п. 2, прим.
 Новгород § 25, п. 3, б; § 114,
 п. 2, г; Но́вгоро́да § 48, п. 2, г
 Но́вгород-Сіверський § 108; § 112,
 п. 4, б; Но́вгоро́да-Сіверського,
 Но́вгоро́ду-Сіверському § 112,
 п. 4, б
 новгородський § 114, п. 2, г
 но́вела § 86, п. 1, а
 Но́ве Місто § 114, п. 1, а; § 114,
 п. 2, д
 новий § 67, п. 1, а
 Но́вий рік § 38, п. 22
 Но́вий Сад § 114, п. 1, а
 Но́виков § 104, п. 6, в, 4
 Но́виков-Прибо́й § 106, п. 3, б
 Но́ві За́мки § 109, п. 7, г
 Но́ві Ключі § 109, п. 7, в
 но́вітній § 67, п. 2, а
 но́віший § 69, п. 1, а
 Ново́воли́нськ § 114, п. 2, а
 Новогра́д-Воли́нський, Новогра́да-
 Воли́нського, Новогра́дові-Воли́н-
 ському § 112, п. 4, б

новоіра́ндський § 90, п. 5, б
 новомі́ський § 114, п. 2, д
 Новомлі́нівська сі́льра́да § 38, п. 12
 Новоросі́йська губе́рнія § 38, п. 12
 Новосі́бірськ § 109, п. 4, б, 8;
 § 114, п. 2, а
 Новосі́бірські́ остро́ви § 114, п. 2,
 а, прим.
 Новосі́чи-на-Дні́прі § 114, п. 3, г
 новосі́ківський-на-Дні́прі § 114,
 п. 3, д
 Новосьо́лов § 104, п. 3, б
 Но́вотний § 104, п. 10
 новоутво́рений § 29, п. 1, г
 Новочерка́ськ § 109, п. 1
 но́га § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б;
 § 47, А, п. 5, прим.; но́зі § 47,
 А, п. 5, прим.; ні́г § 8, п. 1, а, 2
 но́жівка § 22, п. 11
 Нойба́уер § 95, п. 2
 Нойбра́нденбу́рг § 95, п. 2
 норд-в́ест § 26, п. 2, 3
 норд-в́ст § 26, п. 2, 3; § 38, п. 7
 норд-в́стівський § 29, п. 2, е
 Нортга́йм § 95, п. 2
 носі́ти § 22, п. 5; § 80, п. 5;
 но́шу § 80, п. 5
 носі́й — носі́єві § 49, п. 1; на
 носі́єві § 52, п. 1, а
 носі́ння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5;
 § 80, п. 6, в
 носо́к, носка́ § 8, п. 3, г, 1
 носорі́г § 8, п. 3, г, б; § 26, п. 1, в
 но́тація § 89, п. 2, прим.
 но́чи § 66, п. 1, а; но́чв, но́чов
 § 66, п. 2, в; но́чвам § 66, п. 3,
 а; но́чвами § 66, п. 5, а; у но́ч-
 вах § 66, п. 6
 но́шений § 80, п. 6, а
 НТШ § 41, п. 5
 нульові́й § 23, п. 7
 Нур е́д Ді́н § 38, п. 1, прим. 1;
 § 106, п. 1, г; § 107, п. 3
 нуредді́нівський § 107, п. 3
 Нью-Йо́рк § 90, п. 3; § 114, п. 3, г

ню-йо́ркський § 114, п. 3, г
 Нью́тон § 93, п. 1, а
 нюа́нс § 93, п. 2
 ня́нин § 67, п. 1, б
 ня́нька § 17, п. 2
 ня́нчин § 17, п. 2
 ня́нчити § 17, п. 2

О

о. — о́стрів § 40
 Об, О́бі § 112, п. 1, III; О́б'ю
 § 61, п. 3, б; § 112, п. 1, III;
 на О́бі § 112, п. 1, III
 оба́бич § 30, п. 1, е
 оббі́ти § 20, п. 1, а
 обер-ма́йстер § 26, п. 2, 2
 об'є́м § 6, п. 3
 обі́два, обі́дві, обо́х, обо́м, обо́ма,
 на обо́х § 70, п. 9
 обі́д — по обі́ді § 52, п. 3, б, прим.
 обі́дній § 67, п. 2, а
 обі́к § 30, п. 1, б
 обі́руч § 30, п. 1, е
 обі́ч § 30, п. 1, б
 об'ї́хати § 4, п. 3
 обл. — о́бласть § 40
 о́бласть — о́бласте́й § 62, п. 2
 обляко́нком § 25, п. 4, а; § 39,
 п. 1, б
 облі́ччя § 45, II, п. 2; § 48, п. 1;
 § 54, п. 3; § 57, п. 2; облі́ччю
 § 49, п. 2, а; облі́ччям § 51,
 п. 2; § 56; на облі́ччі § 52, п. 3,
 б; облі́ч § 55, п. 2; облі́ччям
 § 58, п. 1; на облі́ччях § 59
 обо́є, обо́х, обо́м § 70, п. 8
 оборо́г § 8, п. 2, в
 обпалі́ти § 21, п. 2
 обра́жати § 43
 о́браз — о́бразу § 48, п. 3, ж; о́б-
 ра́зи § 43
 о́браз — о́брази § 43
 о́бра́за — о́бра́зи § 43
 обтру́сити § 21, п. 2
 ова́ § 20, п. 3

овес § 8, п. 1, а, 5; *вівса* § 8, п. 1, а, 5; § 48, п. 3, б; *вівса, вівсі* § 54, п. 3
Ов'єдо § 91, п. 2
Овідій § 90, п. 5, а, 3
овочевий § 23, п. 7
овочесховище § 25, п. 2, а
обруцький § 113, п. 2, б
Обруч § 113, п. 2, б
О'Генрі § 106, п. 1, г, прим. 1
огненний § 20, п. 2, в
ого-го § 25, п. 4, г
огорожа — огорож § 8, п. 3, г, 2
Одárка, Одáрок § 103, п. 1, прим. 2
одвіку § 30, п. 1, б
одержати § 2, п. 1
Одеса § 108; § 112, п. 1, І; § 113, п. 2, в; *Одеси, в Одеси* § 112, п. 1, І
одеський § 113, п. 2, в
одін, одна, одне (одно) (парадигма) § 70, п. 1; *одного, одному, одній* § 70, п. 1, прим.
одинадцятєро § 70, п. 10
одинадцятий § 71, п. 1
11-го § 28, п. 2, а
одинадцять § 28, п. 1, а; § 70, п. 3
одін в одін § 30, п. 2, б
одін до одного § 70, п. 1, прим.
Одиниць § 104, п. 6, в, 2
одна двадцятá — на одну двадцятá § 72, п. 1
одна друга § 72, п. 1
одна трєта § 72, п. 1
одна четвєрта § 72, п. 1
однім одна § 25, п. 4, б, прим.
однодєнний § 25, п. 3, а
оз. — озеро § 40
озєро § 114, п. 2, а, прим.; *озєр* § 8, п. 3, г, 3; § 55, п. 2
Озеров § 104, п. 1
озєро Льмень § 38, п. 8; § 109, п. 4, а, 1
озєро Сєлїгєр § 109, п. 4, а, 1
озєрцє § 8, п. 3, г, 3; *озєрєць* § 55, п. 2, прим.

ознайо́мити — *ознайо́м, ознайо́м-те* § 81, п. 2, б
Окайо́мов § 104, п. 3, а
О'Кєйсі § 106, п. 1, г, прим. 1
о́ко § 58, п. 2, прим.; *о́чі* § 54, п. 2; *о́чєй* § 55, п. 3; *о́чїма* § 58, п. 2, прим.
око́лиця § 18, п. 4
око́личний § 18, п. 4; § 67, п. 1, а
око́лишній § 67, п. 2, б
О'Коннєйль § 106, п. 1, г, прим. 1
окрїм § 31, п. 1, б
округляйцеподібний § 29, п. 1, г, прим. 2
окуля́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; *окуля́рїв* § 66, п. 2, б
Олє́г (парадигма) § 103, п. 2
Олєксáндр Нєвський § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Олєксáндрович § 101
олєксáндро-пáщенківський § 114, п. 3, б
Олєксáндро-Пáщенковє § 114, п. 3, б
Олєксє́нко § 101
Олєксї́в, Олєксї́вє § 23, п. 7
Олєксї́вович § 22, п. 10
Олє́на Прєкрасна § 106, п. 1, а
Олє́ній (острів) § 109, п. 7, а
о́лень — о́ленів § 57, п. 1
Оленьо́к § 109, п. 2, б
Олєфї́р, Олєфї́ра § 103, п. 2, прим. 1
оли́вєць § 8, п. 3, а, 1; § 50, п. 1, прим.; *оли́вцї* § 8, п. 3, а, 1; § 48, п. 2, в; § 50, п. 1, прим.; *оли́вцї* § 57, п. 2
оли́стий § 23, п. 6
Оли́шникова Слободá § 114, п. 3, д
оли́шиково-слобї́дський § 114, п. 3, д
Оло́нець § 109, п. 9, б
Ольві́я, Ольві́ї, Ольві́єю, в Ольві́ї § 112, п. 1, І
Ольгá § 23, п. 4, прим.; § 103, п. 1, прим. 1; *Ользі* § 103, п. 1, прим. 1

Ольго́піль § 108, прим.; § 114, п. 2, г
ольго́пільський § 114, п. 2, г
Ольжін § 23, п. 4, прим.
Ольстер § 86, п. 1, б
ом — о́мїв § 55, п. 1
Оне́га § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
онє́зький § 113, п. 2, а
Онї́ська § 18, п. 1, г, прим.
Онї́сько § 18, п. 1, г
Онї́сьчин § 18, п. 1, г, прим.
Онї́щенко § 18, п. 1, г
Онї́щук § 18, п. 1, г
опектї́ся — опі́кся § 80, п. 9, прим. 3
Оперний теáтр (Націона́льна опе́ра Украї́ни ім. Т.Г. Шевче́нка) § 38, п. 15, в, прим.
опі́вдні § 30, п. 1, б
опі́вночі § 30, п. 1, б
опі́к § 8, п. 3, г, 5; *опі́ку* § 8, п. 3, г, 5; § 48, п. 3, і
оплі́ч § 30, п. 1, б
о́пух — о́пуху § 48, п. 3, і
Організа́ція Об'є́днаних На́цій § 38, п. 11
організу́ючий § 84, п. 1, а
органі́чний § 23, п. 3
орде́н — орде́н Вітчизняно́ї війни́, орде́н Дру́жби наро́дів, орде́н Почє́сного леги́ону, орде́н «Ма́ти-герої́ня», орде́н Поша́ни § 38, п. 24
оре́л, орла́ § 8, п. 3, г, 1; *орле* § 53, п. 3
Оре́л § 109, п. 2, б; § 112, п. 1, І; § 113, п. 2; *Орла́* § 48, п. 2, г; § 112, п. 1, ІІ; *Орло́м, в Орлі* § 112, п. 1, ІІ
Оре́хово-Зуєво § 109, п. 1, в; § 109, п. 7, б; § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; *Оре́хово-Зуєва* § 112, п. 5; *Оре́хово-Зуєвом* § 51, п. 3, б; *в Оре́хово-Зуєві* § 112, п. 5
оре́хово-зуєвський § 114, п. 3, а

орке́стр — орке́стру § 48, п. 3, б
орлі́ний § 23, п. 5
орлі́й § 67, п. 2, в
орло́вський § 113, п. 2
ортодо́кс § 88
ортопє́дичний § 23, п. 3
ортопє́дія § 88
орфогра́фія § 88
освітні́й § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
освітня́нський § 17, п. 2
осє́л — на ослі́ § 52, п. 1, б, прим.
Осє́л § 38, п. 2, б
осє́тїн § 113, п. 1; *осє́тїни* § 54, п. 1, прим.; *осє́тїнів* § 55, п. 1, прим.
осє́тїнський § 113, п. 1
Осиповичі § 109, п. 4, б, б
осі́лий § 84, п. 1, б
осі́нній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
осі́нь § 8, п. 1, а; § 20, п. 1, в;
осє́ні, осі́нню § 8, п. 1, а, 1
Осло́ § 86, п. 1, а
Осман-пашá § 106, п. 2, д; § 107, п. 4, б
осно́ва — осно́в § 8, п. 3, г, 3
осно́вний § 8, п. 3, г, 7
осо́ба § 8, п. 1, а, 2; *осі́б* § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 3, г, 3
Оссі́ан § 90, п. 5, а, 2
оста́нній § 67, п. 2, а; *оста́ннє* § 5, п. 2
Осте́р — Остра́ § 48, п. 2, г
острі́в § 38, п. 8; § 49, п. 2, б; § 114, п. 2, а, прим.; *остро́ву* § 49, п. 2, б
Острóвський § 104, п. 9
Острóг § 113, п. 2, а
остро́зький § 113, п. 2, а
остюкува́тий § 23, п. 8
ось-ось § 30, п. 3, г
ота́к § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
ота́кий-то § 33, А, п. 3, а

отам § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 отепер § 20, п. 1, а, прим.
 отже § 32, п. 1
 отже ж § 32, п. 2, а
 отоді § 20, п. 1, а, прим.
 отож § 32, п. 1
 отож-то § 32, п. 3
 отой § 20, п. 1, а, прим.; § 76
 отримувати § 2, п. 1
 отут § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 офіційний § 88
 Охтірка § 108
 оцей § 20, п. 1, а, прим.; § 76
 очевидний § 25, п. 2, а
 очевидно § 30, п. 1, д
 очерет — очерету § 48, п. 3, б
 очікуваний § 24, п. 1
 очікування § 10, п. 2; § 24, п. 1
 очікувати § 10, п. 2; § 24, п. 1

П

Павлов (парадигма) § 102, п. 3;
 Павлов § 8, п. 3, г, 4
 павловський § 8, п. 3, г, 4
 павутіння § 22, п. 5
 Па-де-Калé § 91, п. 1; § 114, п. 3, г
 Пайонк § 104, п. 8, б
 Пакистан § 90, п. 5, в, 5
 Пак Ті Вон § 106, п. 1, д
 Палáжжа, Палáжжі § 103, п. 1, прим. 1
 Палáта мір і вимірних приладів § 38, п. 14
 палаці § 17, п. 7; § 45, II, п. 1;
 палаці § 48, п. 3, в
 палацовий § 23, п. 7
 Палаці урочистих подій § 38, п. 15, в
 Палацький § 104, п. 10
 палеозойська ера § 38, п. 22, прим. 1
 палеоліт § 38, п. 22, прим. 1

Палермо § 86, п. 2
 Палестина § 90, п. 5, в, 5
 палець § 16, п. 1, а; палеці § 16, п. 2, б
 паливо § 22, п. 2
 Палицин § 104, п. 6, в, 4
 паличка § 22, п. 7
 пальма — пальм § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 пальто § 100, п. 2; пальт § 55, п. 2
 Памір — Паміру § 48, п. 3, і
 памфлет — памфлету § 48, п. 3, ж
 пан — пане лейтенанте § 53, п. 4, прим. 1
 Панамський перешийок § 38, п. 8
 Панас Мірний § 106, п. 1, б
 пан'європейський § 6, п. 3
 пані — пані Катеріно § 53, п. 4, прим. 2
 Панібудьляска § 102, п. 1; § 106, п. 2, б; Панібудьляски, Панібудьлясці § 102, п. 1
 Панкратьев § 104, п. 12, а, 1
 панна § 47, Б, п. 2, прим. 2; § 89, п. 1; панн § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
 Пánченко § 17, п. 6
 Паперівка § 38, п. 5
 папір § 8, п. 2, д, прим.; § 45, II, п. 1; паперу § 8, п. 2, д, прим.
 папка, папок § 8, п. 2, а, прим. 2
 параноя § 90, п. 4
 Парáска § 18, п. 1, г, прим.; § 103, п. 1, прим. 2; Парáсок § 103, п. 1, прим. 2
 Парáсчин § 18, п. 1, г, прим.
 парашут § 90, п. 6
 Пардубице § 109, п. 1, в, прим.
 Паріж § 18, п. 2, б; § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а; Паріжжа § 48, п. 2, г
 Парізька комуна § 38, п. 22
 парізький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а

парірувати § 24, п. 3
 парі § 90, п. 5, а, 4
 парк — парку § 48, п. 3, б
 паркан — паркану, паркана § 48, п. 3, в
 парла́мент § 38, п. 13, прим.
 Парнас § 38, п. 8, прим. 4
 пароксизм § 90, п. 5, в, 1
 пароплав — пароплава § 48, п. 3, и
 паросток, паростка § 8, п. 3, г, 1
 парта — парт § 8, п. 2, а, прим. 2
 партизан — тімі в партизани § 57, п. 1
 партійний § 90, п. 5, а, 2
 партійно-політичний § 29, п. 2, б
 партія § 44, I
 Партія демократичного відродження України § 38, п. 13
 парубок § 18, п. 2, а
 парубоцтво § 18, п. 2, а
 парубоцький § 18, п. 2, а
 парувати § 24, п. 3
 парфумерія § 90, п. 6
 парфуми § 90, п. 6
 пасажир § 45, II, п. 1
 Пáсіка § 38, п. 6
 пáсмо, у пáсмі § 17, п. 3, прим.
 пáсти, пáсу, пáсуть § 80, п. 3, б, 7
 пáстися — пáсся § 20, п. 1, г
 па́уза § 94
 Па́ульсен § 94
 па́фос § 88
 пацієнт § 91, п. 2
 паяц § 17, п. 7
 пéвен § 67, п. 1, в
 пéвність, пéвності, пéвністю § 8, п. 1, а, 1
 педáгoг § 14
 педáль § 86, п. 1, б
 педантизм § 22, п. 13
 пейзажист § 22, п. 13
 пейзажист-художник § 27, п. 3
 пекті́й § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 83; печу́ § 80, п. 4;

§ 81, п. 2, в, прим. 2; печі́ш § 80, п. 4; пік § 80, п. 9; пекла́, пекло́, пеклі́ § 80, п. 9; пекті́му, пекті́меш, пекті́ме, пекті́мемо (пекті́мем), пекті́мете, пекті́муть § 80, п. 8, а, 2; печі́, печі́м(о), печі́ть § 81, п. 1, а; § 81, п. 2, в, прим. 2
 пекті́ся, пекті́сь § 83
 пекучі́сть — пекучі́сті § 9, п. 2, а
 пеленá § 2, п. 2, а
 пéлех § 8, п. 2, в
 Пелопоннэс — Пелопоннэсу § 48, п. 3, і
 Пénжино § 113, п. 1
 пéнжинський § 113, п. 1
 Пénза § 109, п. 1
 пéнні § 89, п. 1
 Пенсільванія-авеню § 38, п. 8
 пень — пне́ві § 49, п. 1
 пеньо́к § 22, п. 12
 первіснообщинний § 29, п. 1, б
 Перебийніс § 26, п. 1, г
 перебріхувати § 2, п. 3, б
 перевершувати § 10, п. 2
 перевірити — переві́р § 17, п. 1
 пéред § 8, п. 2, в
 пéредній § 67, п. 2, а
 пéредові́к § 22, п. 1
 пéредопла́та § 21, п. 2
 пéредусі́м § 30, п. 1, г
 пéредчасний § 21, п. 2
 пéреіна́кшити § 4, п. 4, прим.
 пéрекoнувати § 10, п. 1
 пéреко́тіпoле § 26, п. 1, г
 Пeрeлéсник § 38, п. 2, б
 пeрeмaльoваний § 24, п. 2
 пeрeмaльoвувaння § 24, п. 2
 пeрeмaльoвувaти § 24, п. 2
 Пeрeмишль § 113, п. 2, в, прим.
 пeрeмишльський § 113, п. 2, в, прим.
 пeрeмoгa § 45, I, п. 1; пeрeмoги § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1;
 пeрeмoзи § 47, А, п. 2; пeрeмoгу

§ 47, А, п. 3; *перемогою* § 47, А, п. 4; у *перемозі* § 47, А, п. 5; *перемого* § 47, А, п. 6, а *переможений* § 80, п. 6, а *переможець* § 22, п. 4 *перебір, перебору* § 8, п. 3, г, 5 *перетворюючий* § 84, п. 1, а *перістий* § 23, п. 6 *перістий* § 23, п. 6 «*Перліна стелу*» § 38, п. 25 *перо — пера* § 54, п. 3 *Перська затока* § 38, п. 8; § 110 *Перун* § 38, п. 2, а *перцепція* § 89, п. 2 *Перше Садове* § 114, п. 1, в *Перше травня* § 38, п. 22 *1 Травня* § 38, п. 22, прим. 2 *перший, перша, перше* § 71, п. 1; *першої, першою* § 9, п. 2, в *Першотравневе* § 114, п. 2, б *пес — пса* § 48, п. 2, б *пестливий* § 19, п. 1 *Петра й Павла* § 38, п. 22 *Петрів* § 8, п. 1, а, 3; *Петрова* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7; *Петророве* § 23, п. 7; *Петрорового* § 8, п. 1, а, 3 *Петрівка* § 38, п. 22 *Петро* § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *Петрові* § 49, п. 1; *Петре* § 53, п. 3 *Петров* § 104, п. 1 *Петро Кузьмич — Пётре Кузьмичу* § 53, п. 4, прим. 4 *Петропавлівка* § 114, п. 3, б *печений* § 20, п. 2, в, прим. *печений* § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, а *печиво* § 22, п. 2 *Печиводи* § 114, п. 2, в *печиводівський* § 114, п. 2, в *п'єдстáл* § 91, п. 2; § 92, п. 1, а *П'ємонт* § 92, п. 1, а *п'єса* § 90, п. 5, а, 2 *Пешківський* § 104, п. 2, г *Пивовáров* § 104, п. 6, в, 2 *Пиліпівка* § 88, п. 22 *Пиляєв* § 104, п. 6, в, 2 *пирій — пирієм* § 51, п. 1 *Пирятин — Пирятин* § 48, п. 2, г *писав — писав* § 25, п. 4, а *писаний* § 84, п. 2, прим. 1, г *писар, писаря* § 45, II, п. 2 *Писарев* § 104, п. 2, в; § 104, п. 6, в, 2 *писати* § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 84, п. 2, прим. 1, г; *пишу* § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; *пишуть* § 80, п. 3, б, 3; *пиші, пишім (о), пишіть* § 81, п. 2, в, прим. 2; *буду писати* § 80, п. 8, а, 1 *Писемський* § 8, п. 3, г, 7 *писк* § 19, п. 2 *писнути* § 19, п. 2 *письмённик* § 20, п. 1, в *письмо* § 17, п. 3, прим.; *на письмі* § 17, п. 3, прим.; § 52, п. 3, б *питання — питань* § 55, п. 2; *питанням* § 56 *п'яти, п'ю* § 80, п. 3, б, 1; *п'є* § 6, п. 1; *п'ють* § 80, п. 3, б, 1 *питомий* § 67, п. 1, а *піанісимо* § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4 *піаніст* § 22, п. 13 *півáркуша* § 26, п. 1, д *півгодина* § 26, п. 1, д *Південна Америка* § 110 *Південне Полісся* § 38, п. 7 *південний захід* § 38, п. 7 *Південно-Західна залізниця* § 38, п. 9 *південно-східний* § 29, п. 2, е *Південноукраїнський канал* § 114 п. 2, а, прим. *південь* § 38, п. 7 *південь — курорти Півдня* § 38, п. 7

півд.-зах. (південно-західний) § 40 *півдюржини* § 26, п. 1, д *пів-Європи* § 6, п. 3; § 26, п. 1, д, прим. *півкарбованця* § 26, п. 1, д *пів-Кієва* § 26, п. 1, д, прим. *півколо* § 26, п. 1, д *півмісяць* § 26, п. 1, д *північ* § 38, п. 7 *північ — народи Півночі* § 38, п. 7 *Північна Буковина* § 38, п. 7 *Північний Льодовитий океан* § 110 *Північний морський шлях* § 38, п. 9 *Північний полюс* § 38, п. 8; § 110 *північно-західний* § 29, п. 2, е *Північнокрімський канал* § 38, п. 8 *Півн. крим. канал (Північно-крімський канал)* § 40 *півн.-сх. (північно-східний)* § 40 *півогірка* § 26, п. 1, д *півтора* § 72, п. 2 *півтораста* § 72, п. 2 *півторі* § 72, п. 2 *пів'яблука* § 6, п. 3; § 26, п. 1, д *під боком* § 30, п. 2, а *підборіддя* § 8, п. 3, б, 3 *підвищення* § 18, п. 3 *підвищити* § 18, п. 3 *підв'язати* § 6, п. 1 *під гору* § 30, п. 2, а *підготовка* § 22, п. 11 *піддашися* § 20, п. 4, а; § 54, п. 3; *піддашию* § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; *піддашиям* § 51, п. 2; *на піддашши* § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б; *піддаш* § 20, п. 4, а; § 55, п. 2 *піджак — піджакá* § 48, п. 2, в *підзолисто-болотний* § 29, п. 2, б *під їхати* § 6, п. 3 *під кінець* § 31, п. 3 *підкова — підків* § 8, п. 3, г, 3 *підкреслити — підкресли, підкреслім (о), підкресліть* § 81, п. 1, г *Підмосків'я* § 38, п. 12, прим. *піднесення* § 22, п. 5 *підніжся* § 8, п. 1, б *підпис — підписів* § 55, п. 1 *підпора — підпор* § 8, п. 3, г, 3 *підпорядкований* § 24, п. 1 *підпорядкування* § 24, п. 1 *підпорядкувати* § 24, п. 1 *підрахунок — у підрахунку* § 52, п. 2, а *підряд* § 30, п. 1, б *під силу* § 30, п. 2, а *підсінюваний* § 24, п. 1 *підсінювання* § 24, п. 1 *підсінювати* § 24, п. 1 *підтримка* § 21, п. 2 *підтюцем* § 30, п. 1, а *під час* § 31, п. 3 *пієтєт* § 90, п. 5, а, 2 *пізнавати, пізнаю* § 80, п. 3, б, 4, прим. *пізній* § 23, п. 1; § 67, п. 2, а *пік* § 38, п. 8 *пикірувати* § 24, п. 3 *пик Шевченка* § 38, п. 8 *пілот* § 90, п. 5, а, 5 *Пількомайо* § 100, п. 2 *пілюля* § 86, п. 1, б *Пінега* § 109, п. 1 *пінчер* § 38, п. 4, прим. *піонер — піонерів* § 49, п. 1; *піонєри* § 54, п. 1; *піонєрів* § 57, п. 1 *пірє — пірєць* § 55, п. 2, прим. *пір'я* § 6, п. 2; § 45, II, п. 2 *піскуватий* § 23, п. 8 *після того як* § 32, п. 2, б *пісня* § 45, I, п. 2; *пісєнь* § 16, п. 2, в *пісняр, піснєрá* § 45, II, п. 3 *пісок* § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; *піску* § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; § 48, п. 3, а *п'їті — п'їшлá б* § 33, Б, б *піфагорова теорєма* § 38, п. 26, в, прим., б

ніцикато § 89, п. 1
 пішохід § 8, п. 3, г, 6
 пішохідний § 8, п. 3, г, 6
 Піщане § 109, п. 1, в
 піщаний § 18, п. 1, в
 піщина § 18, п. 1, б
 Піонтек § 104, п. 8, б
 Піотровський § 104, п. 4, а
 план § 86, п. 1, а
 плаский § 16, п. 2, а, 1, прим.
 плащ — плащ § 48, п. 2, в
 плем'я § 44, IV, 6; § 64, п. 1;
 § 64, п. 2; племени § 44, IV, 6;
 § 64, п. 2; § 64, п. 3; племенем,
 плем'ям § 64, п. 4; у племені
 § 64, п. 5; племена § 65, п. 1;
 § 65, п. 4; племін § 65, п. 2;
 племенам § 65, п. 3; племенами
 § 65, п. 5; у племенах § 65, п. 6
 пленум § 86, п. 2
 плесті, плів, плелá § 8, п. 1, а, 7
 плечé § 45, II, п. 3; § 58, п. 2,
 прим.; плечá § 48, п. 1; плечém
 § 51, п. 1; на плечі § 52, п. 3,
 б; плечі § 54, п. 2; плечей і пліч
 § 55, п. 3; плечіма § 58, п. 2,
 прим.
 Плещев § 104, п. 2, в
 Плещево § 109, п. 1, б
 плейда § 90, п. 4
 плінний § 23, п. 1, прим.
 Пліски, Плісок, Пліскам § 112,
 п. 2
 плицкóватий § 23, п. 8
 плівши § 8, п. 1, а, 7
 пліт — плóту, плотá § 48, п. 2, в
 плітка, пліток § 8, п. 3, а, 2
 пліч-ó-пліч § 30, п. 3, г
 пломбір § 22, п. 13
 плóскій § 16, п. 2, а, 1, прим.
 плóско-опúклий § 29, п. 2, б
 плóща (парадигма) § 46, I; плóща
 § 45, I, п. 3; плóщі § 47, А,
 п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б,
 п. 1; § 47, Б, п. 4, б; плóщу

§ 47, А, п. 3; плóщю § 47, А,
 п. 4; на плóщі § 47, А, п. 5;
 площ § 47, Б, п. 2, а; плóщам
 § 47, Б, п. 3, а; плóщами § 47,
 Б, п. 5, а
 плуг § 14; § 50, п. 1, прим.;
 плуга § 50, п. 1, прим.
 плоралізм § 22, п. 13
 плюск § 19, п. 2
 плюснути § 19, п. 2
 пляж § 86, п. 1, б
 По § 112, п. 7
 по-бáтьківськи § 30, п. 3, а
 по-бáтьківському § 30, п. 3, а
 побіч § 30, п. 1, б
 поблизу § 30, п. 1, б
 побóйце § 22, п. 9
 по-бойовóму § 30, п. 3, а
 поборóти, поборю́, поборю́ть
 § 80, п. 3, б, 5
 по-братерськи § 30, п. 3, а
 по-братньому § 30, п. 3, а
 Побужжя § 38, п. 12, прим.
 побут — побу́ту § 48, п. 3, і
 побутовизм § 22, п. 13
 Повалізька Бістриця § 114, п. 1, а
 по́вен § 67, п. 1, в
 Повенець § 109, п. 9, б
 по́верх — по́верху § 48, п. 3, в;
 на по́версі § 52, п. 3, а
 по́ве́рх § 30, п. 1, б
 по́ве́рхня, по́ве́рхонь § 47, Б, п. 2,
 в, прим. 1
 по́вінен § 67, п. 1, в
 по́вік § 30, п. 1, б
 по́вік-ві́ки § 25, п. 4, б
 повірити — по́вір, по́вірмо,
 по́вірте § 81, п. 2, б
 повісити — по́вісь, по́вісьмо,
 по́вісьте § 81, п. 2, в
 пові́смо — по́вісам § 55, п. 2, прим.
 по́вість, по́вістю § 20, п. 4, в
 повніший § 69, п. 1, а
 повноголосся § 8, п. 3, б, 3
 повноліцій § 68, прим. 2

повнолітній § 67, п. 2, а
 повóлі § 30, п. 1, б
 повсю́ди § 30, п. 1, а
 повсякчáс § 30, п. 1, е
 погáний § 1, п. 2
 погасі́ти § 84, п. 2, прим. 1, г
 погáшений § 84, п. 2, прим. 1, г
 погір́дний § 8, п. 2, б
 погли́блення § 80, п. 6, в,
 прим. 2, г
 поголі́в'я § 8, п. 3, б, 3
 погóнич — погóничу § 53, п. 1
 погóрда § 8, п. 2, б
 по-господáрськи § 30, п. 3, а
 по-господáрському § 30, п. 3, а
 подві́р'я § 8, п. 1, б; на подві́р'ї
 § 6, п. 2; § 52, п. 3, б; подві́р'їв
 § 55, п. 1
 по дво́є § 30, п. 2, г
 поде́куди § 30, п. 1, а
 Поді́лля § 38, п. 12, прим.
 по́дорож (парадигма) § 46, III;
 по́дорож § 8, п. 2, в; § 20, п. 4,
 в; по́дорожі § 61, п. 1; § 62,
 п. 1; по́дорожжю § 20, п. 4, в;
 § 61, п. 3, а; у по́дорожі § 61,
 п. 4; по́дорожей § 62, п. 2; по́-
 доро́жам § 62, п. 3; по́доро́жа-
 ми § 62, п. 4; у по́доро́жах § 62,
 п. 5
 по́доро́жній § 67, п. 2, а; § 68,
 прим. 1
 по́доро́жчання § 18, п. 3
 по́доро́жчати § 18, п. 3
 по-дру́ге § 30, п. 3, б
 Подья́чев § 104, п. 2, в
 по́за § 31, п. 1, б
 позавчóра § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, д
 по́заду § 30, п. 1, б
 по за́кону § 30, п. 2, а
 по́затóрик § 30, п. 1, а; § 30,
 п. 1, д
 по́здóвжений § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 по́зиція § 90, п. 5, в, 1
 по змóзі § 30, п. 2, а

по зна́ку § 30, п. 2, а
 поінформувáти § 4, п. 4, прим.;
 § 90, п. 5, б
 по-íншому § 30, п. 3, а
 по́їзд § 19, п. 1
 по́їзний § 19, п. 1
 по́ки що § 30, п. 1, е
 поклі́кати — поклі́ч, поклі́чмо,
 поклі́чте § 81, п. 2, б
 по-козáцькому § 30, п. 3, а
 покриття́ — покриттíв § 55, п. 1
 Покрóва § 38, п. 22
 Покрóвське § 109, п. 7, а
 Покúття § 38, п. 12, прим.
 по-латі́ні § 30, п. 3, а
 по́ле § 44, II, б; § 45, II, п. 2;
 по́ля § 48, п. 1; на по́лі § 52, п.
 3, б; по́ля § 54, п. 3; § 57, п. 2;
 по́лів (рідше піль) § 55, п. 1;
 § 55, п. 2; по́лями § 58, п. 1
 Полево́й § 104, п. 10
 по́лівка § 22, п. 11
 по́ліедр § 91, п. 2
 по́лі́льник § 22, п. 3
 по́лірувáти § 24, п. 3
 Полі́сся § 38, п. 12, прим.
 полі́тико-економі́чний § 29, п. 2, в
 полк § 50, п. 2; по́лку § 48, п. 3, б
 полови́на § 72, п. 1
 по́лб́ження, по́лб́жень § 8, п. 2, г
 Полóзьев § 104, п. 12, а, 1
 по́лоскáти, по́лощу́, по́лощеш
 § 80, п. 4
 по́лоти, по́лю́, по́лють § 80, п. 3,
 б, 5; по́лов, по́лола § 8, п. 3, в
 по́лотно́ — по́лотен § 55, п. 2
 Полта́ва, Полта́ви, у Полта́ві
 § 112, п. 1, I
 полта́вець § 38, п. 1, прим. 6
 полта́вський § 18, п. 1, б
 Полта́вщина § 18, п. 1, б
 по́лу́кіпок § 26, п. 1, д
 по́лумисок § 26, п. 1, д
 по́лум'я § 45, II, п. 2
 по́лювáти § 24, п. 3

по-людськи § 30, п. 3, а
 полянин — поляни § 38, п. 1,
 прим. 6
 полярний § 86, п. 1, б
 помаленьку § 30, п. 1, в
 помалу § 30, п. 1, в
 помій § 66, п. 1, б; поміям § 66,
 п. 3, б; поміями § 66, п. 5, б; у
 поміях § 66, п. 6
 поміж § 31, п. 1, б
 поміч § 18, п. 4
 помічний § 18, п. 4
 помічник § 18, п. 4
 по можливості § 30, п. 2, а
 Пом'ялівський § 104, п. 11
 понад § 31, п. 1, б
 понадплановий § 21, п. 2
 по-нашому § 30, п. 3, а
 понеділок — понеділка § 48, п. 2, д
 поні § 100, п. 2
 по-німецьки § 16, п. 2, а, 1
 по-німецькому § 16, п. 2, а, 1
 поночі § 30, п. 1, б
 пообідній § 67, п. 2, а
 поодінці § 30, п. 1, г
 пообраний § 20, п. 2, в, прим.
 попадя § 20, п. 4, д, прим.
 поперед § 31, п. 1, б
 попередній § 67, п. 1, а
 попередношліфувальний § 29,
 п. 1, е
 по-перше § 30, п. 3, б
 поповідко́нно § 20, п. 4, г
 попитінню § 20, п. 4, г; § 30,
 п. 1, д
 попліч § 30, п. 1, б
 по правді § 30, п. 2, а
 попури § 90, п. 5, а, 4
 пор. — порівняй, порівняйте § 40
 порений § 84, п. 2, прим. 1, в
 поріг § 8, п. 2, в; на порозі § 52,
 п. 3, а
 порожній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 поросятко — поросяткові, поро-
 сятку § 49, п. 1

пороти § 84, п. 2, прим. 1, в;
 поров, порола § 8, п. 3, в
 поротий § 84, п. 2, прим. 1, в
 поро́х § 8, п. 2, в; поро́ху § 48,
 п. 3, а
 порський § 16, п. 2, а, 1, прим.
 портик — портика § 48, п. 3, в
 порт Балаклава § 38, п. 19
 Порт-Луї § 112, п. 7
 Порто-Алєгре § 38, п. 8, прим. 3
 Порт-о-Прєнс § 38, п. 8, прим. 2
 портфель — портфеля § 48,
 п. 2, в
 поруч § 30, п. 1, б
 поршень — поршня § 48, п. 2, е
 поряд § 30, п. 1, б
 по-своєму § 30, п. 3, а
 посеред § 31, п. 1, б
 посередині § 30, п. 1, б
 посередній § 67, п. 2, а
 посилання — послань § 55, п. 2
 посилати § 80, п. 3, б, 9
 по силі § 30, п. 2, а
 посяний § 84, п. 2, а
 послідовно миролюбний § 29, п. 1,
 г, прим. 1
 по совісті § 30, п. 2, а
 Посол Рєспубліки Польща § 38,
 п. 3, прим. 3
 посохнути, посохнув, посохнула
 § 80, п. 9, прим. 2
 посохти, посох, посохла § 80, п. 9,
 прим. 2
 по-соціалдемократичному § 30,
 п. 3, а, прим.
 постачальник § 22, п. 3
 постачально-збутовий § 29,
 п. 2, б
 по сусідству § 30, п. 2, а
 по-сусідськи § 30, п. 3, а
 по-сусідському § 30, п. 3, а
 по суті § 30, п. 2, а
 присутній § 67, п. 2, а
 Посьєт § 109, п. 1, а
 потинський § 113, п. 1
 потихеньку § 30, п. 1, в

Поти § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4,
 а, 1; § 112, п. 7; § 113, п. 1
 потік § 8, п. 3, г, 5
 потоп § 8, п. 3, г, 7; потопу § 8,
 п. 3, г, 5
 поточний § 67, п. 1, а
 потреба — потріб § 8, п. 3, г, 3
 потребувати § 10, п. 2
 по-трєтє § 30, п. 3, б
 по трєс § 30, п. 2, г
 потро́ху § 30, п. 1, а
 Потсда́мська уго́да § 38, п. 23
 потужний § 23, п. 1
 потягти — потяг, потягла § 80,
 п. 9, прим. 2
 по-українськи § 16, п. 2, а, 1;
 § 30, п. 3, а
 по-українському § 16, п. 2, а, 1;
 § 30, п. 3, а
 по-французьки § 16, п. 2, а, 1
 по-французькому § 16, п. 2, а, 1
 походжати § 80, п. 6, б
 по-християнському § 30, п. 3, а
 Почаївська лавра § 38, п. 21
 поча́сти § 30, п. 1, б
 поча́тий § 84, п. 2, б
 поча́п, поча́пу § 8, п. 3, г, 5
 по че́рзі § 30, п. 2, а
 по че́тверо § 30, п. 2, г
 почи́м § 30, п. 1, г
 почи́му § 30, п. 1, г
 почорнілий § 84, п. 1, б
 почуття § 20, п. 4, а; почуттів
 § 20, п. 4, а; § 55, п. 1
 по́штовх — по́штовху § 48, п. 3, і
 по щиро́сті § 30, п. 2, а
 по́яс — по́яса, по́ясу § 48, п. 3, і,
 прим.
 по́яснення § 8, п. 3, г
 П-подібний § 25, п. 4, е
 прав § 67, п. 1, в
 пра́вда § 2, п. 2, в
 Пра́вдинськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
 право́березний § 29, п. 1, б
 право́руч § 30, п. 1, е

Пра́га § 18, п. 2, б; § 112, п. 1, І;
 § 113, п. 2, а; Пра́ги, у Пра́зі
 § 112, п. 1, І
 пра́зький § 18, п. 2, б; § 113,
 п. 2, а
 пра́пор § 8, п. 3, г, 7
 пра́порщик § 22, п. 1
 праце́зда́тний § 25, п. 2, б
 праці́вний § 22, п. 1
 праці́вотий § 67, п. 1, а
 праці́ючий § 84, п. 1, а
 пра́ця § 44, І; пра́ці § 47, А, п. 1, б
 прега́рний § 21, п. 3
 предста́вник § 21, п. 2
 презав'язтий § 21, п. 3
 президе́нт НАН Украї́ни § 38,
 п. 3, прим. 1.
 Президе́нт Націо́нальної акаде́мії
 нау́к Украї́ни § 38, п. 3,
 прим. 3
 Президе́нт Сполуче́них Шта́тів
 Аме́рики § 38, п. 3
 Президе́нт Украї́ни § 38, п. 3
 президі́я § 38, п. 16
 прези́рливий § 21, п. 3
 прези́рство § 21, п. 3
 пре́красний § 21, п. 3
 пре́красно § 21, п. 3
 прем'є́р § 92, п. 1, а
 прем'є́р-міні́стр § 26, п. 2, 1, б
 Прем'є́р-міні́стр Кана́ди § 38,
 п. 3
 премудри́й § 21, п. 3
 преосвяще́ний § 21, п. 3
 препога́но § 21, п. 3
 преподобни́й § 21, п. 3
 престо́л § 21, п. 3
 Призо́в'я § 38, п. 12, прим.
 приамуда́р їнський § 114, п. 3, в
 прибере́жний § 21, п. 3
 Приби́лкін § 104, п. 6, в, 3
 прибі́гти § 21, п. 3; § 80, п. 5,
 прим.
 прибо́рати § 21, п. 3
 при́браний § 21, п. 3

прибудувати § 21, п. 3
 прибутток — *прибутку* § 48, п. 3, і
прибуття § 21, п. 3
привабливо § 21, п. 3
Привалов § 104, п. 6, в, 3
Приволжя § 109, п. 4, б, 5
привселюдно § 30, п. 1, е
пригірок § 21, п. 3
пригір'я — на *пригір'ї* § 52, п. 3, б
пригорша — *пригорци*, *пригорцю*
 § 20, п. 4, в
приїхати § 4, п. 1
приїдешний § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Прикарпаття § 38, п. 12, прим.
приклад — *прикладу* § 48, п. 3, і
прикордонний § 21, п. 3
прикрутити § 21, п. 3
Прикумськ § 109, п. 4, б, 5
приладдя § 17, п. 5
Прилуки § 112, п. 2; § 113, п. 2,
 б; *Прилук*, *Прилукам* § 112, п. 2
прилуцький § 113, п. 2, б
Примор'я § 109, п. 4, б, 5
примула § 86, п. 1, а
принаджувати § 80, п. 6, б
принадний § 23, п. 1
принесений § 2, п. 1
принести — *приніс* § 85, п. 2
приніси § 85, п. 2
принц § 38, п. 3, прим. 2
принцип — *принципу* § 48, п. 3, е
припустити — *припусті*, *припус-*
тїм (о), *припустіть* § 81, п. 1, а
Прін'ять § 108
природний § 23, п. 1
прислів'я § 54, п. 3; *прислів'їв*
 § 55, п. 1
пристань Рожичів § 38, п. 19
присутній § 67, п. 2, а
притім § 32, п. 1
притому § 32, п. 1
притулок § 21, п. 3
Приуралля § 38, п. 12, прим.
прицьому § 32, п. 2, б
причинити § 10, п. 2

причина § 20, п. 1, в
причинний § 20, п. 1, в
причїм § 32, п. 1
причому § 32, п. 1
Причорномор'я § 38, п. 12, прим.
пришвидшити § 21, п. 3
Прїшвін § 104, п. 6, в, 3
прищеплювати § 10, п. 2
прїярок § 21, п. 3
прїзвисько § 21, п. 3
прїзвище (парадигма) § 46, II;
прїзвище § 21, п. 3; § 44, II, б;
 § 45, II, п. 3; *прїзвища* § 48,
 п. 1; § 54, п. 3; *прїзвищу* § 49,
 п. 2, а; *прїзвищем* § 51, п. 1; у
прїзвищі § 52, п. 3, б; *прїзвищ*
 § 55, п. 2; *прїзвищам* § 56;
прїзвищами § 58, п. 1
прїрва § 21, п. 3
проба — *проб* § 8, п. 3, г, 3
пробід — *прободу* § 48, п. 3, і
провітрити — *провітри*, *провіт-*
рим(о), *провітрить* § 81, п. 1, г
проводір, *проводиря* § 45, II,
 п. 2
Програма ДемПУ § 38, п. 23
прогрес — *прогресу* § 48, п. 3, е
продажний § 67, п. 1, а
проєкт § 91, п. 2, прим.
проєкція § 91, п. 2, прим.
прозайк § 4, п. 4; § 22, п. 1,
 прим.; § 90, п. 5, б
прозаїчний § 23, п. 3
пройдісвіт § 26, п. 1, г
Прокіп § 8, п. 2, е, прим.; § 103
 п. 2, прим. 1; *Прокіона* § 8,
 п. 2, е, прим.
Прокіп'євськ § 109, п. 8
Прокіпів § 102, п. 3
Прокіф'єв § 104, п. 11
прокрустове ложе § 38, п. 26, в,
 прим., б
пролетар, *пролетаря* § 45, II,
 п. 2; *пролетарю* § 53, п. 2; *про-*
летарі § 54, п. 2; § 60; *проле-*

тарям § 56; *пролетарями* § 58,
 п. 1
пролетаріат — *пролетаріату* § 48,
 п. 3, б
променїстий § 23, п. 6
пробіж § 31, п. 1, б
промовець — *промовця* § 48,
 п. 2, а
пропагандїст § 18, п. 2, в
пропагандїстський § 18, п. 2, в
пророк § 8, п. 3, г, 7
просіти § 18, п. 4, прим. 2
просмолити — *просмолу* § 81,
 п. 2, в, прим. 3
проспект Дружби народів § 38, п. 9
просїти § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
простий, *простий* § 18, п. 1, г
просьба § 18, п. 4, прим. 2
протє § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
протока Па-де-Калє § 38, п. 8
проф. — *профєсор* § 40
профєсор § 45, II, п. 1
профкмів Київського національного
унїверситету § 38, п. 14, а
профспїлка § 25, п. 4, а
профспїлковий § 25, п. 4, а
процент — *процєнта* § 48, п. 2, д
процєс — *процєсу* § 48, п. 3, є
процїти § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
процїю, *процїєш*, *процїу* § 18,
 п. 1, г
прядиво § 22, п. 2
Псалтїр § 38, п. 18, прим. 2
Псел — *Псла* § 48, п. 3, г
Псков § 112, п. 1, II; *Пскова*
 § 48, п. 2, г; § 112, п. 1,
 II; *Псковом* § 51, п. 3, б;
 § 112, п. 1, II; у *Пскові* § 112,
 п. 1, II
птаство § 18, п. 2, в
птах § 18, п. 2, в
 «*Пташїне молоко*» § 38, п. 25
Пташїнський § 104, п. 7
Пугачов § 104, п. 3, в
пужално § 17, п. 4
пужальце § 17, п. 4
пустити — *пуцїу* § 80, п. 8, б, 2
пїтний § 67, п. 2, а
пухїр, *пухиря* § 45, II, п. 2
Пушкін § 49, п. 2, б; § 53, п. 4;
 § 104, п. 6, а; *Пушкіну* § 49,
 п. 2, б
пушкінїст § 38, п. 1, прим. 5
Пушкіно § 109, п. 7, б
Пуща-Водїця § 112, п. 5; § 114,
 п. 3, а; *Пущї-Водїці*, у *Пущї-*
Водїці § 112, п. 5
пуща-водїцький § 114, п. 3, а
пущений § 80, п. 6, а
Пхєньян § 109, п. 9, а, 1
пшєнїця § 9, п. 1; § 18, п. 4
пшєнїчний § 18, п. 4
пшоно § 9, п. 1; *пшонї*, у *пшонї*
 § 9, п. 2, б
пюїтр § 92, п. 2, б
Пяцєцький § 104, п. 11, прим.
п'ятдєсїт (парадигма) § 70,
 п. 4; *п'ятдєсїт* § 28, п. 1, а
п'ятдєсїтний § 71, п. 1
п'ятєро, *п'ятьох*, *п'ятьом* § 70,
 п. 10
П'ятигербськ § 109, п. 4, б, 4;
 § 109, п. 8; § 114, п. 2, б
п'ятий § 71, п. 1
п'ятикутний § 25, п. 3, а; § 67,
 п. 1, а
п'ятимільйонний § 71, п. 1
п'ятисотий § 71, п. 1
п'ятитїсячний § 71, п. 1
П'ятихїтки § 114, п. 2, б
п'ятихїтківський § 114, п. 2, б
п'ятнадцїтий § 28, п. 1, б
п'ятнадцїтний § 70, п. 3
п'ятсот (парадигма) § 70, п. 5
п'ятсоттридцїтитїсячний § 28,
 п. 1, б
п'ять (парадигма) § 70, п. 2;
п'ять § 6, п. 1; § 70, п. 3 і п. 12
п'ять других § 72, п. 1
П'ячєнца § 92, п. 1, а

Р

- р.* — рік, річка § 40
Рáva-Руська § 112, п. 4, б; § 114, п. 3, а; *Рáви-Руської, Рáви-Руській* § 112, п. 4, б
рава-руський § 114, п. 3, а
Рáви § 38, п. 4
рагс, до рáгсу § 39, п. 2, прим.
рагу § 100, п. 2
рад § 67, п. 1, в
рада § 38, п. 16
Рада Безпéки § 38, п. 11
рада філологічного факультету § 38, п. 16
радій-радiсiнський § 25, п. 4, б
радитися — радiшся § 18, п. 4, прим. 1
Радич § 104, п. 5
Радичев § 104, п. 6, в, 4
радій § 90, п. 5, а, 2
радіо § 100, п. 2
радіо- й телеапаратура § 26, п. 2, б
радіокомiтет § 25, 3, а; § 26, п. 1, в
радіофізичний § 29, п. 1, а
радість (парадигма) § 46, III;
радiсть § 8, п. 1, а, 1; § 17, п. 3; *радостi* § 8, п. 1, а, 1; § 9, п. 2, а; *радiстю* § 8, п. 1, а, 1; § 61, п. 3, б; *радосте* § 61, п. 5
радіус § 90, п. 5, а, 2; *радіуса* § 48, п. 2, е
радоци § 66, п. 1, б; *радоцям* § 66, п. 3, а; *радоцями* § 66, п. 5, а
Радчук § 17, п. 6
раз — сто раз (і разів), разів сто § 55, п. 1, прим.
раз у раз § 30, п. 2, б
Рáич § 104, п. 5
райвнó § 39, п. 1, б
район § 7, п. 1, а
райрада § 39, п. 1, б
Рамбуїє § 112, п. 7
рáнiшній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
рáнній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
рáнок § 20, п. 1, в
Рафаель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в; § 100, п. 1, II; *Рафаеля, Рафаелем* § 100, п. 1, II
рахунок — рахунка, рахунку § 48, п. 3, і, прим.
раціональний § 89, п. 2
реалізм § 89, п. 2; *реалізму* § 48, п. 3, е
реальний § 89, п. 2
ребро — ребер § 55, п. 2, прим.
ревiти, реву, ревуць § 80, п. 3, б, 9
революціонер § 90, п. 5, а, 2
революція § 86, п. 1, б; § 89, п. 2
Революція 1905 р. § 38, п. 22
ревті § 80, п. 3, б, 9; § 83
регрес — регресу § 48, п. 3, е
регулятор § 86, п. 1, б
редька, редьци § 17, п. 3, прим.
реєвація § 91, п. 2
реєміграція § 91, п. 2
реєстр § 91, п. 2
режiм § 90, п. 5, в, 1
Резерфорд § 97
Рейн § 95, п. 1; *Рейну* § 48, п. 3, і
рейс — рейсу § 48, п. 3, е
Рекорд § 38, п. 5
Рекордiстка § 38, п. 4
рeктор § 38, п. 3, прим. 1
рeманeнт — реманeнту § 48, п. 3, б
ремeслó § 19, п. 3
рeмiнeць, рeмiнцiя § 8, п. 3, а, 1
рeмiсник § 19, п. 3
рeмóнт — рeмóнту § 48, п. 3, е;
на рeмóнти § 52, п. 3, а
Ренeсáнс § 38, п. 22
рeнeт — рeнeту § 48, п. 3, б
рeнклóд — рeнклóду § 48, п. 3, б
Рeнн § 89, п. 3
рeнтгeн § 38, п. 1, прим. 5

- Реньє* § 93, п. 1, а
рeпeтирувати § 24, п. 3
рeпeтувáти § 24, п. 3
рeспублiка § 90, п. 5, а, 5
Рeспублiка Бiлорусь § 38, п. 12
Рeспублiка Болгáрiя § 38, п. 12
Рeспублiка Íндiя § 38, п. 12
Рeспублiка Кúбa § 38, п. 12
Рeспублiка Пóльцiя § 38, п. 12
Рeспублiка Румунiя § 38, п. 12
рeфóрма § 88
рeчитатiв § 90, п. 5, в, 1
Рeчицiя § 109, п. 9, б; § 112, п. 1, I; *Рeчици, в Рeчици* § 112, п. 1, I
рeчовiзм § 22, п. 13
рeчовий § 23, п. 7
Рeпiн § 6, п. 2, прим.; § 104, п. 2, г
Ржeв § 109, п. 1, б
Рибакóв § 104, п. 7
рибáлка, рибáлци § 16, п. 2, б, прим.
рибáлчин § 16, п. 2, б, прим.
рибáльство § 16, п. 2, б
Рив'єрa § 92, п. 1, а
ривóк — ривкá § 48, п. 3, е
Рiгa § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а
рiзький § 113, п. 2, а
Рим § 90, п. 5, в, 4
Рiмський-Кóрсаков § 106, п. 3, б
риск § 19, п. 2
рискнути § 19, п. 2
ритм — ритму § 48, п. 3, е
риф § 90, п. 5, в, 1
риштóваний § 24, п. 1
риштóвання § 24, п. 1
риштувáння § 24, п. 1
риштувáти § 24, п. 1
рiв § 49, п. 2, б; *рóву* § 48, п. 3, г; § 49, п. 2, б
рiвeнь, рiвнiя § 8, п. 3, а, 1
Рiвнe § 108; § 112, п. 3; *Рiвного, Рiвному* § 112, п. 3
- рiд* — *рóду* § 48, п. 2, е
рiдний § 67, п. 1, а
рiзати — рiж, рiжмо, рiжте § 81, п. 2, б
Рiздвó § 38, п. 22
рiзкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
рiзко § 16, п. 2, а, 1, прим.
рiзко окреслений § 29, п. 1, г, прим. 1
рiзьбяр (i рiзьбáр) § 17, п. 3
рiй — рóю § 48, п. 3, б; *рóем* § 51, п. 1
рiк § 18, п. 4; *рóку* § 48, п. 2, д
рiкá Москвá § 27, п. 1
рiк у рiк § 30, п. 2, б
рiля, рiлi, рiлю, рiллeю § 20, п. 4, б
Рiо-де-Жанейро § 38, п. 8, прим. 2; § 90, п. 5, в, 4; § 114, п. 3, г
Рiо-Нeгрo § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
рiсиш § 8, п. 1, а, 7
рiч § 44, III
Рiчард Лeвовe Сeрцe § 106, п. 1, а; § 107, п. 4, а
рiчeчка § 22, п. 7
рiчний § 18, п. 4
робiв-робiв § 25, п. 4, а
робiти (парадигма в теперiшньому часi) § 80, п. 1; *робить* § 1, п. 1; § 16, п. 2, г; *роблять* § 16, п. 2, г; *робiть* § 1, п. 1
робитися — робиться § 16, п. 2, г
робiнзон § 38, п. 1, прим. 5
робiтник (парадигма) § 46, II;
робiтник § 8, п. 1, б; § 23, п. 7;
робiтницá § 48, п. 2, а; *робiтничóвi* § 49, п. 1; *робiтничóм* § 51, п. 1; *на робiтничóвi* § 52, п. 1, а; *на робiтнику* § 52, п. 1, б, прим.; *робiтничi* § 54, п. 1; § 60; *робiтничiв* § 55, п. 1; § 57, п. 1; *робiтничáм* § 56; *робiтничáми* § 58, п. 1; *на робiтничáх* § 59; *перейти в робiтничi* § 57, п. 1

робітників — *робітнікова, робітнікове* § 23, п. 7
робітний (парадигма) § 46, I;
робітниця § 45, I, п. 2; *робітніці* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *робітницю* § 47, А, п. 3; *робітницею* § 47, А, п. 4; *на робітніці* § 47, А, п. 5; *робітнице* § 47, А, п. 6, б; *робітниця* § 16, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, а; § 47, Б, п. 4, а; *робітницям* § 47, Б, п. 3, б; *робітницями* § 47, Б, п. 5, б; *робітніці* § 47, Б, п. 7
роблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
роблячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
робота § 8, п. 1, б
Рогачово § 109, п. 2, в
родіна — *родіни* § 47, А, п. 1, а
родовід — *родово́ду* § 48, п. 3, и
Родос — *Родосу* § 48, п. 3, і
Рожіщенський район § 38, п. 12
розгін § 8, п. 3, г, 5
розгніждження § 80, п. 6, в
розграфлений § 80, п. 6, в, прим. 2, а
роздоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 54, п. 3; *роздоріжжю* § 49, п. 2, а;
роздоріжжям § 51, п. 2; § 56;
на роздоріжжі § 52, п. 3, б;
роздоріж § 55, п. 2; *роздоріжжями* § 58, п. 1; *на роздоріжжях* § 59
роззбрóти § 20, п. 1, а
роззява § 20, п. 1, а
розіграш § 90, п. 5, б
розідрати, роздёр § 8, п. 2, а
розказувати — *розказу́й* § 81, п. 2, в, прим. 3
розкіш § 20, п. 4, в; § 44, III;
розкішию § 20, п. 4, в
розкушувати § 80, п. 6, б
розма́й — *розма́ю* § 53, п. 2
розм'якшати § 6, п. 1, прим.
розповідати, розповідáй § 81, п. 2, в, прим. 1

розповідати § 80, п. 7; § 81, п. 2, в, прим. 1
розрив-трава § 26, п. 2, 4
розростіся — *розрісся* § 20, п. 1, г
розсіювати § 24, п. 1
розтягнути § 21, п. 2
рб́зтяг-стиснення § 26, п. 2, 1, а
ро́зум § 1, п. 1; *ро́зумові* § 49, п. 1
розу́мний § 1, п. 1
розхита́ти § 21, п. 2
розходження § 80, п. 6, в; § 80, п. 6, в, прим. 1
ро́зчин § 21, п. 2
роз'юшити § 6, п. 3
роз'яснити § 6, п. 3
ромán — *ромáну* § 48, п. 3, ж
Романішин (парадигма) § 102, п. 3;
Романішин § 53, п. 4
ромб — *ромба* § 48, п. 2, є
Ромні, Ромén, Ромна́м § 112, п. 2
Ромодáнівський шлях § 38, п. 9
ропа́ § 1, п. 2
Росі́йська Федера́ція § 38, п. 12, прим.
росі́йський § 109, п. 6
Росія́ § 109, п. 6
росія́нка § 38, п. 1, прим. 6
Россі́ні § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
рості́й § 8, п. 1, а, 7; *ріс* § 8, п. 1, а, 7; *росла́* § 8, п. 1, а, 7
Ростов-на-Дону́ § 112, п. 6; § 114, п. 3, г; *Ростова-на-Дону́, у Ростові-на-Дону́* § 112, п. 6
ростовський-на-Дону́ § 114, п. 3, г
Рось § 108
рот, рота́ § 8, п. 2, а, прим. 1
Роби́но § 109, п. 7, б
рояль § 90, п. 4
рр. — *ро́кі* § 40
Рті́щєво § 109, п. 4, б, 6
Рудольфшта́дт § 114, п. 2, г
рудольфшта́дтський § 114, п. 2, г
Руж'є́ § 92, п. 1, а

ру́йна § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
рука́, руці́ § 47, А, п. 5, прим.
рука́в — *рукави́, рукава́* § 54, п. 3
руко́пис — *руко́пису* § 48, п. 3, и
руло́н § 93, п. 1, в
рум'яний § 6, п. 1
Рум'я́нцев § 104, п. 11
русáлка § 38, п. 2, а, прим. 1
руси́н — *руси́ни* § 54, п. 1, прим.
Руссо́ § 89, п. 3
«Руська правда» § 38, п. 18
рух — *ру́ху* § 48, п. 3, є
руча́й — *ручаю́* § 48, п. 3, г
рученька § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
рушити — *руш, ру́шмо, ру́ште* § 81, п. 2, б
рушні́к § 18, п. 4
рушні́ця § 18, п. 4
Рю́дберг § 92, п. 2, б
рюкза́к § 92, п. 2, б
Рю́мін § 104, п. 11, прим.
рюш § 92, п. 2, б
ряби́й § 6, п. 2, прим.
ряд § 5, п. 2; § 6, п. 2, прим.
Рязáнь § 109, п. 8, прим.

С

с. — *селó, сторі́нка* § 40
Са́ва § 22, п. 10; § 45, I, п. 1
Са́вич § 22, п. 10
Са́вівна § 22, п. 10
Са́вович § 22, п. 10
Саво́йя § 90, п. 4
сад — *са́ду* § 48, п. 3, б
саджа́ти § 80, п. 6, б
Саду́ль § 86, п. 1, б
сакво́яж § 90, п. 4
сáкля — *сакль* § 8, п. 2, а, прим. 2
Сала́сьєв § 104, п. 12, а, 1
Салóніки, Салóнік, Салóнікам § 112, п. 2
сам, самі́, самі́ § 78, прим. 1
самá самото́ю § 25, п. 4, б, прим.
са́мий § 78, прим. 1

самі́й § 78, прим. 1
самі́тний § 67, п. 2, а
самобу́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
самовчи́тель § 25, п. 2, а
самóтний § 67, п. 2, а
самохід § 8, п. 3, г, 6; § 26, п. 1, а
самохі́дний § 8, п. 3, г, 6; § 29, п. 1, а
самохі́ть § 30, п. 1, є
са́ни § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а;
сане́й § 66, п. 2 а; *са́ням* § 66, п. 3, а; *саньмі́* (й *саньми́*) § 66, п. 5, в
Санкт-Га́ллен § 114, п. 3, г
Сан-Ма́рті́н § 106, п. 1, г, прим. 1
Сан-Сальвадо́р § 114, п. 3, г
Са́нта-Кла́ра § 114, п. 3, г
Сант-Яго́ § 112, п. 7; § 114, п. 3, г
Сапу́н-гора́ § 27, п. 1
сарáй — *сарáю* § 48, п. 3, в
Сарди́нія § 90, п. 5, в, 5
Сату́рн § 38, п. 6
Сахалі́н — *Сахалі́ну* § 48, п. 3, і
Са́хо-сквер § 114, п. 3, г
сая́ни § 38, п. 10
сваля́ва § 38, п. 10
сва́тієський § 113, п. 2
Сва́тове § 113, п. 2
сва́ха § 23, п. 4, прим.
сва́шин § 23, п. 4, прим.
све́кру́ха § 23, п. 4; § 44, II, б
све́кру́шин § 23, п. 4
све́круши́сько § 44, II, б
свердли́вно-довба́льний § 29, п. 2, б
Све́нци́цький § 104, п. 8, б
свинома́тка § 25, п. 2, б
свинопа́с § 25, п. 2, б
сви́ня § 20, п. 4, д, прим.; *сви́не́й* § 47, Б, п. 2, б; *сви́ньмі́* (і *сви́н-нями́*) § 47, Б, п. 5, в; *годува́ти сви́не́й* (і *сви́ні*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
сви́ста́ти, сви́щу́, сви́щєш § 80, п. 4
сви́жий § 67, п. 1, а
сви́жісі́нький § 16, п. 2, а, 2

свіжість § 22, п. 4; свіжості 9, п. 2, а
свіжозрубаний § 29, п. 1, г
свій § 75
Свір, Свірі, Свір'ю, на Свірі § 112, п. 1, III
світ § 17, п. 3; світу § 48, п. 3, г
світловолодікування § 26, п. 1, е
світгляд — світогляду § 48, п. 3, е
Світозар, Світозара § 103, п. 2, прим. 2
Світязь § 112, п. 1, II; Світязю § 48, п. 3, і; § 112, п. 1, II; Світязем, на Світязі § 112, п. 1, II
свобода — свобод § 47, Б, п. 2, а
Свѳнтек § 104, п. 8, б
Свядек § 104, п. 9
Свят-вечір § 26, п. 2, 1, а
Святий Дух § 38, п. 18, прим. 2
святковий § 23, п. 7
свято § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3; святу § 49, п. 2, а
Свято Перемоги § 38, п. 22
Святѳшин — Святѳшина § 48, п. 2, г; Святѳшином § 51, п. 3, б
священний § 20, п. 2, в
с. г. — сільське господарство § 25, п. 4, ж
с.-г. — сільськогосподарський § 25, п. 4, ж
с.-д. — соціал-демократ, соціал-демократичний § 25, п. 4, ж
себе (парадигма) § 74; на себе § 78, прим. 2
себто § 32, п. 1
Севастополь § 108, прим.; § 114, п. 2, г
севастопольський § 114, п. 2, г
Севілья § 90, п. 5, а, 3; § 93, п. 1, а
сегмент — сегмента § 48, п. 2, е
Седан § 38, п. 8, прим. 4
Седлачек § 104, п. 1

сей § 76
сейм § 38, п. 13, прим.
Сейм — Сейму § 48, п. 3, і
секво́я § 90, п. 4
секретар (парадигма) § 46, II; секретар § 17, п. 1; § 38, п. 3, прим. 1; § 45, II, п. 2; секретаря § 45, II, п. 2; секретареві § 49, п. 1; секретарем § 51, п. 1; секретарі § 54, п. 2
сектор — сектора § 48, п. 2, е
сел., селян., селянськ. — селянський § 40
селезень § 2, п. 2, а
селище — селища § 57, п. 2; у селищах § 59
село § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2; села § 48, п. 1; селу § 49, п. 2, а; селом § 51, п. 1; на селі § 52, п. 3, б; по селу, по селі § 52, п. 3, б, прим.; села § 60; сіл § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2; селам § 56; селами § 58, п. 1
селянин — селяни § 54, п. 1, прим.; селян § 55, п. 1, прим.
селянство § 17, п. 2
селянський § 17, п. 2
семафор § 45, II, п. 1
Семенов § 104, п. 3, б
се́меро § 2, п. 2, б; § 70, п. 10
се́мєстр § 96
семигірський § 114, п. 2, б
Семигори § 114, п. 2, б
семимільний § 25, п. 3, а
Семипалатинськ § 109, п. 4, б, 4
Семіпліки § 114, п. 2, б
семіпліківський § 114, п. 2, б
семиразовий § 29, п. 2, д
Семирічна війна § 38, п. 22
семирічний § 67, п. 1, а
Семьоркін § 104, п. 3, б
сенат § 38, п. 13, прим.
сенбернар § 38, п. 10
Сен-Готард § 114, п. 3, г

Сен-е-Уаз § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, г
Сенкевич § 104, п. 1; § 104, п. 5, б
Сен-Сімон § 106, п. 1, г, прим. 1
Сент-Луїс § 114, п. 3, г
Сераковський § 104, п. 1
Сергеев-Ценський § 38, п. 1
Сергїївна § 22, п. 10
Сергїїв (парадигма) § 103, п. 2; Сергїєві § 49, п. 1
сердєнько § 22, п. 8
сердєчний § 18, п. 4
сердєшний § 18, п. 4
сєред § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
сєредні вікі § 38, п. 22, прим. 1
сєредній § 67, п. 2, а
сєредньовіччя § 25, п. 1; § 38, п. 22, прим. 1
Сєредня школа № 2 § 38, п. 15, а, прим.
сєрйбзний § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
сєрце § 18, п. 4; сєрцо, сєрцеві § 49, п. 2, а; сєрць (і сєрдець) § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
сєсія § 38, п. 16
сєсія Хмельницької міськради § 38, п. 16
сєстра — сєстри § 47, А, п. 1, б, прим.; сєстро § 47, А, п. 6, а; сєстри § 47, А, п. 1, б, прим.
Сибір § 109, п. 4, б, 8; Сибіру § 48, п. 3, і
сиваський § 113, п. 2, в
Сиваш § 113, п. 2, в
Сівий § 38, п. 4
Сідір § 103, п. 2, прим. 1
сидіти, сиджу § 80, п. 3, а; сидять § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
сидр § 96
сидячі § 85, п. 1
сізій § 67, п. 1, а
Сізрань § 109, п. 5; § 112, п. 1, III; Сізрані, Сізранню, у Сізрані § 112, п. 1, III

Сиктивкар § 109, п. 5
сіла-силєнна § 25, п. 4, б
силєнний § 20, п. 2, а
силосонавантажувач § 26, п. 1, а
силуєт § 90, п. 5, в, 1; § 91, п. 1
Симбірськ § 109, п. 4, б, 8
симєнталка § 38, п. 10
Симонєнко, Симонєнка, Симонєнкови (Симонєнку) § 102, п. 1
Симонєнко Василь Андрїйович — Симонєнкови Василь Андрїйовичу § 49, п. 1, прим.
симпозіум § 38, п. 16
син — сїну § 53, п. 1
Син Божий § 38, п. 18, прим. 2
сїній, сїня, сїне (парадигма) § 68; сїній § 67, п. 2, в
сїніти, сїнію, сїніють § 80, п. 3, б, 2
сїніший § 69, п. 1, а
сїно́к — сїнку § 53, п. 1
сїнтаксис — сїнтаксису § 48, п. 2, е
сїнтез — сїнтезу § 48, п. 3, ж
сїнус — сїнуса § 48, п. 2, е
сїньообїий § 25, п. 1
сїньо-сїньо § 25, п. 4, а
сїнюватий § 23, п. 8
сїпати — сїп, сїпмо, сїпте § 81, п. 2, б
сїр § 45, II, п. 1; сїру § 48, п. 3, а
Сїракузі § 90, п. 5, в, 5; § 113, п. 2, а
сїракузький § 113, п. 2, а
Сїрдар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
Сїрія § 90, п. 5, в, 5
сїровїнний § 29, п. 2, б
сїротá § 44, I; § 45, I, п. 1; сїроти § 47, Б, п. 1
сїстєма § 90, п. 5, в, 1
сїтцевий § 23, п. 7
Сїцілія § 90, п. 5, в, 5
Сїчѳвка § 109, п. 2, в
сїчба § 45, I, п. 1

Сіверськодонецьк § 108
 Сідней § 90, п. 5, а, 3
 сік — у соку § 52, п. 2, б
 сіль § 20, п. 4, в; § 44, III; сіллю § 17, п. 5; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
 сільський § 8, п. 1, б; § 16, п. 2, б
 сільськогосподарський § 29, п. 1, б
 сім (парадигма) § 70, п. 2; *сім, семі* § 8, п. 1, а, 1
 сімдесят § 70, п. 4
 сімдесятий § 71, п. 1
 сімдесятиріччя § 25, п. 4, б
 сімнадцять § 70, п. 3
 сімсот § 70, п. 5
 750-річчя § 26, п. 1, д, прим.
 Сімферополь § 108, прим.; § 109, п. 9, а, 3
 сім'я § 45, II, п. 2
 сім'я § 45, I, п. 2; *сім'ї* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *сім'ю* § 47, А, п. 3; *сім'єю* § 47, А, п. 4; *у сім'ї* § 47, А, п. 5; *сім'є* § 47, А, п. 6, б; *сім'ї* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *сім'ей* § 47, Б, п. 2, б; *сім'ям* § 47, Б, п. 3, б; *сім'ями* § 47, Б, п. 5, б; *у сім'ях* § 47, Б, п. 6
 сінешній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 сіни § 66, п. 1, а; *сіней* § 66, п. 2, а; *сінями* § 66, п. 3, а; *сіньми* § 66, п. 5, в
 Сінне § 109, п. 1, в
 сірий § 67, п. 1, а
 Сірий мис § 109, п. 1, в
 Сірко § 38, п. 4
 сіро-голубий § 29, п. 2, д
 сісти — *сядь, сядьмо, сядьте* § 81, п. 2, в
 сіяти, сію, сіють § 80, п. 3, б, 3
 сказаний § 20, п. 2, в, прим.
 сказати § 21, п. 1
 скакати § 10, п. 1

Скандинавія § 90, п. 5, в, 5
 Скандинавський півострів § 114, п. 1, б
 Скиталець § 104, п. 12, б
 скільки § 79, прим.
 скільки ж то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
 склад § 21, п. 1; *складу* § 48, п. 2, е
 скляр, скляря § 45, II, п. 3
 сконструйований § 24, п. 3
 сконструювати § 24, п. 3
 скопійований § 84, п. 2, а
 скоротити § 21, п. 1
 Скороход § 106, п. 2, в
 скочити § 10, п. 1
 скраю § 30, п. 1, б
 скрипалів — *скрипалєва, скрипалєве* § 23, п. 7
 скрипаль § 22, п. 4; § 23, п. 7
 скуповуваний § 24, п. 2
 скуповування § 24, п. 2
 скуповувати § 24, п. 2
 слабнути § 80, п. 9, прим. 2
 Славутич § 38, п. 12, прим.
 слати, стелю, стелють § 80, п. 3, б, 9
 слати, шлю, шлють § 80, п. 3, б, 9
 слівце § 8, п. 3, а, 3
 слід § 17, п. 3
 сліпий § 67, п. 1, а
 сліпоглухонімий § 29, п. 1, г
 Слобожанщина § 38, п. 12, прим.
 словак § 113, п. 2, б
 словацький § 113, п. 2, б
 словечко § 8, п. 3, а, 3; § 22, п. 7
 словник § 8, п. 3, г, 7
 «Слово» § 38, п. 18
 слово § 8, п. 1, а, 2; *у слові* § 52, п. 3, б; *слов* § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2
 «Слово о полку Ігоревім» § 38, п. 18
 службовий § 23, п. 7
 слухач § 45, II, п. 3; *слухачу* § 53, п. 1; *слухачем* § 51, п. 1; *слухачі* § 54, п. 2; *слухачам* § 56

сльоза — *сльзьмі* (і *сльозами*) § 47, Б, п. 5, в
 см — *сантиметр* § 40
 смерть, смерті § 8, п. 2, б; *смерте* § 61, п. 5
 Смирнов § 104, п. 6, в, 2
 сміттезбірник § 25, п. 2, в
 сміх § 17, п. 3
 сміятися — *сміюся, смієшся, сміється* § 80, п. 6, в, прим. 3
 сморід § 8, п. 2, в
 смуток, смутку § 8, п. 2, а
 СНД § 39, п. 2
 сніг § 17, п. 3; *на снігу* § 52, п. 2, б
 Сніговий кальвіль § 38, п. 5
 снігур, снігурі § 45, II, п. 1
 Сніжинка § 38, п. 4
 сніп § 17, п. 3
 Соболь § 104, п. 12, а, 3
 сокіра § 1, п. 1
 сокіл — *соколе* § 53, п. 3
 соколонько § 16, п. 2, а, 2
 солдат § 1, п. 2; *солдатів* § 55, п. 1
 солигалицький § 113, п. 2, б
 Солигалич § 113, п. 2, б
 соло § 86, п. 1, а
 соловей — *солов'єві* § 49, п. 1; *солов'єм* § 51, п. 1; *солов'ї* § 54, п. 2; *солов'їв* § 55, п. 1
 солов'їний § 23, п. 5
 Соловійов § 7, п. 1, б; § 104, п. 3, а; § 104, п. 11
 Соловійово § 109, п. 2, а
 солод § 8, п. 2, в
 солодший § 69, п. 1, а
 Солом'я (парадигма) § 103, п. 1; *Соломіє* § 47, А, п. 6, б
 Солоха, Солосі § 103, п. 1, прим. 1
 Соль-Ілєцьк § 114, п. 3, г
 соль-ілєцький § 114, п. 3, г
 Сомалі § 90, п. 5, а, 3
 Сомкова Долина § 114, п. 1, а
 сон § 8, п. 2, а; § 50, п. 2; *сну* § 8, п. 2, а

сонце § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2; *сонцю* § 49, п. 2, а
 сонячний § 18, п. 4
 соняшник § 18, п. 4
 сорок, сорока § 70, п. 7
 сорока — *сорок* § 8, п. 3, г, 2
 Сорокадуби § 114, п. 2, б
 сорокадубівський § 114, п. 2, б
 сороковий § 71, п. 1
 сорт — *сорту* § 48, п. 3, е
 сосна, сосон (і *сосен*) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Сосницька сотня § 38, п. 12
 сотий § 71, п. 1
 сотня, сотень § 8, п. 2, а
 Соф'їн § 23, п. 4
 Софійський собор § 38, п. 21
 Софія § 23, п. 4
 соціал-демократичний § 29, п. 2, а
 Соціалістична Республіка В'єтнам § 38, п. 12
 соціологія § 86, п. 1, а; § 90, п. 5, а, 2
 соцстрах § 25, п. 4, а
 соцстрахівський § 25, п. 4, а
 сочинський § 113, п. 1
 Сочі § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4, а, 1; § 113, п. 1
 союз § 1, п. 1
 спалахнути § 21, п. 1
 Спасівка § 38, п. 22
 Спас-Клепіки § 114, п. 3, г
 слати § 80, п. 3; *слять* § 85, п. 1
 спатися — *спіться* § 18, п. 4, прим. 1
 спекті — *спік* § 85, п. 2
 спереду § 30, п. 1, б
 спершу § 30, п. 1, г
 спеціаліст § 22, п. 13
 спецназ § 8, п. 2, г
 печений § 20, п. 2, в, прим.
 спирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; *спірту* § 48, п. 3, а
 спиртівка § 22, п. 11

Співдружність Незалежних Держав § 38, п. 11
 спідлоба § 30, п. 1, д
 спідній § 67, п. 2, а
 спішки § 85, п. 2
 спілка, спілці § 16, п. 2, б, прим.
 спілчанський § 16, п. 2, б, прим.
 спільник § 16, п. 2, б
 сплячий § 85, п. 1
 сповна § 30, п. 1, в
 Сполучені Штати Америки § 38, п. 12
 спорт — спорту § 48, п. 3, е
 спортивний комплекс «Трудові резерви» § 38, п. 15, а
 спосіб — способу § 48, п. 2, є; § 48, п. 3, є
 спостерегти § 10, п. 2
 спостережати § 10, п. 2
 спочатку § 30, п. 1, б
 справедливий § 2, п. 2, в
 справжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 сприйняття — сприйнять § 55, п. 2
 сприяння § 22, п. 5
 сприяти § 22, п. 5
 спроби § 20, п. 4, г
 спроста § 30, п. 1, в
 спрощення § 80, п. 6, в
 сп'яну § 30, п. 1, в
 ссавці § 20, п. 3
 ссати § 20, п. 3
 ст. — станція, сторіччя § 40
 ставати, стаю § 80, п. 3, б, 4, прим.
 ставити — став, ставмо, ставте § 81, п. 2, б
 ставок — ставка § 48, п. 3, г
 ставши § 85, п. 2
 стадіон «Динамо» § 38, п. 15, а
 стайня — стаєнь § 9, п. 1; § 16, п. 2, в
 така́то § 89, п. 1
 талева́р (парадигма) § 46 II
 сталь — сталі § 61, п. 1

Стальова Воля § 109, п. 7, г
 Становий (хребет) § 109, п. 7, а
 становище § 22, п. 9; у становищі § 52, п. 3, б
 станція метрo «Контрактова площа» § 38, п. 19
 станція Фастів-Перший § 38, п. 19
 Станюкович § 104, п. 6, в, 4
 старанний § 20, п. 2, б
 старанність § 20, п. 2, в
 старанно § 20, п. 2, в
 Старá Плянина § 114, п. 1, а
 Стародубський полк § 38, п. 12
 староіндійський § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
 Старокостянтинів § 114, п. 2, а
 староста § 45, I, п. 1; старості (і старости — з іншим значенням) § 47, Б, п. 1; старостів § 47, Б, п. 2, в
 старший § 67, п. 1, а
 ста́ти § 10, п. 1; став § 85, п. 2; стань § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в; стáньмо § 81, п. 2, в; стáньте § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
 стаття § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; статті § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; статтю § 47, А, п. 3; статтею § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 4; у статті § 47, А, п. 5; статей § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; статтям § 47, Б, п. 3, б; статтями § 47, Б, п. 5, б; у статтях § 47, Б, п. 6
 ствє́рдити § 21, п. 1
 ствóрений § 84, п. 2, а
 стелі́ти § 80, п. 3, б, 9
 степ — стє́пу, у стє́пу § 52, п. 2, б; степів § 55, п. 1
 Степа́н — Степа́не § 53, п. 3
 Степа́нов § 104, п. 1
 Степа́н Тугряча Смерть § 106, п. 1, а
 Степанчук § 17, п. 6

стерегти § 8, п. 3, в; стеріг § 8, п. 3, в; § 80, п. 9, прим. 1;
 стерегла́, стерегло́ § 8, п. 3, в
 стерегтися — стерігся § 80, п. 9, прим. 3
 стері́гиши § 8, п. 3, в
 Стеф'ю́к § 6, п. 1
 стиль § 50, п. 2; стілю § 48, п. 3, ж
 стильовий § 23, п. 7
 стіму́л § 90, п. 5, в, 1
 стира́ти, стер, зі́тру § 10, п. 2
 стіжо́к, стіжка́ § 8, п. 3, а, 1
 сті́л § 50, п. 2; стола́ (й сто́лу) § 48, п. 2, в
 стіле́ць, сті́льця́ § 8, п. 3, а, 1
 сті́льки § 79, прим.
 сті́льки-то § 33, А, п. 3, а
 сті́н. календа́р (сті́нний календа́р) § 40
 сто, ста § 70, п. 7
 стовбóватий § 23, п. 8
 стóвбур § 45, II, п. 1
 стовп — на стовпі § 52, п. 3, а
 стóгін — стóго́ну § 48, п. 3, є
 стодва́дцятип'яти́річний § 29, п. 1, д
 125-рі́чний § 29, п. 1, е
 «Стої́ть гора́ висо́кая» § 38, п. 18
 Стої́ч § 104, п. 5
 Сто́лаць § 109, п. 9, б
 Столе́тов § 104, п. 2, г
 «Столі́чні» § 38, п. 25
 сто́ляр § 45, II, п. 1
 сто́лярно-механі́чний § 29, п. 2, б
 стоп-кра́н § 26, п. 2, 1, а
 стоп'ятдесяти́річчя § 26, п. 1, г
 сторі́нка § 8, п. 3, б, 1; § 17, п. 3, прим.; сторі́нці § 17, п. 3, прим.
 сторі́ччя § 20, п. 4, а; § 26, п. 1, г; сторі́ччю, у сторі́ччі § 20, п. 4, а; сторі́ч § 20, п. 4, а
 стóрож § 8, п. 2, в; § 23, п. 7; § 45, II, п. 3; стóроже § 53, п. 3

стóрожив — стóрожева, стóрожеве § 23, п. 7
 сторо́на, сторі́н § 8, п. 3, б, 1
 сторо́нний § 67, п. 2, а
 стóртинг § 38, п. 13, прим.
 Стохі́д § 108
 сто́яти § 8, п. 1, а, б; § 10, п. 1; § 80, п. 3, а; сті́й § 8, п. 1, а, б; § 81, п. 2, а; сті́ймо, сті́йте § 81, п. 2, а
 стравохі́д § 8, п. 3, г, 6
 страйкко́м § 20, п. 1, б; § 38, п. 14, а
 Стра́сбург § 113, п. 2, а
 стра́сбургський § 113, п. 2, а
 страх — стра́ху § 48, п. 3, є
 Страхо́лісся § 114, п. 2, г
 страхо́ліський § 114, п. 2, г
 страше́нний § 23, п. 2
 стреме́но — стреме́на § 54, п. 3
 стрибо́к — стри́бка § 48, п. 3, є
 Стри́йський парк § 38, п. 9
 стрі́міти § 2, п. 3, а
 стрі́мувати § 2, п. 3, б
 Стрі́ла § 38, п. 4
 стрі́мго́лов § 30, п. 1, є
 стручо́к § 22, п. 12
 ст.-сл. — старослов'янський § 25, п. 4, з
 студє́нт § 8, п. 2, д; § 18, п. 2, в;
 студє́нта § 48, п. 2, а
 студє́нтство § 18, п. 2, в
 студє́нтський § 18, п. 2, в
 стúкнути — стúкну § 80, п. 8, б, 2; стúкни, стúкні́(о), стúкні́ть § 81, п. 1, в
 стусáн — стусáна § 48, п. 3, є
 субóта — субóт § 8, п. 3, г, 3
 субóтний § 23, п. 1
 сувєні́р § 45, II, п. 1
 сувій — суві́ю § 48, п. 3, і
 суддя́ § 20, п. 4, б; § 45, I, п. 2; судді́, суддю́ § 20, п. 4, б; судді́ § 47, Б, п. 1; судді́в § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, в

- Суджонó Хадіно́то § 38, п. 1, прим. 3
 Сує́ц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в; § 113, п. 2, б
 сує́цький § 113, п. 2, б
 сузі́р'я Вели́кого Пса § 38, п. 6, прим. 1
 сукно́ — су́кон § 55, п. 2, прим.
 су́кня, су́конь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 су́ма § 89, п. 1
 Сунь Ятсе́н § 38, п. 1, прим. 2; § 106, п. 2, г
 сусі́дній § 67, п. 2, а
 суспі́льно кори́сний § 29, п. 1, г, прим. 1
 суспі́льно необходи́ний § 29, п. 1, г, прим. 1
 суспі́льно-полі́тичний § 29, п. 2, б
 сутте́вий § 23, п. 7
 су́ть § 16, п. 1, а
 Сухі́й Яр § 38, п. 9
 суході́л — суходо́лу § 48, п. 3, и
 Суху́мі § 109, п. 4, а, 1
 сушні́як — сушня́ку § 48, п. 3, б
 сформульо́ваний § 84, п. 2, а
 сфотографу́вати § 21, п. 1
 схил § 21, п. 1
 схід § 38, п. 7
 Схід — Далі́кий Схід, Схід проки́-
 нувся § 38, п. 7
 східний § 67, п. 1, а
 Схі́дноєвропе́йська рівни́на § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
 Схі́дноказахста́нська о́бласть § 114, п. 2, а, прим.
 Схі́днокита́йське мо́ре § 114, п. 2, а, прим.
 схі́днослов'я́нський § 29, п. 1, б
 схід со́нця § 38, п. 6, прим. 2
 сходи́ § 66, п. 1, а; сходи́в § 66, п. 2, б; схода́м § 66, п. 3, а; схода́ми § 66, п. 5, а
 захо́пити § 10, п. 1
 Свє́рра-Лео́не § 91, п. 2; § 109, п. 9, а, 1
 сьо́годні § 7, п. 2; § 17, п. 3
 сьо́годнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 сьо́мий § 7, п. 2; § 16, п. 1, б; § 71, п. 1
 7-й § 28, п. 2, а
 7-А § 25, п. 4, е
 Сю § 93, п. 2; § 100, п. 2
 сюже́т — сюже́ту § 48, п. 3, ж
 сюрреа́лізм § 89, п. 2
 сяк-та́к § 30, п. 3, г
 Сян § 108
 Ся́тківський § 104, п. 9

Т

- т. — това́риш, том § 40
 та́бель § 86, п. 1, б
 «Та́врія» § 38, п. 25
 Таде́й § 88
 таджі́к § 113, п. 2, б
 таджі́цький § 113, п. 2, б
 Тажиба́ев § 104, п. 6, в, 1
 та й § 32, п. 2, б
 та́ким чи́ном § 30, п. 2, в
 так-о́т § 33, А, п. 3, а
 таксі́ § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
 та́к-таки § 33, А, п. 3, а
 та́к-то § 30, п. 3, в
 та́к що § 32, п. 2, б
 талано́вятий § 23, п. 8
 тали́ський § 113, п. 2, в
 Тамбо́в § 113, п. 2
 тамбо́вський § 113, п. 2
 та́нець — та́нцю § 48, п. 3, з
 та́нцюва́ти § 17, п. 3
 Тао́ Юаньмі́нь § 38, п. 1, прим. 2; § 106, п. 2, г
 Та́ссо § 100, п. 2
 тата́рин — тата́ри § 54, п. 1, прим.; тата́р § 55, п. 1, прим.
 Тати́щев § 104, п. 6, в, 4

- та́то § 54, п. 3; та́ту § 53, п. 1; та́ти § 54, п. 1; § 54, п. 3; та́тів (тат) § 55, п. 1
 тату́ньо § 44, II, а
 Тбілі́сі § 112, п. 7; § 113, п. 2, в
 тбілі́ський § 113, п. 2, в
 тве́рдження, тве́рджень § 8, п. 2, г
 Твердохле́бов § 104, п. 2, г
 тве́й § 75; твоє́ § 5, п. 1; твої́ § 4, п. 1
 т-во (товари́ство) § 26, п. 2, 5
 тво́рення, тво́рень § 8, п. 2, г
 творе́ць, твора́ця § 8, п. 3, г, 1
 твора́чо § 9, п. 2, г, прим.
 теа́тр § 88; § 91, п. 1; § 96
 те́йні § 90, п. 5, б
 текст — те́ксту § 48, п. 3, б
 тексті́ль § 90, п. 5, в, 1
 телегра́ф § 86, п. 2
 Тельма́н § 86, п. 1, б
 те́ля, те́ляти § 44, IV, а; те́ля-
 та § 65, п. 1; те́лят § 65, п. 2; те́лятам § 65, п. 3
 теля́тко — теля́ткові, теля́тку § 49, п. 1; на теля́ткові § 52, п. 1, б; на теля́тку § 52, п. 1, б, прим.
 те́лячий § 67, п. 1, а
 те́мно-зеле́ний § 29, п. 3, д
 те́мно́ї но́чі § 30, п. 2, в
 темнува́тий § 23, п. 8
 темп § 45, II, п. 1; у те́мні § 52, п. 3, а
 те́ніс — те́нісу § 48, п. 3, з
 Теодо́р § 88
 тео́рія § 88
 тепе́р § 17, п. 1
 тепе́рішній § 67, п. 2, б
 тепловóз § 8, п. 3, г, б; § 26, п. 1, а
 Те́плого Олє́кси § 38, п. 22
 тепло- й гідроеле́ктроста́нції § 26, п. 2, б
 теплообмінний § 29, п. 1, а
 Те́рек § 109, п. 1
 Тере́нь (парадигма) § 103, п. 2
 те́рмін — те́рміна, те́рміну § 48, п. 3, і, прим.
 термоі́динамі́ка § 26, п. 1, е
 термо́метр § 96
 Терно́піль § 108, прим.; § 112, п. 1, II; Терно́поля § 48, п. 2, г; § 112, п. 1, II; Терно́лем, у Терно́лі § 112, п. 1, II
 терорі́зм § 22, п. 13
 терпі́ти — терпі́ть § 83, прим. 1
 те́рти § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б, 9, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, а; тру, трут'я § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б, 9, прим.; три § 80, п. 3, б, 9, прим.
 те́ртий § 84, п. 2, прим. 1, а
 Теруе́ль § 86, п. 1, б; § 91, п. 1; § 112, п. 1, II; Теруе́ля, Теруе́лем, у Теруе́лі § 112, п. 1, II
 теса́ти § 10, п. 2
 тесля́р § 45, II, п. 3; тесля́ра § 45, II, п. 3; § 48, п. 2, а; тесля́ре § 53, п. 3; тесля́рі § 54, п. 2
 Те́терів § 108; § 113, п. 2; Те́терева § 48, п. 1, г
 те́терівський § 113, п. 2
 те́чія Го́льфстрі́м § 38, п. 9
 ти (парадигма) § 73; до те́бе § 78, прим. 2
 Тибе́т § 90, п. 5, в, 5
 тигр — на тигре́ § 52, п. 1, б, прим.
 ти́ждень § 19, п. 1; ти́жня § 19, п. 1; § 48, п. 2, д
 ти́жневий § 19, п. 1
 Тимі́рязев § 104, п. 2, в
 Тимі́ш (парадигма) § 103, п. 2; Тимі́ш § 103, п. 2, прим. 1
 Тимофе́ев § 104, п. 6, в, 2
 тим ра́зом § 30, п. 2, в
 тім-то § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
 Тимчасо́вий у́ряд § 38, п. 13,

тимчасово § 30, п. 1, е
 тим часом § 30, п. 2, в
 тимчасом як § 32, п. 2, б
 тин — тину § 48, п. 3, в
 тип § 90, п. 5, в, 1
 Тирасполь § 103, прим.
 Тиса § 108
 тисяча § 70, п. 11
 тисяча дев'ятсот вісімдесят
 восьмий § 28, п. 1, б, прим. 1
 тисяча дев'ятсот дев'яносто пер-
 ший — тисяча дев'ятсот дев'я-
 носто першого § 71, п. 2
 тисяча дев'ятсот тридцять дев'я-
 тий — у тисяча дев'ятсот трид-
 цять дев'ятому § 71, п. 2
 тисяча п'ятсот тридцять вісім
 § 28, п. 1, б, прим. 1
 тисячний § 71, п. 1
 титан § 38, п. 2, а, прим. 1
 Титов § 104, п. 4, в, 2
 тиф — тифу § 48, п. 3, е
 Тихвін § 109, п. 4, б, 3
 тихий-тихесенький § 25, п. 4, б
 Тихоміров § 104, п. 6, в, 2
 Тихоріцьк § 109, п. 4, б, 3
 тихо-тихо § 25, п. 4, а
 Тиціан § 104, п. 6, в, 1
 Тичинин — Тичинине слово § 38,
 п. 26, а
 тійша § 45, I, п. 3; тійші § 47, А,
 п. 1, б; § 47, А, п. 2; тійшу
 § 47, А, п. 3; тійшею § 47, А,
 п. 4; у тійші § 47, А, п. 5
 тійшом-нішком § 25, п. 4, б
 тільки-но § 32, п. 3; § 33, А,
 п. 3, а
 тільки що § 30, п. 1, е; § 33, А,
 п. 2, а
 тім'я § 6, п. 1; § 45, II, п. 2
 «Тіні забутих предків» § 38, п. 18
 тінь (парадигма) § 46, III; тінь
 § 20, п. 4, в; § 44, III; тині
 § 61, п. 1; § 62, п. 1; тинню
 § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; у

тині § 61, п. 4; тиней § 62,
 п. 2; тиням § 62, п. 3; у тинях
 § 62, п. 5
 тітка § 23, п. 4
 Тіто, Тіта § 100, п. 2, прим.
 тітуся — тітусяю § 47, А, п. 6, в
 тітчин § 23, п. 4
 ткацтво § 18, п. 2, а
 ткацький § 18, п. 2, а
 ткач § 18, п. 2, а; § 45, II, п. 3
 тов. — товариш § 40
 товар § 1, п. 2; товару § 48,
 п. 3, б
 товариство § 18, п. 2, в
 Товариство об'єднаних українсь-
 ких канадців § 38, п. 14, в
 товариський § 18, п. 2, в
 товариш (парадигма) § 46, II;
 товариш § 18, п. 2, в; § 28,
 п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 3;
 товаришеві § 49, п. 1; на
 товаришеві § 52, п. 1, а; то-
 варишу § 53, п. 1; товариші
 § 54, п. 2; § 60; товаришів
 § 55, п. 1; товаришам § 56;
 товаришами § 58, п. 1
 товаришів — товаришева, това-
 ришеве § 23, п. 7
 товариш Віталій — товаришу Ві-
 талію § 53, п. 4, прим. 2
 товаришу Гончар § 53, п. 4,
 прим. 3
 Товста Могіла § 38, п. 8, прим. 1
 тогобічний § 67, п. 1, а
 той, та, те (парадигма) § 76;
 від того § 78, прим. 2; на то-
 му § 78, прим. 2
 Той, що греблі рве § 38, п. 2, б
 токай § 38, п. 10
 Токмак, Токмака, у Токмаці (у
 Токмаку) § 112, п. 1, II
 Толедо § 86, п. 2
 толк — толку § 48, п. 3, е
 Толстой § 104, п. 10
 том § 8, п. 2, е; тому § 48, п. 3, б

Томашув-Мазовецький § 109, п. 7, г
 тому-то § 32, п. 3
 тому що § 32, п. 2, б
 тон § 89, п. 1
 тонно-кілометр § 26, п. 2, 1, в
 тонший § 17, п. 2
 тоніосінський § 16, п. 2, а, 2
 Тоомінг § 99
 тополенька § 22, п. 8
 тополя — тополь § 8, п. 3, г, 3
 тополька § 8, п. 3, г, 3
 тора, тору § 8, п. 2, б; на торзі,
 на торгу § 52, п. 3, а, прим.
 торгівець, торгівець § 8, п. 3, а, 1
 торгпред § 8, п. 2, д
 торішній § 18, п. 4; § 67, п. 2, б
 торф'яний § 6, п. 1, прим.; § 92,
 п. 1, а
 тотожний § 67, п. 1, а
 Т-подібний § 25, п. 4, е
 трава звіробій § 27, п. 1
 травень, травня § 8, п. 2, а
 траєкторія § 91, п. 2, прим.
 трактор — трактора § 48, п. 2,
 е; тракторі § 57, п. 2; трак-
 торіам § 56; тракторами § 58,
 п. 1
 тратити — трать § 16, п. 2, г;
 § 81, п. 2, в; тратьмо § 81,
 п. 2, в; тратьте § 16, п. 2, г;
 § 81, п. 2, в
 Трафалгар-сквер § 38, п. 8, прим. 3
 Третьов-парк § 38, п. 8, прим. 3
 третина § 72, п. 1
 третірувати § 24, п. 3
 третій § 71, п. 1; третя, трете
 § 20, п. 4, д, прим.; § 71, п. 1
 Третьяков § 104, п. 12, а, 1
 Третьяківська галерея (Державна
 Третьяківська галерея) § 38, п. 15,
 в, прим.
 три (парадигма) § 70, п. 2; три
 § 70, п. 8; трьох § 7, п. 2; § 16,
 п. 1, б; § 70, п. 8; трьом § 70,
 п. 8

тривати § 2, п. 3, а
 тривога § 2, п. 3, а
 тридцятий § 71, п. 1
 35-мільйонний § 28, п. 2, а
 тридцять § 70, п. 3
 три з половиною тисячний загін
 § 28, п. 1, б, прим. 2
 трикутник § 25, п. 4, б; три-
 кутника § 48, п. 2, е
 тримати § 2, п. 1; § 2, п. 3, б
 тринадцять § 70, п. 3
 триніжок § 25, п. 3, а
 Трипілля § 108; § 114, п. 2, б
 трипільська культура § 38, п. 22,
 прим. 1
 трипроцентний § 25, п. 4, б
 три п'яті, трьомá п'ятими § 72,
 п. 1
 тріста § 28, п. 1, а; § 70, п. 5;
 трьохсот, трьомстам § 28,
 п. 1, а
 три четверті § 72, п. 1
 три-чотири § 25, п. 4, в
 3—4 (дні) § 25, п. 4, в, прим.
 Трієст § 91, п. 2
 тріск § 19, п. 2
 тріснути § 19, п. 2
 триумвірат — триумвірату § 48,
 п. 3, б
 триумф § 90, п. 5, а, 2
 триціати § 2, п. 3, б
 трое, трьох, трьом § 70, п. 8
 троїстий § 23, п. 6
 Троїстий союз § 38, п. 11
 Троїцьк § 109, п. 4, а, 2; § 109,
 п. 9, в
 тріхи вище зазначений § 29,
 п. 1, г
 Троянда § 38, п. 2, б
 Трубецької (Трубецька) § 104,
 п. 9
 Трубіж § 108
 Трублаєвич § 104, п. 6, в, 4
 трубопровід § 8, п. 3, г, б; тру-
 бопроводу § 48, п. 3, и

трудоде́нь § 26, п. 1, в
 трьохмі́льйонний (і тримі́льйон-
 ний) § 71, п. 1
 трьохсо́тний § 71, п. 1
 трьохті́сячний (і триті́сячний)
 § 71, п. 1
 3-ті́сячний § 28, п. 2, а
 трястíсь — тря́сся § 20, п. 1, г
 тт. — товари́ші, то́мі § 40
 Туапсе́ § 109, п. 1; § 112, п. 7
 туберку́льоз § 86, п. 1, б
 туги́й § 67, п. 1, а
 Тулу́за § 86, п. 1, а
 Тульчи́н § 113, п. 1
 тульчи́нський § 113, п. 1
 туман — тумáну § 48, п. 3, д
 тумáнний § 20, п. 1, в; § 23,
 п. 1, прим.
 тумáнність § 20, п. 1, в
 тумáнність Андромеди § 38, п. 6,
 прим. 1
 тумáнно § 20, п. 1, в
 тунгу́с § 113, п. 2, в
 тунгу́ський § 113, п. 2, в
 Тунгу́ський метеорит § 38, п. 6,
 прим. 1
 Тупи́й Ніж § 106, п. 1, а
 Тупи́к § 109, п. 4, б, 6
 Турге́нев § 104, п. 1
 туре́цький § 18, п. 1, а; § 113,
 п. 2, б
 Туре́чина § 18, п. 1, а
 «Тури́ст» § 38, п. 25
 турне́ § 100, п. 2
 ту́рок § 113, п. 2, б
 Турсунзаде́ § 106, п. 2, д
 ТУ-154 § 25, п. 4, д
 туте́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 Ту́шино § 109, п. 4, б, 1; § 113,
 п. 1
 ту́шинський § 113, п. 1
 тхі́р § 18, п. 4, прим. 2
 тьмя́ний § 6, п. 1, прим.; § 17,
 п. 3
 Тьо́лкін § 104, п. 3, б

тьо́хкати § 16, п. 1, б
 тю́бик § 93, п. 2
 ТЮГ — ТЮ́Гу, ТЮ́Гом § 39, п. 2,
 прим.
 тю́ль § 93, п. 2
 Тюме́нев § 104, п. 12, а, 3, прим.
 Тюме́нь § 109, п. 9, а, 3, прим.
 тюрк — тю́рки § 113, п. 2, б
 тю́рський § 113, п. 2, б
 Тіотчев § 53, п. 4
 тягну́ти, тягну́в, тягну́ла § 80,
 п. 9, прим. 2
 тягті́й § 80, п. 9, прим. 2
 тяму́щий § 67, п. 1, а
 Тянь-Ша́нь § 109, п. 9, а, 3

У

Уа́йлд § 97
 УАПЦ § 41, п. 5
 уби́вця § 44, 1; § 45, 1, п. 2
 Убийво́вк § 26, п. 1, г; § 106,
 п. 2, а
 убі́к § 30, п. 1, б
 убогий § 18, п. 2, б
 убозтво́ § 18, п. 2, б
 уболіва́льник § 22, п. 3
 убри́д § 30, п. 1, б
 ува́га § 11, п. 3, а
 ува́жність § 11, п. 3, а
 увертю́ра § 11, п. 3, б
 увече́рі § 9, п. 1; § 30, п. 1, б
 у ви́гляді § 30, п. 2, а
 уві́сні § 30, п. 2, а
 уві́ч § 30, п. 1, б
 угі́ддя — угі́дь § 20, п. 4, а
 Угли́ч § 109, п. 4, б, 6
 Угло́ве § 109, п. 7, а
 угло́с § 30, п. 1, б
 угорі́ § 30, п. 1, б
 угорка́ § 38, п. 5
 Уго́рка § 38, п. 5
 Уго́рська Респу́бліка § 38, п. 12
 угору́ § 30, п. 1, б
 Уго́рщина § 11, п. 3, б
 уда́рник § 11, п. 3, а; § 45, II,
 п. 1; уда́рнику § 53, п. 1

уда́рницький § 11, п. 3, а
 уда́ча § 11, п. 3, а
 удо́х § 30, п. 1, г
 уде́нь § 30, п. 1, б
 уді́й § 8, п. 3, г, 5
 Удовиче́нко § 11, п. 3, б
 удо́скона́лення § 22, п. 5
 Уе́льс § 97
 У́жгород, У́жгорода, У́жгородом,
 в У́жгороді § 112, п. 1, II
 ужі́ттий § 84, п. 2, б
 узбе́к § 113, п. 2, б
 узбере́жжя § 8, п. 3, б, 3; § 11,
 п. 3, а
 узбе́цький § 113, п. 2, б
 узві́шия § 57, п. 2; узві́шиям
 § 56; узві́шиями § 58, п. 1; на
 узві́шиях § 59
 узі́мку § 30, п. 1, б
 узна́к § 30, п. 1, б
 узя́тись, узя́всь, узя́лась, узя́лось,
 узя́лись § 80, п. 9, прим. 3
 ука́з § 11, п. 3, а
 укла́д § 11, п. 3, а
 Укоопспі́лка § 39, п. 1, а
 Украї́на § 11, п. 3, б, прим.
 «Украї́на» § 38, п. 18; § 38, п. 20
 украї́нець § 38, п. 1, прим. 6
 украї́нка — украї́нок § 47, Б,
 п. 4, а
 Украї́нська гли́ва § 38, п. 5
 Украї́нське товари́ство охоро́ни
 пам'яток істо́рії та культу́ри
 § 38, п. 14
 Украї́нський дім § 38, п. 15, в
 «Украї́нські» § 38, п. 25
 укра́й § 30, п. 1, б
 Укрі́нфо́рм § 39, п. 1, а
 Укрпрофра́да § 39, п. 1, а
 укю́пі § 30, п. 1, б
 ула́д § 30, п. 1, б
 Ула́н-Уде́ § 112, п. 7; § 114, п. 3, в
 улесли́вий § 19, п. 1
 улі́тку § 30, п. 1, б
 ультимáтум § 11, п. 3, б

Уля́нов § 104, п. 12, а, 1
 Уманська міськра́да § 38, п. 12
 Уманщина § 17, п. 2
 умі́сний § 19, п. 3
 у мі́ру то́го як § 32, п. 2, б
 умо́ва § 11, п. 3, а
 умо́вний § 11, п. 3, а
 уна́слідок § 31, п. 1, а
 уні́з § 30, п. 1, б
 унізу́ § 30, п. 1, б
 універма́г — універма́гу § 48, п. 3, в
 університе́т § 124, п. 3; універси-
 те́ту § 48, п. 3, г
 уночі́ § 30, п. 1, б
 у́нтер-офіце́р § 26, п. 2, 1, б
 у́нтер-офіце́рський § 29, п. 2, а
 У Ну́ Мунг § 38, п. 1, прим. 3;
 § 106, п. 1, д
 Уо́лл-стрит § 38, п. 8, прим. 3
 упе́нь § 30, п. 1, б
 упере́д § 30, п. 1, б
 упе́рти, упру́, упру́ть, упру́і § 80,
 п. 3, б, 9, прим.
 упла́в § 30, п. 1, б
 упла́ч § 30, п. 1, б
 у по́міч § 30, п. 2, а
 упо́перек § 30, п. 1, б
 упо́ру § 30, п. 1, б
 упра́ва § 11, п. 3, а
 урага́н — урага́ну § 48, п. 3, д
 у (в) ра́зі § 31, п. 3
 Ура́л § 11, п. 3, б; Ура́лу § 48,
 п. 3, і
 Ура́ло-Кушумський степ § 38, п. 8
 ура́нци § 30, п. 1, б
 уре́шті § 30, п. 1, б
 уриво́к — уриво́ку § 48, п. 3, г
 уриве́нь § 30, п. 1, б
 уривні́ § 30, п. 1, б
 урожа́й — урожа́єм § 51, п. 1
 урóзкид § 30, п. 1, б
 урóзліт § 30, п. 1, б
 урóзсин § 30, п. 1, б
 урóзтич § 30, п. 1, б
 урочи́стий § 23, п. 6

УРП § 39, п. 2
 уряд § 30, п. 1, б
 Усвятцев § 104, п. 2, в
 усередини § 30, п. 1, б
 услід § 30, п. 1, б
 усмак § 30, п. 1, б
 усміх — усміху § 48, п. 3, і
 Усольє § 109, п. 9, а, 1
 Успіння § 38, п. 22
 успіх § 45, II, 1; успіху § 48, п. 3, і
 Уссурі § 112, п. 7
 усталення § 11, п. 3, а
 установа § 11, п. 3, а
 устанавлювати § 10, п. 1
 у стократ § 30, п. 2, а
 устрій, устрою § 8, п. 1, а, 1
 уступ § 11, п. 3, а
 Усть-Каменогорськ § 114, п. 3, г
 усть-каменогорський § 114,
 п. 3, г
 усунений § 84, п. 2, прим. 1, б
 усунути § 84, п. 2, прим. 1, б
 усунутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 УТН § 39, п. 2
 утопія § 11, п. 3, б
 утрічі § 30, п. 1, а
 утрюх § 30, п. 1, г
 учена рада Інституту українсь-
 кої мови НАН України § 38,
 п. 16
 учень § 9, п. 1; учні 8—10 класів
 § 25, п. 4, в, прим.
 учитель (парадигма) § 46, II;
 учитель § 45, II, п. 2; учителя
 § 48, п. 2, а; учителі § 60
 учитель-фізик § 27, п. 3
 У Чин Су § 38, п. 1, прим. 3
 учотирьох § 30, п. 1, г
 ушійр § 30, п. 1, б
 уява § 11, п. 3, а

Ф

фабком § 38, п. 14, а
 фабрика (парадигма) § 46, I; фаб-
 рика § 45, I, п. 1; § 88; § 90,

п. 5, в, 1; фабрики § 47, А, п. 1,
 а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б;
 фабриці § 47, А, п. 2; фабрика
 § 47, А, п. 3; фабрикою § 47, А,
 п. 4; на фабриці § 47, А, п. 5;
 фабрик § 47, Б, п. 2, а; фабри-
 кам § 47, Б, п. 3, а; фабриками
 § 47, Б, п. 5, а
 фабричний § 23, п. 1
 фавн § 38, п. 2, а, прим. 1
 фаетон § 91, п. 1
 факт § 88
 фактор — фактору, фактора § 48,
 п. 3, і, прим.
 фальш — фальші § 61, п. 1
 Фам Ван Донг § 38, п. 1, прим. 3
 Фаон § 88
 фараон § 88
 Фараон § 38, п. 4
 фартух § 88
 Фастів, Фастова § 8, п. 1, а, 4
 фауна § 94
 Фауст § 94
 фах § 88
 фахівець, фахівця § 8, п. 3, а, 1
 фаянс § 88; § 90, п. 4
 федеративний § 88
 Федерація незалежних профспілок
 України § 38, п. 14, в
 Федін § 104, п. 1
 Федір § 22, п. 10, прим.; § 88;
 § 103 п. 2, прим. 1
 Федорівна § 22, п. 10, прим.
 Федоров § 104, п. 3, б
 Федорович § 22, п. 10, прим.
 Федченко § 17, п. 6
 Федчийшин § 17, п. 6
 фесверк § 90, п. 4; § 91, п. 2
 Фейербіх § 90, п. 4; § 91, п. 2
 фейлетон § 88; фейлетону § 48,
 п. 3, ж
 фермент — ферменту § 48, п. 3, ж
 Фетай Чотінучит § 106, п. 1, д
 Фетійо § 93, п. 1, а
 фея § 38, п. 2, а, прим. 1

Ф'езоле § 92, п. 1, а
 фіалка § 90, п. 5, а, 2
 фігура § 88
 фізик § 22, п. 1, прим.
 фізика § 88; § 100, п. 1, I;
 фізи-
 ки, фізиці § 100, п. 1, I
 фізик-учитель § 27, п. 3
 фізичний § 90, п. 5, в, I
 фізіологія § 88
 філє § 91, п. 1
 Філіппіні § 88; § 112, п. 2; § 113,
 п. 1; Філіппін, Філіппінам § 112,
 п. 2
 філіппінський § 113, п. 1
 Філіппов § 104, п. 6, в, 2
 філософія § 88
 фільм § 93, п. 1, б
 фін, фіни § 89, п. 1
 фінанси § 90, п. 5, а, 5
 Фінікія § 88
 Фінляндія § 86, п. 1, б
 Фінська затока § 114, п. 1, б
 фіолетовий § 90, п. 5, а, 2
 Фіораванте § 90, п. 5, а, 2
 Фірдоусі § 88; § 100, п. 2
 фірма «Філко корпорейшн» § 38,
 п. 17
 Фіюме § 90, п. 5, а, 2; § 112, п. 7
 ф-ка (фабрика) § 26, п. 2, 5
 Фламмаріон § 89, п. 3
 флегматик § 88
 Флобер § 86, п. 1, а
 Флоренція § 88
 Флоріда § 90, п. 5, в, 2
 флот § 86, п. 1, а
 Флуранс § 86, п. 1, а
 фойє § 90, п. 4
 Фолл-Рівер § 114, п. 3, г
 фолл-ріверський § 114, п. 3, г
 фон Бісмарк § 107, п. 3
 Фонвізін § 106, п. 1, г, прим. 2
 фон дер Гольц § 106, п. 1, г
 фонетика § 88
 Фонтен-сюр-Рон § 38, п. 8,
 прим. 2

форма § 88; форм § 8, п. 2, а,
 прим. 2
 формула § 86, п. 1, а
 форпост § 19, п. 1, прим.
 форпостний § 19, п. 1, прим.
 фортісимо § 89, п. 1; § 90, п. 5,
 а, 4
 фосфор § 88
 фотографія § 14
 франківський — франківські со-
 нети § 38, п. 26, в, прим., а
 Франківський — Франківська кім-
 ната § 38, п. 26, в
 Франко — Франка § 48, п. 2, а
 Франкфурт-на-Майні § 38, п. 8,
 прим. 2; § 112, п. 6; § 114,
 п. 3, г; Франкфурта-на-Майні,
 у Франкфурті-на-Майні § 112,
 п. 6
 франкфуртський-на-Майні § 114,
 п. 3, д
 Франція § 38, п. 12; § 88
 француз § 113, п. 2, а
 французький § 113, п. 2, а
 фрезерувальник § 22, п. 3
 френч § 38, п. 1, прим. 5
 Фрідріх — Фрідріху § 53, п. 1
 Фрідріх-Вільгельм § 106, п. 3, а
 фуга § 88
 Фукуї § 112, п. 7
 фунт стерлінгів — фунта стер-
 лінгів § 48, п. 2, д
 Фур'є § 92, п. 1, а
 футбол § 86, п. 1, а; футболу § 48,
 п. 3, з
 футляр § 45, II, п. 1; § 88;
 футляри § 54, п. 1
 Фучик § 104, п. 5, б
 фюзеляж § 92, п. 2, б

Х

хазяїн § 1, п. 2; хазяї, хазяїні
 § 54, п. 1, прим.
 халва § 86, п. 1, а
 халати § 10, п. 1

харакірі § 90, п. 5, а, 4
Хара-Нур § 38, п. 8, прим. 3
Харків § 8, п. 1, а, 4; § 17, п. 1; § 49, п. 2, б; § 108; *Харкова* § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 2, г; *Харкову* § 49, п. 2, б; *Харковом* § 51, п. 3, б
Харківський клуб метробудівців § 38, п. 15, в
харків-товарний § 114, п. 3, а
Харків-Товарний § 114, п. 3, а
хатній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хвастливий § 19, п. 1
хвастнути § 19, п. 1
хворостняк § 19, п. 1
Хемінгуей § 87
хійжо § 9, п. 2, г, прим.
химера § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
хист — *хисту* § 48, п. 3, е
хітрощі § 66, п. 1, б; *хітрощів* § 66, п. 2, б
хіба що § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 2, а
хід — *ходу* § 48, п. 3, е
хімік § 22, п. 1, прим.
хімічно зв'язаний § 29, п. 1, г, прим. 1
хімія § 90, п. 5, а, 2; § 90, п. 5, а, 5
хірург § 90, п. 5, а, 5
хліб — *хліба* § 48, п. 3, а; *хліби*, *хліба* § 54, п. 3
Хліб § 38, п. 2, б
хлібороб § 8, п. 3, г, б
хліборобство § 8, п. 3, г, б
хліб-сіль § 25, п. 4, б
хлів — *хліва* § 48, п. 3, в
хлопець § 2, п. 2, в; *хлопця* § 2, п. 2, в; § 50, п. 1; *хлопче* § 53, п. 3
хлопець-богати́р § 27, п. 2
хлопчик § 22, п. 1
хлопчи́сько § 22, п. 9
хлоп'я — *хлоп'ят* § 65, п. 4
хлоп'ятко — *на хлоп'яткові* § 52, п. 1, б

Хмелеве § 113, п. 2
хмельський § 113, п. 2
Хмельниччина § 38, п. 22
хобі § 87
ходів-ходів § 25, п. 4, а
ходити § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1; § 83; *ходить* § 83, прим. 1; *ходжу* § 80, п. 6, в, прим. 1; *ходить, ходять* § 16, п. 2, г; *будете ходити* § 80, п. 8, а, 1; *ходів був, ходіла була, ходіли були* § 80, п. 9
ходіння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5
хокей § 87; *хокею* § 48, п. 3, з
хол § 87
холод — *холоду* § 48, п. 3, д
Хомá § 22, п. 10
Хоміч § 22, п. 10
Хомівна § 22, п. 10
Хомович § 22, п. 10
хор — *хору* § 48, п. 3, б
хорт, хорта § 8, п. 2, б
Хотінський замок § 38, п. 21
хотіти § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; § 83; *хочу* § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; *хочеш* § 80, п. 4; *хочуть* § 80, п. 3, б, 9
хочá б § 32, п. 2, а
хоч би § 32, п. 2, а
хоч-не-хоч § 30, п. 3, г
Хо Ши Мі́н § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, д
хребéт § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
хрестові походи § 38, п. 22, прим. 1
християнство § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Хри́стов § 104, п. 5
хрущ — *хрущів* § 57, п. 1
хто (парадигма) § 77; *біля ко́го* § 78, прим. 2
хто-бу́дь § 28, п. 2, б
хто́зна-як § 30, п. 3, в
хто́зна-який § 28, п. 2, б

хто-небу́дь § 28, п. 2, б; § 79; *кого-небу́дь, кому-небу́дь, ким-небу́дь, на кому-небу́дь* § 79
хтось § 33, А, п. 1, г; § 79; *кого́сь, кому́сь, кимсь* (і *кімось*) § 79; *біля ко́гось* § 78, прим. 2
художник-нейзажист § 27, п. 3
художній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хунта § 90, п. 1
ху́тір — *ху́тора* § 48, п. 3, г
ху́тро — *ху́тер* § 55, п. 2

Ц

цар § 38, п. 3, прим. 2
Цвётко, Цвётка § 100, п. 2, прим.
Цвік § 104, п. 9
цвях § 6, п. 1, прим.
це́бето § 32, п. 1
цей, ця, це (парадигма) § 76; *цього́* § 7, п. 2; *у цьо́го* § 78, прим. 2; *при цьо́му* § 78, прим. 2
целуло́їд § 4, п. 4
Це́нкий § 104, п. 1
центр § 96; *у це́нтри* § 52, п. 3, а
Цеци́лін § 104, п. 6, в, 1
Циві́льний повітря́ний фло́т Ук-раї́ни § 38, п. 14
Циганко́в § 104, п. 7
цилі́ндр § 96
Цимля́нська § 109, п. 4, б, 1
Цинда́о § 90, п. 5, в, 3
цисте́рна § 90, п. 5, в, 1
ці́фра § 90, п. 5, в, 1
Цице́рон § 104, п. 6, в, 1
Цлиногра́д § 109, п. 1, в; § 114, п. 2, г
ціті́лно § 17, п. 4
цокотіти § 80, п. 3, а
цукерки § 38, п. 25
цьогорі́чний § 66, п. 2, б
Цьо́тка § 104, п. 7
Цю́й Юа́нь § 106, п. 2, г, прим.
Цюру́пинськ § 113, п. 1
цюру́пинський § 113, п. 1
Цяво́вський § 104, п. 12, а, 3, прим.

Ч

чагарнік — *чагарнику́* § 48, п. 3, б
Чад — *Ча́ду* § 48, п. 3, і
часня́ § 22, п. 6
«Чáйка» § 38, п. 20
Чапа́ев § 53, п. 4
Ча́пек § 104, п. 1
Ча́плін — *Ча́плино́м* § 51, п. 3, а
чар-зілля § 26, п. 2, 4
час від ча́су § 30, п. 2, б
часті́вка § 22, п. 11
ча́сто-гу́сто § 25, п. 4, б
чверть (1/4) § 72, п. 1
Чебоксáри § 109, п. 5; § 112, п. 2; *Чебоксáр, Чебоксáрам, у Чебоксáрах* § 112, п. 2
чекáння § 10, п. 2
чекáти § 10, п. 2
Челя́бінськ § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 9, а, 3, прим.
Ченсто́хова § 109, п. 7, д
черві́нець — *черві́нця* § 48, п. 2, д
Черво́на Ша́почка § 38, п. 2, б
Черво́ний Став — *Черво́ного Ста́ву* § 48, п. 2, г, прим.
червонога́рячий § 29, п. 2, д
черво́но-зеле́но-сі́ній § 29, п. 2, д
черв'я́к § 6, п. 1, прим.
череда́, чері́д § 8, п. 3, б, 1
че́рез § 8, п. 2, в
черезплі́чник § 21, п. 2
че́рез сі́лу § 30, п. 2, а
че́рез те що § 32, п. 2, б
Черепове́ць § 109, п. 9, б; § 113, п. 2, б
черепове́цький § 113, п. 2, б
чері́дка § 8, п. 3, б, 1
Черка́си § 113, п. 2, в
Черка́ське старо́ство § 38, п. 12
черка́ський § 113, п. 2, в
черке́с § 113, п. 2, в
черке́ський § 113, п. 2, в
черне́тка § 9, п. 1
Чернишо́в § 104, п. 7

Чернівіці § 108; § 112, п. 2; Чернівець, Чернівецьям, у Чернівецьях § 112, п. 2
 Чернігів § 8, п. 1, а, 4; § 108; § 113, п. 2; Чернігова § 8, п. 1, а, 4
 Чернігівська облспоживспілка § 38, п. 14, а
 чернігівський § 113, п. 2
 чесати, чешу, чешеш § 80, п. 4
 чесний § 19, п. 1
 честь § 19, п. 1
 честь чєстю § 25, п. 4, б, прим.
 чєський § 113, п. 2, в
 Чєський Крумльов § 109, п. 7, г
 чєтверо, чотирьох, чотирьом § 70, п. 10
 чєтвєртий § 9, п. 1; § 71, п. 1
 чєх § 113, п. 2, в
 Чигирін § 113, п. 1
 чигирінський § 113, п. 1
 чий, чия, чие (парадигма) § 77;
 чийого § 7, п. 1, а
 чий-будь § 28, п. 2, б
 чий-небудь § 28, п. 2, б
 чийсь, чийбогось, чийомусь, чиймсь (і чиймось) § 79
 Чикаго § 90, п. 5, в, 3
 Чиковані § 104, п. 6, в, 1
 Чилі § 90, п. 5, в, 3
 чималєнький § 33, А, п. 1, а
 чимало § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 чим би то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
 чимдуж § 30, п. 1, е
 чимраз § 30, п. 1, е
 Чингісхан § 104, п. 6, в, 1
 чин чїном § 25, п. 4, б, прим.
 Чирчїк § 109, п. 4, б, 1
 чисєльний — чисєльника § 48, п. 2, е
 числєнний § 20, п. 2, а
 числєнність § 20, п. 2, в
 числєнно § 20, п. 2, в

числївник — числївника § 48, п. 2, е
 чїстий § 67, п. 1, а
 чїстити — чїсть, чїстьмо, чїстьте § 81, п. 2, в
 Чїсті Прудї § 109, п. 7, в
 Чїстоводне § 114, п. 2, а
 чїстоводнївський § 114, п. 2, а
 Чїта § 113, п. 1
 чїтїнський § 113, п. 1
 чи то § 33, А, п. 2, б
 чичєроне § 90, п. 5, в, 1
 Чїчиков § 104, п. 6, в, 1
 чи що § 30, п. 1, е
 чїпати § 10, п. 2
 чїпляти § 10, п. 2
 член-корєспондєнт § 26, п. 2, 1, б; § 38, п. 3, прим. 1
 чобїт — чобїт § 55, п. 1, прим.; чобїтьми (й чобїтями, чобїтами) § 58, п. 2; на чобїтах (чобїтях) § 59
 чоловік § 9, п. 1; сїм чоловік, сїм чоловікїв, чоловік із двїсті § 55, п. 1, прим.
 чомусь § 9, п. 1
 Чорне морє § 114, п. 1, б
 чорний § 9, п. 1; § 9, п. 2, г;
 чорного § 9, п. 2, г
 чорнїло § 9, п. 2, г
 чорнїти § 9, п. 2, г
 чорнїця — чорнїці § 9, п. 2, г
 чорнїти, чорнїє § 9, п. 2, г
 чорногўз § 25, п. 1; § 26, п. 1, б
 чорнозєм § 26, п. 1, б
 чорнозємний § 29, п. 1, а
 чорнороб § 8, п. 3, г, б
 чотїри (парадигма) § 70, п. 2;
 чотїри § 9, п. 1
 4/2-тїсячний § 28, п. 2, а
 чотїрикутник § 25, п. 3, а
 чотїримїсячний § 25, п. 4, б
 чотїриста § 70, п. 5
 чотїриста сїмдєсят вїсїм тїсяч шїстсот п'ятдєсят дєв'ять — з чотїрьохсот сїмдєсятї восьмї

тїсяч шєстїсот п'ятдєсятї дєв'ятї § 70, п. 6
 чотїри трєті § 72, п. 1
 чотїрнадцятї § 70, п. 3
 чотїрьохактний § 25, п. 3, б
 чотїрьохмїльїонний (ї чотїримїльїонний) § 71, п. 1
 чотїрьохсотий § 71, п. 1
 чотїрьохтїсячний (ї чотїритїсячний) § 71, п. 1
 чуваський § 113, п. 2, в
 чуваш § 113, п. 2, в
 чумак — чумачє § 53, п. 3
 Чумайцький Шлях § 38, п. 6
 Чупрїнкїв § 47, Б, п. 2, в
 Чусова § 109, п. 7, а; § 112, п. 3;
 Чусовї, Чусовїї § 112, п. 3
 чўти (парадигма в тепєрїшньому часї) § 80, п. 1; чўти, чўю, чўють § 80, п. 3, б, 1

III

шабля — шабєль § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 шайба — шайб § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 шалївка § 22, п. 11
 Шантїїї § 98; § 100, п. 2
 шарудїння § 22, п. 5
 шарудїти § 22, п. 5
 шасї § 89, п. 1
 шах § 38, п. 3, прим. 2
 шахтар, шахтаря § 45, П, п. 2;
 шахтарєві § 49, п. 1; шахтарям § 56; шахтаряма § 58, п. 1;
 на шахтарях § 59
 Шахти § 109, п. 5; § 113, п. 1
 шахтїнський § 113, п. 1
 Шашї § 38, п. 4
 Швейцарїя § 95, п. 1
 швєць § 16, п. 1, а; шєвчє § 53, п. 3
 Швєць § 101; § 102, п. 1; Швєцї, Швєцєві (Швєцїю) § 102, п. 1
 швидкохїд § 8, п. 3, г, 6
 швидкохїдний § 8, п. 3, г, 6
 швєцїв § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б; швєцєва, швєцєвого § 8, п. 1, а, 3
 швєченкїана § 38, п. 1, прим. 5
 Швєчєнкїв — Швєчєнкєва, Швєчєнкєвоє § 23, п. 7; Швєчєнкєвї поєзїї § 38, п. 26, а
 Швєчєнкївська прємїя § 38, п. 26, в
 Швєчєнкївський районний вїддїл народнїої освїти мїста Кїєва § 38, п. 14, а
 швєчєнкївський стиль § 38, п. 26, в, прим., а
 Швєчєнко § 23, п. 7
 Шєкснїа § 109, п. 1
 шєлєст § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
 Шєллї § 100, п. 2
 Шєпетївка § 108; § 112, п. 1, І;
 Шєпетївки, у Шєпетївцї § 112, п. 1, І
 шєпїт § 2, п. 1
 шєпотїти § 2, п. 1
 шєстєро, шїстьох, шїстьом § 70, п. 10
 шєстїдєнка § 9, п. 1; § 26, п. 1, г
 Шїллер § 89, п. 3; § 100, п. 1, ІІ;
 Шїллєра, Шїллєром § 100, п. 1, ІІ
 Шїмчак § 104, п. 5, б
 шинок — шинкў § 48, п. 3, в
 шїрма § 90, п. 5, в, 1
 широкїй § 2, п. 1
 Широкий Яр § 114, п. 1, а;
 Широкого Яру § 48, п. 2, г, прим.
 шїроко § 2, п. 1
 шїрочїна, шїрочїнь § 61, п. 1, прим.
 шїти, шїю, шїють § 80, п. 3, б, 1; ший, шиймо, шийте § 81, п. 2, а
 шифр § 90, п. 5, в, 1

шихтівка § 22, п. 11
 Шійшкін § 104, п. 6, в, 1
 Шіофок § 90, п. 5, в, 3
 шістдесят § 70, п. 4
 шістдесятий § 28, п. 1, б; § 71, п. 1
 шістдесятип'ятимільйонний § 28, п. 1, б
 16-поверховий § 26, п. 1, д, прим.
 шістнадцять § 19, п. 1; § 70, п. 3
 шістсот § 70, п. 5
 шість (парадигма) § 70, п. 2;
 шість § 70, п. 3; шість § 9, п. 1
 шків — шківа § 48, п. 2, е
 шкода — шкод § 8, п. 3, г, 3
 школа — шкіл § 47, Б, п. 2, а
 школяр (парадигма) § 46, П;
 школяр § 17, п. 1; § 45, П, п. 3;
 школяра § 45, П, п. 3; школяре § 53, п. 3;
 школярі § 54, п. 2; школярів § 55, п. 1
 шлакоблók § 26, п. 1, в
 шлях § 38, п. 9; на шляху § 52, п. 2, б
 Шмельóва § 104, п. 1
 шовк, шóвкy § 8, п. 2, б
 сесія Київської обласної ради § 38, п. 16
 шóстий § 9, п. 1; § 71, п. 1
 Шóу § 94; § 100, п. 2
 шофёр § 45, П, п. 1; § 89, п. 1
 Шпáнка рáння § 38, п. 5
 шприц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
 штаб — штабу § 48, п. 3, г; у штабі § 52, п. 3, а
 штабс-капітан § 26, п. 2, 1, б
 штани § 66, п. 1, а; штанам (і штаням) § 66, п. 3, а; штаньмі (й штанями, рідше — штанями) § 66, п. 5, в; на штанях (рідше — на штанях) § 66, п. 6
 Штраус § 94
 штрейкбрéхер § 95, п. 1
 шум — шуму § 48, п. 3, е

Ш

шавель — шавлю § 48, п. 3, б
 щасливий § 19, п. 1
 щастя § 17, п. 3; § 19, п. 1;
 щастям § 51, п. 2
 щеміти § 9, п. 1
 щетіна § 9, п. 1
 Щиглов § 104, п. 6, в, 1
 Щигри § 109, п. 4, б, 1
 Щипачов § 104, п. 3, в
 що (парадигма) § 77; від чого, в чому § 78, прим. 2
 щоб § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, б
 що-будь § 28, п. 2, б; § 79; чогó-будь, чому-будь, чим-будь, на чому-будь § 79
 щовéчора § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 щогодіни § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 Щóголів § 53, п. 4
 щодáлі § 30, п. 1, е
 щодéнник § 33, А, п. 1, а
 щодéнно § 30, п. 1, е
 щодня § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 щóдо § 31, п. 1, а
 щодобí § 33, А, п. 1, а
 щодóху § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 що ж до § 31, п. 3; § 33, А, п. 2, а
 щокá § 9, п. 1; щоці, на щоці § 9, п. 2, б
 Щóкіно § 109, п. 2, в
 щомісяця § 30, п. 1, е
 щомóга § 30, п. 1, е
 щонайбiльше § 30, п. 1, е
 щонайдóвше § 30, п. 1, е
 щонайдóжче § 30, п. 1, е
 щонайкраще § 30, п. 1, е
 щонайкращий § 33, А, п. 1, а
 щонаймéнше § 30, п. 1, е
 щонайсильнiший § 69, п. 2, б

щонайшiрше § 30, п. 1, е
 що-небудь § 28, п. 2, б; § 79; чо-го-небудь, чому-небудь, чим-небудь § 79
 щонóчі § 30, п. 1, е
 щопрáвда § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 щорáз § 30, п. 1, е
 щорáзу § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 щорóку § 30, п. 1, е
 щосiли § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 щось § 33, А, п. 1, г; § 79; чогóсь, чомусь, чимсь (і чимось) § 79; від чогóсь, в чомусь § 78, прим. 2
 що то § 33, А, п. 2, б
 що то за § 33, А, п. 2, б
 щохвилiни § 30, п. 1, е
 Щука § 38, п. 2, б

Ю

ювіляр § 45, П, п. 1
 юдині срібнякі § 38, п. 26, в, прим., б
 юнат § 20, п. 1, б
 Юпітер § 38, п. 6
 Юр'ев § 104, п. 11
 Юрiвна § 22, п. 10
 Юрiй Клен (Освальд Бургардт) § 38, п. 1
 Юрiйович § 22, п. 10
 юрмище § 45, П, п. 3
 Юхiменко § 2, п. 2, б
 юшка — ющиці § 18, п. 4, прим. 1

Я

я (парадигма) § 73; до мене § 78, прим. 2
 Яблóнський § 104, п. 9
 явище § 45, П, п. 3; явища § 54, п. 3; явищами § 58, п. 1
 явір § 45, П, п. 1
 Ягич § 104, п. 5

ягня — ягнята, ягнят § 65, п. 4;
 ягнятами § 65, п. 5; на ягнятах § 65, п. 6
 ягнятко — ягняткові, ягнятку § 49, п. 1
 я́чко § 22, п. 7
 я́чня § 18, п. 4
 я́йце § 18, п. 4; я́ць § 55, п. 2
 яйцеподібний § 25, п. 2, б
 якби § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, а; § 33, А, п. 1, б
 який § 77
 який-будь § 28, п. 2, б
 який-небудь § 28, п. 2, б
 якийсь, якась, якесь § 33, А, п. 1, г
 Яків § 22, п. 10
 Яківна § 22, п. 10
 якісний § 19, п. 1
 якість § 5, п. 1; § 19, п. 1; якістю § 61, п. 3, б
 якнайбiльше § 30, п. 1, е
 якнайбiльший § 69, п. 2, б
 якнайдо́вше § 30, п. 1, е
 якнайдо́жче § 30, п. 1, е
 якнайкраще § 30, п. 1, а
 якнайшвидше § 33, А, п. 1, а
 якнайшвидший § 69, п. 2, б
 як-небудь § 30, п. 3, в
 як-не-як § 30, п. 3, г
 Якович § 22, п. 10
 якомóга § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 я́кось § 30, п. 1, е
 я́кось § 30, п. 1, е
 я́кось-то § 33, А, п. 3, а
 як-óт § 33, А, п. 3, а
 якраз § 30, п. 1, е
 як слiд § 30, п. 2, а
 як треба § 30, п. 2, а
 якщó § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, а
 Ямпiль § 108
 Янка Купáла § 104, п. 7
 яр § 38, п. 9; яру § 48, п. 3, г
 ярóк — яркá § 48, п. 3, г
 Яропóлк § 106, п. 2, г

Ярослав Андрійович — <i>Ярославе Андрійовичу</i> § 53, п. 4, прим. 4	<i>ясна</i> § 66, п. 1, в; <i>ясен</i> § 66, п. 2, в
<i>Ярославів Вал</i> § 38, п. 9	<i>Ясна Поляна</i> § 38, п. 8, прим. 1; § 114, п. 2, д
<i>Ярослав Мудрий</i> § 38, п. 1; § 38, п. 26, б	<i>Ясногородка</i> § 114, п. 2, а
<i>Яр-під-Зайчиком</i> § 114, п. 3, г	<i>яснополянський</i> § 114, п. 2, д
<i>ярський-під-зайчиком</i> § 114, п. 3, д	<i>Ясси</i> § 113, п. 2, в
<i>ясен</i> § 67, п. 1, в	<i>яссський</i> § 113, п. 2, в
<i>ясень</i> — <i>ясеня</i> § 48, п. 2, б; <i>ясе-ню</i> § 53, п. 2	<i>Яффа</i> § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
<i>ясла</i> § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а;	<i>яфський</i> § 89, п. 3, прим.
<i>ясел</i> § 66, п. 2, в; <i>яслам</i> § 66, п. 3, а; <i>у яслах</i> § 66, п. 6	<i>ячмінний</i> § 18, п. 4
	<i>ячмін</i> § 18, п. 4; § 50, п. 2;
	<i>ячменю</i> § 48, п. 3, б
	<i>ячний</i> § 18, п. 4

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
I. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА	
ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ	7
ГОЛОСНІ	7
§ 1. Ненаголошений О	7
§ 2. Ненаголошені Е, И	7
§ 3. І	8
§ 4. Ї	8
§ 5. Я, Ю, Є	8
§ 6. Апостроф	9
§ 7. ЙО, БО	9
Чергування голосних	10
§ 8. Чергування О—І, Е—І	10
О, Е, що не переходять в І	10
Відхилення в чергуванні О—І, Е—І	11
§ 9. Чергування Е—О після Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й	14
Чергування голосних у дієслівних коренях	15
§ 10. Чергування О—А	15
Е (невипадний) — І (невипадний)	15
Е (випадний) — И	16
§ 11. Чергування У—В	16
§ 12. Чергування І—Й	17
§ 13. Чергування З—ІЗ—ЗІ (ЗО)	18
ПРИГОЛОСНІ	19
§ 14. Літера Г	19
§ 15. Літера Г	19
Позначення м'якості приголосних	20
§ 16. Коли пишеться Ь	20
§ 17. Коли Ь не пишеться	21
Зміни приголосних при збігу їх	22
§ 18. Зміни груп приголосних -ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ-	22
Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О)	23
Зміни приголосних перед -Щ(ИЙ) у вищому ступені прикметників (прислівників)	23
-ЧН-, -ШН-	23

Спрошення груп приголосних	24
§ 19. -Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л-	24
-З(К)Н-, -С(К)Н-	24
-С(Л)Н-	25
Подвоєння та подовження приголосних	25
§ 20. Подвоєння приголосних при їх збігу	25
-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ)	25
Подовження приголосних перед Я, Ю, Є, І	26
ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ	27
§ 21. З-, (ІЗ-, ЗІ-)	27
БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін.	28
ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-	28
ПРАВОПИС СУФІКСІВ	29
Іменникові суфікси	29
§ 22. -ИК, -НИК та ін.	29
-ИВ(О)	29
-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК та ін.	29
-АЛЬ, -ЕНЬ та ін.	29
-ИНН(Я), -ІНН(Я) та ін.	29
-ЕН(Я) [-ЄН(Я)]	30
-ЕЧОК [-ЄЧОК], -ЕЧК(А) [-ЄЧК(А)], -ИЧОК, -ИЧК(А) та ін.	30
-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)]	30
-ИСЬК(О) [-ІСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ІЩ(Е)]	30
-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ІВН(А)]	30
-ІВК(А) [-ІВК(А)], -ОВК(А)	31
-ОК	31
-ИР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ	31
Прикметникові та дієприкметникові суфікси	31
§ 23. -Н(ИЙ), -Н(ІЙ)	31
-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ)	32
-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ІЧН(ИЙ)]	32
-ИН, -ІН	32
-ИН(ИЙ), -ІН(ИЙ)	33
-ИСТ(ИЙ), -ІСТ(ИЙ)	33
-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ)	33
-УВАТ(ИЙ) [-ЮВАТ(ИЙ)], -ОВАТ(ИЙ), -ОВИТ(ИЙ)	34
Дієслівні суфікси	34
§ 24. -УВА- (-ЮВА-), -ОВА-	34
-ОВУВА-	35
-ІР- (-ИР-)	35
ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ	35

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ СЛІВ	35
§ 25. Сполучні звуки О, Е (Є)	35
Складні слова без сполучного звука	36
§ 26. Складні іменники	38
§ 27. Приклади	40
§ 28. Складні числівники та займенники	40
§ 29. Складні прикметники	41
§ 30. Прислівники	44
§ 31. Прийменники	49
§ 32. Сполучники	49
§ 33. Частки	50
ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)	54
§ 34. Велика літера на початку речення	54
§ 35. Велика літера при звертаннях і в ремарках	55
§ 36. Велика та мала літери в рубриках	56
§ 37. Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо	57
§ 38. Велика літера у власних назвах	58
§ 39. Велика літера в складноскорочених назвах	69
§ 40. Графічні скорочення	70
ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ	71
§ 41. Орфографічні правила переносу	71
§ 42. Технічні правила переносу	71
ЗНАК НАГОЛОСУ	72
§ 43.	72
II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ	
ІМЕННИК	73
§ 44. Поділ на відміни	73
§ 45. Поділ на групи	73
§ 46. Зразки відмінювання іменників	76
УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ	79
I відміна	79
§ 47. А. Однина	79
§ 47. Б. Множина	81
II відміна	83
А. Однина	83
§ 48. Родовий відмінок	83
§ 49. Давальний відмінок	86
§ 50. Знахідний відмінок	87
§ 51. Орудний відмінок	87
§ 52. Місцевий відмінок	88

§ 53. Кличний відмінок	89
Б. Множина	90
§ 54. Називний відмінок	90
§ 55. Родовий відмінок	91
§ 56. Давальний відмінок	92
§ 57. Знахідний відмінок	92
§ 58. Орудний відмінок	92
§ 59. Місцевий відмінок	93
§ 60. Кличний відмінок	93
III відміна	93
§ 61. Однина	93
§ 62. Множина	94
§ 63. Відмінювання слова <i>мати</i>	95
IV відміна	95
§ 64. Однина	95
§ 65. Множина	95
§ 66. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини	96
ПРИКМЕТНИК	98
§ 67. Тверда група прикметників	98
М'яка група прикметників	98
§ 68. Зразки відмінювання прикметників	99
§ 69. Ступенювання прикметників	100
ЧИСЛІВНИК	101
КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ	101
§ 70. Відмінювання кількісних числівників	101
ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ	103
§ 71. Відмінювання порядкових числівників	103
ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ	104
§ 72. Відмінювання дробових числівників	104
ЗАЙМЕННИК	104
§ 73. Особові займенники	104
Відмінювання особових займенників	104
§ 74. Зворотний займенник	105
Відмінювання зворотного займенника	105
§ 75. Присвійні займенники	105
Відмінювання присвійних займенників	105
§ 76. Вказівні займенники	105
Відмінювання вказівних займенників	105
§ 77. Питальні займенники	106
Відмінювання питальних займенників	106
§ 78. Означальні займенники	106

Відмінювання означальних займенників	106
§ 79. Складні займенники (неозначені й заперечні)	107
Відмінювання складних займенників	107
ДІЄСЛОВО	108
§ 80. Дійсний спосіб	108
Теперішній час	108
Поділ дієслів на дієвідміни	108
Друга дієвідміна	108
Перша дієвідміна	109
Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках	111
Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ, ВІСТИ (ВІД-ПОВІСТІ й под.), БУТИ	112
Майбутній час	113
Минулий і давноминулий час	113
§ 81. Наказовий спосіб	114
§ 82. Умовний спосіб	115
§ 83. Неозначена форма дієслова (інфінітив)	115
§ 84. Дієприкметник	116
Дієприкметники активного стану	116
Дієприкметники пасивного стану	116
§ 85. Дієприслівник	117
III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ	
ПРИГОЛОСНІ	118
§ 86. L	118
§ 87. G, H	118
§ 88. F, PH, TH	119
§ 89. Неподвоєні й подвоєні приголосні	119
ПЕРЕДАЧА ЗВУКА J ТА ГОЛОСНИХ	120
§ 90. J	120
§ 91. E, O, EU	123
ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ	123
§ 92. Апостроф	123
§ 93. Ъ	123
§ 94. Дифтонги AU, OU	124
§ 95. Дифтонги EI, EU, IJ, EY	124
§ 96. Кінцеві -TR, -DR	124
§ 97.	124
§ 98.	125
§ 99.	125

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ	125
§ 100.	125
IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ	
§ 101. Українські прізвища	126
§ 102. Відмінювання прізвищ	126
§ 103. Відмінювання імен	128
§ 104. Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ	131
§ 105. Неслов'янські прізвища	135
СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРИЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ	135
§ 106. Імена та прізвища (прізвиська)	135
§ 107. Похідні прикметники	137
ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ	138
§ 108. Українські географічні назви	138
§ 109—110. Географічні назви слов'янських та інших країн	138
Географічні назви з прикметниковими закінченнями	141
§ 111. Іншомовні географічні назви	142
§ 112. Відмінювання географічних назв	142
§ 113. Правопис прикметникових форм від географічних назв	144
Суфікси -ИНСЬК(ИЙ), -ІНСЬК(ИЙ)	144
Суфікси -ОВСЬК(ИЙ) [-ЬОВСЬК(ИЙ)], -ЕВСЬК(ИЙ) [-ЄВСЬК(ИЙ)], -ІВСЬК(ИЙ) [-ІВСЬК(ИЙ)]	145
§ 114. Правопис складних і складених географічних назв ...	146
Написання окремо	146
Написання разом	147
Написання через дефіс	148
V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ	
§ 115. Крапка	151
§ 116. Знак питання	152
§ 117. Знак оклику	153
§ 118. Кома	155
А. Кома в простому реченні	155
Б. Кома в складному реченні	166
§ 119. Крапка з комою	170
§ 120. Двокрапка	172
§ 121. Тире	173
§ 122. Крапки	178
§ 123. Дужки	179
§ 124. Лапки	180
§ 125. Розділові знаки при прямій мові	182
ПОКАЖЧИК	186

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О.О. ПОТЕБНІ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Київ, Науково-виробниче підприємство
«Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2012

Художнє оформлення *М.А. Панасюк*
Художній редактор *Р.І. Калиш*
Технічні редактори *Т.С. Березяк, Г.М. Ковальова*
Коректор *С.В. Шарабанова*
Оператори *О.О. Іщенко, М.А. Кравченко*
Комп'ютерна верстка *О.І. Фуженко*

Підп. до друку 07.05.2012. Формат 84×108/32.
Папір офс. № 1. Гарн. Таймс. Друк офс. Ум. друк. арк. 15,12.
Ум. фарбо-відб. 15,54. Обл.-вид. арк. 16,46.
Тираж 7000 прим. Зам. № 12—238

НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 2440 від 15.03.2006 р.
01601 Київ 1, вул. Терещенківська, 3

ПАТ “Білоцерківська книжкова фабрика”
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4063 від 11.05.2011 р.
09117 Біла Церква 117, вул. Леся Курбаса, 4